ॐ अथ वराहमिहिरविरचितायोगयात्रासटीका
प्रारभ्यते काश्मीरेलिखितेयेनारायणभट्टेन ॥

योयाटी १

ॐ स्वस्ति श्रीगणेशायनमः ॐ ब्रह्मानंदं परमसुखदं केवलं ज्ञानमूर्तिं द्वंद्वातीतं गगनसदृशं तत्त्वमस्यादिलक्ष्यं एकं नित्यं विमलमचलं सर्वधीसाक्षिभूतं भावातीतं त्रिगुणरहितं सद्गुरुं तं नमामि। यः संग्रहोऽर्कवरलाभविवृद्धवृद्धेरावर्तकस्यनमहविवृणोमिकृत्स्नम् यस्मात्समविनाचकारविपुलैस्कंधैस्त्रिभिर्योनिषोनस्योक्तिनिभयाप्तुनःकलिपुरोसेस्त्यपोभूतले भूयःस्वल्पतरंवराहमिहिरव्याख्यानेनसर्वंयथादित्यंयेप्रवदन्तिमोक्तकुशलास्तस्मैन्। मोभास्वते वराहमिहिरोदयोमुवक्रभेदतोयाक्रलेग्रहर्क्षगणयादसिप्रवरयोगत्रोजलेभ्रमेनिपरतोयतोलवुधियोर्ज्ञुवस्तिनः करोमिविवृतिमवेनिजधियारमजोयलः इहशास्त्रेकानिसंज्ञाभिधेयप्रयोजनानिभवन्तीत्युच्यते वाच्यवाचकलक्षणसंबंधः वाच्योऽर्थोवाचकशब्दः अथवोपायोपेयलक्षणसंबंध उपायस्त्विहशास्त्रंउपेयोज्ञानंअथवा आब्रह्मादिविस्तरमिदंवेदोगमिनिसंबंधः नग्रहोरवेक्रांतानवांशकद्वादशभागत्रिंशद्भागग्रहक्रांतस्त्रिकायोगादिज्ञानमभिधेयम् तज्ज्ञानाद्धियास्तनोशुभभफलकथनमितिप्रयोजनम् सत्याज्ञयाजातानादिलोकपरलोकसिद्धिरितिप्रयोजनम् किमेभिरुक्तैरित्युच्यते श्रोतॄणांसंबंधाभिधेयप्रयोजनकथनाच्छास्त्रविषयेश्रद्धाजायतेइति तथाचोक्तमत्रार्थे सिद्धिःशोत्रप्रवृत्तीनांसंबंधकथनाद्यतः तस्मात्सर्वेषुशास्त्रेषुसंबंधः पूर्वमुच्यते किमेवाज्ञाभिधेयंस्यादितिप्रश्नस्तकेनचित् यदिनप्रोच्यतेनस्मैफलश्रुत्यैनतद्भवेत् सर्वस्यैवहिशास्त्रस्यकर्मणोवापिकस्यचित् यावत्प्रयोजनेनैकंतावत्तेनगृह्यते कस्य सिद्धास्त्वधिकारस्मुच्यतेहिजस्यैव यतस्तेनपरंगोवेदं च्यतेत्ता

उं १

क०

योयाटी २

तोहेतेसपर्वेपसीयतेनदेवोपमानम् यभगवान्सविताभास्करः जगतोविश्वस्यस्थावरजंगमस्यचयः सहस्रकरवादित्यवच्छत्रेत्रभूप्रकाशत्वात् तथाधात्रोतेजसोमर्कवदादित्यवद्वा मस्यानमनेकरूपत्वात् तथामोक्षद्वारंमोक्षमार्गमपाश्रयतमुद्धादिनेरविवदादित्यवत् यस्मात्सूर्यएवमोक्षमार्गद्वारभूतः तथाचभगवान्व्यासः स्वर्गद्वारंप्रजाद्वारंमोक्षद्वारंत्रिविष्टपम् इतिएवंसूर्यमाराधयेभिन्नामोक्षभाजोमोक्षंयोनितथाधात्मस्यनमर्मेन्नकृत् विधोमकृत्सूर्यवदादित्यवत् सर्वशरीरिणामशेषदेहिनामात्मामवित्वदादित्यवत् यतस्सर्वंजनूनांसूर्यएवात्मा तथाचश्रुतिः सूर्यआत्माजगतस्तस्थुषश्चेतिजगतोजंगमस्यतस्थुषस्थावरस्यरूपस्य तथातिमोक्षुवदादित्यवत्कालकृतकाले वृत्तिकासामवर्षकत्वात्सुगकल्पान्तेकरोतीत्यर्थः एवंरूपइति इदानींसर्ववर्णानांयाज्ञकालेराज्ञानमहिषपत्नीत्यनदाह वस्त्रामिभूपमधिकृत्यगुणैपपन्नेविज्ञातजन्मसमयेप्रविभक्तभागम् अज्ञातसूनिमथवाविदितेष्टभागंसामुद्रयात्रिकनिमित्तशतैःपृथक्कैः॥भूपेराज्ञानमुहिष्यपाधिकृत्यसर्ववर्णानांवर्षमासलग्नयोगादिषुविभागेनयाज्ञांवस्यामि विजिगीषुर्गुणाढ्यस्य अभिलाषितार्थप्राप्तिनिमित्तंगमनंयानंउच्यते तथाचकर्मसंकः उत्कृष्टवलवीर्यस्यविजिगीषोर्जयेषिणः गुणानुरूपप्रकृतेर्यात्रायानमितिस्मृतमिति एवंगुणविशिष्टंभूपमधिकृत्ययात्रांवस्यामि कीदृशंभूपंगुणोपपन्नंगुणाःशौर्यादयस्तैरुपपन्नंसंपूर्णंविजिगीषुलक्षणैर्युक्तमित्यर्थः तथाच उत्साहमन्त्रप्र

२

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

तथा शुक्रार्यगानीसुच्यते शिताकल्योव्याकरणेनिरुक्तंज्योतिषोगतिम् छंदसांलक्षणंचैवषडंगोवेदउच्यते सनाभयमा-
वाशेषज्ञास्त्रप्रारंभोभिमतदेवताप्रसादात्तेननमस्कारेणास्तन्यानद्भक्तिविशेषणवाभिप्रेतार्थसिद्धिंवाञ्छंति तदयमप्या
वर्तकाचार्यमवहिर्नेवराहमिहिरकालसूवरेषद्योन्योतिःशास्त्रमेयहकुद्गीतस्क[illegible]दनन्तरंज्ञानकमुक्तवान् तदने
नरंदयादानपूर्विकेस्वरूपस्यसर्वक्रियासमिद्धिंमन्यमानोविशेषतः प्रजापालनाधिकृतज्ञानतस्माद्भयलोकविजि-
गीषुराजानमहिष्यसर्वलोकानांयात्राकालेफलप्रदेभवति तत्रादौवस्ये मदीयांयात्रोविधायनामपरिपूर्णीमयमा
नोपरोपोगयात्रेचिकीर्षुरेवविघ्नोपशान्तयेभगवतः सूर्यादागामिनींवांसिद्धिमाशास्ते ॥ यश्चतनंगतःसहस्रकर
वद्भाम्रोचधामार्केवन्मोक्षद्वारमपाहतनेवरविवद्भ्रान्तान्तकृन्सूर्यवत् आत्मासर्वशरीरिणांसविनृवद्विग्रमोभुवन्काल
कृत्साधीनःसगिरंकरोतुसविताधैर्यरतस्योपमः इयमत्राचार्येणान्वयाख्योपमाकृता यत्रैकंवस्तुनन्यसदृशत्वादात्म
नआत्मनैवोपमेयंचोपमानंचभवति तथाचमहाकवयः साक्षादन्वयाख्या यत्रैकंवस्तुनन्यसदृशमपिस्वस्यस्वयमेव
भवेदुपमेयंचोपमानंच अत्रोदाहरणं आनंदसंदरमिदंतमिवत्वनागनाशोभाद्यमपितवचनत्रामात्रमिवपवमियं
मपिद्यात्योपत्र सविनाभगवानादित्येनोस्माभंमाधीभ्रेष्ठोसत्यद्वयोगिरंवाचंकरोतु यदहंवक्ष्यितत्तथैवास्त्वित्यर्थः
अथैरपरैर्विशेषणैरुपमानोपमेयैरतस्योपमः अतस्यासदृशस्योपमायस्य अन्यदुपमानंभगवतोनविद्यतइत्यर्थः अ

शक्तिपुक्रोधीमान्विनीतेन्द्रियभृत्यवर्गः प्रजानुरक्तोधृतिमान्सहिष्णुर्दुष्टोपसेवीविजिगीषुरिष्टरति एवंविधैर्गुणैस्सपय
त्रम् तथाविज्ञातजन्मसमयेविशेषेणज्ञातोजन्मसमयेनानककालोयस्यतथाप्रविभक्तभागम् प्रकर्षेणाप्रयत्नेनविभ
क्तानिपृथक्पृथक्कृतानिभागानियस्यभागग्रहणमुपलक्षणार्थंपृथक्पृथहर्षमासदिनप्रविभागेनविभक्तानिभागे
नस्यापिनासवइःखानांप्रहृत्रिर्यस्यशुभदशाविज्ञानेक्षिभनाभिभागानिअशोभनदशाविज्ञानादशोभनानिमिश्रद
शाविज्ञानान्मिश्रानिभागानि तथाच यात्राविधिरतद्यंविजिगीषोर्विदितजन्मसमयस्यप्रत्यन्नमासवासरविभक्तस
वइःखनिष्टसेति नन्वयदिज्ञातजन्मसमयस्ययात्रादेयाःपुक्तंज्ञानकशास्त्रेसर्वस्यपु[illegible]शुभस्यज्ञानाद्यात्राशास्त्रा
नारंभःप्रसरस्याशंकाह अज्ञानसूनिमथवाविकल्प अथवाज्ञानसूनिमज्ञानज्ञानकंकिंनविदितेष्यभागम अज्ञान
ज्ञानकस्यापिविदितानिज्ञातानिआगामीनिभागानियस्यविज्ञानवर्तमानभागमित्यर्थः केविभक्तभागमित्याह साम
द्रयात्रिकनिमित्तशनैःपृष्टुकैरितिसामद्रैःपुरुषलक्षणैः तथाचोक्तम् यद्यद्गात्रेनृत्तेमांसविहीनेसिरावनद्धेचतन
हनिष्ठुप्रोक्तेविपरीतमतःशुभसर्वमितिपाटोसगुल्फोप्रथमेप्रदिष्टोनेच हितीयेचसजानुचक्रे मेढ्रोरुसक्थ्यनुतथा
तृतीयोनाभिकटिचेतिचतुर्थमाहुः उदरंकथयन्तिपंचमंहृदयंषष्ठमथस्तनान्वितम् अथसप्तममंसमन्यनुणीकथ-
यंत्यष्टममोष्ठकंधरेनवमंनयनेचसभ्रुणीसलक्षाटेदशमंशिरस्तथा अथभेषुशुभंदशाफलंचरणाद्येषुशुभेषुशोभ

ORIENTAL MEMORIAL

नमिति एवंसामुद्रैः पुरुषलक्षणैः शुभाशुभदशाविज्ञाने शुभदशायोसंपदस्ति तत्रयात्राटेया अशुभायोयात्रानिवृत्तिः या
त्रिकेर्यात्रायुक्तेत्रिमित्तशतैः दृष्टुकैर्विस्तरकथितैर्वस्तनिच ॥ उपपतिरयन्त्रतोयदान् णपानाशनरत्नवासमाम् प्र
मदस्तिनिनागवाजिनोविजयहारमपाहतंनटेति ॥ तथानिमित्तैः शुभाशुभसूचकैः चिह्नैर्यात्रायामुक्तैः वस्तनिच ॥ २
सिद्धार्थकादर्शपयोजनानिवद्रे कपश्चामिषशृणकैभाः उस्रीपसंगार वृवर्धमानपुंयानवीणानपवारणानि रु
धिमधुहुतरोचनाकुमार्योधुनकनकाम्बुजभद्रपीठशंखाः मितहृषकुसमोत्तराणिमीनाहिजगणिकाप्रजनश्रुवा
रुवेशः ज्वलितशिखिफलाक्षतेस्तभस्त्यहिरदमटेकुशचामरप्रधानि मरकतकुरविन्दपद्मरागस्फटिकमणि
प्रमुखाश्चरत्नभेदाः स्वयमथरचितान्यंत्रतोवायदिकथितानिभवन्तिमंगलानिसजयतिसकलोतनेर्धरित्रीग्रहण
हगालभनकुतेरुपास्येति ॥ एवंयात्रिकैर्निमित्तैरन्यानसूतिर्विहितेष्वभाषे उक्तंच ॥ प्रश्नेमनोरमाभूमंगल्यट
ग्रश्रवणेयदिचारेणदृष्टानिदेवनेनानिर्दिशेद्दिजगम् इतिएवंयात्राप्रश्नकालेशुभनिमित्तैर्दृष्टैः शुभंवर्तमा
नमेष्यंच दशाफलं शनग्रहणादृग्येयात्रिकः शुभयोगाग्रैः दृष्टाकालेदृष्टः शुभदशाफलंविज्ञेयंज्ञानकोकैः
शुभफलैयोगैरप्येवमेवविज्ञेयम् उक्तंच ॥ वृद्धादशासंयथाग्यायंबलाबलविधानतः यथोक्तंज्ञानकेसर्वंतथा।
यात्रापिचिन्तयेत् इतिएवंशुभनिमित्तदर्शनाच्छोभनफलमशोभनदर्शनादशोभनमितिदशाकालेयात्राविधे

याशुभयात्रानिवृत्तिरिति तत्रदैवात्रस्यपरदेशावाप्तिर्भवतिकिंपुरुषकारेणेत्याह ॥ कर्मोत्पन्नमनिकृतंसदसद्वदै
वेनतत्केवलंभवतिजन्मनिसकलायेवात्मान्यरेविनयसौष्ठवपात्रतापिपैदेवजाकृषिवदिपत्र उभयमेतः अन्यजन्मनि
प्राक्जन्मनियत्सदसद्शुभाशुभकर्मकृतम् आर्जितन्तद्दैवकेवलं द्वितीयंदैवेनात्मकिंचिद्भवति प्राक्जन्मनिकृतंकर्मशु
भंवापत्रिवाशुभम् दैवशब्देननिर्दिष्टमिहजन्मनिनदुर्धैरिति तच्चकुभवतीत्याह सकलायेजन्मनिभवति सकल
मादिर्यस्यजन्मनस्तस्मिन्सकलेसकलमिश्रेचान्यजन्मनिसकर्मकृतेसकलेजन्मभवति अप्रकर्मकृतमसकले
मिश्रेमध्यमेनथा वात्मान्यरेवात्मभावा रेणाविनयसौष्ठवपात्रता विनयनीतिः दाक्षिण्यंसौष्ठवंमन्मादनिशयः।
तात्पर्यपात्रभाजनतासापिपैदेवजापुरुषदेवाभ्यांजायतेतुन्यपते पुरुषः पुरुषकार्यणादेवप्राक्कर्मशुभाशुभा मुत्य
यते कथंकृषिवत् यथाकार्षिकः पुरुषकार्यणाकृषिकरेति दैवेन त्यात्यनिनकेवलेनैवपुरुषकारेणादैवेनो।
पयतेउभयविनियोगात्रिष्वत्रियान्यवं विनयसौष्ठवपात्रतापिपैदेवजावात्मान्यरमित्यनेनवात्मस्यनिषेधः
क्रियते यतस्तत्रदेयोपादेयवर्जितत्वाद्व्यवहारयोग्यतानभवतिइतिशब्देयस्मादृष्टेयस्मादेवमतेस्मादेवमतोस्माद्देतो
रुभयमेतउभयसंकर्यात्पुरुषकारमाश्रयेदिति ॥ अधुनाफलप्राप्तौसमुदायमाह ॥ सामन्तकालवसयोरसमत्रभूतेर्दै
वेनचेतिकृषिवत्पतेः फलाप्तिः स्यात्सिद्धमेकमपिचेत्तनपवसर्वेमशंप्रयातिहिदृतेश्वरणादिवाभः ॥ सामन्तामा

एतत्तिकारागजावेत्तुयायिनः कालेयाजामूटितः शरद्वेमंत्रोरिपोक्षिप्तेवाशुभदशाकालेवा वसुधाभूर्यात्तगम्यामेगलानपम
रुभूः पर्वतजलाक्रान्तावागजरथतरंगापदातिकादीनामर्वेषांगस्याकेषोविहाउद्यमउत्साहः आत्मीयश्चयत्नः मंत्रो
दैवपूरुषविज्ञानेयुक्तायुक्तविवेकश्च भूत्याग्रत्ययायिनः एतैस्तथादैवेनप्राक्कर्मणाशतिशत्रोनिश्चयात् एतैस्सम
दितैर्भूयतेगतः फलप्राप्तिर्भवति कृषिवत् यथाकृषिफलप्राप्तिः कृष्णासामंतसंस्थानीयमत्रिकृष्टभूःस्वामिनः
कार्षिककर्तोबीजवापनयोग्यः वसुधायस्योबीजासुप्तेकिमत्रयवगोधूममसूरचणकमुद्गभ्योभवन्तिकिंत्रीहयो
वा उद्यमस्तत्रैवाभियत्नः मंत्रः ईतिरत्नाभृत्याकर्मकरादेवोवृष्टिः एवंकृषिफलप्राप्तिः वेत्तुहोयस्यर्थेदिशत्रुविधा
रणे उक्तंसमुदायाद्यथैकमपिक्षिप्तस्थानेइवेत्रनपवनस्तदेवक्षिप्तात्सर्वंनिरवशेषंतयापतिगच्छति यथाहतेश्च
र्मणोभस्त्रापादाहनियमिनादम्भोजलमिवेति मनुष्यादिभिरनुकूलैर्यदिपियासोसिद्धिर्भवतिनदादैवविदेवगा
जाकर्थंनभवतीत्याशंक्याह ग्रहर्क्षतिथ्युद्गमराशिहोरा [illegible] मात्रायत्नकूलमात्रम भवेपियासोर्यदिसि
द्धिहेतुः स्वयंभवेद्दैवविदेवराजा ग्रहाश्चादयः ऋक्षाणश्विन्यादीनियानिकानिनिधयः प्रतिपदाद्यानन्दादयः उद्गमो
राशयोमेषादयः नाल्कालिकालग्नारेगा वाष्पर्थम द्वेक्रान्तोराशित्रिभागः भागोनवभागः आदिग्रहणाद्द्वादशभाग
त्रिंशद्भागोत्तेयो एतेषांग्रहणामानुकूल्यमात्रमन्यत्तुनापियासोर्यानसिद्धेर्यदिसिद्धिहेतुः फलप्राप्तिकारणंस्यान्न

दैवविदेवसोवत्सरः स्वयमेवराजाभवेत् अथयदिमंत्रादिभिर्नातैरर्जाभवेत् तत्कथंपुरोधाराजानभवतीत्याह मंत्रा
भिषेकमणिबंधनशांतिकर्महोमोपवासमुपयागजपादिमात्रम् स्यात्सिद्धिहेतुरथचेद्दिनिगीषतोरीन्कस्मात्तत्
रपतिर्नभवेत्सुरोधाः॥ मंत्राअथर्वाणाःतैरभिषेकः अभिषेकविधिःमणिबन्धनेमणीनांरत्नानांबंधनेशान्तिकउत्पा
तानांशमनेशान्तिः होमउपवासः सुयागःदेवानांयागः आदिग्रहणात्तपोनियमादयः वेत्तुहोयस्यर्थे नतावन्मात्र
मरीःशत्रुन्विजिगीषोःसिद्धिहेतुः सिद्धिकारणं स्यात्तत्कस्मात्पुरोधाः पुरोहितोनरपतिर्राजानभवेदिति अन्यच्च
बुद्धार्थशास्त्राणिपिमंत्रिणोपिकुर्युः प्रणामेननरेश्वराणाम् यथाभिजात्येहिपवानिपत्रिकोशाद्यपेक्षानभवेत्प्र
धानम् मंत्रिणअर्थशास्त्राणिमाणिक्यप्रभृतीनिबुद्धात्वानेश्वराणांराज्ञांप्रणामेवेत्रकुर्युः यथाभिजात्येसत्कुल
जन्महिपाहस्तिनःवाजिनोःश्वाःपत्तयःपदातयःकोशगजेआदिग्रहणात्तेषांविभवः एवमादिकापेक्षायदिप्रधानेभवे
त् अथविजिगीषोर्नृपस्यदोषार्थमाह॥ स्वदेशेमंत्रपुरुषहस्तिनरगकोशेसतिनयोभवेद्यायीसोन्येःकृतपरिभ
वोयातिविलयम् स्वचक्रेणोवासोत्तपिनधनराष्ट्रोभवतिसागर्नेत्यानारत्नेस्तुनयत्तपितोनीतिविधुरान्॥ योराजास्वदे
शआत्मीयेदेशेसतिनहस्तिनरगकोशेसतियायीनभवेत् हस्तिनःअश्वाःनरगाःकोशगजःकरिनरगकोशेसति
विद्यमानेनयायीभवेत् सराजाअन्येःकृतपरिभवःनाशंलयंयाति अथवाराजास्वचक्रेणोवात्मीयभृत्यसमूहेनतपि

नयनगोभवति सनयचरितः शोभनश्चसौनयः सुनयः चरितंशीलंयस्यसगतः परानन्यान्नीतिविधुरोस्यक्रूनयानाहने
गृह्णाति योदेशकालमवुद्ध्वा यासतिनस्यदोषार्थमाह ॥ उलूकस्यध्वांतानिशिवलिमजोसोऽक्रिवशगः स्यलेनक्रं
सिंहोमृगपमदकेहन्तिजलजः अवुद्ध्वायः कालंव्रजतिनृपतिर्दर्शमथ वाहतेदर्पेवाक्येस्मरतिविदुषोसोरिव
शगः ॥ योनृपतिः कालमवुद्ध्वादेशंव्रजति महतिदर्पेरिवशगः शत्रूणांवशगः विदुषोपाहितानोवाक्येस्मरति उलू
कस्यध्वांतः काकोनिशिगोरोवशगः वलिमजोकाकानोसतुलूकअक्रिहिनेवशगः स्यलेजलं हितप्रदेशेनक्रेन
न प्राणिनेसिंहेहन्ति उलूकेनलेजलजः प्राणीमृगपेसिंहेहन्तिनृपेणापत्रुपरेणभवितव्यमित्याशंक्याह ॥ रिपोः
स्तावन्नोन्नतमितिविदित्वामदवलात्रयन्त्रोरातव्यः शिविविषममोल्योपिहिरिपुः प्रमत्तोदुर्गाद्रपुनवलभा
गोरपिनरैर्हतोवडस्तम्भेकृषतिमदलेवोहिपपतिः रिपोः शत्रोरवलामवलेपंकृत्वा सचवलान्नितमितिविदित्वा
पिप्रपन्नेनहातव्यः नप्रजेतपस्मात्सर्पेरिपुशिविविषसमः शिवीअग्निस्मोल्योपिसर्वंदहति विषंस्वल्पमपि
शरीरमाक्रमति हिपपतिः हस्तिप्रधानः अद्रेः दुर्गात्पर्वतकटकप्रदेशात्प्रमत्तः नरैर्मनुष्यैरपुनवलभागोरपुनर्दश
महस्रप्राणोरपिहतेगृहीतः स्तंभवडः मदलेवोमदप्रवाहपरिवोकृषतिमदंनहातीत्यर्थः दुर्गंकृत्वापरविषयेग
च्छतीमाह ॥ वप्र प्राकारयंत्रप्रहरणपरिखानिर्यमेयेन्यनाढ्योदुर्गंकृत्वात्मगुल्महिपतरगभिषक्शिल्पिविप्रायुपे

ते लुब्धेस्वाभिमानिप्रकुपितकृपणाज्ञानशीलैर्विहीनेकृत्वाभूरामसंपेपरविषयमिषाक्रुद्धपार्सिर्नरेन्द्रः ॥ पवेविषे
दुर्गंकृत्वानरेन्द्रोराजापरविषयमरिमाणलेभियाद्रक्षेन्कीदृशोनरेन्द्रः क्रुद्धपार्सिः क्रुद्धःपार्सिर्यस्यस्वमाणलाद्यस्योप
रियानिमयानव्यः दयामोः स्वमाणलान्यश्चायः स्थितस्यपार्सिग्राहः तथायायथास्वंस्वमाणलंपरियानव्यः स्वमाण
लेपश्चिमभागेयः स्थितोराजासपार्सिग्राहः ॥ तथाच ॥ मूलयोरन्तरः शत्रुः प्रयातस्यजिघांसतः पार्सी रेवगृह्णाति
पार्सिग्राहस्सउच्यते तथायायथापार्सिग्राहः स्वमाणलेनगृह्णातीति क्रुद्धपार्सिः कीदृशंदुर्गंकृत्वायायादित्याह
मृण्मयोमृच्छनेरोय स्तूपक्रियतेसवप्रशब्देनोच्यते प्राकारस्समन्ततोभिनयः उच्यतेयंज्ञातिधन्वुःपातत्रिप्रभृतीनि
यैः पुरुषैः प्रविशतेवपुरुषैर्हते प्रहरणान्यायुधानि चक्रप्रासवडः प्रभृतीनि परिखासमन्ततोभिनिवाखातः
तोयंजलंमेयमत्रायं इत्यनेकाशुनिवयः एतैराढ्यैस्तीतेनयात्मगुल्महिपतरगभिषक्शिल्पिविप्रायुपेतम् गुल्मशब्दे
नस्थानक्रमउच्यते योधजनसमूहः आत्मीयेनविश्वासयुक्तेनगुल्मे नहिपैर्हस्तिभिः तरगैरश्वैः भिषग्भिर्वैद्यैः शिल्पिभि
स्तंतुवायकारचर्मकारलेखकारैस्तेनयुक्तः स्वर्णकारउपयुज्यतेविप्रैर्ब्राह्मणैः यतोब्राह्मणाअप्रमत्तत्वाद्रक्षणेसमर्थाः
एतैस्संयुक्तम् अत्रभिषजः कृषिकिंसकाः तरंगवस्तिवैद्याश्चगृहीतव्याः तेसर्वेपवयतस्त्रोपयोज्याः एतैरुपेते
संयुक्ते तथाचुर्सैभसंयुक्तेस्वस्मैरुद्देशशक्तिः अभिमानिभिरहंकारसंयुक्तैः अभिमानीतनसप्रमत्तंनसहतेप्रकुपि

तैरनिकुडैः कुभटैः कुत्सितैः कुत्वायेभृताः पुष्टाः धृता वाग्रतानर्थैरविदितचारित्रैरनैर्विहीनैरहितैः कुत्वापुनः पनेनु
ष्वादयस्सर्वेपवशत्रोस्साधाः तथाशूराः प्रसंख्यम् शूरास्सेर्थमवीराग्राप्राः प्रत्यपितास्सेस्थिताःपस्मिंस्तथाभूतैः अधुना
णायत्तानमाह ॥ बुद्धाशक्तिंसपरबलयोस्सामभेदप्रधानैः कृत्वोपायैर्वसनसमरोपायसंसर्पणैश्च साम्नासाधूनवि
रहितानर्थैलुब्धोश्वदानैर्जयाद्दैस्त्रिभिरपिनयेसाधयेत्तैश्चदण्डैः ॥ स्वपरबलयोरात्मीयपरबलयोः शक्तिंत्रिविधांबु
द्धाउत्साहशक्तिः मंत्रशक्तिः प्रभुशक्तिरितिशक्तित्रयम् तत्रमन्त्रबलात्रोगपराक्रमसम्पदुत्साहशक्तिः देवंपुरुषतानै
मंत्रशक्तिः दुर्गकोशदण्डसंपत्प्रभुशक्तिः तथाचकमन्दकः ॥ दाक्ष्येशौचेतथोमर्षश्चार्यंचैत्साहलक्षणम् गुणैरेते
रुपेतस्सरजाभवितमर्हति स्मृतेस्तत्परतार्थेषुकृतकृत्याननिश्चयः दृढतामंत्रशक्तिश्चमंत्रसंपत्प्रकीर्तिता कोशदण्ड
बलंचैवप्रभुशक्तिरुदाहृता विजिगीषुस्तथापुत्रोविजयो नेरिपूत्सदेति ॥ एतच्छक्तित्रयंबुद्धाकेसामभेदप्रदानैः क
ष्टयानेदकरंवाक्यंयत्स्तुतिपूर्वकंतत्सामउच्यते तच्चपंचविधं तथाकामन्दकिपाह ॥ वागनुद्वेगजनीसामेतिपरिकी
र्त्यतेसामाद्यैमध्यतेसान्तेप्रियस्तोत्रेचकथ्यते परिज्ञातस्सर्वेषांसत्कर्मगुणकीर्तनम् पूर्वसंबंधकथनंस्वसम्बंधप्रक
ल्पनम् वाचापेशलयासाधुनवाहमितिचार्पणम् इतिसामप्रयोगत्वेसामपंचविधंस्मृतम् स्वेहरागापनयनेपरस्परसं
बंधविश्लेषकारणेभेदः सचत्रिविधः तथाचकमन्दकः ॥ स्वेहरागापनयनेविश्लेषेर्थापहारेनथा इतिसामप्रयोगत्वेभेदो

पित्रिविधःस्मृतः ॥ भूहिरण्यपशुगजस्त्रीपरित्यागः परस्वापहारेनदानमुच्यते तच्च पंचविधम् कर्मन्दकः ॥ यत्संप्राप्य
धनेत्सर्गाद्दत्तमाधममध्यमाः आदरेणानुवचनंयत्संग्राहप्रवर्तनम् देयश्चप्रतिमोक्षश्चदानेपंचविधंस्मृतम् एवंप्री
तिप्रयुक्तानांवचनानांसभाषणम् साममैत्रिकानाम् तदात्मसात्करणंभेदः अभीष्टवस्तुप्रतिपादनंप्रदानम् एतैः
स्वपरबलयोः शक्तिंबुद्धापरेणसामादिनास्वीकरणात्स्वबलस्यशक्तिबोधः सचयान्यप्रवर्मदृढपरुषैस्सद्भिर्तेयाप
रबलस्यापिसामादिभिःस्वीकारास्वीकाराभ्यांशत्रुशक्तीनेये नकेवलमेभिस्सामभेदप्रदानैर्योवद्दममरोपायसंसर्पः
णैः शक्तिंकृत्वानिश्चित्यवसनंपुररोधः यथाकेकियन्तोमदीयाःपरकीयाश्चपुररोधकास्तथासमरोपायैः यथासमरप
रकीयस्यचकियन्तोगजारथयोद्धारः आयुधविशेषश्चेतिसमरोपायः समरेसंग्रामेउपायः समरोपायसंसर्पणमवस्कं
दः यथामदीयातदीयाश्चकेकियन्तोवस्कन्दसमर्थाः एवंनिश्चयेनात्मानतः साम्नाप्रीत्यासाधूनसज्जनान्साधयेत् आत्मसा
त्कुर्यात् धनविरहितान्दरिद्रानर्थैलुब्धोश्वदानैरर्थैस्संसाधयेत् नेयात्रेनद्यात्भेदैस्साधयेत् येनपुनःसामदानभेदैरपित्रि
भिर्नसिद्धेतिनोश्वदण्डैरसंसाधयेत् असिद्धानांसाधनेदमनंदंड उच्यते ॥ तच्चत्रिविधम् तथाचकामन्दकः असिद्धसा
धनेसद्भिःसामनंदण्डउच्यते तच्चैवनयेद्दंडमकृतंदंडप्रयुज्यते वधोर्थहरणंचैवपरिक्लेशस्तथैवच इतिदंडविधा
नंतेदण्डोपिविविधस्मृतः ॥ इतिसामादीनामुपायानामधुनाःधिपतिप्रदानाह ॥ साम्नोनीवस्साधूनननयोदण्डनोपो

ज्ञार्कौदानसेन्दुसिवियमबुधास्सामगभेदनाथाः वीर्योपेतेरुपचयकरैस्तग्रगैः कैर्बुगैर्वीनन्नस्सिद्धिंव्रजतिनतद्दस्वा
शकेवापिनेषाम् जीवोबृहस्पतिःसभृगुतनयःशुक्रसहितस्साम्रोनाथःसामाधिपत्येनावित्यर्थः ज्ञोभौमश्चर्कसू
र्यः एतौदेवनाथौइन्द्रुश्चन्द्रस्सदानस्यनाथः शिवीकेतुर्यमस्सौरः बुधोज्ञःएतेसामगाऋक्पुक्ताभेदनाथाः एतेर्य
थोदितैर्ग्रहैर्वीर्योपेतैर्वलयुक्तैरुपचयकरैर्गोचरान्तर्गतैर्बहुकवर्गाश्चेद्वा शुभदशाधिपैर्वा तथाभूतैस्तग्रगैर्वीनन्क
लनग्रस्थितैः लग्नकेन्द्रगैर्वीनन्नस्सामाधिकेयत्क्रियतेनस्सिद्धिंव्रजति एतदुक्तंभवति सामर्दीनामुपायानोमध्या
च्छत्रुसामरयोभिप्रेतंक तुमिच्छति तत्स्वामिनोग्रहायदिवीर्योपेतानुपचयकराबाभवन्तितत्काललग्नकेन्द्रगा
वा तदानस्सिद्धिंव्रजन्ति तदहःस्वोपकमपिनेषामिति तदहस्तेषांसामाद्युपिपनीनोग्रहाणामक्षिदिने तेषांवाक्षो
पो तत्रवोपकेवानत्काललग्नस्थेनतस्सिद्धिंव्रजति यथाजीवदिनेधनिनीनोपकोदयेसामसिद्धतिएवमन्येषाम
पि अथषाड्गुण्यलक्षणमाह षाड्गुण्येसन्धिगदोपरिपणारचितेविग्रहस्यापकारोनेतोचेदासनेनत्परपुरगमनं
सर्वसैन्येनयानम् सैन्यार्धेनाभियुक्तपरपुरमपियत्तद्द्विधायानमुक्तंसंश्रयोन्यत्रयस्यात्सावलनिगदितस्संश्रयोन्यग
णानाम् षण्णांगुणानांभावर्द्धिगुणत्वम् तस्मिंषाड्गुण्येआदौप्रशस्तंसन्धिर्ज्ञेयगुणः सचपरिपणारचितःपरिपणो
दानेवाक्यस्थापनेवा यदिमेनमिदंदास्येवंकरोषिवे वसायस्सन्धिरितिपरिपणारचितःपरिपणोनकृतस्समसंधि

स्समाधिरित्यर्थः तथाचचाणिक्यः तथाच समसंधिःसमाधिश्चद्यवस्थाकारणेतथा शब्दारमेसमानार्थावुद्धिमद्भिरुदाहृताः
अपणःसपणश्चेवद्विविधःपरिकीर्तितः सन्धिःसमाधमूलेचभिन्नःषोडशधासच एवंसमपर्यायसंधिः विग्रहोस्यापकारः अ
स्यसंधिर्योपकारोविरोधःसविग्रहोनामगुणः तथाचशब्दोपकारइत्येषविग्रहार्थेपियुज्यते कथ्यतेतेजसोमूलंविग्रहःसच
सूरिभिः नेतोचेदासनंतदिति चेच्छब्दोयद्यर्थे चेतोहोसन्धिविग्रहोयदिनतदासनंनामगुणः आसनमुपेक्षणं चाणिक्य
आह स्थानमासनमुपेक्षाचेत्यासनपर्यायः तथाच त्रयः शब्दाःसमानार्थाउपेक्षास्थानमासनं इत्यमीपरिकीर्त्यतेस्थानज्ञै
र्हितबुद्धिभिः परपुरगमनंसर्वसैन्येनयानमितिपरपुरिशत्रुनगरेयत्सर्वसैन्येननिःशेषसेनयागमनंतद्यानं तच्चपंचविधं तथा
चकामंदकिः निगृह्यसंधायतथासंभूयाथप्रसंगतः उपेक्षाचेतिनिपुणैर्यानंपंचविधंस्मृतं सैन्यार्धेनाभियुक्तेपरमपियत्तद्द्वि
विधंयानमुक्तंकथितम् सन्धानविग्रहार्थेचयद्युगपत्क्रियते तद्द्वैधीभावः तथाच सन्धिःसंहतेकेनतदाविग्रहेणचारिणा
युगपत्क्रियते द्वैधीभावःसउच्यते संश्रयेर्न्यत्रयत्स्थान अन्यचान्यस्मिन्नपिरानिनियःसंश्रयःसमाश्रयणंस्याद्वेत्सगुणाना
मन्यः सद्गुणःसंश्रयोनामनिगदितउक्तः खलुशब्दोवाक्यालंकारे आत्मानपरस्यार्पयेदितिसंश्रयः चाणिक्यआह परार्प
णंसंश्रयः तथाच विद्वेषिणावलवतागृहीतेनयदर्पणं परस्यक्रियतेशक्तिःशालिप्रस्थश्चसंश्रयइति १४ अथनाग्रहाणामा
क्रन्दयोरयायिसंज्ञोक्तमाह मध्याह्नेर्कस्तुहिनकिरणोनित्यमाक्रन्दसंज्ञःयोरःपूर्वेभवतिदिनकृद्यायिसंज्ञोन्यसंस्थः नी

वःसौरस्तहिनकिरणस्यात्मजश्चेतिपौराःकेतुर्यायीसभृगुजक्रूजःसिंहिकानन्दनश्च १५ दिनस्यभागत्रयकल्पनात्रकार्या
श्चङ्गःप्रथमोभागःपूर्वाह्णःमध्याह्नःअपराह्णः अर्कआदित्योदिनस्यमध्यत्रिभागोआक्रन्दसंज्ञःदिनकृदादित्यःपूर्वेपूर्वाह्णो
परस्परेनगरेयःस्थितःसपौरःअन्यसंस्थःअपराह्णस्थितःसपवयायिसंज्ञःयायीभवति यःप्रथमंशत्रोरुपरियातिसयायीजी
वोबृहस्पतिःसौरःशनैश्चरःतहिनकिरणस्यसुतःबुधः एतेपौराःइतिशब्दोव्यवच्छेदाय केतुर्यायीसभृगुजक्रूजः क्रूजोगा
रकोभृगुजेनशुक्रेणसहितः तथासिंहिकानन्दनोराहुः एतेसर्वेएवचशब्दाद्यायिनस्तथाच आक्रन्दसारीदिनमध्यगोर्कः
पौरःपुरस्तादपरश्चयायी आक्रन्दरन्दुर्गुरुमन्दसौम्याःपौराःस्युतायायिनइत्यतोन्ये इत्यत्राचार्येण यात्राद्वयेपिसदृशसं
ज्ञानिर्देशःकृतः यायिनगारंप्रतिमुनीनांमतभेदोस्ति गर्गशिष्यमतमाचार्येणत्रोक्तीकृतं तथाचऋषिपुत्रः बृहस्पतिस्त
थादित्योलोहितांगाःशनैश्चरः स्थावराधूमकेतुश्चपरास्तेभ्यश्चराग्रहाः एवमांगिरसाःप्राहुराचार्याःशास्त्रकोविदाः गर्ग
शिष्यायथाप्राहुस्तथावक्ष्याम्यतःपरं भौमभार्गवराहुर्कर्केतवोयायिनोग्रहाः आक्रन्दसारिणमिन्दुर्यैशेषानगारास्तते
गुरुसौरबुधानेवनागरानाहुदेवलः चरान्भूमेनसहितान्राहुभार्गवलोहितान् पूर्वाह्णेनागरंसूर्यमपराह्णेतुयायिनं आ
क्रन्दंदिनमध्याह्नेचन्द्रमाक्रन्दितंसदा बृहस्पतेरयिमतंगर्गस्याप्येवमेवतु किञ्चिदभ्यधिकंवापिविशेषमुशनोब्रवीत्
भजन्त्याक्रन्दसारंवक्रकर्मणिलोहितः अग्रामवक्रोवक्रश्चपरमागंतरेवसः एवक्रीतादयोविज्ञेयेग्रहैर्ग्रहसङ्घैः नागरा

स्तेग्रहाज्ञेयाःस्वास्वामुद्देशतोन्यथा सर्वमेतदमीमांस्यंनमिथ्याभुनिभाषितं केचित्कालवशाद्भक्तिदिग्भ्योन्येवर्गगोचरैरि
ति नन्वत्रराहुकेत्वोःकथंज्ञायतेस्थितिरित्युच्यते राहुर्यस्मिन्राशौदृष्टःसएवतस्यस्थानमित्याचार्यमतं अन्येषांतुगणितागतमेव
तस्यस्थानं केतुर्यैननक्षत्रेणसहोदयंकरोतिसतत्रस्थःकल्प्यते कथमनुक्तमिदमवगम्यते उच्यतेन्यायात् सप्तर्षीणामनेनै
वप्रकारेणराशिनक्षत्रावस्थितिरुक्ता तथाच एकैकस्मिन्नृक्षेशतंशतंचरंतिवर्षाणां प्रागुदयोप्यविवराद्दन्त्रयंतत्रसंयु
क्तइति तथाच एवमृक्षेचत्वारःसहपौरैर्यायिनोथवापंचसंवर्तोनामभवेच्छिखिराहुयुतःससम्मतःइति एवंकेतुर्यैननक्ष
त्रेणसहोदयंकरोति सतत्रस्थःकल्प्यते नचैतदेवं तदाराशिनक्षत्रावस्थितिरभिधातुंराशिनक्षत्रस्यनघटते उक्तंचस
एवस्थितिराचार्येण यातलर्क्षराहुकेत्वोःपुरस्योयोक्तिःसापातश्चकार्यइति नक्षत्रेभिहितेकेतूल्काभ्यामभिहितेदेश
नाशइति तथाच उल्काभिद्योतेनतमोभिदीप्तावक्रातिवक्रेणसतोथरित्र्याः केतुर्गतिःस्पर्शनवेपनेनचारेणपीडांकुरु
तेर्कपुत्रः यद्येवं यदायेननक्षत्रेणकेतुरुदयंकरोतितत्रस्थइतिशोभनं नन्वत्रयायिनागरयोःकोभेदउच्यते स्वदेशेस्थितो
नागरोनिमिमिषुर्यात्रा तथाच हस्तेगत्वास्वातिचित्रेसपुष्येशक्राशाखाप्रस्थितोवाथतेरीन् निष्पेषोस्यिवासवेचैकरात्रं
सीम्निस्थित्वाभूमिमाप्नोतियात्रा यातेत्यनेनाभिदिष्टंयथा मनसायायित्वमभिनिवेशपदमस्यातिक्रांते यातायायीभवति
यावन्मुनीनांमतभेदोस्ति तथाचऋषिपुत्रः केचिदन्तःपुरद्वारात्पुरद्वारात्तथापरे अन्येनगरसीमंताद्योजनानान्तथापरे

विषयान्नात्परंकेचित्प्रयातस्यमहीपतेः यथायायित्वमिच्छंतितथावक्ष्याम्यतःपरं प्रातःप्राश्यमुहूर्तादिग्रहनक्षत्रमंगलैः
यायिनोस्वममासाद्यगृहादेवाभिनिर्गतः नागरत्वमथोत्सृज्यमनस्यावेद्ययायितां यायित्वंप्राप्नुयाद्राजाइतिप्रोवाचगौतमः
एवमेवानुयायित्वमात्रेयोप्यनुपश्यति किंचिदभ्यधिकंचात्रविशेषःपुनरब्रवीत् नागरेभ्यस्तुदेशेभ्यस्तावन्नपरिमुच्यते
प्राकारस्यबहिर्यावन्नायातीत्याहभार्गवः नृपस्यनगरस्यस्यनागरत्वंविधीयते तस्मान्नगरसीमन्नात्परंयायित्वमिष्यते य
स्मान्नगरसीमान्नात्परंनागरदेवताः अनुगच्छन्निरानानेसाहाय्यार्थंनिमंत्रिताः यस्मात्तस्मात्परंराजायायित्वंस्पृहमाप्नु
यात् एवमेतद्विजानीयाद्देवलस्यवचोयथा पुरात्प्रभृतियद्येवंयोजनाभ्यन्तरंभवेत् तत्सर्वंनागरेणेतितस्मादायोजनान्नास्थितिः
तस्मान्निमित्तवाङ्कल्पाद्योजनात्पुरतोनृपः यायित्वंलभतेस्पृष्टमितिप्राहपराशरः यायित्वंविषयान्नात्तुबृहस्पतिरभाषत च
ङ्गशास्त्रनिमित्तानांतस्याप्येषविनिश्चयः सर्वमेतदमीमांस्यंनमिथ्याभुनिभाषितं परस्यापिभवेद्यत्रयायित्वंपरिकीर्तितं आ
चार्येणतुगौतमात्रेययोर्मतमंगीकृतं ऋतपतज्ज्ञायते उच्यते निर्गमंदलयतानेनाभिहितं शाकुनतिथिफलाद्येच्छत्रशय्या
सनाद्येपदमपिविजिगीषुश्चालयेच्छ्रुत्वानः यदिशाकुननिमित्तस्वप्नचेतोविप्लुतिर्नभवतितदनिष्टंसर्वकार्येषुयानमिति १५
अपुनाषष्ठगुणानांविधानमाह यानंयायिभिरासनंशुभकरैर्वीर्यान्वितैर्नागरैर्द्वैधीभावमियाद्यदाशुभकराःपौराःसयायिग्र
हाः सौम्यैःसन्धिरसद्भिश्चबलिभिर्युद्धेनकूलैर्नयः सर्वैरप्यशुभग्रहैर्नरपतिर्दैवान्वितंसंश्रयेत् १६ यायिग्रहैर्वीर्यान्वितैर्व

लवद्भिःशुभकरैरनुकूलैरष्टकवर्गशुद्धैर्गोचरानुकूलैःशुभदशाधिपैर्वायानेकार्यं तथानागरैःपौरैर्ग्रहैर्वीर्यान्वितैःशत्रोर
नुकूलैःशासनेकार्यं यदापौराग्रहाःसयायिनोयायिग्रहसमेताःशुभकराश्चानुकूलाःपौराःपौराणांशुभकराभवन्ति यायि
नश्च यायिनस्तदाद्वैधीभावमियाद्गच्छेत् सौम्यैःशुभग्रहैर्बलिभिरनुकूलैश्चसन्धिर्भवति यस्यानुकूलास्तदुपचयेनसग्रहः
पापैर्बलिभिरनुकूलैश्चयुद्धेनयोभवति यस्यानुकूलस्यतस्यैवसर्वैर्ग्रहैरप्यशुभग्रहैरननुकूलैर्दैवान्वितंशुभंदैवसंयुक्तंनृप
तिंराजानंसंश्रयेत् समाश्रयेदिति नन्वत्रराहुकेत्वोःकथमनुकूलत्वंज्ञायते उच्यते,अमेयेयात्राप्रकरणेआचार्येणोक्तं शस्तो
राहुस्त्रायकर्मोपयातोयातव्याशासनताग्रश्चकेतुरिति राहुःस्वर्भानुस्त्रायकर्मोपयातः जन्मकालाज्जन्मराशेर्यात्रालग्ना
त्पृष्ठालग्नाद्वा त्रायकर्मोपयातः तृतीयैकादशदशमस्थानस्थःशस्तः शोभनइति चशब्दात्केतुरपिनवस्थःशुभः तथाया
तव्याशासनताग्रः यातव्यागंतव्यायाःदिक्तस्याःसनतानिकटना अग्रश्चशिखास्थिता केतोरस्योनिर्गतस्यसिद्धिरिति तमे
वार्थं वृद्धगर्गआह यतस्तमिनतोपशेषेच्छिखांकेतोस्तुभास्वरां तत्रप्रस्थापयेत्सेनांविजयेच्छर्महीपतिरिति तथापुरस्ताद्
दिशेःकेतुःपश्चान्मुखोयदि पश्चिमाभिमुखोयाताद्दिशंपूर्वांचवर्जयेदिति तथाचपराशरः यस्योदिशिसमुत्तिष्ठेत्तांदिशंना
भियोजयेत् यस्याशिखायतोधूमस्ततोयायान्नराधिपः प्रतिलोमंतुयःकेतोर्जयार्थीयातिपार्थिवः सामान्यवाहनबलःसना
शमधिगच्छतीति १९ सर्वथानृपेणकोशोरक्षणीयइत्यतआह कोशोहिराज्यतरुमूलमतोस्यशाखाःपत्तीविपत्तइवकिं

विधनःकरोति अन्नादिवेन्द्रियाणीवसुतस्तथानेतत्प्राप्तिरक्षणविवृद्धिषुयत्नवान्स्यात् १७ हियस्मादर्थकोशोगोजोराज्यतरोराज्य
मूलस्यमूलं राज्यमेवतरुराज्यतरुः अतोस्मात्कोशस्यराज्यतरोः शाखाभवंति यथामूलवान्वृक्षःफलप्रदोभवत्येवं कोशयुक्तं
राज्यं विधनोदरिद्रःकिंकरोति किंकर्तुंशक्नोति यथापत्नीविपत्तौगरुहरहितः पुरुषकारयुक्तोपिनकिंचित्कर्तुंशक्तः अन्ना
दिवेन्द्रियाणइति यथान्नाद्रोजनादिन्द्रियमपूर्वोवृद्धीन्द्रियाणांकर्मेन्द्रियाणांसमूहोवर्धते तथानेनैवप्रकारेणवसुतोधनाद
नेभवति तस्मान्नत्प्राप्तौनदिनिवसुनःपराभवः धनप्राप्तौलाभेतद्रक्षणेपालनेतद्वृद्धौधनवर्धनेयत्नपरःस्याद्भवेत् एतदुक्तंभव
ति तथाव्यवहारेद्यथानवरतमर्थलाभोभवति लब्धस्यचरक्षाभवति रक्षमाणस्यवृद्धिर्भवतीति नृपेणसर्वथाराष्ट्ररक्षणीयमि
त्येतत्प्रतिपादयितुमाह नीचाचिराप्याद्नृपवल्लभतस्करेभ्योराष्ट्रंनृपेणपरिरक्ष्यमतोस्यकोशः कालेकरप्रणयनेहियथोचिता।
नीतनार्थयेद्भवतियेनजनापवादः १८ नीचः कुलानुचिताधर्मकरः अचिराप्याः नचिरमाप्याः सद्यःप्राप्तविनः नृपवल्लभोराजप्रि
यः तस्करश्चोरः एभ्योनृपेणराज्ञाराष्ट्रंपरिरक्षणीयम् तथाकार्यंयथानेनेत्यर्थव्यवहारेस्वाधिकारोनभवति यतोस्यराज्ञअतो।
स्माद्राष्ट्रात्कोशोभवति एवमतइत्यर्थः यथोचितानांयथाप्राप्तानांकालेयत्रसमयेसंभवति तत्रकरस्यदेयस्य यथाकालेप्रण
यनंप्रग्रहणंकार्यं राज्ञायद्यव्ययंतत्कालेमार्गणीयमित्यर्थः येनचार्थेनजनापवादोलोकेगर्हाभवति तत्रार्थयेत्रप्रार्थयेत् ल
ब्धस्याप्यर्थस्याकालेप्रार्थनाऽपस्यजनापवादोभवति १८ अथप्रागुक्तंसामन्तकालेत्यादितत्रयात्रायोग्यंतत्कालमाह यात्राऽ

पस्यशरदीक्षुफलामयोचक्षिद्रेष्वरेर्नेनियमोत्रचकेचिदाहुः क्षिद्रेष्वरेर्भवतिदैवयुतस्यसिद्धिःसामान्यमामिषमिदंप्रतिभू
मिपानां १९ नृपस्ययात्राशरदिशरत्कालेप्राक्चयुजकार्तिकयोःशोभनामयोवसंतेचैत्रवैशाखयोःअक्षुफलेव यतःसर्वक्ष
तीणांसंग्रहकालः केचिदाचार्यावमिहादयएवमाहुःउक्तवन्तः यथारेःशत्रोःक्षिद्रेप्राप्तेयात्रायोननियमः क्षिद्रमनिष्टोपह
तरिक्थदशाकालः तत्रननियमः ननिश्चयःतस्मिन्नेवयात्रांदद्येत्यर्थः तत्कालांतरेकदाचिदन्यस्यसंश्रयंकरोति तथाचवमि
ष्टः अकालेपिरिपोक्षिद्रेलब्धायात्रांप्रयोजयेत् ततःकालान्तरेतस्यकदाचित्संश्रयोभवेदिति क्षिद्रेष्वरेरिति अरेरिपोक्षिद्रेल
ब्धेपिसतिदैवयुतस्यशुभदैवान्वितस्यकस्यचिदेकस्यसिद्धिर्भवति फलप्राप्तिरिति यतःप्रतिभूपानांप्रतिपक्षराज्ञामिदंक्षिद्रेरा
ज्ञांसामान्यंसाधारणंआमिषंभोज्यम् एतदुक्तंभवति अरेरक्षिद्रेसर्वएवनृपाआमिषार्थिनः तथायोतितत्रदैवयुतस्यसिद्धिर्भव
तीति २० अशुभदशायांनृपःसचिवंप्रेषयेदित्येतत्प्रतिपादयितुमाह शत्रोर्वधायसचिवंशुभदैवयुक्तमाज्ञापयेन्नृपतिरात्म।
निदैव[illegible] नस्यानर्थमतिदैवपरोपिभूत्वा[illegible]दिपपदानुसृतिःकिमर्थम् २० नृपतीराजाआत्मनिदैवहीनेअशुभ
दैवे रिक्तानिष्टोपहतदशायांशत्रोरिपोर्वधायमरणार्थंसचिवंमन्त्रिणंशुभदैवयुक्तं संपूर्णरोहिणीवादशायस्यवर्तते तमा
ज्ञापयेत्प्रेषयेत् तथाचदैवपरः दैवपरायणोपिभूत्वार्थमभिलषन्नेसनिकृष्टमतीवननस्यात् नत्यजेत् यथाहमशुभदैव
सनिकृष्टस्यापिक्षिद्रस्यशत्रोरुपरियास्यामि अथवाकोशस्थंधनंतस्यापिदैवपरोभूत्वार्थव्ययम[illegible]स्थानव्ययंनकार्यं य

वमत्यर्थत्यागेनकार्ये अत्रदृष्टांतमाह दृष्टेहिपेहिपपदानुस्मृतिःकिमर्थमिति हिपेगजेदृष्टेप्रत्यक्षेप्राप्तेसतिकिमर्थेहिपप
दानुस्मृतिःहस्तिनःपादानुसरणंहस्तिनःपादाहस्तिदर्शनार्थमन्विष्यते तस्मिंल्लब्धेकिंतैःप्रयोजनं शत्रोश्छिद्रेसतिदैवंवक्तव्यं
यदाहंशुभंदेवोभविष्यामितदातस्योपरिगमिष्यामीतिसर्वतःयत्नःकार्यइत्यर्थः २० अथदैवप्राधान्येदर्शयन्नाह कालोभ्युपे
तिसहदैवनरंकथंचित्प्राप्नोतितत्रपुरुषःखलुकालकोत्ती कालेनगोचरगाननपेक्ष्यभवत्यन्मन्दक्रमोप्यनगरःसमुपैति
सिद्धिम् २१ नरंपुरुषंकर्मभूतंकालःकर्ताकथञ्चित्कथमपिसाक्षादेकवारमभ्युपैतिउपगच्छति यःकालकोत्तीकालप्रार्थ।
नयरःपुरुषोनरःसतंकालेनप्राप्नोतिनलभते यत्रविपुःसच्छिद्रः अत्रदृष्टान्तमाह कालेनगोचरगतानिति अनगरःसर्पोमन्द
क्रमोपिनिश्चलोपिपुरुषकाररहितःकालेनहेतुभूतेनकर्त्रावागोचरगतान् तद्विषयंप्राप्तान्भवान्प्राणिनोनपेक्ष्यापेक्षाम।
कृत्वातेप्रतिदैवप्रेरितास्तद्विषयंयान्ति तानकृतपुरुषकारोप्यनरःप्राप्नोतिसिद्धिमुपैति प्राणयात्रांनिवर्तयतीति दैवप्राधान्ये
प्रदर्शितं अकालेशत्रोरभियोगंनकुर्यात् २२ कालेचकुर्यादित्येतत्प्रतिपादयितुमाह दुर्गस्थितंफलमपक्वमनल्पयत्नेसं।
सिद्धिमप्युपकरोतिगुणेनपुंसां साधारणंसुपतितंचभवेद्यतोतःकालाभियुक्तपतितंरसवत्सवाय २३ अपक्वमपाकप्राप्तंफ
लमाम्रादिकंदुर्गस्थितंदुर्गेअगोचरेस्थानेपरिहृतेस्थानेस्थितं तच्चानल्पयत्नेसुवहुनापुरुषकारेणसाध्यं तथाभूतंयदिक
दाचिदपिसंसिद्धंहस्तीभूतंतथापिपुंसांपुरुषाणांगुणेनकरोति भुक्तंशरीरसुखेनोत्पादयति केवलंदोषायभवति यच्चस्व

पतितंकालवशात्सुपरिपक्वंस्वयमेवात्मनापतितं तद्भुक्तमसाधारणंभवति येदृष्टेनेसर्वपवाप्रार्थिनोभवंति यतोस्माद्धेतोः।
कालेभियुक्तपतितं कालेपाककालेप्राप्तंयस्याभियोगंपातेनयत्नंक्रियते तेनचपतितंहस्तप्राप्तंतथाभूतंफलंरसवत्सरसं।
भुंजानस्यदृष्टंभवति भुक्तंचपरिणामसुखायभवतिशरीरसुखंकरोति अनेनैतत्प्रतिपादितंभवति यथाशत्रुंनिच्छिद्रंनाभियुं
ज्यात् छिद्रकालमपिनपरिपालयेत् आसन्नंभूतंछिद्रंयत्नपरस्यनृपस्यार्थावाप्तिर्भवतीति २२ इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायां
योगयात्राविवृतौदैवपुरुषकारोनामप्रथमोध्यायः १ अथाचाराध्यायोव्याख्यायते गौरक्तासिताद्याहियथाम्बरस्यवर्णाः।
सितस्यैवभवन्तिसम्यक् विलग्नतिथ्यादिगुणास्तथैवविशुद्धदोषस्यभवंतियातः १ सितस्यश्वेतवर्णस्याम्बरस्यवस्त्रस्यसम्य
क्स्फटेकृत्वा रक्तासिताद्या रक्तकृष्णनीलपीतविचित्रवर्णाःसम्यगेवभवन्ति निर्मलत्वान्निर्दोषत्वाच्च नतुपुनःस्वभावकृष्ण।
स्यवस्त्रस्यदृष्टत्वादन्येवर्णाःसंभवंति तथातेनप्रकारेणयातगच्छतोविशुद्धदोषस्यदोषरहितस्यवक्ष्यमाणदोषैर्विहीनस्य
विलग्नतिथ्यादिगुणाः विलग्नंयात्रालग्नंतात्कालिकंतिथिर्नन्दादयस्तद्गुणाः आदिग्रहणान्नक्षत्रयोगगुणाःफलदाभवंति
नपुनःसदोषस्येति १ अधुनाकामजानिदशव्यसनानिवक्तुमाह मद्यंगानावादितनृतगीतान्यक्षाद्यूतयाद्यामृगयाद्युनि
द्रा परोक्षनिन्देतिचकामजानिदशैवविद्याद्व्यसनानिपुंसां २ मद्यंप्रसिद्धंपानमंगनास्त्रीवादितंमृदंगादिशब्दः नृतंगा
त्रविक्षेपः गीतंगान्यर्वं तथाक्षाद्यूतं दृष्टाद्यानिक्षारणमटनं परिभ्रमणं मृगयाखेटं द्युनिद्रा दिवास्वप्नः परोक्षनि

न्दा अप्रत्यक्षैकृत्सा चशब्दः समुच्चये इत्येवंप्रकाराणि दशव्यसनानि पुंसां पुरुषाणां कामजानि कामादीक्ष्योत्पादितानि वि
द्याज्ञानीयात् एतैर्विरहितो विनिर्गीर्षुरिष्टुरति २ अथुना क्रोधोद्भूतवर्गमुपदिशन्नाह वाक्पारुष्यं दण्डपारुष्यं मीर्ष्याद्रोहो
सूयापैशुनं साहसं च अर्थस्योक्तं दूषणं वाहसं च क्रोधोद्भूतो वर्गः षड्प्रसिद्धः ३ वाक्पारुष्यं वचनपारुष्यता अप्रियाभिधा
यित्वं दण्डपारुष्यं दण्डैः करैः परुषता असाध्यमप्रमाणेन दानं कुत्यतः उक्तं अपराधानुसारेण दण्डं दण्डेषु पातयेत् ईर्ष्या परगुण
धनरूपादीनां मात्सर्यम् द्रोहो नित्यं सा विश्वासेन व्यापादनं असूयागुणदोषाविष्करणं पैशुनं सूचकत्वमभाषणं साहसम
समीक्षितकार्यकरणं अर्थस्योक्तं दूषणमुक्तं द्विविधमर्थदूषणं अर्थानां वा दूषणमर्थदूषणं वा अर्थार्थे दूषणमदेशकाल
दानमपात्रदानं वा अर्थानां वा दूषणमपूर्वकर्मणामारंभमारब्धानामुपेक्षणं संचयानां प्रक्षयः स्रोतसां च्छेदइति एषव
र्गो दुःसंत्याज्यापरिगणितः क्रोधोद्भूतः क्रोधवान् प्रतिष्ठितः एतैर्दोषैर्विरहितो विनिर्गीर्षुरिष्टुः इति ३ अथुना मद्यदो
षानाह महदिदमनयानामास्पदं मद्यमाहुस्तन्यथनमतिसत्त्वश्रियां कर्षणायि समुपहतमतिस्तत्प्रधानेन्द्रियत्वाद्गुण्य
तिनहिभक्ष्याभक्ष्यमन्यानि चैव ४ इदं मद्यमनयानां दोषाणां महत्परमास्पदं स्थानमाहुः तथाच वरं सभूतः पुरुषानतम
द्यविमोहितः इति तनुः शरीरं धनं वित्तं मतिर्बुद्धिः सत्त्वं मौदार्यं श्रियः आरोग्यं तेषां तन्वादीनां कर्षणाय कृषत्वा पादनाय भ
वति नहृदये समुपहतमतिः सन्निति सम्यक्स्फुटा सत्त्वोपहतानष्टामतिर्यस्य तादृशः सन्भवन् तत्प्रधानेन्द्रियाद्धेतोः तदिति

मद्यस्यपरामर्षः तत्प्रधानानि मद्यप्रधानानि इन्द्रियाणि तद्धेतोः भक्ष्याभक्ष्यानि न गणयति इदं भक्ष्यं इदमभक्ष्यं इति न विचा
रयति गम्यागम्यानि इयं स्त्री गम्या इयमगम्या न विचारयति तत्र पंचकर्मेन्द्रियाणि पंच बुद्धीन्द्रियाणि ज्ञेयान्येवं दशमनोद्वेवि
धो द्वादशेति तथाचोक्तं श्रोत्रं त्वक्चक्षुषी जिह्वा नासिका चैव पंचमी पंच बुद्धीन्द्रियाण्याहुर्मनः षष्ठानि तानि तु पायूपस्थो
हस्तपादौ वाक्चैव पञ्चमी पञ्चकर्मेन्द्रियाण्याहुर्वलः षष्ठानि तानि तु एवं मद्यदोषाः कार्याकार्यभक्ष्याभक्ष्यगम्यागम्ये
न गणयति ५ अथुनोत्रैव विशेषमाह पत्नीयत्यपि मातरं मदवशात्पत्नीं च मात्रीयति स्वभ्रीयत्यपि मन्दिरं स्वभ्रशिलेकूपे
च गेहीयति स्वल्पं वार्युदधीयति स्वरसमेमोहात्स्थलीयत्यपि मित्रीयत्यपि पार्थिवं किमपरं कुर्यान्नयन्मद्यपः ५ मद्य
पः पुरुषो मदवशान्मदहेतोः मातरं जननीमपि पत्नीयति पत्नीमिवाचरति अपि शब्दः संभावनायां तथा पत्नीं स्वभार्यां मा
त्रीयति मातरमिवाचरति मन्दिरं गृहं स्वभ्रीयति स्वभ्रमिवाचरति स्वभ्रशिलेचलितपाषाणं कूपे गेहीयति गृहमिवाच
रति स्वल्पं वारि पानीयमुदधीयति तथापामीश्वरं समुद्रं मदहेतोः स्थलमिवाचरति पार्थिवं राजानमपि मित्रीयति मित्रव
दाचरति किमपरं किमन्यदशुभं मद्यपो यन्न कुर्यात् अपितु सर्वमेव कुर्यात् ५ अथ मद्यपस्य दोषाधिक्यमाह भूयोपि
दीव्यति जितो जयलिप्सयैव प्राप्तोनितच्च सविशेषतरं कदाचित् कृत्वा प्रियानिमदतः परितप्यते भूयः पिबेत्किमपि
दोषविशेषकांक्षी ६ जितो द्यूतजितः पुरुषः भूयो जयलिप्सया दीव्यति क्रीडति तच्च जितं धनं कदाचित् मदादात्मवि-

शेषतरंहिविगुणंप्राप्नोतिलभ्यते मद्यपःपुनर्मदतोमदहेतोरप्रियाणिकृत्वाइष्टानिवाक्यान्युक्तोनेमदान्नेवर्किमयेतद
युक्तंकृतमितिपरितप्यसन्तापंप्राप्यकिमपिमहत्साधिकतरदोषविशेषाकांक्षी अनिष्टवस्तुप्रार्थनपरोभूयःपुनापिवेदि
ति मद्यनिन्दातीवेति ६ अथात्रपरिभाषार्थमाह अभ्यागमोत्सवभिषग्वचनोपदेशैःकामंपिवेदमतिलोपकृदप्रकामं
द्यूतंविनेन्द्रियसुखानिहितानियुक्तानाशून्यस्यजीवितफलंविषयैर्विनाकिम् ७ अभ्यागमः अभिमुखेनकस्यचिन्मित्रा
देरागमः उत्सवोविवाहादिभिषग्वचनोपदेशैर्वैद्यस्यवाक्यकथनं एतैर्हेतुभूतैःकामंपर्याप्तंयथेष्टंमद्यंपिवेत् कीदृ
शंमतिलोपकृदप्रकाममपर्याप्तमविद्यामदलोपंवृद्धिनाशाद्योनभवति मतिलोपंचनकरोति उक्तंच यावद्दुष्टेनसं
भ्रांतिर्यावन्नक्षभ्यतेमनः तावदेवविरंतव्यंमद्यमात्मवतासदा द्यूतंविनारन्द्रियसुखानि इन्द्रियोपभोगानि मद्योगना
वादितनृत्तगीतानियुक्तानि सेवितेहितानि अन्यासक्तिंवर्जयित्वासेव्यानीत्यर्थः यतोविमद्यैरिन्द्रियैर्योगेनविनाभूमौ
जीवितंनिष्फलमित्यर्थः ७ अधुनाद्यूतदोषानाह शौचाचारविवर्जितःशवइवत्यक्तःसुहृद्बान्धवैर्निःशंकोनिरपत्रपोग
तघृणःकृच्छ्रादवाप्ताशनः वन्धुर्नास्यनिवन्धनंनशपथोलोकद्वयेनेक्षतेमायावीकुलयोसनश्चकितवोदोषार्णवोनिः
सुखः ८ कितवोद्यूतकारः शौचाचारविवर्जितःस्नानादिनारहितः तथासुहृद्बांधवैर्वन्धुभिर्नेःसुकृद्दैवैःशवइवमृतोय
थात्यक्तः निःशंकःशंकारहितःशत्रोरपिद्यूतासक्तत्वान्नशंकतेनिरपत्रपोनिर्लज्जः गतघृणोनिर्दयःशि

शोरपिमारयति कृच्छ्रात्क्लेशादवाप्ताशनःग्राममोजनः गृहाभावात्कुतोस्यभोजनं अस्यचकितवस्यवन्धुर्ननिवंधनं अत्र
वियुक्तावपिनतस्यमनःपीडाजायते नचतस्यशपथमसत्यभाषणं लोकद्वयमिहलोकपरलोकौनेक्षते व्याजव्यवहारि
त्वान्मायावीपरवंचकः कुलनाशकः दोषार्णवः केचिद्दोषाकरइतिपठन्ति दोषाणामुत्पत्तिस्थानं निःसुखःसुखरहि
तः अनिद्यूतप्रसक्तत्वाच्चिन्तान्वितःसदैव ८ अथनृपस्यवृद्धिदोषमशुभमाह देवज्ञमन्त्रिसुहृदामवचांसिराजायोनाद्रि
येतमतिचेष्टितइष्टवृद्धिः सन्नायकेनरहितोन्यइवाचिरेणहासित्वमेतिपतितोविषयैरिमूणाम् ९ योराजादैवज्ञानांका
लविदांमंत्रिणांसचिवानांसुहृदांमित्राणामात्मानांवन्धुजनानांचवचांसिनाद्रियेत तइष्टंनकरोति कीदृशोमतिचेष्टि
तइष्टवृद्धिः मतिःप्रज्ञातस्याश्चेष्टितेनहर्षितावृद्धिः तथाभूतोराजाशत्रूणांगोचरंयतति स्वल्पकालेनहास्यत्वंगच्छ
ति यथान्धकूपरहितःसन्नायकेनमार्गोपदेष्टुरहितेनपतितोजनानांहास्यत्वमेति नयतीतिनायकः एतेसर्वेएवदोषा
व्याख्याताः तैर्विरहितोविनिगीर्णुरिष्टइति ९ अथराजगुणानाह मेधावीमतिमानदीनवचनोदक्षःक्षमावान्नृपोर्थमात्मा
स्यनसूयकोलज्जुकरःषाड्गुण्यविच्छक्तिमान् उत्साहीपररन्ध्रविच्छूरतनृपतिर्वृद्धिक्षयस्थानविच्छूरोनवासनीस्मरत्युपकृतंनद्वे
षोपसेवीचयः १० परीक्षकारीनविकत्थनश्चदृष्टप्रतिज्ञोतिदृष्टप्रहारी जितेन्द्रियःस्याज्जितकोपलोभनिद्रालसस्थानपरि
ग्रहश्च ११ त्यागीविनीतःप्रियदर्शनश्चव्यपेतमोहःप्रतिपत्तियुक्तः देशस्यकालस्यचभागविद्यःस्वयंचयःस्याद्व्यवहारदर्शी

शास्त्रार्थविन्न्यायपटुः प्रगल्भः संग्रामविद्याकुशलोऽभिज्ञातः स्मिताभिभाषी मितचित्रवक्ता दयान्वितो यश्च सभामलङ्क्ष्याः १३
यत्र वै विधोराजा मलङ्क्ष्याः प्रियो धामस्थानं गृहमित्यर्थः कीदृशो मेधावी प्राज्ञः युक्तायुक्तविवेकज्ञः मतिमान् शीघ्रबुद्धि
युक्तिः तदुक्तं कामंदकेन शुश्रूषाश्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा ऊहोऽपोहार्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाइति अदीनवच-
नो वाक्पटुः साभिमानवाक्यः दक्षश्चतुरः क्षमावान् क्षमाशीलः सहिष्णुः ऋजुराजवयुक्तः धर्मात्मा धर्मशीलः अनसूयकोऽनि
न्दकः लघुकरः स्वल्पदण्डः षाड्गुण्यवित् संधिविग्रहादीनां गुणानां वेत्ता शक्तिमान् शक्तित्रययुक्तः उत्साहीनित्योत्सा
हशीलः परस्त्रवित् शत्रूणां छिद्रज्ञः कृतधृतिर्धैर्ययुक्तः स्वावृतः विषुतस्यः वृद्धिक्षयस्थानवित् अर्थादीनां वृद्धिस्थाने
क्षयस्थाने च वेत्ति अनेन प्रकारेण वर्धनेनेन क्षीयनेऽपि जानाति शूरः संग्रामप्रियः अव्यसनी व्यसनरहितः स्त्र्यादिव्यसने
ष्वसक्तः उपकृतं स्मरति सुहृदादिना यच्च पूर्वमुपकृतं तच्च स्मरति चिन्तयति प्रत्युपकारशीलइत्यर्थः यश्च वृद्धोपसेवी वृ
द्धानामुपसेवकः परीक्ष्यकारीति परीक्ष्य विचार्य कार्याणि करोति तच्छीलः अविकत्थनः सत्यभाषी दृढप्रतिज्ञः
यत्प्रतिज्ञातं तन्निश्चितं करोतीत्यर्थः अतिदृढप्रहारी शत्रूणामतिदृढप्रहारशीलः शत्रुवर्गं निर्मूलं करोतीत्यर्थः जितेंद्रि
यः बुद्धीन्द्रियकर्मेन्द्रियपंचकजित् तथा जितलोभकोपनिद्रालस्यानपरिग्रहश्च जितलोभः जितक्रोधश्च जितनिद्रश्च
जितालस्यः जितस्थानपरिग्रहः अमुना विशिष्टकरणेन स्थानेन विना सितेन शक्नोमीति यः स्थानपरिग्रहः सजितो येन अथ १४

वास्थाने सभायां यः परिग्रहः परिवारः सजितो येन जितपरिवारइत्यर्थः १५ त्यागीत्यजनशीलः दाता विनीतो नीतिमान् प्रि
यदर्शनः तद्विजनकः व्यपेतमोहः अशेषेणापनीतो नष्टो मोहो हो यस्य प्रतिपत्निप्रतिपत्नियुक्तः प्रतिपत्न्या राजकीययायुक्तः विशिष्टाया
मानृपप्रतिपत्तिः तया परिपूर्णया युक्तः यश्च देशस्य कालस्य भागवित् भागज्ञः यस्मिन्देशे मध्यदेशादाविदं क्रियते इदं
न क्रियते इति कालस्य च विभागः अस्मिन्नृतौ मासे काले वा पूर्वाह्णादाविदं कर्तव्यं युक्तमिदमयुक्तमिति एवं देशकालविभा
गज्ञः यश्च स्वयमेवात्मना व्यवहारदर्शी स्याद्भवेत् अर्थानां व्यवहारं पश्यति तच्छीलइत्यर्थः १६ शास्त्रार्थवित् शास्त्राणां वक्ता
क्तीनामप्यर्थज्ञः वेत्ता न्यायपटुः न्यायप्रवीणः प्रागल्भ्ययुक्तो धृष्टइत्यर्थः सभायां यथोपपन्नं वक्तुं शक्नोति संग्रामवि
द्याकुशलः संग्रामिकास्त्रविद्यास्त्रव्यूहरचनास्त्रविद्यासु कुशलः अभिज्ञातः कुलोद्भूतः प्रधानकुलाचारः स्मिताभिभाषी
स्मितमीषद्धसितमभिमुखेन भाषते वक्ति तच्छीलः मितचित्रवक्ता मितं परिमितं चित्रं नानाप्रकारं वक्ति अल्पाक्षरं वद्ध
भिर्यं वक्ति यश्च देवान्वितः शुभदैवसंयुक्तः स राजा लक्ष्याधामस्थाने एतैर्गुणैर्युक्तो विनिगीषुरिष्टइति १७ अपात्रवि
षयं यात्रादानं देवज्ञस्याकीर्तिकरी भवत्येतत्प्रतिपादयितुमाह गुणैः समस्तैरपि संप्रयुक्तापात्रान्नरज्ञानजडस्य दातुः क
न्येव दत्तासुखवितहीनाकरोत्यकीर्तिं विमुखार्यभर्त्रे १८ समस्तगुणयुक्तापि यात्रादेवज्ञस्य दातुः अकीर्तिं करोति किं भू
तस्य पात्रान्नरज्ञानजडस्य पात्रान्नरज्ञाने विशेषज्ञाने यो जडो मूर्खः अज्ञः तथाभूतस्य यतः सदोषस्य विफलाभवत्यतो

हेतोः सुखवित्तहीनाभवंति सुखेनशरीरोपभोगेनवित्तेनधनेनचविहीनाः कन्याकुमारीसमस्तैर्गुणैः शुभस्त्रीलक्षणैः संप्र
युक्तैः संप्रयुक्ताभर्त्रेविगुणायदत्तापुरुषकाररहितायदत्तापतिपादितासुखवित्तहीना दातुः पितुः पात्रांतरज्ञानजडस्या॰
कीर्तिमयशःकरोति १४ अथसगुणायदत्तासफलाविगुणायनिष्फलेत्येतत्प्रतिपादयितुमाह गुणान्वितस्यैवगुणंकरो
तियात्राशुभर्क्षग्रहलग्नयोगात् व्यर्थासदोषस्यगुणान्वितापिवीणेवशब्दाश्रयवर्जितस्य १५ यात्राशुभर्क्षग्रहलग्नयो
गाच्छुभेनयात्रिकेनानुकूलेननक्षत्रेणयुक्ता शुभग्रहाशुभस्थानेस्थितानग्रहायस्याः शुभालग्नादिगतद्वारेण शुभेनानु
कूलेनचलग्नेनयुक्ता गुणान्वितस्यैवगुणयुक्तस्यैवयात्रानिर्दोषास्तस्यगुणाः सफलाभवंति सदोषस्यप्राक्तनैर्दोषैर्युक्त
स्य गुणान्वितागुणसंयुक्तापियात्रानिष्फला यथाशब्दाश्रयवर्जितस्यश्रोत्रेन्द्रियरहितस्यवीणावल्लकीमधुरनिक्वणा
पितस्यव्यर्थीभवतीत्यर्थः १५ यात्राशुभातल्पकालेबहूनांदत्ताभिन्नफलाकर्थंभवत्येतत्प्रतिपादयितुमाह यात्रावि
शुद्धापिसमंप्रदत्तापात्रानुरूपाणिफलानिदत्ते जगत्युदीर्णापिहिकौशिकस्यभाभानवीनैवतमः प्रमार्ष्टि १६ विशुद्धा
निर्दोषापियात्रासमंतल्पकालेद्वयोर्बहूनांवाप्रदत्ता फलानिशुभान्युक्तानियानितत्रतानितानिपात्रानुरूपाणिपात्रोप
योग्यानिदत्तेददाति अत्रोपमानमाह जगत्युदीर्णेति अपिशब्दः संभावनायां हियस्मादर्थे भानोरियंभानवीभाक्छविः ज
गतिविक्षिप्तउदीर्णा उद्गता तदासर्वसत्वानांप्रकाशमुत्पादयति कौशिकस्योलूकस्यनैवतमोंधकारंप्रमार्ष्टिनिवर्तयति

तस्याधिकमंधकारंभवतीत्यर्थः यत्रसर्वत्रदोषत्वाद्रात्रिचरत्वात्तुयोगपदृति १६ अथुनात्रुपाचारमाह विविक्तकार्याणिनि॰
शावसानेहिषत्सुहृन्मण्डलसंश्रितानां बलार्थदेशेषुचयोनितानांसमाश्रितानांचकृताकृतानि १७ अनाश्रितःख्यातगु
णःपरोपिशूरोथवासाधुजनःप्रशस्तः संभूजनीयोजनसंग्रहार्थंममेतिदेशोपगतोविचिन्त्य १८ सवेणुवीणापणवस्वने
नगीतेनपूर्वंव्यपनीतनिद्रः शय्यांत्यजेत्सूर्यरवावसाने शृण्वन्निरोमंगलपाठकानां १९ निशावसानेराज्यंतेपश्चिमार्ध
प्रहरशेषेराज्ञोपूर्वं सवेणुवीणापणवस्वनेनगीतेन वेणुनावंशेनतथावीणया वल्लकापणवस्यतंत्रीपटहस्यस्वनेन
शब्देनसहवर्तते यद्गीतं तथाभूतेनव्यपनीताव्यपगतानिद्रायस्यतथाभूतोराजाद्विषत्सुहृन्मण्डलसंश्रितानांकार्याणिवि
चिंत्यद्विषतःशत्रवःसुहृदोमित्राणि मण्डलसंश्रिताःसमाश्रयिणोजनपदाः तेषांसर्वेषांकृताकृतानिकार्याणिविचि
न्त्य अमुकेनेदंकार्यंकृतं अमुकेननकृतमित्येकविनिगीषुत्वंप्रतिपद्यते तथाबलार्थदेशेषुयोनितानां बलेयोजितः
सेनाधिपतिः अर्थेयोजितोगंजपतिः देशेयोनिता नियोगिकाःएषांसर्वेषांतथासमाश्रितानां राजानमाश्रित्य येन्येप्रधा
नपुरुषाःस्थितास्तेषामपिकृताकृतानिकार्याणिसंश्रित्यसम्यग्विचार्यशय्यांत्यजेदितिसंबंधः अनाश्रितइति अना
श्रितोनाश्रयःयःख्यातकीर्तिः तथाभूतोपिपरोपिशत्रुरप्यनाश्रितोनकस्यचिदाश्रितः तथाभूतःप्राप्तमात्रएवजनसंग्र
हार्थंलोकसंग्रहार्थंलोकसंग्रहकरणायसंभूजनीयोर्चनीयः शूरोथवासंग्रामेष्वसकृल्लब्धजयः साधुजनःसज्जनोवा

प्रशस्तः तथामदीयदेशोपगतःप्राप्तइत्येवंसंचिंत्यपरोपिसंपृच्छनीयोर्चनीयोजनसंग्रहार्थं एकस्यगुणिनोयद्यादरःक्रि
यतेतदासर्वएवावगच्छंतीति एवंसंचिंत्यततःतूर्यस्वनावसानेप्राभातिकतूर्यरवावसानेतदंतेमंगलपाठकानांस्तूतमा
गधवन्दिनांगिरोवाचःशृण्वन्नालयंशय्यामास्तरणेत्यजेत् १५ अथुनानित्यकर्तव्यतामाह अज्ञातपर्वाणिनदंतकाष्ठान्य
द्यात्पत्रैश्चसमन्वितानि नचोर्ध्वशुष्कानिनपाटितानिनयुग्मपर्वाणिविनात्वचाच २० दन्तकाष्ठान्यज्ञातपर्वाणिनज्ञा
तपर्वयेषां कस्यवृक्षस्यदंतकाष्ठमभग्नंकेनानीतमित्येतद्यस्यकाष्ठस्यनज्ञातं तथाभूतानिदन्तकाष्ठानिनभक्षयेत् तथाप
त्रैःपर्णैश्चसमन्वितानिनाद्यात् तथोर्ध्वभागेशुष्कानितानिनाद्यात् पाटितानिचलितानिनाद्यात् विनात्वचात्वग्रहिता
निनाद्यात् २० अथदन्तकाष्ठभक्षणविधिमाह उदङ्मुखःप्राङ्मुखसंस्थितोवाऋजुव्रणंतच्चवितस्तिमात्रं अद्यान्नरेन्द्रो
विनियम्यवाचंप्रक्षाल्यतच्चाचमनंचोपदेशे २१ नरेन्द्रोगिरेनियम्यतूष्णींकृत्वा उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवाद्याद्भक्षयेत् की
दृशमृजुंस्वष्टमव्रणंनिच्छिद्रंतच्चवितस्तिमात्रं द्वादशांगुलप्रमाणं तथाच सर्षपाष्टकमानेनधान्यमाषेप्रकीर्तितं धा
न्यमाषद्वयेनैकोयवःशूकविवर्जितः यवस्यमध्योरक्षाभिरंगुलेज्येष्ठमुच्यते सप्तभिर्मध्यमेप्रोक्तंकनीयःषड्भिरेवच तैश्च
तुर्भिःपृथक्प्रोक्तःप्रादेशस्तुदशांगुलः तर्जन्यंगुष्ठयोर्न्यासःप्रादेशःपरिकीर्तितः मध्यमांगुष्ठयोर्न्यासस्तावदेकादशा
ङ्गुलः अंगुष्ठानामिकान्यासोगोकर्णश्चांगुलाधिकः कनिष्ठांगुष्ठयोर्न्यासोवितस्तिर्द्वादशांगुलः इत्येवंद्वादशांगुलमात्रं

दंतकाष्ठंभक्षित्वा ततःप्रक्षाल्यचक्षुषोस्थानेत्यजेत् २१ अथत्यक्तस्यदन्तकाष्ठस्यफलमाह अभिमुखेपतितेप्रशान्तदि
क्यंशुभमतिशोभनमूर्ध्वसंस्थितंयत् अशुभकरमतोन्यथाप्रदिक्स्थितपतितंचकरोतिमृष्टमन्नम् २२ अभिमुखविनसं
मुखेपतितेप्रशान्तदिक्यम् प्रशान्तादिक् अंगारिन टी अभूमितान्या तत्रस्थितंशुभंशोभनंकर्तृःश्रेयस्करमित्यर्थः
यच्चोर्ध्वसंस्थितंतदतीवशोभनं अतोस्माइक्तात्प्रकारादन्यथास्थितं अप्रशान्तदिक्यमूर्ध्वसंस्थितं शुभकरमुक्तं यच्चस्थि
तपतितंपूर्वस्थितंपश्चात्पतितं तच्चमृष्टमस्माइमन्नंभोजनंकरोति २२ अथमुखप्रक्षालनादनंतरंयत्कर्तव्यंतदाह प्रणम्य
देवांश्चगुरूंश्चपूर्वंदत्वाचगोवत्सयुतांद्विजाय दृष्ट्वामुखंसर्पिषिदर्पणेचनक्षत्रमादौशृणुयात्तिथिंच २३ प्रथमंदेवान्स
गुरूंश्चमातापितृपदेशकर्तॄनाराध्यान्प्रणम्यनमस्कृत्यततोगोयेवत्सयुतां अपत्यान्वितांसवत्सांब्राह्मणायप्रतिपा
द्यमुखंवदनंसर्पिषिघृतेदर्पणेआदर्शेचदृष्ट्वा ततआदावेवप्रथमंदेवक्षमुखातिथिंनक्षत्रंचशृणुयात् अनन्यमनाःसा
वधानः नक्षत्रतिथिग्रहणंमन्त्रोपलक्षणार्थं तेनग्रहवारंतिथिंनक्षत्रंचन्द्रगतिं तद्देवसंक्रं योगंविष्कंभादिकंच तेषां
कर्मणस्तांशृणुयादित्यर्थः २३ अथतिथिनक्षत्रश्रवणाद्भाक्तःफलमाह श्रुत्वातिथिंभेग्रहवासरंचप्राप्नोतिधर्मार्थयशो
सिसौख्यं आरोग्यमायुर्विभवंसतोषंदुःखप्रनाशंप्रियतांचलोके २४ तिथिंतद्देवसिकांतनक्षत्रंग्रहवासरंचग्रहदिनंचश्रु
त्वालभतेकिंतत धर्मार्थयशांसिसौख्यमित्यादि धर्मपुण्यमर्थोधनंयशःकीर्तिपतानितथासौख्यं आयुश्चिरंजीवनं वि

जयः शत्रुदमनं सुतान्पुत्रान्दुःखप्रहाणं दुःखमनाशनं लोके जनप्रियतां वात्सल्यमिति उक्तं च दुःखमदुर्विचिन्तितदुष्टो
चितदुष्टकर्माणि क्षिप्रं प्रयांति नाशं शशिनः क्षत्वा भसंचारं इति २४ निशि नक्षत्रादिकं क्षत्वा ततः किं कुर्यात् दूर्वे भद्रानो
जनतीर्थतोयमुद्रोचनासर्षपपुष्पगंधान् सितांबरोत्तीषसुवर्णरत्नान्यासेव्य कुर्याद्भिषजां वचांसि २५ दूर्वाशाद्वलं इ
भद्रानं हस्तिमदः अंजनं प्रसिद्धं कज्जलं स्रोतोंजनं तीर्थतोयं पुण्यतीर्थानां गंगायमुनादीनामुदकं मृत्पुण्यतीर्थमृत्ति
का रोचना गोरोचना सर्षपाः सिद्धार्थकाः पुष्पाणि कुसुमा गंधाः सुगंधद्रव्याणि चन्दनागुरुकस्तूरिकाप्रभृतीनि अन्या
नि गंधयुक्ताभिर्द्विजैर्योगैः क्रियंते सितांबराणि श्वेतवस्त्राणि उत्तीषः शिरःपट्टः सुवर्णं कनकं रत्नानि मणिविशेषाणि
शत्रुविषाशनिभयहर्तॄणि एतान्यासेव्य यथाक्रमेण शरीरे विनिधाय ततो भिषजां वैद्यानां वचांसि कुर्यात् भिषक्त्राणी
तं सर्वं कारयेत् २५ ततः परं किं कुर्यादित्येतदाह स्मितप्रसन्नप्रथमाभिभाषितैः प्रसादहृद्याकरसंपरिग्रहैः यथास्वरू
पं हृदयान्यपि द्विषां प्रसादयेद्धर्मसभां समाश्रयेत् २५ ततो धर्मसभां धर्मसंयुक्तां सभां समाश्रयेत् संसेवयेत् किं कुर्वन्
स्मितैरीषद्धसनसंयुक्तैः प्रसन्नैर्निर्मलैः निरपशब्दैः प्रथमाभिभाषितैः पूर्वसंभाषितैः प्रसादहृद्याप्रीतिहृद्याकरसंपरिग्रहै
र्हस्तसमाश्रयणैः यथानुरूपं गुर्वादेर्यथोचितं कुर्वन् द्विषां शत्रूणामपि हृदयानि चित्तानि प्रसादयेत् २५ ततः किं कु
र्यादित्याह विनीतवेशाभरणश्चदक्षिणकरसमुद्यम्यविचक्षणान्वितः सखोपविष्टः स्थितएव वा नृपः समारिमित्रो व्यव

हारदर्शने २६ नृपो राजा सखोपविष्टः स्थितएव वा सखासीनः मित्रे व्यवहारदर्शने अर्थिनामर्थावलोकने समारिमित्रः
समरिपुमित्रः शत्रुमित्रयोस्तुल्यः रागद्वेषवर्जितः अन्यच्च विनीतवेशाभरणः विनीतो वृद्धवेशः शरीरालंकारः विनी
तानि चाभरणानि हारकटकके मुखप्रभृतीनि यस्य तथा दक्षिणकरसम्यगुदितमंत्रैः कृत्वा विचक्षणैः पंडितैः शास्त्र
ज्ञैरन्वितः २६ अथ राजधर्मानाह क्षमान्वितो सौ तिनर्चिन्त्यमेतद्दण्डेषु दंडदानेन धर्मः दण्डप्रभावो हि सुदुर्जनस्य
हस्तेन योजीवति साधुवर्गः २७ क्षमान्वितः क्षांत्यायुक्तः अस्मद्यहमिति चेत्स्यात्तन्न विचिंत्यं यतो दंडेषु दण्डार्हेषु जितेषु
सत्सु दण्डदानं दंडपरित्यागो राज्ञो धर्मः व्यवहारदर्शने जितः सर्वथा दंडार्हस्यार्थः यस्माद्दुर्जनस्य खलस्य हस्तेन कर
णेन हेतुभूतेन सभासाधुवर्गः सज्जनसमूहो योजीवति संसारे स्थितिं लभते सदंडप्रभावे दंडमाहात्म्ये तद्भीता दुर्जनाः सज्ज
नानां नोपतापं कुर्वंति २७ इति व्यवहारयोजितः सोवश्यं राज्ञो दंडार्हस्येतत्स्थिरीकुर्वन्नाह स्वतरामभिवर्धते भिमानो नी
चानां क्षमयान्वितेषु यस्मात् अनुप्रतरेण ते निवर्त्या येनान्येपि खलास्तथानभूयः २८ क्षमान्वितेषु क्षमाशीलेषु पु
रुषेषु नीचानां दुर्जनानामदंडनान्नितरामभिमानो हंकारो वर्धते वृद्धिं याति यस्मादेवमतो स्माद्धेतोस्ते नीचाः क्रूरेण दंडे
न निवर्त्या निवर्तनीयाः येन कारणेनान्येपि खलास्तथाविधा न भवंति २८ इदानीं प्रधानापराधनियोस्तुल्ये परायेज्ञाते रा
ज्ञापुक्तिपुक्तं कर्तव्यमित्येतन्नियादयितुमाह यस्मिन्गृहीते सदृशापराधो महाजनस्त्रासमुपैति यस्मात् दण्डानि

पात्योमनुजेश्वरेणकालान्तरेन्यद्यपदेशपकार्यं २९ यस्मिन्पुरुषेस्वल्पेसापराधेगृहीतेप्राप्तेसति सदृशापराधस्तुल्यापराधो
महाजनःप्रधानोलोकस्तासंभंगमुपैत्युपराज्यति तस्मिन्पुरुषेमनुजेश्वरेणराज्ञाकालान्तरेन्यस्मिन्कालेवद्रूपकार्योन
रमपराधंव्यपदिश्योत्पाद्यदण्डेनिपातनीयःतत्रकालेतस्यत्यागएवन्यायइति २९ क्षमाशीलस्यराज्ञउपदेशोभवती
त्येतत्प्रतिपादयितुमाह द्विरदइवमदेनविप्रयुक्तोविषरहितोभुजगोव्यसिश्चकोशः परिभवमुपयातिनापराधेयदिम
नुजाधिपतिःकरोतिदंडं ३० मनुजाधिपतिःराजापराधेदुष्टेकर्मणिकृतेसति यदिदंडस्यदंडंनकरोति तदापरिभवमव
मानमुपयातिप्राप्नोति यथाद्विरदोहस्तीमदेनवारिणाविप्रयुक्तोरहितः भुजगःसर्पोविषरहितोनिर्विषः कोशःखड्ग
रिवारोव्यसिःविगतखड्गः यद्वत्परिभवं सुन्मादमुपयातितद्वदिति ३० अथुनादंडप्रशंसामाह एकस्यतुल्योदरपाणि
पाददंडःप्रतीतःप्रणमन्तिमर्त्याः अत्युग्रदंडादपिवोद्विजन्तेदण्डोपराधप्रतिमःशिवाय ३१ मर्त्याःमनुष्यावहवस्तुल्यो
दरपाणिपादाःसदृशोदरकरचरणाः एकस्यसदृशोदरपाणिपादस्यकिमर्थंप्रणमन्तिनमस्कुर्वंति यतोदंडभीतास्तद्वया
देकस्यनृपस्यबहवःप्रणमंति तथाचकामंदकः यस्यप्रसादाज्जयेशाश्वतंपथितिष्ठति देवःसजयतिश्रीमद्दंडधारोमही
पतिरिति अत्युग्रदंडादतिक्रूरदंडकरणाद्यावत्प्रमाणेनप्राप्तंतत्प्रमाणेयदिचाधिक्रियते तदालोकाउद्विजन्तेभ्रमंति
तस्माद्दण्डोपराधप्रतिमोपराधसमःशिवायश्रेयसेभवति राज्ञदुर्ह्मुत्रक्षतिर्नभवतीत्यर्थः तथाचभगवान्व्यासः अथ

राथानुरूपंचदण्डंदंडेषुकल्पयेत् वियोजयेद्दुर्नेराष्ठान्दरिद्रान्वधवैर्यनेरिति ३१ अथराज्ञःपंचयज्ञानुष्ठानमाह दुष्ट
स्यदंडःसुजनस्यपूजान्यायेनकोशस्यचसंप्रवृद्धिः अपक्षपातोर्थिषुराष्ट्ररक्षापंचैवयज्ञाःकथितानृपाणां ३२ नृपाणांरा
ज्ञामेते पंचयज्ञायागाःकथिताउक्ताः केतेदुष्टस्यदुर्जनस्यदंडःसुजनस्यपूजासन्मानं कोशस्यगंजस्यन्यायेनसंप्रवृद्धिः
सम्यक्प्रवर्धनं अर्थिषुव्यवहारदर्शनेष्वपक्षपातःधर्मेणविचारणं राष्ट्रेजनपदेरक्षासम्यक्परिपालनंइति ३२ व्यवहारद
र्शनेनृपःशान्तिकंकुर्यादित्येतद्दर्शयन्नाह श्रांतश्चसम्यग्विनियुज्यसाधून्संग्रामविद्यादिविभक्तकालः सर्वाणिकार्याणि
यथाक्रमेणकुर्याज्जपःप्रत्यहमात्मवांश्च ३३ नृपोराजातस्मिन्व्यवहारदर्शनेश्रांतःखिन्नःसाधून्पंडितान्धर्मशास्त्रज्ञान्
विनियुज्यसंस्थाप्यप्रत्यहंप्रतिदिनंसर्वाण्यशेषकार्याणियथाक्रमंपरिपाट्याकुर्यात् कीदृशआत्मवांश्चप्रसक्तः तथा
संग्रामविद्यादिविभक्तकालः सांग्रामिकास्त्रविद्यास्त्रादिग्रहणानियुद्धाखेटकाद्यंगोद्वलनस्नानदेवर्षिपितृतर्प
णातिथिभोजनपूजनपानगोष्ठिप्रभृतिषु विभक्तोविभागेनस्थापितःकालोयेन सतोसिद्ध्यर्थंसतथाभूतः ३३ अथरा
ज्ञःक्षौरकर्मविधानमाह राज्ञःकार्यंपंचमेपंचमेद्विक्षौरर्क्षेवाश्मश्रुतस्योदयेवा त्यक्तातारःसप्तपंचत्रिपूर्वायात्राका
लेनैवकार्यंनयुद्धे ३४ राज्ञोनृपस्यपंचमेपंचमेदिनेक्षौरर्क्षेवा क्षौरनक्षत्रेचवाशब्दोत्रवाचकः श्मश्रुक्षत्रस्कर्मकार्यं अ
थपंचमेपंचमेद्विक्षौरर्क्षेनभवति तदातस्योदयेवा तस्यक्षौरनक्षत्रस्योदयेवा यथामेषप्राग्भागाद्विन्यथिष्ठितेष्वति

प्राशतच्छिन्नेच्छिन्नुदयोभवति तत्रक्षरकर्मविहितं अथवाक्षरनक्षत्रमुहूर्तोदयेपिकार्यं तत्रचक्षोरक्षीणिसंहितायांन
क्षत्रगुणेप्रोक्तानि तद्यथा हस्तत्रयंमृगाशिराःश्रवणत्रयंचपूर्वासिषुक्रगुरुभानिपुनर्वसुश्च क्षोरेत्रकर्मणिहितान्युद
यक्षणेचशस्तानिचोडुपतिनायदियुक्ततारा: एवंयदायदाक्षोरक्षस्योदयोभवति तदाक्षरकर्मकार्यं मुहूर्तांश्चोक्ताः
तद्यथा शिवभुजगमित्रपितृवसुजलविश्वविरिंचिपंकजप्रभवाः इन्द्राग्नीन्दुनिशाचरवरुणार्यमयोनयश्चाक्षि
रुद्राहिर्बुध्नपूषादस्रांतकाग्निधाताराः इंद्रादितिगुरुहरिरविवाष्ट्रानिलाख्याक्षणाः राशावङ्कःपंचदशांशोरात्रि
श्चैवंमुहूर्ताविनिसंज्ञा सचविज्ञेयस्तत्वज्ञैश्छायायन्त्राभियुक्तया इति क्षोरक्षीनुक्तकल्पमाह त्यक्तातारा:सप्तपंचत्रि
पूर्वाइति सप्तमीतारांनेयनः पंचमीप्रत्यहरा तृतीयाविपत्करा पूर्वाप्रथमाजन्मतारा एतास्तारास्त्यक्त्वाविहाया
न्यास संपत्करक्षेमसाधकमैत्रातिमैत्रासुकार्यासु यात्राकालेगमनसमयेयुद्धेचैवनकार्यं ३४ अथाचारस्थस्य
राज्ञःप्रशंसार्थमाह आचारस्थःसागरांतांधरित्रींभुंक्तेदीर्घंकालमुत्वातशत्रुः यआचारस्तत्रधर्मस्यवृद्धिर्धर्माद्भो
गान्देहभेदेपिभुंक्ते ३५ आचारस्थः यथोक्ताचारेणवर्तते राजाधरित्रींभूमिंसागरांतांसमुद्रमेखलांदीर्घंचिरंकालं
भुंक्तेखादति कीदृशउत्वातशत्रुः उत्वातानिर्मूलीकृताःशत्रवोरिपवोयेनयत्रतस्मिन्राजनिआचारस्तस्मिंस्तत्रधर्म
स्यपुण्यस्यवृद्धिर्भवति धर्माद्देहभृतांदेहभेदेपिशरीरनाशेपिभोगान्भुंक्तेप्राप्नोतिस्वर्गादाविति ३५ इतिश्रीमद्दोत्पल

विरचितायांयोगयात्राविवृतौवाचाराध्यायोद्वितीयः २ अथाभियोज्याध्यायोव्याख्यायते तत्रादावभियोज्यलक्षणमाह अं
श्रभिहितगु संयुतेनराज्ञाकथितगुणात्ययसंस्थितोभियोज्यः उपद्रुतमुपलभ्ययस्यदेशंवलमथवानिरुपद्रुतोभियुंज्या
त् १ राज्ञानृपेणाभिहितायेराजगुणास्तैःसंयुक्तेन अपरनृपः कथितराजगुणात्ययसंस्थितः कथितानामुक्तानांगुणानांयो
त्ययोविनाशस्तत्रयस्तिष्ठतिसोभियोज्यः आदिष्टः अथवान्यस्यनृपोपद्रुतेनष्टदेशमुपलभ्यनृपोभियुंज्यात् कीदृशोभियु
क्तः निरुपद्रुतः उपद्रवरहितः अभियुंज्यादिति १ अथनज्ञायतेकीदृशंदेशंवलंवोपद्रुतंतत्प्रदर्शनार्थमाह प्रचुरमशकयू
कंमत्तिकादेशपूर्णंवलमजलदहृष्टापांसवाताहतंच पिशितरुधिरधाराप्राणिहृष्टाहतंचकरितुरगमनुष्याध्यानेन
दीनाः २ यत्स्वयमेवंविधंतन्नृपेणराज्ञायोज्यं कीदृशंप्रचुरमशकयूकं प्रचुराःप्रभूतामशकायूकाश्चयस्मिन् तथाम
त्तिकाभिर्देशैःक्षुद्रप्राणिभिःपरिपूर्णंव्याप्तंतथाजलदहृष्टामेघवर्जितवर्षेणपांसुपातेनधूलिवर्षणेनाहतंपीडितं अथ
वापिशितहृष्टामांसवर्षणरुधिरधारारक्तवर्षणंवर्षति मूषकादिप्राणिपातैःप्राणिहृष्टिःपिशितरुधिरधाराप्राणिहृष्टाश्चा
हतंपीडितं अथवाकरिणोहस्तिनःतुरगाअश्वाःमनुष्यानराःध्यानेनचिंतयाःदीनादैन्यमागताः २ अन्यदप्याह शाह्वाय
नेमुद्गरपिशिवागर्दभश्वानतल्पत्यक्तस्त्रिहाःपरिजनसुहृद्वाहनोपस्करेषुः कष्टंकोनःशरणमितिवावादिनोयस्यसैन्येवि
द्विष्टावाप्रवरपुरुषाःसोभियोज्यानृपेण ३ यस्यनृपस्यसैन्येसेनायांशिवगोमायुप्रभृतयोमुद्गर्मुद्गःप्रतिक्षणंगर्दभश्वानत

ल्पंगर्दभकृतशब्दसमकालंशब्दं कुर्वंति केचिद्गर्दभस्यानतल्पंवदन्ति एषोपशब्दः तथाप्रवरपुरुषाःप्रधानपुरुषाःपरिज
नेषुपरिवारलोकेषुसुहृत्सुमित्रेषुवापरिकरकेषुवाहनेषुस्वादिष्टपुष्करेषुभाण्डेषुगृहोपभोगेषुत्यक्तस्नेहाःवैराग्यमागताः
कष्टंकोनःशरणमिति कष्टमितिखेदोनोस्माकंकःशरणंरक्षकोभविष्यतिइतिवादिनःप्रवन्दन्तोभवंतिविद्विष्टाःपरस्परंद्वि
षन्तोयत्रसोपिनृपतिर्नृपेणाभियोज्यः ३ अन्यदप्यभियोज्यलक्षणमाह निद्रालस्यावनतवदनाःकेतनस्वप्नशीलाभ्रष्टाचा
रामलिनपुरुषच्छायाक्रान्तदेहाः दीर्घश्वासाःसजलनयनाःशोकलोभाभिभूताःसैन्येयस्यद्विजगुरुसुहृद्द्वेषिणश्चैवयोथाः ४
यस्यनृपस्यसैन्येसेनायामेवंविधायोधाःसनृपेणराज्ञाभियोज्याः कीदृशायोधाः निद्रालस्यावनतवदना निद्रायाआलस्यंते
नावनतंमुखंयेषांतथा यत्रस्थानकादौनियुक्ताः केतनेसंकेतनस्थानेस्वप्नेनिद्राकरणेशीलाःसंभवोयेषां भ्रष्टाचारानष्टच
रिताः तथामलिनाकृष्णवर्णापुरुषाइत्याचासौशरीरच्छायाकांतिस्तयाक्रान्तेव्याप्तेशरीरंयेषां दीर्घैःश्वासैरुच्छ्वसनैःसं
युक्ताः सजलान्यस्रयुक्तानिनयनानियेषांशोकेनदुःखेनलोभेनचाभिभूताः तथाद्विजानांब्राह्मणानांगुरूणांमित्रादीनांवि
द्वेषिणोविद्वेषशीलाः ४ अन्यदप्यभियोज्यलक्षणमाह अकारणप्रोद्गतरोमकूपजयेनिराशाःप्रकृतेरपेताः श्रमंगालचे
ष्टितजातहासाःसैन्येनयस्यसचाभियोज्यः ५ यस्यनृपस्यसैन्येनरादृशःसोभियोज्यः कीदृशाअकारणप्रोद्गतरोमकूपाः
अकारणमनिमित्तंप्रोद्गतानिरोमकूपानियेषां तथाशत्रुविजयेनिराशानिर्गताआशाअभिलाषोयेषां प्रकृतेःस्वभावादपेताः ५

श्रमंगालेभ्रूकेयदाचेष्टितंतदाजातउत्पन्नः हासोहसनंयेषांतेतथाभूताः ५ अथान्यदप्यभियोज्यलक्षणमाह कपोत
कोल्लकमधूनियस्यसमाश्रयंतेध्वजचामराणि छत्रायुधाद्यानिचसोभियोज्योयस्याथवानाहतनूर्यशब्दः ६ यस्यनृ
पस्यकपोताउल्लकाःकौशिकाःमधुशब्देनमधुकर्त्रीमक्षिकाउच्यंते तथाध्वजंचामरंव्यजनं एतानिछत्रमातपत्रंआ
युधंखड्गादि आदिशब्दाद्गजाश्वगर्दभोष्ट्राज्ञेयाः एतानियस्यचामराणितथाछत्रायुधाद्यानिचसमाश्रयंतेसंसेवन्ते
सोभियोज्यः अथवायस्यानाहतानामतादितानांतूर्याणांशब्दउत्पद्यतेसोभियोज्यः ६ अथान्यदप्यभियोज्यलक्षणमा
ह प्रतीपगत्वंसरितामिषोश्चशोषोथवाशोष्यजलाशयाणां अवारिदेशेसलिलप्रवृत्तिरवैकृतंचाश्मनरेक्षिलावा ७
सोभियोज्यइतिसंबंधः यत्रसरितांनदीनांइषोःशरस्यप्रतीपगत्वं यत्रासनंतत्रैवगमनं अशोष्याणांजलाशयानांउदका
धाराणांचशोषोनिर्जलता अवारिदेशेनिर्जलस्थानेसलिलस्योदकस्यप्रवृत्तिःप्रवर्तनं अवैकृतमविकारपातादिविका
रं विनाश्मजलमध्येशिलापाषाणंवातरेत् ७ अन्यदप्यभियोज्यलक्षणमाह भंगपातचलनाद्यनिमित्तंरोदनानिचसुर
प्रतिमानां अग्निरूपमनलेनविनावानिश्चलानिचयदाप्रचलंति ८ सुरप्रतिमानांदेवाकृतीनामनिमित्तमकारणंभंगः
स्फोटनंपातःपतनं चलनंकंपनं आद्यग्रहणाज्जलहसनंरोदनंच यतउक्तं अनिमित्तभंगचलनंसेदास्कनिपातजल्प
नाद्यानि लिंगार्थायतनानांनाशायनरेशदेशानां इति अग्निरूपमनलेनविनेवेति अनलेनाग्निनाविनावाग्निजज्वाला

रूपंयत्रदृश्यते तथानिश्चलानिवस्त्ररूपाणिचगृहादीनियदाप्रचलंतेकम्पन्तेतत्रसंदेशोभियोज्यः ८ अन्यदप्यभियोज्यमा
ह प्रसूतिंवैकृत्यमकालपुष्पाण्यारण्यसत्वस्यपुरप्रवेशः प्रदोषकालेकृकवाकुशब्दाहिमागमेवान्यभृतप्रलापः ९ यत्र
देशेप्रसूतिंवैकृत्यंप्रसवविकारःस्त्रीणांविडालादेःसदृशमुखंगर्भः अकालपुष्पाणि अऋतावुत्पन्नानिकुसुमानि आर
ण्यसत्वस्यवनप्राणिनोमृगादेःपुरेनगरेप्रवेशःप्रदोषकालेप्रथमेरात्रिमुखेकृकवाकुशब्दःकुक्कुटरवः हिमागमेहेम
न्ते अन्यभृतःकोकिलप्रभृतेःप्रलापः एतेउत्पाताःयत्रसंदेशोभियोज्यः ९ अन्यदाभियोज्यलक्षणमाह दीर्घंदीनंसंहताः
सारमेयाःक्रोशंत्युच्चैर्नित्यमेवाऋतौच हन्युर्योषायोनितानिर्घृणाश्चश्वेतःकाकोनक्तमिन्द्रायुधंच १० यत्रदेशे सारमे
याःश्वानःसंहताःसमेताः बहवः दीर्घंकृत्वादीनमव्यक्तमऋतौशरन्मधुकालेवर्जयित्वा अन्यत्रनित्यंसर्वकालेउच्चैःक्रो
शंतिशब्दंकुर्वंति तथानिर्घृणानिर्दयाःबह्वोयोषितःस्त्रियोयोषाएवस्त्रीः हन्युःश्वेतःकाकःसितवायसः नक्तंराजा
विन्द्रायुधंचयत्रदृश्यते संदेशोभियोज्यः १० अथान्यदप्यभियोज्यलक्षणमाह तिलाविंतैलाःयदिवार्धतैलाःसस्यस्यवृद्धि
र्यदिवातिरिक्ता अन्नस्यवैरस्यमसृक्कृमीणांशुष्कपरोहोविरुजांविनाशः ११ यत्रदेशेतिलाविंतैलाःतैलरहिताभवंति यदि
वार्धतैलाभवंति अर्धेनतिलानांतैलंभवंति यावत्प्रमाणंप्राप्तंतदर्धंभवति यत्रचसस्यस्यचातीवाभ्यधिकावृद्धिर्भवति अ
न्नस्यभोजनस्यचवैरस्यंविगतरसत्वं अमृष्टता वृक्षाणामसृक्प्रसवः तथाशुष्कद्रुमाणांप्ररोहः विरुजांनीरुजांचप्रणाशः

भारयेयुः

यत्रदेशेसोभियोज्यः ११ अथान्यदप्याह विहायसर्पाखुविडालमत्स्यान्स्वजातिमांसान्युपभुंजतेवा व्रजंतिवामैथुनमन्यजा
त्योदीप्ताश्चनित्यंविहगामृगाश्च १२ संदेशोभियोज्यःयत्रसर्वएवतिर्यग्जातयः सर्पाखुविडालमत्स्यान्वर्जयित्वा सर्पउरगः आ
खुर्मूषकः विडालोमार्जारः मत्स्योमीनः एतान्वर्जयित्वा जातिस्वभावत्वात् अन्येस्वजातिमांसान्युपभुंजते परयोनौमैथुनंरच
यंति तथाच सर्वेदुर्भक्षकर्तारःस्वजातिपिशिताशनाः सर्पमूषकमार्जारशृंगरोमविवर्जिताः परयोनावभिगमनंभवतिति
रक्षामसाधुयेनृणां उद्वाणोवान्योन्यंस्वावापनेवृषभपुत्रमिनिवराहसंहितायां तथानित्यंसमकाले दीप्ताःक्रूरशब्दाः
सूर्याभिमुखंविहगाः पक्षिणोमृगाःसदीप्ताहृश्यंते संदेशोभियोज्यः १२ अन्यदभियोज्यमाह भंगःपातस्तोरणेन्द्रध्वजानां
शीतोष्णानांव्यत्ययोभूविदारः निम्नोच्चानांतंगतानिम्नताचच्छायावान्यस्याभिमुखेनयाता १३ तोरणंराजद्वारस्यपुरतोयः
क्रियते इन्द्रध्वजःइन्द्रध्वजार्थंयष्टिः एतेषांभंगःस्फोटनंभवति पातःपतनंवाभवति शीतोष्णानांव्यत्ययःस्वभावाच्छीत
लानांहिमादीनांउष्णं उष्णानामग्न्यादीनांशीतता भूविदारोभूमेर्विदारणं तथानिम्नानांतंगतास्युच्चत्वं उच्चानांनिम्नता
च्छायाशुभसत्वानांसंवर्धिनी अर्कस्याभिमुखेन सम्मुखागाता यत्रदेशेसोभियोज्यः १३ अन्यदप्याह अहातिरिक्तःपव
नोतिचण्डोगन्धर्वसंज्ञस्यभवेत्पुरस्य व्यक्तिर्भवेच्चाहनितारकाणांनक्तंचतारागणसंप्रणाशः १४ यत्रदेशेवायुस्त्र्यहाद्दिन
त्रयादधिकश्चण्डोवहःसंज्ञोभवति तथागंधर्वपुरसंज्ञस्यव्यक्तिर्दर्शनंभवति तथादिनेतारकाणांस्फुटत्वं नक्तंरात्रौतार

कानामदर्शनंसदेशोभियोज्यः १४ अन्यदप्याह प्रासादवेश्मवस्त्रथाशरगुल्मनिम्नेष्वावासकावलिभुजामनपत्यतावा
एकात्मकत्वमथवाभुविमंडलानिऊर्वंतिचक्रकमिवोपरिवाभ्रमन्तः १५ यत्रदेशेवलिभुजांकाकानांप्रासादेदेवप्रासादे
वेश्मनिगृहे वस्त्रथायोंभूमौशरमध्येगुल्मे एकमूलमबहुमूलमंतःशावासबहुगुल्मं निम्नेस्थाने एतेष्वाधारभूतेष्वावासः
आलयः अनपत्यता अपुत्रत्वंवा तेषामेवैकात्मजत्वमेकपुत्रता अथवाभूमौमंडलाकाराणिस्थानानिऊर्वंति उपर्याका
शेवाभ्रमंतः चक्रवालमिवऊर्वंति सदेशोभियोज्यइति १५ उल्काभिघातेनतमोतिदीप्यावक्रातिवक्रेणस्तोयरिक्ताः
केतोर्गतिःस्पर्शनभूमनेनचोरेणपीडांकुरुतेर्कपुत्रः १६ त्रिभिस्त्रिभिर्भैरथकृतिकाद्यैर्निपीडितेभूपतयोभियोज्याः पांचा
लनाथोमगधाधिपश्चकलिंगराडुज्जयिनीपतिश्च १७ अनर्तराट्सैन्धवहारहूरोमद्देश्वरोन्यश्चऊत्तनाथः एतेहिकूर्मो
गसमाश्रितानांविशेषपीडामुपयांतिभूपाः १८ उल्काभिपातेनयस्यनक्षत्रस्यतमोराहुर्ग्रहणकालेतिदीप्यापीडांकुरु
ते भूमिसुतोंगारकोयस्यनक्षत्रस्यवक्रातिवक्रेणपीडांकुरुते अतिवक्रेभुक्तभावः केतुःशिखीगत्यागमनेनस्पर्शनेन
भूमेनातिभूमनेनयस्यनक्षत्रस्यकुरुते यस्यचार्कपुत्रःशनैश्चर श्चारेणपीडांकुरुते तन्नक्षत्रंयस्मिन्देशेकूर्मविभागेन
भवति सदेशोभियोज्यःइति त्रिभिस्त्रिभिर्भैःकृतिकाद्यैस्त्रिभिस्त्रिभिर्नक्षत्रैःपीडितैःपूर्वोक्तेनलक्षणेन एतेवक्ष्यमाणाभू
पतयोभियोज्याः तद्यथा कृतिकाद्येनक्षत्रत्रयेपांचालः आर्द्राद्येमगधाधिपः अश्लेषाद्येकलिंगराट् उत्तराफाल्गुण्यादा

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

बुज्जयिनीपतिः स्वात्यादेरनर्तराट् ज्येष्ठाद्येसैन्धवः उत्तराषाढाद्येहारहूरः शतभिषगाद्येमद्देश्वरःरेवत्याद्येकूर्मनाथः एतेराजानःकूर्मांगसमाश्रितानांनृपाणांमध्यात् अथवाकूर्मसदृशादिकूर्मशब्देनोक्ताः तस्याश्चपूर्वदिक्स्थावं दक्षि
णोत्तरपार्श्वपश्चिमाग्रके विदिशश्चत्वारःपार्श्वविशेषपीडांतेभूपाउपयांतिप्राप्नुवंति १८ अन्यदप्यभियोज्यलक्षणमाह अंगे
षुसूर्योयवनेषुचन्द्रोभौमोसवंत्यांमगधेषुसौम्यः सिंहोगुरुर्भोजकटेषुशुक्रःसौरःसुराष्ट्रविषयेवभूव १९ म्लेच्छेषुकेतुश्चत
मःकलिंगेजातोयतोतःपरिपीडितास्ते स्वजन्मदेशान्परिपीडयंतितेतोभियोज्याःक्षितिपेनदेशाः २० अंगेषुसूर्यइति सूर्यश्चा
दित्यः अंगेषुबभूव अंगदेशेजातइत्यर्थः चन्द्रोयवनेषु भौमोसवन्तिविषयेउज्जयिन्यां सौम्योबुधेमगधेषु गुरुर्बृहस्पतिःसिं
धुर्विषये शुक्रोभोजकटेषु सुराष्ट्रविषयेसौरः केतुर्म्लेच्छेषु तमोराहुःकलिंगेजातोयस्मादतोस्माद्धेतोःसूर्यादयोग्रहाःपीडि
ताः उल्काभिघातेनग्रहयुद्धेनवास्वजन्मदेशान्व्यथयंति अतोहेतोःक्षितिपेनतेदेशाअभियोज्याः २० अन्यदप्याह संपूज्यं
तेभैरवोद्धानरावैरक्तैर्मांसैस्तालजंघादयोवा दृश्यन्तेवायातुधानाःप्रभूताभ्रष्टश्रीकःसोपिदेशोभियोज्यः २१ यस्मिन्देशेताल
जंघादयोयक्षविशेषाःसंपूज्यंतेभ्यर्च्यंते कैर्भैरवोद्धानरावैः भैरवैर्भयावहैरुद्धैरतिक्षतैरनरावैःशब्दैःरक्तैरुधिरैर्मांसैश्च य
त्रवाप्रभूतावहवोयातुधानाः राक्षसाभूतपिशाचयक्षाश्चदृश्यन्तेसदेशोभ्रष्टशोभअभियोज्यःइति २१ अधुनाहरदेशाभि
योज्यनिमित्तज्ञानमाह देशभ्रंशोयैर्निमित्तैःप्रदिष्टस्तान्स्तावार्तावक्लिलोकोविशंकः त्यक्त्वादेशंयांतियेभैक्षकावागम्योदे

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

शः सोऽप्यसाधुप्रवृत्तः २२ यैर्निमित्तैः करणैर्देशनाशः प्रदिष्टउक्तः तान्वर्तान्कथाविगतशंकोलोकोवक्तिकथयति अथवायेयं
देशंभैक्षकाव्रतिनस्त्यक्त्वाविहाययांति गच्छंतिसोपिदेशश्चसाधुभिर्ईशीलैःप्रवृत्तोवाप्रोगम्यश्चभियोज्यइत्यर्थः २२ अथ
स्वराष्ट्रेनृपस्यदुष्टेदुष्टत्वांतेषुशान्तोक्तायांसर्वराष्ट्रेषुशिवं भवतीत्याह रोगाभिभूतेविषदूषितेवायथाविनाशाभिमुखेवेश
रीरं वैद्यःप्रयोगैःसुदृढंकरोतिराष्ट्रंतथाशान्तिभिरथ्र २३ शरीरंरोगपीडितंविषदूषितंवाविषेणवादूषितं मरणाभिमु
खंसुखंवैद्यःकायचिकित्सकःयथाप्रयोगैरौषधैःसुदृढंकरोति तथाग्रजन्मानोब्राह्मणःशांतिभिःस्वराष्ट्रंदृढंकरोति २३
इतिश्रीयोगयात्राभाष्येभियोज्याध्यायःतृतीयः ३ अथातोयोगाध्यायोव्याख्यायते तत्रादौलग्नादिषुस्थानेषुभावनिरूप
णायाह ओंदेहःकोशोयोर्थवाच्यंमन्त्रःशत्रुर्मार्गोत्यायुः चिंतंकर्मप्राप्तिर्मंत्रीप्राप्तग्राद्याभावाश्चिंत्याः १ प्राप्तग्रमादौयेषां
भावानांतेप्राप्तग्राद्याभावादेहादयश्चिन्त्याः तद्यथा यातर्लग्नेशरीरंदेहंचिंत्यं द्वितीयेकोशःधनं तृतीयेयोधाः चतुर्थेवा
हनादिहस्त्यश्वं पंचमेस्थानेमंत्रं षष्ठेशत्रुः सप्तमेमार्गःपंथा अष्टमेआयुर्जीवितं नवमेचित्तं दशमेकर्म एकादशेक
र्मफलप्राप्तिः द्वादशेमंत्रिणइति तथाचबादरायणः देहार्थसारंबलवाहनानिमंत्रारिमार्गःसहजीवितेन धर्मार्थलब्धिर्व
तवाह्यमात्याःस्थानेषुलग्नादिषुचिन्तनीयाः इति १ अथतेषांभावानांक्षयवृद्धिलक्षणमाह त्रिलाभवर्जेरविसौरभौमा
निघ्नंतिनोकर्मणिसूर्यभौमौ पुष्णंतिसोम्यारिपुराशिवर्जमस्तंभृगुर्मृत्युविलग्नमिन्दुः २ रविसौरभौमाः आदित्यशनैश्चरौगा

रकाःयस्मिन्भावेवावस्थितातस्यभावस्यनिघ्नंतिक्षयंकुर्वंतिकिंसर्वस्यभावगणस्यनेत्याह तृतीयस्थानमेकादशस्थानेच
पुष्णंति तृतीयस्थानेयोधावृद्धिंकुर्वंति एकादशेकर्मफलप्राप्तिंवृद्धिं नोकर्मणिसूर्यभौमाविति कर्मणिदशमेसूर्योरविः
भौमोंगारकः एतौविद्यातेनकुरुतः कर्मणोवृद्धिंकुर्वंतइत्यर्थः तत्रस्थःशनैश्चरःकर्महानिं तत्रैवजातं रविभौमशनयः
लग्नद्वितीयचतुर्थपंचमसप्तमनवमद्वादशेशुभाः तृतीयषष्ठैकादशेषुशुभाः दशमेशनैश्चरोनशुभः रविभौमौशु
भौ यस्मादादित्यांगारकशनैश्चरालग्नगताःशरीरहानिंकुर्वंति द्वितीयेधनहानिं तृतीयेधनवृद्धिं चतुर्थेवाहनहानिं
पंचमेमंत्रहानिं षष्ठेशत्रुहानिं सप्तमेमार्गहानिं अष्टमेआयुषःक्षयं नवमेचित्तपीडां दशमेशनैश्चरेकर्मक्षयं सूर्यभौ
मौतवृद्धिं एकादशेसर्वएवकर्मफलवृद्धिं द्वादशेमंत्रक्षयःइतिपुष्णंति सौम्यानिरिपुराशिवर्जमिति सौम्यावुधजी
वसिताः रिपुराशिवर्जंषष्ठस्थानंवर्जयित्वाभृगुःशुक्रःपुष्णाति इन्दुश्चन्द्रोमृत्युविलग्नंअष्टमस्थानंवर्जयित्वान्यत्रपुष्णा
ति तेनलग्नेस्थिताःशरीरपीडांकुर्वंति द्वितीयेधनवृद्धिं तृतीयेयोधवृद्धिं चतुर्थेवाहनवृद्धिंपंचमेमन्त्रवृद्धिं षष्ठेशत्रुवृ
द्धिं शुक्रःक्षयंयस्माद्रुक्रमस्तंभृगुरिति बुधजीवशुक्राः अष्टमेआयुषोवृद्धिं नवमेचेतसोवृद्धिं एकादशेलाभवृद्धिंद्वा
दशेमन्त्रवृद्धिं चन्द्रमाःकृष्णपक्षेपापतुल्यः किन्तुशुक्लपक्षेअष्टमश्चन्द्रमा आयुषःक्षयंकरोति यस्माद्रुक्रंमृत्युवि
लग्नमिन्दुरिति तथाचबादरायणः सौम्यैर्वृद्धिंभार्गवेशत्रुवर्जनात्तेशुक्रेनाष्टमेशीतरश्मौ पापैर्नाशोनतृतीयेनलग्ना

भे नास्तेवस्थेभूमिजोवापितस्य २ अथुनायोगमाहात्म्यमाह तिथ्युडुमेन्दुकरणर्क्षदिनक्षणेषुपापेष्वभीष्टफलदाभूप
तेर्यथास्यात् यात्रातथापरिमितंकथयामिगुह्यंशिष्यायनैतदचिराप्युषितायदद्यात् ३ तिथौनन्दादिकेऽङ्गमेऽदय
लग्नेचन्द्रेकरणेवावादौ ऋक्षेनक्षत्रेदिनग्रहवारेक्षणेमुहूर्ते एतेषुपापेष्वपि अनिष्टेषुसत्स्वपिभूपतेर्यथायेनप्रकारेण।
इष्टफलाभवंति तथातेनैवप्रकारेणपरिकृष्टमिदंगुह्यंरहस्यभूतंयोगप्रसंगेनकथयामि एतच्छिष्यायाचिराप्युषिताय
स्वल्पकालशुश्रूषवेनदद्यात् इति तथाचवादरायणः ऋक्षेऽष्टेकरणेवामुहूर्तेयात्राशस्तायोगसंपद्यदिस्यात् त
स्मात्तस्मात्संपरायेपिकार्येयोगप्राप्याभूमिपालोव्रजेत ३ अथयोगवशेनराज्ञपवगमनमाह योगैःक्षितिपाविनिर्गताः
शकुनैस्तस्करचारणादयः नक्षत्रगुणैर्द्विजातयःक्षणवीर्यादितरोजनोर्थभाक् ४ क्षितिपाराजानःशुभयोगैर्विनिर्गताअ
र्थभाजोभवंति तस्कराश्चोरारोगोपजीविनःशकुनैःशुभैर्विनिर्गताअर्थभाजोभवंति इतरजनायेत्रानुक्ताःतेक्षणवीर्यान्मुहू
र्तेनशुभेननिर्गताअर्थभाजोभवंति तथाचवादरायणः योगैर्भूपाश्चारणाद्यानिमित्तैर्ऋक्षैर्विप्राःशेषवर्णामुहूर्तैः एतैर्या
ताःप्राप्नुवन्त्यर्थसिद्धिमुक्तानुक्तालभ्यज्ञातसर्वेइति ४ अथुनायोगेसतिग्रहकुंडलिकाफलस्वभावमाह यद्द्रव्योगव
शाद्भुजन्यगदतांद्रव्यैर्विषंयोजितंसंयुक्तमथुनाहृतंचविषतांगच्छेद्यथादृश्यते तद्द्रव्योगसमुद्भवंप्रकुरुतेहित्वाग्रहःस्वं
फलंतस्मात्तिनसमुद्यतोस्मिगदितंयोगान्विचित्रानिमान् ५ जयाकुलिकादियोगेषुयद्द्रव्यथान्यद्रव्यैःसहविषंयोजितंयो

गवशाद्योगहेतोरगदतांव्रजतिगच्छति गदंरोगंनाशयति तथामधुसमेतंहृतंयोजितं यथाविषतांगच्छतिविषत्वमेति ए
वंयोगोयोगफलमेवभवति एवंदृश्यतेयेनप्रकारेण तथातेनैवप्रकारेणग्रहःदृष्टकुंडलिकाफलंददाति स्वात्मीयंकुंडलि
काफलंहित्वाविनाशयोगसंभवंयोगोत्थमेवफलंकरोति यस्मादेवंतस्माद्विचित्रानानाप्रकारान्योगानादितंसमुद्यतो
स्मिइति तथाचवादरायणः युक्तंतृणमौषधतांकरोतियोगेविषंक्षौद्रयुतंससर्पिः विषीभवत्येवतथैवयोगेफलंग्रहा
णांनदृष्टशिचिंत्यं यवनेश्वरश्च भिषक्प्रयुक्तस्ययथाहियोगेद्रव्यस्यवीर्यंनदृष्टशिचिंत्यं सुरादिभावेषुफलंग्रहाणांयो
गेषुतद्वत्तविकल्पनीयइति नन्वत्रदेहःकोशोयोभावाद्यमित्यनेनप्राणप्रादिरिष्फपर्यवसानस्थितोदेहादिमन्त्रपर्यव
सानभावानांयथासंख्यविकल्पनाकृता त्रिलाभवर्जेरविसौरभौमाइत्यनेनापिसूत्रेणपोषणविद्वेषणावभिहितो
तिथ्युडुमेन्दुकरणर्क्षदिनक्षणेष्वित्यनेनतिथिलग्नाद्यनिष्टत्वेपियातुर्यात्रेष्टफलंभवति तथाफलायथास्त्याचार्येणो
क्तं तत्रज्ञायतेकेनोपायेनतिथिलग्नादिभिरनिष्टेरपियातुःकार्यायात्रेष्टफलंभवतीति यथायोगेक्षितिपाविनिर्गताइ
त्यनेनापिक्षितिपादीनांयोगादीनांनियमःकृतः यद्वायोगवशाद्भुजन्यगदतां अनेनदृष्टांतेरणयोगानांफलातिश
यःख्यापितः सांप्रतंनिरूप्यते तथादेहादिभावानांनिर्देशेनकिंचित्फलमुपलभ्यतेयोगेन अथदेहःकोशोयोभावाद्य
मिति यदिपरिभाषेयं तदात्रिलाभवर्जेरविसौरभौमाइत्यनयाभावानांपोषणविनाशचिंतयानप्रयोजनं तिथ्युडुमादौ

नांचपातंतोहिप्रकाशस्वतःपरतश्चसाचमन्दबुद्धीनांप्रकाशार्थमुपदिश्यते तिथीनांचस्वतःपाताः तावतनेष्टामध्याः प्र
वराश्चेतिशुक्लेरत्यादिपरतोव्यतिपातादिज्ञातज्ञातःलग्नानांस्वतः मेषवृश्चिककर्कदेवैर्नृणामित्यादिपरतः सौम्योपिन
न्मनिरयःशुभपुष्टिदाताइत्यादि उल्काभिज्ञातादिचचन्द्रस्यनिष्टतास्वतःप्रतीणता यत्नगोचराद्यनिष्टता परभूतोभृगु
सुतवृथभिन्नैरित्यादिकरणानांस्वतो गरवनिजविष्टिवर्जितानिकरणानिरत्यादिपरतोव्यतिपाताभिज्ञातः नक्षत्राणांस्व
तः रोहाज्ञाहियमानिलानलमघाशक्राभिभिर्निर्मितंरत्यादि परतोऽर्कैर्शौर्यौसंयुतोतःप्रकोपरत्यादिदिवसानांस्वतः
ग्रहनिसवितसूनोर्दैन्यमाप्नोतिगच्छनित्यादिपरतः अनुपचयगताहः शस्तमप्यप्रशस्तरत्यादिनक्षत्रदोषात्क्षणानांदो
षाः एवंव्यवस्थितेसर्वसन्दिश्यते यथातथोच्यते लग्नादिरिष्फपर्यवसानानां यथासंख्यंदेहादिमेत्रिपर्यवसानभावानांत्रि
लाभवर्जेरविसौरभौमाइत्यादि येनावश्यमेवपोषणविनाशौनिरूप्यते कृतपवलभ्यतइत्युच्यतेभावशुद्धिवशेनकल्पमान
स्यातएवार्थःसंजायते यथासतथोच्यते सौरेभौमेलग्नगेर्केत्वमध्येइत्यस्मिन्योगेसौरेभौमेवालग्नगेभिहितः कदाचिद्भौमः
सौरश्चदेहशुद्धिन्यायेदेहविनाशंकरोति अस्मिंश्चयोगेनिर्गतेयातोःशोभनंफलमभिहितं यायाद्भूपालःशत्रुदेशंनिहंतुमि
त्यादि एवंयोगसमुद्रवंप्रकुरुतेहित्वाग्रहःस्वफलरत्यनेनदृष्टांतवाक्येनयोगगतःसौरःस्वकीयंफलंपरित्यज्ययोगजंफ
लंप्रयच्छति एवमन्येग्रहायोगकारकास्तेष्वनिष्टफलमपिस्वफलंपरित्यज्ययोगजंप्रयच्छंति येतयोगवाह्यग्रहायेषांयो

गांतःपातित्वंनास्ति ततःस्वकीयंभावफलमिष्टमनिष्टंवाप्रयच्छंति इति तस्माद्योगकारकाग्रहास्तेस्वफलंपरित्यज्ययोगजं
फलंप्रयच्छंति तच्चयथायथानिर्दिश्यते त्रिषडायांत्येष्वक्लःशशांकरत्यस्यचयोगस्यगुर्विन्दुकारकौतोचयोगफलदौयदा
त्वस्मिन्नेवयोगेरविसौरभौमाग्रहमस्थानस्थाग्रमीषामत्यंतमेवतदास्वफलदाभवंति यस्मादतएवान्यस्मिन्योगेकर्तृत्वमेव
नास्ति तस्मात्स्वफलंप्रयच्छंतिस्वफलमायुर्निघ्नंति परिघादियोगास्थानव्यवस्थितानांग्रहाणामव्यतिरेकेनयदाच ....
अव्यतिरेकेणव्यवस्थितायदापरेव्यवस्थिताः तदापरिपठितयोगभंगःस्यात् योगान्यत्वंच यस्मिन्विषयेद्वयोःसहसंयोगे
योगाफलंदर्शितमिति तिथ्युडुमेन्दुकरणर्क्षदिनक्षणे ध्वपीत्यस्यवद्यस्यविषयविभागेनान्यद्वेत्यर्थःप्रयुज्यते यदादि
तिथ्यादीनामल्पतास्वल्पवलताभवति यात्रापरिशुद्धौ आत्ययिकेकार्येयोगाध्यायोक्तलाभशुभेतिथ्यादावनिष्टफले
पियोगाफलमंगीकृत्यविनिगीषुणायातव्यं तिथ्यादीनांस्वल्पदोषत्वात् यथाचव्यतिपातकेतल्कापातादिभिःपाप
ता तदायोगलाभेष्वात्ययिकेपिकार्ये यातव्यं यदिदमस्माभिर्व्याख्यातं यथायोगस्यायंविषयः आत्ययेषुकार्येषुयो
गेयातव्यमित्येतद्बृहस्पतिनाप्युक्तं शक्यंभावगतंबुद्ध्वापरसिंहवदाचरेत् एतामवस्थांयोगेनयुक्तंवक्तिपराशरः स्वदेश
कालशक्तीनामुपायेव्यसनेरिपोः मारुत्स्यप्रयोगेनयात्रांयोगेनयोजयेत् तथाचचाणिक्यो आत्यकेकार्ययातेदैवेनच
पीडितेचयातव्यं केवलविलप्रयोगादपियातासिद्धिमाप्नोति तथाचयवनेश्वरः कार्यातिपातोतरितोयियासुर्भावान्वि

तोपिप्रतिकूलकालः शुभेषु दृष्टावपि दृष्टमिष्टमिष्टेविलग्नेपरिहृत्ययाता एतन्मध्यादाचार्येणांतरमेवप्रदर्शितं तस्मादा
त्ययिककार्येषु द्वारेषु प्रोक्तंगमनंयोगेष्वित्येतत्सिद्धिर्यथाकामंयायात् संपरायेषु कार्येषु द्वारेषु प्रयोज्याश्लानिभानिद्वा
रिनक्षत्रनिर्गतस्यानिष्टफलमभिहितं स्मरपतिरपिकृष्णानिभेलंघयित्वा इत्यादिवक्ष्यतिच कामंयायात्संपरायेषु कार्ये
ष्विति सांपरायिकंसांग्रामिकमुच्यते सांग्रामिकेरिपुच्छिद्रादिष्वात्ययकेषु कार्येषु द्वारिनक्षत्रेष्वपिकामंयायात्प्रज्या
शीलानिभानिदिक्मूलनक्षत्राणिपरित्यज्यकामंयायात् यदापुनर्दिक्मूलनक्षत्रंभवति तदारिपुच्छिद्रादिषु कार्येषुन
यायात् पापेषुभीष्टफलदातृपतेःफलाप्तिरित्यस्मादित्यपिशब्दोत्रसंभावनायांवर्तते नापवादरूपेणाह यस्माद्योगाध्या
येनंतरमेवपूर्वादितस्त्रियपरिवर्तगतेरजाद्यैरित्यादिग्रन्थेनापिलग्नादीनामुत्सवाइत्यादिरिक्तादिनिथावद्यतिपातइष्टइ
त्यादि तिथौ चतुर्दशीचतुर्थीनवमीमित्यादि गोचरेणशुभदःशशीनचेदित्यादि दिनकृद्दिवसेथवांशके यात्रालग्नगते
थवारवौ संतापयतिस्मरात्तरेवेशपार्थविवर्जितेनरमित्यादि व्रजतियदिलग्नोदयेदिर्गशित्यादियतोनरस्यप्रतिलोमका
ष्ठमित्यादिलग्नेनहीनान्यगुणान्वितापिप्रीतिंनयात्रामनसःकरोतीत्यादि निर्देशनांतरेरानुकूल्यतामथवापिशब्दस्यय
द्यपवादरूपताकल्पनेनसंभावना तथातिथ्युद्गमादीनामिष्टानिष्टचिंतयापुनरभिधानेनकिंचित्प्रयोजनं निर्देशस्या
यंविषयः यदायोगाध्यायोक्तयोगोलभ्यते तदातिथ्युद्गमादिभिरत्येतानिष्टफलैरपियात्राप्रयुज्यते तस्माद्योगानांस

र्वेषांयाशुद्धिरुक्तासानिरूपितारत्यपरामर्शापिक्रमः यदायोगाभावेपितिथ्युद्गमादीनांशुद्धिरुक्ता तदाकस्माद्रूपशुद्धिःसाद्गुण
दगोप्यत्राचार्येणोक्ताःकिंतिथ्यादिभिरेवकेवलैःपरिशुद्धैर्यात्रायाःपरिशुद्ध्यतेरतितदासमूच्यते यदायोगाध्यायोक्तयोगला
भेपितिथ्युद्गमादीनांयात्रापरिशुद्धिरुक्तासानिरूपणीयारत्यथैवंमन्यसे यदिबलाबलचिन्ताक्रमेणापितिथ्युद्गमादिभ्यो
योगबलेनातिरिच्यते यस्मात्करणभतिथिवासरोदयानांचरणवृद्धिरनुक्रमात्फलानामिति अनेनग्रन्थेनाचार्यःपादवृद्धि
क्रमेणैतेषांबलवत्तमभिधाय पुनःस्पष्टयोगाध्यायेपापेषुभीष्टफलदातृपतेर्यथास्यादित्यनेनापिवादवाक्येनतिथ्युद्गमा
दिभ्योपियोगोबलीयानितिनिर्दिशति तस्मातिथ्युद्गमादिभ्योपियोगोबलीयानतिरिच्यतइति एवंत्वद्रूपः नैतदेवंयस्मा
त् अस्मिन्नेवयोगाध्यायेहोराष्टमेजन्मगृहाष्टमेवास्वाच्छत्रुभाच्छत्रुगृहोदयेवा अस्येवलग्नस्यविषभक्षणतुल्यंनिर्दिशति
तस्मादेवमवगम्यते यथातिथ्युद्गमादीनांसकाशाद्योगातिरिच्यते इत्यत्रापिवंमन्यसे यदितिथ्यादिभ्योयोगेनबलेनातिरि
च्यते तदापरिपठितयोगव्यवस्थितैर्यैरपिकथंयोगफलंशोभनंनिर्दिष्टमितिचोद्यदिश्यते सिंहाजनौलिमिथुनाभृगक
र्कटौचस्वेदान्विताभवतियस्यशनिश्चलग्नेइत्यस्मिन्योगेतावद्योगफलव्यतिरेकेनयात्राप्रकारेणोक्तेनन्यायेनलग्नसका
शादेकद्वित्रादिस्थानव्यवस्थितेषुग्रहेषुयात्राफलंनिरूप्यते भूत्पंकरोतिनिधनेसवितारुनंचेत्यनेनन्यायेनाभिहितं य
थालग्नादष्टमस्थानव्यवस्थितःसवितापातभूत्पंकरोति वन्धुत्वयारिभयकृद्विबुकेमहीजइत्यनेनाभिहितं यथाच॰

तुर्थस्थानव्यवस्थितोभौमोवन्धुक्षयमरिभयंचकरोति यात्राफलेचतुर्थेजामित्रेसामान्याद्भौमश्चतुर्थस्थानस्थोयात्राफले
नाशयति अर्थेलाभयुक्तवतिदोषविनाशदोसौरत्यनेनग्रंथेनोक्तं यथाक्षीणचन्द्रमाःसप्तमस्थः अर्थनाशंकरोति वन्धेवधेचा
र्कसतोविलग्नेयथाबंधेवधंशनिर्लग्नगःकरोति लग्नकेन्द्रेशनेश्चरेद्वितीयकेन्द्रेऊनः तृतीयसोमयतेरेश्चकेन्द्रस्थैःफलम
भिहितं सौम्यैःक्षयस्थैःकृच्छ्रेणसिद्धिमुपैतियातः इतिपृष्ठोदयत्वान्मकरलग्नस्यपृष्ठोदयविकलतावलविद्रवश्चेत्यनेनग्र
न्थेनफलमभिहितं मकरलग्नविनिर्गतस्ययात्राविफलतावलविद्रवश्चभवति शनिर्मकरलग्नस्याधिपतिरितिकृत्वाव्यव्या
धिनाशावमानइत्यादिनाग्रन्थेनपुनस्तस्यैवमकरलग्नस्यानिष्टमभिहितं सवितृतनयःस्वस्थानस्थोयनांगविनाशकृदित्यनेना
पवादवाक्येनराशिग्रहभयनियमंफलमभिहितं मकरेस्थितंयनविनाशमंगनाशंचकरोति एवंव्यवस्थितेसंस्थानेलग्नका
लेनिरूप्यमरणमत्यंतानिष्टफलंभवति वस्तुनिच लग्नफलंतत्सैनिकानांवलंक्षपयति यातमूर्खस्यवित्तमिवचारणविशद
त्यस्मादेवेदमुपगम्यते तदाग्रहभुद्धिन्यायेणोक्तफलस्ययोगफलेनसहपरस्परवाधोभवति सचार्यस्यपूर्वापरविरुद्धंग्रन्थं
यथालग्नादिभ्यःयोगफलेनातिरिच्यतेइति वयंत्वत्रब्रूमः नेतत् यस्माल्लग्नादीनांसन्मार्गापवादरूपेणयात्राप्रकरणेनफलं
तच्चात्मेत्यत्रवन्धव्याधिनीवावमानः मकरलग्नस्यानिष्टफलमभिहितं संतापदोमकरेर्कइत्यनेनापिवाक्येनाविष्टराशौलग्ने
स्थितस्ययदापुनर्मकरलग्नेव्यवस्थितःसूर्यस्तदास्वस्तस्थानेषुसूर्यःस्त्रीरत्नजयप्रदोलग्नेइत्यादिनाग्रन्थेनलग्नग्रहोभयनि

यमंफलेस्वेचलग्नावस्थितमनिष्टफलंविनाशयस्वस्तस्थानेसूर्यइत्यनेनापिसूत्रेणोपदिष्टफलंशोभनंप्रयच्छति तथान
तिष्युद्गमादीनामिष्टानिष्टानिफलानितानिनाशयितुंसूर्यःशक्नोति किन्त्वपवादवाक्यनिर्देशस्यएतावन्मात्रमेवफलं
स्वेचलग्नावस्थमनिष्टंविनाशयत्यथायोगजंफलंप्रयच्छति नतिष्युद्गमादीनांत्वनिष्टफलानितानिविनाशयितुंतेषांसा
मर्थ्यं तस्मात्तिष्युद्गमादिभ्योयोगवलेनातिरिच्यते इत्यन्यथा सर्वएवप्राणीशुभाशुभैःज्योतिर्विदोप्रश्ननिमित्तंगमन
मभिहितामुपलब्धिंकरोति कोयदिनवारः किंनक्षत्रंकातिथिः यदाशुभास्तिथ्यादयस्तदागमनंनकरोति तिथ्याद्यास्ते
नोपलब्धास्तदानकेवलंयात्रेदन्यानिस्वल्पकान्यपिप्रतिनिवर्तंते तस्मात्सर्वएवतिथ्याद्यायात्रायांशुभाग्राह्याः उक्तमेत
दुच्यते मुहूर्ततिथिनक्षत्रकरणानिचसर्वदाशिष्टाः स्मृतत्वान्नृपतेराश्रियेतविचक्षणः तस्मात्तिथ्यादिसर्वापेक्षोयोगा
ध्यायोयंपरिवद्धयोगइति यद्येवं तथातिष्युद्गमादिनिरपेक्षः योगस्तत्रघटतेइति ॥५ अथयात्राकालेशुभाशुभयोगा
नाह लग्नेगुरुर्वृषभृगुहिबुकात्मजस्थोषष्ठेऊनार्कतनयोदिनकृत्तृतीयः चन्द्रश्चयस्यदशमेभवतिप्रयातस्तस्याभिवां
छितफलाप्तिरलंनृपस्य ६ यस्यप्रयातुर्गच्छतः लग्नेगुरुर्जीवः वृषभृगुर्यथासंख्यंहिबुकात्मजस्थोवृषशुक्रोचतुर्थपं
चमस्थानस्थोऊनार्कतनयोभौमशनैश्चरोषष्ठेयात्रस्थानेस्थोदिनकृदादित्यस्तृतीयेचन्द्रःशशीदशमेपवेवियोगोभ
वतितस्यनृपस्यराज्ञःअभिवांछितस्याभीष्टफलस्यप्राप्तिःफललब्धिरलंपर्याप्तामभवति तथाचवादरायणः इश्चिकरज

वह्नाहादिमंगलंप्रतिनिवर्तते या

करोति यदाचन्द्रतिष्यादयस्तदागमनं ८

न्मासिनयाद्यपत्रषष्ठोपगायस्यभवंतियाने सूर्यादयस्तस्यभवंत्यभीष्टाकामाःप्रयातस्यनरेश्वरस्य ६ अन्यदप्याह होरातृती
यरिपुलाभगतःक्रमेणजीवार्कभौमरविभिर्भृगुनेनकूले योयातिहृन्नमपिशत्रुबलंनिहंतिनेशंतमिस्रमिवतिग्ममयूखमा
ली ७ होरालग्नंतृतीयंहिश्चिकंरिपुस्थानेषष्ठेलाभमेकादशे एतेषुस्थानेषुयथासंख्यंगतेर्जीवार्किभौमरविभिः जीवोबृ
हस्पतिः शार्किःसौरःभौमःकुजःरविरादित्यः तत्रैतज्ज्ञानं लग्नेगुरुस्तृतीयेसौरःषष्ठेभौमःएकादशेसूर्यः भृगुनेशुक्रेनकू
लेयात्यदिकूलवर्तीयथाभवति एवंविधेयोगेराजागतश्चनिरुद्धमपिगरिष्ठंअपिशत्रुसैन्यंनिहंतिघातयति यथानेशमंध
कारंतिग्ममालीरविः तथाचवादरायणः लग्नत्रिभागपरिगतैःक्रमेणजीवार्किसूर्यावनिजैःसितेव यावत्स्वदिक्कूलगते
नरेन्द्रःशत्रोर्बलंहंतिगतोचिरेण ७ अन्ययोगांतरमाह उदयारिनभस्तलगैर्दिनकृद्यमशीतकरैः नभवंत्ययोभिमुखाहरि
णैरिवकेसरिणः ८ लग्नषष्ठदशमस्थैर्यथासंख्यंसूर्यसौरशशिभिः तत्रैतज्ज्ञानं लग्नेसूर्यःषष्ठेसौरः दशमेचन्द्रः एवंविधयो
गेगतस्यराज्ञः अरयः शत्रवःसंग्रामेभिमुखाःसंमुखानभवंति कस्येकेरव यथाहरिणामृगाःकेसरिणःसिंहस्य तथाचवाद
रायणः दिवाकरेलग्नगतेयदिस्यात्षष्ठेर्कसूनुर्दशमेशशीच योगेत्रयातस्यनपृष्ठतोन्येबलेनहीनस्यबलान्वितोपि ८ अथा
न्ययोगांतरमाह गुरुरुदयेरिपुराशिगतोर्कोयदिनिधनेचनशीतमयूखः भवतिगतोत्रशशीवनरेन्द्रोरिपुवनिताननतामर
सानां ९ गुरुर्जीवउदयेलग्नेरिपुराशौषष्ठेगतोर्कःसूर्यः निधनमष्टमस्थानंवर्जयित्वान्यस्मिन्नन्यत्रशुभस्थानेस्थितःशीतम

पंक्तानि

यूखश्चन्द्रः तत्रास्मिन्नेवंयोगेगतोयातोनरेन्द्रोराजा शत्रुनायिकामुखकमलानांशशीचन्द्रइवभवति उद्भाताच्छत्रवनितानांमु
खमंकोचयति तथाचवादरायणः गुरुर्विलग्नेरिपुराशिगोर्कोनचाष्टमेशीतमयूखमाली गतोत्रयोगेरिपुकामिनीनांवक्त्रा
रविन्दुशशिन्वमेति ९ अन्यदपियोगांतरमाह शुक्रवाक्पतिबुधैर्भृगुगुरुशशिभिर्निधनसंस्थैःसप्तमेशशिनिलग्नगतेर्के निर्गतोनृपतिरेतिक
तार्थोवनेतेयवदरीन्विनिघृष्य १० शुक्रवाक्पतिबुधैर्भृगुगुरुशशिभिर्निधनसंस्थैःलग्नाद्द्वितीयस्थानेस्थितैः शशिनिचन्द्रेसप्त
मस्थेलग्नगतेर्केरवौ अस्मिन्योगेनृपतिः राजायात्रायांनिर्गतोयातः कृतार्थःसन्निष्टकार्यःस्वभवनमेत्यायाति किंकृत्वावेन
तेयवदरीन्विनिघृष्य वेनतेयोगरुडः प्रतीन्कादृवेयान्विनिघृष्यव्यापादयित्वागच्छतीति तथाचवादरायणः लग्नात्सप्तमस्थो
रविरात्रिनाथोजीवज्ञशुक्राश्चकुजेभसंस्थाः योगेत्रयातस्यपरःप्रयातवीर्यान्वितोप्याशुबलंप्रयाति १० योगांतरमाह भूमि
विनसहजेषुसंस्थिताः शुक्रचन्द्रसुतनिग्मरश्मयः यस्ययानसमयेरणनलेतस्यपोतिशलभारवारयः ११ लग्नद्वितीयतृती
यस्थानेषुयथाक्रमंभृगुशशिसुतसूर्याःसंस्थिताभवंति तत्रैतज्ज्ञानं लग्नेभृगुः द्वितीयेबुधः तृतीयेसूर्यः एवंविधोयस्यरा
ज्ञोयानसमयेयात्रायोगोभवति तस्यारयःशत्रवोरणानलेसंग्रामाग्नौयांत्यपिगच्छंत्यर्थः शलभारवयान्यनाशकराःप्रसि
द्धाः तेयथाशांत्यादौक्षतेसतिभस्मसाद्यांतीति तथाचवादरायणः लग्नद्विदशिकगतैःक्रमेणशुक्रेन्दुजार्कैर्नृपतेर्नयःस्या
त् १४ अन्यदपियोगांतरमाह सूर्येन्दुबलवर्जितोबलयुतोजन्मेशलग्नेसरोपातालेदशमेपिवाशशिसुतोलग्नस्थितोवाक्प

निः षट्सप्ताष्टमवर्जितेषु भृगुजः स्थानेषु यस्य स्थितो यातस्तस्य नव विद्विषो रणमुखे निहंति योषाश्व १२ सूर्येन्दूबलवर्जितौ च
लग्नेशतनयेस्थाने दिक्कालवेलाचेष्टाविनवर्जितौ जन्मेशलग्नेशौ बलयुतौ यत्र राशौ स्थितेचन्द्रमसि पुमान्जातस्तत्रत्रयः स्वामी
ग्रहः सलग्नेशः पतौ जन्मेशलग्नेशौ बलवतनयसहितौ शशिनो बुधश्चतुर्थस्थाने दशमे मेषरणे वा स्थितौ वा कवितिर्गुरुः
लग्ने भृगुजः शुक्रः षट्सप्तमाष्टमवर्जितेषु त्रिषु स्थानेषु वर्जयित्वा अन्यस्थाने स्थितः यस्य यातर्जिगमिषुरेवं विधो योगो भवति
तस्य विद्विषः शत्रवः संग्रामे योषाश्व वनितिर्हंति संमुखानभवंतीत्यर्थः कर्कराशेः कर्कटलग्नस्य जातस्य वा सिंहराशेः सिंहल
ग्नस्य वा योगा एषनोपपद्यते यस्मात्सूर्येन्दूबलवर्जितौ लग्नेशजन्मेशौ चिंतावेव बलवंतौ ज्ञेयौ तस्मात्तयोर्हीनबलत्वं च संभ
वति तथा च वादरायणः जन्मोदयेशौ बलसंप्रयुक्तौ बलेन हीनौ दिनरात्रिनाथौ सप्ताष्टषष्ठान्परिहृत्य शुद्धे चन्द्रात्तनेक
र्मणि लग्नगो वा जीवे विलग्नेद्विगतस्य शत्रुर्युद्धे समाप्ताद्यदिशः प्रयातीति १२ अन्ययोगांतरमाह सौरे भौमे लग्नगे कर्कवम
ध्ये कर्मण्यायेभार्गवे चन्द्रजे वा यायाद्भूपः शत्रुदेशं निहंतुं दृप्तेशत्रुं कालवत्क्रूरचेष्टः १३ सौरे भौमे वा लग्नगे दृप्तत्रयाशहः स
मुच्चयार्थे सौरः शनिः भौमो मंगारकः पतौ लग्नगतौ अर्कश्चादित्यस्तस्मिन्नवमध्ये दशमस्थे कर्मस्थाने दशमे आयमेकाद
शे भार्गवः शुक्रः चन्द्रजो बुधः दशमे एकादशे वा स्थाने बुधः तत्रैव शुक्रः तस्मिन्योगे भूपालो राजा शत्रुदेशं नाशयितुं याया
त् दृप्तं धर्मिष्ठं शत्रुं निहंतुं याया त् कीदृशो राजा कालवत्क्रूरचेष्टः मृत्युवत्क्रूरदर्शनः तथा च वादरायणः दशमे काद

शगतौ सितज्ञौ लग्नोपगौ भूमिसुतार्कपुत्रौ रविर्नभस्थोपि रिपून्निहंति राजा व्रजेन्मृत्युविरोधचेष्टः तथा च मयः कुजसौरौ ल
ग्नगतौ सूर्यश्चाभ्रे बुधसितौ वा लग्ने लाभे वरेण्यान्तर्नाशयति शत्रुवर्गं १३ अन्ययोगांतरमाह लाभशत्रुसहजेषु यमारौ
सौम्यशुक्रगुरवो बलयुक्ताः गच्छतो यदि ततो स्य परित्रीसागरांबुरशनावशमेति १४ लाभमेकादशस्थानं शत्रुस्थानेष
ष्ठं सहजस्थानं तृतीयं एतेषां स्थानानां मध्ये यमारौ यमः शनिरारो भौमः तथा सौम्यशुक्रगुरवः सौम्यो बुधः शुक्रः प्रसिद्धः
गुरुर्जीवः एते यत्र यत्र स्थाने बलयुक्ताः सबलाः एवं विधो योगो यदि गच्छतो नृपस्य भवति ततस्तस्मिन्नेव काले नृपस्य परित्रीसप्त
द्वीपलेन परिवीक्षितावशमेति तथा च वादरायणः बलान्विता भार्गवचन्द्रजीवा लाभारिहिबुकगतो यमारौ यथा तथा भू
मिपतिर्गतोपि करोति वशं पर्वसुखोपसमग्रो १३ अन्यदपि योगांतरमाह पापास्तृतीये हिबुके सितज्ञौ जीवो विलग्नेमृगलोच
नोस्ते यस्योद्यमे तस्य बलैरिपूणां कृतेकृतघ्नेषु विषानिनाशं १४ पापाश्चादित्यांगारकशनैश्चरास्तृतीयस्थानस्थाः हिबुके
चतुर्थस्थाने सितज्ञौ बृहस्पतिर्विलग्ने मृगलोचनश्चन्द्रोस्ते सप्तमभवने एवं विधो योगो यस्योद्यमनकाले यात्रायां तस्य शत्रुव
लं क्षयमुपगच्छति यथा कृतघ्नेषु उपकारादिकृतं नाशं याति तथा च वादरायणः त्रिसप्तदशिकजलाद्यवंयुतृतीयसंस्थैः क्र
मशो ग्रहेन्द्रैः रणस्य नाशं समुपैति शत्रुः कृतेकृतघ्नेषु विषं भूमिपस्य १५ अन्ययोगांतरमाह चन्द्रेस्तगे देवगुरौ विलग्ने शुक्रज्ञयोः
कर्मणि लाभगे वा सौरारयोर्भ्रातृगयोश्च यात्रा नृपः स्वभृत्यानिव शास्ति शत्रून् १५ चन्द्रे सप्तमगे देवगुरौ विलग्ने शुक्रज्ञयोः

यो या
टी
३०

कर्मणि इतोवधः शुक्रः प्रसिद्धपतयोः कर्मणि दशमे स्थाने स्थितयोः अर्के लाभगे शनिभौमयोस्तृतीयगतयोः एवं विधे गतो राजा श
त्रून् रिपून् स्वभृत्यानि वशान्ति शासत्यत्र शिष्टो तथा बादरायणः लाभास्तद्भिक्षा वेलग्नकर्मतृतीयसंस्थैर्दिनकृत्क्रमेण सर्वे
ग्रहेन्द्रैर्यदि यातिराजा तदा स्वभृत्यानि वयानि शत्रून् १५ अन्यदपि योगांतरमाह गुरौ विलग्ने यदि वा शशांके षष्ठे रवौ कर्मगते
र्कपुत्रे सितज्ञयोर्वा पुसुतस्थयोश्च यात्रा जनिजीवहितान्विधत्ते १६ गुरौ लग्नस्थे चन्द्रे लग्नस्थे वा रवौ षष्ठे अर्कपुत्रे शनैश्चरे द
शमस्थे सितज्ञयोर्वा पुसुतस्थयोः एतेन चतुर्थे शुक्रः पंचमे बुधः एवं विधे योगे यात्रा दत्ता मातेव हितानि करोति बादरायणः
लग्ने जीवस्तद्भृतचंद्रमा वा षष्ठे सूर्यः कर्मगः सूर्यपुत्रः वन्धौ शुक्रः पंचमे चन्द्रपुत्रो योगे यात्रा मातृवत्प्रहिताय अत्र चके
बिद्धादशश्चार्थे वदंति तथा च यात्राकाले वीरदत्तः लग्ने गुरुः शशिसुतः सूर्यः षष्ठे तथा वैरसौरः सुतहिबुकयोर्न शुक्रो
सहि शत्रुक्षयावहो योगः १६ अथान्यद्योगांतरमाह पत्यौ गिरौ लग्नगते वशेषैरेकादशार्थोपगतैर्ग्रहैः विदार्यते शत्रुव
लं समंताद्भीमो यथाद्रेतशतैर्युगांते १७ गिरौ पतिर्जीवः तस्मिंल्लग्नगते शेषैर्जीववर्जितैर्ग्रहैरेकादशार्थोपगतैर्लाभस्थानथन
स्थानोपगैः एतत्स्थानद्वयं वर्जयित्वान्यत्र क्रूरा चिंत्यंते तयोः स्थानयोरेकैकस्मिन्स्थाने द्वयोर्वा स्थितैः एवं विधे योगे गतस्य
राज्ञः शत्रुबलं समंताद्विदार्यते यथा युगांते कलियुगांते द्रेतशतैस्तर्कतोपन्यासैः धर्मो विदार्यते तथा च बादरायणः लग्ने गु
रुर्भद्रपदे द्वितीयस्थाने विनानास्ति तथा ग्रहोन्यः शत्रुर्गतस्याथ विनाशमेति धर्मो यथा प्राप्य युगं चतुर्थे १७ अन्यदपि योगां

३०

तरमाह त्रिषष्ठनवांत्येषु बलः शशांकश्चान्द्रिर्बलीगस्य गुरुश्च केन्द्रे तस्यारियोषाभरणैः प्रियाणि प्रियः प्रियाणां जनयेति सै
न्ये १८ तृतीयषष्ठनवमद्वादशस्थानानामन्यतमस्थानस्थश्चन्द्रः सबाबलो बलरहितः तेषामेव स्थानानामन्यतमस्थानस्थि
तः एवं विधो योगो यात्रागमने यस्य भवति तस्य सैन्ये ये सैनिकाः प्रियाः पुरुषाः प्रियाणां च स्वस्त्रीणां मरियोषाभरणैः शत्रुस्त्री
णामाभरणैः प्रियाणि हितानि कुर्वंति शत्रुस्त्रीणामलंकाराण्यानीय स्वस्त्रीणां दत्वा स्वस्त्रीः प्रीतिमाप्नुवंतीत्यर्थः तथा च बादरा
यणः शशांकस्तिमस्थो विबलः शशांकस्तस्थो हिमांशोस्तनयो बलीयान् केन्द्रे गुरुस्तत्रगतो रिरत्नैः करोति चाहूनि विला
सिनीनां १९ अन्यदपि योगांतरमाह केन्द्रोपगते नवीक्षिते गुरुणा त्र्यायचतुर्थगे सिते पापैरनवाष्टसप्तगैर्वसुकिंतत्रय
दाम्रयाङ्गतः १९ तृतीयमेकादशं चतुर्थं प्रसिद्धं सिते शुक्रे त्र्यायचतुर्थगे तृतीयैकादशचतुर्थस्थानानामन्यतमस्थान
स्थे तस्मिंकिंभूते केन्द्रोपगते नगुरुणा दीक्षिते चतुष्टयगते न जीवेन निरीक्षिते तथा पापैरविभौमशनैश्चरैः नवमाष्टमस
प्तमस्थानानि वर्जयित्वान्यत्र यत्र तत्रस्थैरेवं विधे योगे गतो राजा किंतद्दासकिमन्यद्वनं यत्राप्नुयात् अपि तत्सर्वमेव किंचित्त्रय
नेलोके विद्यते यन्न लभते इति तथा च बादरायणः लग्नाद्गुरुः केन्द्रगतस्तु पश्चे त्रिलाभवेश्मोपगते सिते तत् सप्ताष्टधर्मेषु परिहृ
त्यपापैर्यातेः प्रयातर्विजयो ध्रुवं स्यात् १९ अन्यदपि योगांतरमाह लग्नारिकर्मनिधनेषु शुभैर्वितेषु त्रीणीत्यलग्नहिबुकेषु शु
भग्रहेषु यातर्भयं भवति न प्रतिवेत्सशुद्धं यद्यश्मनापि किमुतारिसमागमेषु २० लग्ने प्राप्ते अरिस्थाने षष्ठे कर्मदशमे हिबु

कंचतुर्थपतेर्वास्थानानामन्यतमस्थानेबुधेनसिंहशुभेक्षितेबुधेचतसिंहशुभेक्षितेशुभग्रहदृष्टे तथासप्तमद्वादशप्राप्तस्था
नेवर्जयित्वान्यस्थानेशुभग्रहेषुरविभौमशनैश्चरेषु एवंविधयोगेयातगतस्यभयंनभवति यदिसमुद्रमध्यमनापतेत् किं
पुनर्गृहेसंस्थितेज्ञेदृष्टेशुभैर्गुणविलग्नरिपुस्थानं त्यक्त्वास्थितैःसौरदिवाकरारैर्विभीःसपत्नान्प्रणदत्ययत्नात् २० अन्यदपि
योगांतरमाह यस्योदयात्सारिचतस्त्रिसंस्थाःशुक्रांगिरोंगारकसौम्यसौराः द्विषद्बलस्त्रीवदनानितस्यक्रांतानिकांतानवलो
कयंति २१ उदयेलग्नं अस्तेसप्तमं रिपुस्थानंसष्ठंचतुर्थंतृतीयं एतेषुस्थानेषुयथासंख्यंस्थिताः केते शुक्रांगिरोंगारकसौम्य
सौराः तेनैतज्ज्ञातं लग्नेशुक्रःसप्तमेजीवः षष्ठे भौमः चतुर्थेबुधः तृतीयेशनिः एवंविधयोगोयस्यगमनेभवति द्विषद्बल
स्त्रीवदनानि द्विषद्बलेशत्रुबलेसैन्येयेसैनिकाः तेषांस्त्रियस्तासांमुखानितानिक्रांतानिदीनानिकान्तान्वलयानवलोकयंति
दीनैःशत्रुसेनावदनैर्निनाःप्रियादर्शनंदद्यति तथाचबादरायणः लग्नारिसप्तमांबुतृतीयसंस्थैःशत्रुज्ञवागीशकुजार्कपुत्रैः
यातस्यपश्यंतिविलासनीनांदृष्टानिवक्त्राण्यरिसंगनार्यः २१ अन्यदाह पूर्वोक्तयोगेधनगोबुधश्चशशांकसूर्यौचदशायसं
स्थौ अस्मिन्नातस्यात्रिकलोपगीतानानावनोत्थाद्विरदाभवंति २२ अस्मिन्नेवपूर्वोक्तेप्राक्कथितेयोगेधनगोबुधः द्वितीयस्था
नगोबुधोभवति शशांकसूर्यावेतौदशायगौ दशमेचन्द्रः आर्यसूर्यः शेषंसामान्यं तत्रैतज्ज्ञातं लग्नेशुक्रः सप्तमेजीवः ष
ष्ठेभौमः तृतीयेशनिर्द्वितीयेबुधः दशमेचन्द्रः एकादशेरविः एवंविधयोगे गतस्यराज्ञः नानावनेषुज्ञाताद्विरदाद्दस्तिनोभ

वंति किंभूता अलिकुलोपगीताः भ्रमरसमूहेनसमीपेगीतंक्रियते येषांतथाभूताः बादरायणः सूर्यादयोभद्रपदोवराणि
वितास्तलग्नेसहजोपगाःस्युः योगेत्रयातस्यमतंगजानामिर्भवत्ययत्नेननराधिपस्य २२ अन्यदप्याह सूर्यादयोरिसहजोव
रशत्रुलग्नेवन्धायगाःसुरगुरोर्दिवसश्चयस्य यानेरिसैन्यमुपगच्छतितस्यनाशंमीमांसकश्रवणकेश्वितीर्थपुण्यं २३ सू
र्यादिग्रहाःषष्ठतृतीयदशमाःशत्रुलग्नवतुर्थलाभस्थानस्थाःतत्रैतज्ज्ञातं आदित्यःषष्ठेचन्द्रस्तृतीयेभौमोदशमे बुधःष
ष्ठे जीवोलग्नेशुक्रश्चतुर्थेशनैश्चरएकादशे एवंविधयोगोयात्रायांयदिभवति तदासुरगुरोर्जीवस्यदिवसोभवति बृह
स्पतिवारइत्यर्थः तस्यारिसैन्यंशत्रुसैन्यंनाशमुपगच्छति यथामीमांसकेषुश्रवणेषुवेदेषुतीर्थपुण्यंनश्यति तथाचबा
दरायणः अरातिदृश्चिकाद्यशत्रुलग्नवतुर्थलाभोपगतैःक्रमेण सूर्यादिभिर्जीवदिनेगतस्यनश्यंतिसर्वेसहसासपत्नाः २३
अन्यदपियोगमाह त्रिनिधनतत्रसप्तमारिसंस्थाःकुजसितजीवबुधारविश्चयस्य खलजननमनिंतेवयोगयात्रानभवतित
स्यचिरायशत्रुसेना २४ तृतीयाष्टमतत्रसप्तमषष्ठाःएतेषुयथासंख्यंस्थिताःकेते कुजसितजीवबुधाः तत्रैतज्ज्ञातं कुज
स्तृतीयेशुक्रोष्टमेबृहस्पतिर्लग्नेबुधःसप्तमेरविरेकादशे एवंविधयोगोयात्रायांयस्यभवति तस्यरिपुसेनाचिरायनभवति
चिरेणनिष्टति यथाखलजनिताकुजनोत्पादितालोकेपोगयात्रामैत्रीखलजनसंगतिमित्यर्थः साचिरायनभवतिनहृदि
ति तथाचबादरायणः जीवोलग्नेसप्तमश्चन्द्रपुत्रःसूर्योलाभेभूमिपुत्रस्तृतीये रन्ध्रेशुक्रोयस्ययोगेत्रजेनतस्यारातिर्नीश

मा भुप्रयाति २४ अन्ययोगांतरमाह कुजरविभ्युतेरिभेगतानांजलसहजोपगतैःसितार्कजीवैः परबलमुपयातिनाशमाशु
शुक्रतमधनस्यकुटुंबचिंतयेव २५ भौमशनिसंयुक्तेषष्ठस्थाने जलेचतुर्थस्थानेसहजेतृतीये अन्ययोरुपगतैःप्रोक्तैःसितार्क
जीवैः शुक्ररविबृहस्पतिभिः अत्रैतज्ज्ञातं भौमशनेश्चरौषष्ठेचतुर्थेतृतीयेवाशुक्रः तत्रैवार्कजीवौ एवंविधयोगेगतानांप
रबलंशत्रुबलंशीघ्रमेवविनाशमुपयाति यथाधनस्यदरिद्रस्यबहुमातापितृपुत्रकादिकुटुंबचिंतयाशुक्रतेशास्त्रेना
शंजनति बादरायणः शुक्रार्कजीवाःसहजेजलेवायथातथाशत्रुगृहेर्कभौमौ योगेत्रयातस्ययथामलस्यविद्येवनाशं
प्रतिपद्यतेरिः २६ अन्यदपियोगान्तरमाह लग्नत्रिथर्मारिदशायगेषुसितार्किजीवेन्दुकुजेन्दुजेषु सार्केवुधेचारिबलंविना
शमायातिगुरौपिशुनेष्विवोक्तं २६ लग्नतृतीयनवमदशमैकादशस्थानेषुस्थितःशुक्रः आर्किःशनैश्चरः जीवोबृहस्पतिः
इन्दुश्चन्द्रः कुजोभौमः इन्दुजोबुधः वुधसार्केर्कसहिते आदित्यसंयुक्ते तत्रैतज्ज्ञातं लग्नेशुक्रः तृतीयेशनिः नवमेजीवः
षष्ठेचन्द्रः दशमेभौमः एकादशेबुधः तत्रैवरविः एवंविधयोगेगतस्यशत्रुबलंनाशमुपयाति यथागुरौरहस्येपिशुनेबृ
र्कंनाशमुपगच्छति तथाचबादरायणः लाभारिवैकादशथर्मलग्नतृतीयगैःसूर्यमुखेर्गतस्य रहस्यमुर्कंपिशुनस्ययद्वत
पारिसैन्यंप्रसभंविनाशं २९ अन्यदप्याह एकांतरर्क्षेभृगुनाकुजाद्वासौम्येस्थितेसूर्यसुताद्गुरौवा प्रध्वंसतेरिर्नविराद्गत
एकृष्णाधिकोभृत्यदरेश्वरण २७ भृगुनाच्छुक्रादंगारकाद्वौमात्सौम्येबुधे एकांतरर्क्षेगतेएकषट्कंराशिमंतरंकृत्वा अथ

वासूर्यसुताच्छनैश्चराद्गुरोर्वानीचात् एकांतरर्क्षेसौम्येस्थिते एवंविधयोगेगतस्यनचिराच्छीघ्रमेवशत्रुर्विनश्यति यथे
श्वरस्यप्रभोःसकाशाद्भृत्यःकृष्णाधिकः ईश्वरेणेवप्रध्वंस्यते विनाश्यते तद्वद्गतस्यारिःप्रध्वंस्यते तथावादरायणः बु
धस्तृतीयेरविनात्कुजाद्वाबृहस्पतेर्भार्गवनन्दनाद्वा प्रयाणकालेनृपस्ययस्यतस्याशुशत्रुःप्रविनाशमेति २९ अथा
न्ययोगांतरमाह निरंतरंयदिभवनेषुपंचसग्रहाःस्थितादिवसकरेणवर्जिताः यियासतोयदिभवतिष्टतस्तदाबलान्व
लभिदिवावक्रतति २० तेषुपंचसपंचसभवनेषुपंचसगृहेषुपंचपवग्रहाःस्थितानिरंतरमंतरंवर्जयित्वा कीदृशाग्रहा
रविवर्जिताः तेषांमध्येनकेनचित्सहितआदित्योभवति तेचसर्वएवयियासोर्जिगमिषोर्यदिष्टतःष्टवर्तिनोभवंति य
था अपरकपालस्थैःपूर्वादिशंगच्छतः मध्याह्नस्थैरुत्तरां अर्धरात्रस्थैर्दक्षिणां एवंस्वयियाचान्ययोविदिक्स्वष्टसंदति
तदेवंविधयोगेगतोराजापरांशात्रून्बलिभिर्दिन्द्रवावक्रन्नतिनाशयतिइत्यर्थः बादरायणः निरंतरंपंचसचेद्गृहेषुग्र
हाःस्थिताःपंचनवार्कयुक्ताः यातस्यष्टोपगताभवंतियातापरान्हन्यसुरानिवेन्द्रः २१ अन्ययोगांतरमाह एकांत
रार्यदिगताभवनेषुषट्सष्टस्थितश्चसुरशत्रुगुरुःप्रयाणे यातस्यनात्रारिपवोविषहंतिवीर्यविलोरिवोद्यतगदारथपा
दपाणेः २८ सर्वएवग्रहार्यदिषट्सभवनेषुषट्सराशिषुयदिएकांतरगताःएकमेवराशिमंतरंकृत्वास्थिताः लग्नेतृती
येपंचमेसप्तमेनवमेएकादशस्थानेसर्वएवग्रहाभवंति एतानिस्थानानिशून्यानिभवंतिशेषाणिशून्यानि यथासुरश

जगुरुः शुक्रः सचयातर्यात्रासमयेपृष्ठतःपृष्ठवर्तीभवति तदायोगोपृष्ठवर्तिन्येव शुक्रेद्वितीयचतुर्थषष्ठाष्टमदशम
द्वादशस्थानानिशून्यानिभवंति तदापरोयोगः अस्मिन्योगेयातस्यनृपस्यशत्रवोवीर्यबलेनविषहन्तेनसहन्ते यथावि
ष्णोर्भगवतोनारायणस्यसमुद्यतगदारथपादपाणेः समुद्यतागदाकौमुदकीरथपादचक्रंसुदर्शनंपाणिपाद्मस्तयोर्यस्य
अस्मिन्योगेवादरायणःपृष्ठवर्तितांशुक्रस्यनपश्यति तथाचवादरायणः चक्रेप्रयातस्यनरेश्वरस्यनजानातचक्रंप्रतिचा
नमेति समुद्रयातस्यसमुद्रमुद्रायिताभूर्वशमेतिशीघ्रं २५ अन्ययोगांतरमाह भृगुपुत्रमहेन्द्रगुरुगमनेसहितो
यदिभंयुगपत्पतनतः जगुरुयदिवांशकमेकगतोसमरेमरराडिवभातितदा ३० भृगुसुतःशुक्रः महेन्द्रगुरुर्जीवः एतावे
कराशियुगपत्तुल्यकालंयदित्पतनतः परित्यजनतः अथवाजगुरु बुधबृहस्पतीयद्येकमेवांशंगच्छतः तस्मिन्कालेगतोरा
जासंग्रामेमरराट्इन्द्रइवशोभते तथाचवादरायणः एकंगृहंदैत्यसुरेन्द्रपूज्योत्यक्त्वायदन्यंव्रजतःसमेतौ तदाप्रयात
स्यनरेश्वरस्यशक्रेणतुल्यत्वमुपैतिवीर्यं राशावथैकत्रसमांशकस्योजीवेन्दुपुत्रौव्रजतोभवेतां तस्यारिसैन्यंप्रविदारमे
तिवातार्पितानौरिवतोयमध्ये ३० अन्ययोगांतरमाह निस्त्रिंशवक्रोपगतेचवक्रेवक्रेणवक्रंनृपतिंविहन्यात् पानप्र
सक्तंनिशिवाप्रसुप्तंतस्यैवचास्तेयदिवांशकःस्यात् ३१ वक्रेंगारकेनिस्त्रिंशवक्रोपगतेनिस्त्रिंशवक्रेनिवेशमाने तथा
च असिमुसलेसप्त दशाष्टादशतोपिवेति तथैवचभौमस्यसंवेधिनवांशकेतत्कालमस्तमयंप्रतिपन्ने तात्कालिकाह्न

३३

पानप्रसक्तंनिशिवाप्रसुप्तं
इतिक्रियोपलक्षणं

शांशकात्सप्तमस्थानगतेमेषांशकेवृश्चिकांशगतेवाराजावक्रेणमार्गेणवक्रमयर्मशीलंनृपतिंराजानंविहन्यात् तंचपा
नप्रसक्तंमद्यपानरतंनिशायांरात्रौप्रसुप्तंवालभ्यते एतदुक्तंभवति तस्मिन्कालेराज्ञाशत्रोःपानप्रसक्तस्यनिशिवाप्रसुप्त
स्यावस्कन्दोदेयइति तथाचवादरायणः निस्त्रिंशवक्रोपगतेमहीजेभौमांशकेचास्तमयंप्रपन्ने राज्ञाप्रमत्तस्यरिपोःप्रमत्तः
कुर्यादवस्कन्दनमत्रयोगे ३१ अन्यदपियोगांतरमाह पुत्रोथरिज्यादिनकृत्सतश्चयदात्यजेतांयुगपत्नवांशे तदाह्यवस्कन्द
रतोनरेन्द्रोभुंक्तेरिपूंस्तार्क्ष्यइवद्विजिह्वान् ३२ यरिज्यीपुत्रभृगारकःदिनकृत्सतःशनैश्चरः एतावेकस्मिन्राशौएकमंशकं
यदायुगपत्तुल्यकालंत्यजेतांतदातस्मिन्कालेगतोराजा अवस्कन्देनगतोरिपूच्छत्रुंभुंक्ते यथातार्क्ष्योगरुडोद्विजिह्वान्स
र्पान्भुंक्तेभ्रांतितद्वदिति तथाचवादरायणः एकंयदांशंयुगपत्प्रपन्नौराशावथैकत्रकुजार्कजौवा तदाह्यवस्कन्दगतोन

भुंक्ते.

रेन्द्रोरिपूंस्तार्क्ष्यइवद्विजिह्वान् ३२ अथान्ययोगांतरमाह बुधभार्गवमध्यगतेहिमगौहिबुकोपगतेनृपतिःप्रवसन् पुरु
हूतदिशंयदिवांतकृतःपुरुहूतयमप्रतिमोभवति ३३ हिमगौचन्द्रेबुधभार्गवमध्यगतेबुधशुक्रयोर्मध्यस्थेचतुर्थस्थान
स्थिते तेनेतज्ज्ञातं बुधस्तृतीयेशुक्रःपंचमे अथवाशुक्रस्तृतीयेबुधःपंचमेतन्मध्येचंद्रमाश्चतुर्थे एवंविधेयोगेनृपतिःराजा
प्रवसन्नाक्रन्पुरुहूतदिशंपूर्वांयदिवान्तकृतोयमस्यदक्षिणांदिशं नान्यदिक् अस्मिन्योगेपूर्वांदिशंगतोराजारिपूणांपु
रुहूतप्रतिमइन्द्रइवभवति दक्षिणांचदिशंगतोयमप्रतिमइतिविभाति वादरायणः पुत्रोबुधश्चिकांगतेःक्रमेणवृश्चिका

तोयात्मजसंहितेर्वा बुधेन्दुशुक्रैर्यमशक्रनाथकाष्ठाप्रयातस्यजयःप्रदिष्टः ३२ अन्यद्योगांतरमाह सितेन्दुजौचतुर्थगो
निशाकरश्चसमसे यदातदागतोनृपःप्रशास्त्यरीन्विनारणात् ३४ सितःशुक्रःइन्दुजोबुधः एतौचतुर्थस्थानस्थौ निशा
करश्चन्द्रःसमसे एवंविधोयोगोयदाभवति तदास्मिन्कालेगतोराजाशत्रूंसंग्रामाद्विनाप्रशास्तिजयति ३४ अन्यद्यो
गांतरमाह शशिनिचतुर्थगृहेसमुपेतेबुधसहितेस्लगतेभृगुपुत्रे गमनमवाप्यपतिर्मनुजानांजयतिरिपूक्षम [illegible]
विनैव ३५ शशिनिचन्द्रमसिचतुर्थस्थानस्थे तथाभृगुपुत्रेबुधसहितेस्लगतेसमसमस्थानस्थे एवंविधेनयोगेनमनुजपतिः
राजागमनंयात्रामवाप्ययुद्धेनविनैवशत्रून्जयति रिपूंश्चाशयतीत्यर्थः तद्वद्योगद्वयंवादरायणआह इन्दावस्लेसौम्य
शुक्रौचतुर्थौवन्धौचन्द्रेसमसमस्थौसितज्ञौ स्यातांराजस्लत्रयातस्यभीतःशत्रुर्युद्धेयुद्धमार्गेनयति ३५ अन्यद्योगांतरमा
ह क्षितितनययुतानवांशकाद्यदिशतमेत्यकुजोथवागुरुः शतगुणमपिहंत्यरेर्बलंविषमिवकायमसृक्पथोपगं ३६
यस्मिन्नवांशकेक्षितितनयोंगारकस्थितःसक्षितितनयपुतोनवांशकस्तस्मात्तथाभूताद्यदिशतमेनवांशकेशुक्रःस्थि
तोभवति अथवागुरुर्बृहस्पतिर्भवति तदारिपोःशत्रोःशतमपिबलंहंतिमारयति यथाविषमसृक्पथंप्राप्यशतगुणम
पिकायंशरीरंनिहंति तथाचवादरायणः शुक्रोमहांस्तेननवांशकस्थेसुरेज्यपुत्र्याद्यदिवागतोत्र शत्रोर्बलंहंतिमहान्त
माप्तयथाशरीरंविषमौषधस्तु ३६ अन्यद्योगांतरमाह शतांशकाद्ध्वमथःस्थितेबुधेयमारयोस्तत्रगतस्यभूसुतः प्रया॰

तिनाशंसमरेद्विषद्बलंयथार्थिभावोपगतस्यगौरवं ३७ बुधेयमारयोःशनिभौमयोःएतयोःसकाशाद्बुधेशतांशकाद्ध्वं
व्यवस्थितेसति एतद्वक्रंभवति अंगारकोयस्मिन्नवांशकेव्यवस्थितः तस्मिन्शनैश्चरोव्यवस्थितः तयोर्द्वयोरपिनवांशक
योःसकाशान्नवांशकशताद्ध्वंयदिबुधोव्यवस्थितोभवति तत्रतस्मिन्कालेराज्ञोगतस्ययात्रायांशत्रुबलंनाशंप्राप्नोति
यथार्थिभावोपगतस्य अर्थितामुपगतस्यगौरवमिति तथावादरायणः नवांशकश्चेत्रवमादधोनोस्यातांबुधाद्भास्करि
भूमिपुत्रौ गतोत्रराज्ञारिबलंनिहन्तियथार्थिताहंतिनरस्यतेजः ३७ अन्यदाह नक्षत्रमेकंयुगपत्प्रविष्टौयदाथरिंवीत
नयामरेज्यौ ऊयात्तदेतद्विषतांबलस्यद्वौणिर्यथोर्वीनिशिसोमिकेन ३८ परिवीतनयौभौमःअमरेज्यौबृहस्पतिः एतौ
युगपत्स्वकाले एकनक्षत्रेप्रविष्टौभवतः तदातस्मिन्कालेगतोराजाद्विषतांसौमिकेनांतंकुर्यात् समाप्तिंहंतीत्यर्थः
यथाद्रौणिर्द्रौणपुत्रोश्वत्थामा अरेर्बलस्यपृथिवीरसंवर्धिनःसौमिकेनांतंनिशिकृतवानित्यर्थः ३८ अन्यद्योगांतरमाह
ऋक्षेगुरुज्ञौबुधभार्गवौवायदाप्रविष्टौयुगपत्समेतौ अर्थानवाप्नोतितदाविचित्रान्शत्रोःसशास्त्रान्गुरुपूजनेयव ३९ गु
रुर्जीवः ज्ञौबुधः एतावृक्षेनक्षत्रेयुगपत्स्वकालेसमेतौ द्वावपिसंयुक्तौ एकस्मान्नक्षत्रादन्यनक्षत्रेप्रविष्टौ अथवाबुध
भार्गवौ एतावपियुगपद्द्वाभ्यांनक्षत्राभ्यांसमेतौप्रविष्टौ यदायस्मिन्कालेतदातस्मिन्कालेगतोराजा अर्थान्धनान्विचि
त्रान्नानाप्रकारानाप्नोति यथाशास्त्राशिष्यः गुरुपूजनेयेवाचार्याभ्यर्चनेनसशास्त्रान्शोभनशास्त्रान्प्राप्नोति एतद्योगद्वये

वादरायणाग्राह जीवावने यौवुथभार्गवौवाजीवेकुजोवायुगपत्रविष्टौ नतत्रमेकंनृतदानंरेद्रःकुर्यादवस्कन्दमरा
तिसैन्ये ४३ अथयोगभंगानाह यात्रादिगीशात्रादिपंचमेस्थेग्रहेग्रहेवीर्ययुतोवतिष्ठेत् समद्यताशाकथितानि।
भङ्गानिवलानिवीर्याज्जयतिस्वकाष्ठाम् ४४ यादिशंराजागंतुमिच्छतितस्यादिशियोधिपतिः सयात्रादिगीशःसच
यस्मिन्राशौव्यवस्थितः तस्माद्यद्यन्यश्चेद्ग्रहोवीर्ययुतोवलवान्पंचमस्थानेवतिष्ठेद्भवति तस्मात्समद्यताशाकथिता
निफलानिभङ्गानिविनाश्रपसग्रहोवीर्याद्वलात्स्वकाष्ठामात्मीयादिशंनयति एतद्वक्तंभवति यादिशंराजागंतुमि।
च्छतितंनगच्छतिकथम् योसौग्रहोदिगीशात्पंचमेस्थानेस्थितः तस्यादिक्तेनग्रहेणतांदिशंबलान्नीयते तथाबा
दगादिगीश्वरात्पंचमगोबलीयान्ग्रहःस्वकाष्ठांनयतिप्रसद्य ४४ अन्यद्योगांतरमाह एकोपिजीवत्तसितासितानां
कुजात्रिकोणेरवितोथवेंद्रः यत्रैतितस्तत्रनयातियातातयोर्बलीयान्नयतिस्वकाष्ठाम् ४५ सूर्यआदित्यःजीवुथः
सितःशुक्रःअसितःशनिः एतेषांमध्यादेकोग्रहःकुजादंगारकाद्यत्रिकोणेनवपंचमेवास्थानेभवति अनयो
रेकतमेतदर्थातायत्रोद्यतेगंतुंप्रवर्तः तस्यादिशितांदिशंमनसीप्सितांनगच्छति तयोर्मध्याद्योबलवान्सस्वकाष्ठा
मात्मीयांदिशंनयति यदिभौमोबलीयंस्तदातस्यादिक्तेंगच्छति अथभौमेबलवति दक्षिणांदिशंगच्छतोनायंयो
गभंगः भौमात्त्रिकोणस्थेबलवति तदिशंगच्छतश्च रवितोथवेंद्रइति अथवारवितआदित्यादिंद्रश्चेद्रमायदिवि

३५

कोणेनवपंचमेवाभवति तदापिमनसीप्सितांदिशंनगच्छति तयोर्बलीयान्स्वकाष्ठांनयति सूर्येबलवति सर्वोग
च्छति चंद्रेवायद्यग्रहाणांदिगीश्वरत्वमेवाचार्येणसर्वमेवोक्तम् रविसितभौमतमोरविजाशशिसौम्यबृहस्पतयः
इति तथावाद् ताराग्रहेभ्यःतितिजात्रिकोणेसूर्यात्रिकोणेयदिवाशशांकः ४५ अन्यदपियोगांतरमाह जन्मो
दयर्क्षेहिबकालसंस्थेयस्याशुभंदृष्टयुतंनसौम्यैः सशांटुलीशाप्ययथागरुन्मान्सैन्यंगतो तिहतसपक्षः ४६
यातर्जन्मराशिर्जन्मर्क्षं उदयराशिरुदयर्क्षं यत्राशौस्थितेचंद्रमसि जातस्तज्जन्मर्क्षंयेनलग्नराशिनाजात
स्तदुदयर्क्षं तयोरेकतमंयस्यहिबकालसंस्थेयस्यहिबकेचतुर्थस्थानेअस्तेसप्तमेवातत्कालग्रा तं अयम
र्थः यातर्जन्मराशिर्वायाजालग्नाच्चतुर्थस्थानेभवति सप्तमेवायस्यतच्चक्रीदृशंअशुभैः पापैर्दृष्टंयुक्तंवानसौम्यैः
आदित्यांगारकशनैश्चराणामन्यतमेनयुक्तंनचदृष्टंवाभवति तदासर्वजागतोहतसपक्षोहतोनष्टःसआत्मीय
पक्षोयस्यसदैन्यंदीनतांगतोभ्येतियाति यथाशांडिल्याख्यातपस्विनीगरुडोदृष्ट्वा भगवतिविसौरतां एतो
नयामीत्युक्तस्वभावस्तयातपःप्रभावाज्जातभस्मसयाशीर्णपक्षःकृतःतथापिराजाभूदृष्टसहायोपिभवति तथा
वासरा· स्वजन्मराशिर्यदिवाविलग्नान्मेष्टराणस्थितनयानदृष्टम् ४८ अन्यदपियोगांतरमाह होराष्टमेजन्मगृहा
ष्टमेवासशत्रुभाद्भुगृहोदयेवा तद्राशिगेर्वागमनेविलग्नेतस्योनराणांविषभक्षणेन ४९ होराशब्देनजन्म

लग्नमुच्यते जन्मशब्देनजन्मराशिरुच्यते स्वजन्मराशेर्यदष्टमलग्नं एवंहोराष्टमेलग्ने जन्मगृहाष्टमेवालग्नेनराणांश
रुद्राणांगमनंविषभक्षणेनतत्समम् यथाविषभक्षणेनमनुष्योम्रियते तथाहोराष्टमेयात्रालग्नेम्रियतेइति तथाचवा
दरायणः होराष्टमेजन्मगृहाष्टमेवायात्रान्दपाणांमरणायदृष्टा शत्रुभास्तत्रुराशेशत्रुजन्मलग्नाद्वायस्तत्रुभंतल
ग्नेनराणांविषभक्षणेनतत्समम् शत्रुभंषष्ठस्थानमुच्यते तथावादरा ताभ्यामरातिश्चतथाविलग्नेतद्राशिपेर्वाग
मनेविलग्नात् तदितिहोराष्टमस्यजन्मगृहाष्टमस्यशत्रुभास्तत्रुगृहस्यपरामर्षः तयोर्जन्मराशिजन्मलग्नयोर्यावष्टमौराशीतयोर्योअधिपती तयोरन्यतमोयदिलग्नगोभवतितदापिराज्ञांगमनंविषभक्षणेनतत्समेव तथावादरा· ले ८
तदीश्वरेलग्नगतेतथैवेति ४८ अथयात्रालग्नविधानमाह रिपुनिधनविलग्नेस्वत्रिषड्लग्नगेवा बलवतिभवने।
शेसेक्रूरशेशत्रुयुक्ते अनभिमुखदिगीशेदिक्पतौसुस्थितेच व्रजतियदियथेष्टंशाम्रुयात्तत्रयाता ४८ रिपोर्निध
नविलग्नेरिपोःशत्रोर्लग्नराशिःजन्मराशिश्चतयोर्योनिधनाष्टमौराशीतियोरन्यतमेवाराशौलग्नगते गंतव्यम् स्वा
त्रि मूस्वड्लाभगेवास्वात्मीयजन्मराशेःजन्मलग्नाद्वायोराशिस्त्रिषड्लाभगःतृतीयषष्ठैकादशगेवा तस्मिंल्लग्नगेराशौ
गंतव्यम् बलवत् भवनेशेसुइतिसुआत्मीये भवनेशे बलवति भवनशब्देनहोराराशिजन्मराशिश्चोच्यते
अतःहोरानाथेजन्मनाथेचबलवतिगंतव्यम् क्रूरेशत्रुयुक्तेइतिशत्रोःपतेशत्रोर्जन्मराशपाधिपेचक्रूरेबलहीनेगं ३९

तव्यम् अत्रविमुचंद्रः ४९ होराजन्मभनाथौस्यातांविबलौयदाशत्रोः यायात्रयायरात्राविबलोपितदाप्रयत्नेन
अनभिमुखदिगीशाइतियांदिशंगंतमिच्छति सज्ञातस्यांदिशियोधिपतिर्ग्रहः सयदातस्यांदिशिस्थितोभवति
तदायात्रभिमुखः संमुखोभवति तस्मिन्नभिमुखेराज्ञागंतव्यम् अनभिमुखे अन्यदिक्स्थेगंतव्यम् या
तव्यम् उक्तंच व्रजतियदिललाटेगेदिगीशेपतितेततोडुमवसरिन्नटस्थइति अथदिगीश्वरस्योभयथासम्म
खेतेतेयम् यस्यांदिशियविमंडलात्रिष्वप्यभ्रस्थितोग्रहोभवति यस्यांचदिशितस्मिन्कालेभवतितत्रच रत्ना
वलिः ४९ उदितोयतश्चभ्रमणेभवतिग्रहस्तत्कालम् यात्राकाष्ठानाथेनमनसापितांदिशंयायात् ५०
भ्रमणेचक्रभ्रमणेइति तद्यथा लग्नस्थेग्रहेपूर्वस्यांदिशिस्थितोज्ञेयः द्वितीयतृतीयस्थेदक्षिणस्याम् चतुर्थस्थ
उत्तरस्याम् पंचमषष्ठस्थेवायव्याम् सप्तमस्थेवारुण्याम् अष्टमनवमस्थेनैर्ऋत्याम् दशमस्थेदक्षिणस्याम्
एकादशद्वादशस्थेचआग्नेय्याम् इतिक्रूरौसुस्थितेचगंतव्यम् सतेत्रिमित्रतेत्रिकोणेवर्गोत्तमेवास्थि
तोदिक्पतिःसुस्थितोज्ञेयः तथावादरायणः वर्गोत्तमांशोपगतेदिगीशेसुस्थितेवास्वत्रिकोणगेवा स्वोच्चा
र्गेमित्रगृहोपगेवाशत्रोर्बलंहंतिगतःप्रसह्य एतेषुशत्रुराशुषष्ठमलग्नादिषुयदियात्रावजतियात्रायांगच्छति।
तदर्थयथेयथाभिलषितमर्थंतत्रतस्मिन्कालेप्राप्नुयाल्लभते मनसापियत्रेच्छतितमाप्नोति एतदुक्तंभवति

मनोरथानामप्यगम्यानिफलानिप्राप्नोति ५० पुनरपिलग्नशुद्धिमाह केंद्रत्रिकोणेषुशुभाःप्रशस्ताःक्रूरेष्वेवपापानशुभप्र
दास्युः पापोपिकामंबलवान्निर्येज्यःकेंद्रेषुशून्यंनशिवायकेंद्रम् ५१ शुभग्रहाःकेंद्रत्रिकोणेषुप्रशस्ताः उक्तंच एकस्मि
न्दिकेंद्रेसौम्योनग्रहोस्तियात्रायाम् जन्मन्यथवाकर्मणिनतच्छुभंप्राहुराचार्याः इतिनकेवलंयात्रायांसर्वकर्मसि
ति यथासम्भवंतेष्वेवपापानशुभप्रदास्युःतेष्वेवकेंद्रत्रिकोणेषुपापाग्रहाः नशुभफलदाःएवंपापस्तावत् नशोभनः
पापोपिकर्मसुबलवान् निर्येज्यःकेंद्रेष्वेवेतिकामंवरंपापोपिबलवान्केंद्रेषुनियोज्यइति यतःशून्यमपिकेंद्रंनशिवा
य नश्रेयसेभवति तस्माच्छून्यकेंद्रस्येदंफलम् किंतुयदिसौम्यग्रहोपियदिकेंद्रेनलभ्येततदाबलवान्पापोपिदेयः
बलवानत्रसोच्चस्थोविवक्षितः नान्येर्बलैर्युक्तः तथाचविष्णुचंद्रः शून्यकेंद्रंकष्टंपापसमेतंचकष्टतमम् यत्रशु
भसंयुक्तंपापेपिसोच्चगेशुभंप्रोक्तम् लग्नकेंद्रेषुशून्येषुबलेचलग्नेसौम्येर्बलहीनैर्गतस्यायानेनैष्फल्यमाह ५१
केंद्रेषुशून्येषुबलेचलग्नेसौम्येर्गतोवीर्यविवर्जितैश्च दत्तागयायांपितृवज्जारजातैःपिंडांपितॄणांक्षितिपाभ्रमंति ५२
शून्येषुलग्नकेंद्रेषुगताःक्षितिपाराजानोभ्रमंति यथागयायांपिंडाजारजातैर्दत्ताःपितॄणांनजातेतिक्रगच्छामइतित
थैवक्षितिपाभ्रमंतिनिरर्थकंपरिभ्रमंतीत्यर्थः अबलेचलग्नेगतांतथैवनिरर्थकंभ्रमंतीत्यर्थः तथाचविष्णुचंद्रः या
नंविबलैःसौम्यैर्निष्फलमाहुर्महीदानाम् तद्वदिवलेलग्नेशून्येतथैवकेंद्रेषु शुभग्रहाणामवस्थिताः शुभफलदाःप्रोक्ताः

पापानांपापफलं मिश्राणामाह ५२ सौम्येश्चपापेश्चचतुष्टयस्थैःक्रूरैःसिद्धिंसमुपेतियाता प्रपातपातप्रतिघातवक्रैर्नदीवयात्रीथरकंदरेषु ५३ सौम्यैःशुभग्रहैःपापैःपापग्रहैः एतैर्मिश्रैश्चतुष्टयस्थैःलग्नकेंद्रगतैर्याताक्रूरैःक्रूरैःसौ
नसिद्धिंसमुपेति यथानदीयात्रीथरकंदरेषुपर्वतग्रहास्तु प्रपातपातप्रतिघातवक्रैःक्रूरैःक्रूरैरावर्तैः यथापर्वतग्रहा
स्तनदीक्रूरैःसिद्धिमुपेति तथेति अत्रयद्यपिसाम्यान्येनोक्तं तथापिबलाबलंविचार्यम् उच्चस्थितंविनासौम्यबा
लेनयुक्तंपापेनैवसिद्धिंप्राप्नोति बलयुतेसौम्येक्रूरैःप्राप्नोति तथाचविष्णुचंद्रः बलवत्सौम्यसमेतेपापैः क्रूरैःग
केंद्रगतैः सिद्धिःबलवत्पापसमेतैस्सौम्यैर्यातर्नसिद्धिस्यात् ५४ अथनाशुभयोगांतरमाह शुक्रोविलग्नेभृगुजेरि
संस्थेचंद्रेष्टमेहंतिगतोरिसेनाम् दृष्टेयथादक्षिणमार्गचारीवृत्तोथवाऽस्तंतनुगश्चशुक्रः शुक्रो ५५ लग्नगते शुक्रेश
त्रुगृहगते चंद्रेष्टमस्थानस्थेएवंविधेयोगेगतारजाशत्रुबलंनिहंति यथाशुक्रोदक्षिणमार्गचारीवैश्वानरपथिस्थि
तोवर्षंनाशयति पूर्वषाढोत्तरषाढोवैश्वानरमार्गः यएवंयथावृत्तोऽस्तंगतशरीरःकलत्ररश्मिःतथाचवादरायणः
लग्नेजीवोमृत्युसंस्थःशशांकःशुक्रः षष्ठेहंतियातोत्रशत्रून् दृष्टिशुक्रोमार्गमाश्रित्ययाम्ययद्वद्यात्रुतमूर्तिस्तथा
स्यः ५६ अथयोगांतरमाह सिंहाजतोलिमिथुनामृगकर्कटोचसेशान्विताभवतियस्यशनिश्चलग्ने तत्सैनिकाः
परबलंलपयंतियातर्मार्वस्यवित्तमिवचारणचाटदत्ताः सिंहःप्रसिद्धः अजोमेषःतौलीतुलाःमिथुनःप्रसिद्धःमृगो

मकरःकर्कटःप्रसिद्धःएतेसेशान्विताः सैरात्मीयैरीशैस्स्वामिभिःसंयुक्ताःतत्रैतज्जातम् सिंहेर्कः मेषेभौमः तुलेशुक्रः
मिथुनेबुधः मकरेशनिः कर्कटेचंद्रः शनिस्सौरः सचविलग्नेमकरस्थइत्यर्थः एवंविधेयोगेगतोराजातस्यात्तःसे।
निकायेपुरुषास्तेपरबलेशत्रुबलेतपयंति नाशयंतियथामूर्खस्यधनंचारणाचाटदत्तात्तपयंतिनाशयंतिचारणाः
गोयजीविनःचाटाधूर्ताःदत्तात्प्रतीकपियवादिनः तथाचवादरायणः लग्नेयदास्यान्मकरस्सौरस्सिंहेरविःकर्कटके
चंद्रः मेषेमहीजोमिथुनेमकरेबुधस्तुशुक्रस्तुलेतत्रगतोजयीस्यात् ५५ अथयोगांतरमाह उदयेगुरुसौम्यभार्गवैस्सह
जेर्कार्किकुजैः स्वगच्छतः नभवंत्यद्रयोरणेस्थिताःकितवानामिववित्तसंचयः ५६ गुरुर्जीवःसौम्योबुधःभार्गवःशुक्रः
एतैरुदयेलग्नेस्थितैःसहजेर्कार्किकुजैः अर्कआदित्यःअर्किःशनिःकुजोंगारकःएतैस्सहजेतृतीयस्थानस्थैः एवंविधे।
योगेगच्छतः रणेसंग्रामेरयाःशत्रवस्थिरानभवंति यथाकितवानांद्यूतप्रसक्तानामर्थसंचयोः धनराशयःस्थिरान
भवंति तथाचवादरायणः वागीशशुक्रौकुजसंतैर्विलग्नेतृतीयसंस्थैःकुजसूर्यसौरैः यातारमथ्यादिबलेनिकामंत।
द्विजमाद्रायशूलाण्वपेति ५७ अथान्यद्योगांतरमाह जातकोक्तन्पयोगगतानांशत्रुहंभवतिराज्यविवृद्धिः वातचू
र्णितमिवार्णवयानेशत्रुबलेसमुपैतिविनाशम् ५७ शाद्रर्यवनास्सतंगगैःक्रूरैःक्रूरमतिर्महीपतिः इत्यनेनग्रंथेनरा
ज्ययोगाथायेयेराज्ययोगाउक्ताःतेगतानांराज्ञांप्रतिदिनंराज्यविवृद्धिर्भवति तथापरबलेशत्रुबलेविनाशमायातिय

वादरा लग्नार्थभोगा[illegible]सौम्यंषष्ठतृतीयेयदिवारसौरो स्वस्थारविर्यस्यनपस्यायानेतस्यारिसंघास्समरेनसंति ५९
अथान्यद्योगांतरमाह सर्वेपिगेजीवकुजार्कजार्कैरभिस्त्रिभिर्वाकथितेकलग्ने राज्ञःप्रनाशंसमुपैतिशत्रुसौख्यंहि
भार्यस्ययथाधनस्य ९० जीवःगुरुःकुजोंगारकः अर्कजःसौरः अर्कोरविः एतेसोच्चोपगतैरुच्चराशिस्थैः एभिस्त्र
तुर्भिर्[illegible]भिस्सोच्चस्थैरेकतमेचलग्नेषोडशराजयोगाभवंति तद्यथा मेषेर्कः कर्कटेजीवः तुलेसौरः म
करेभौमः एवंविधायांग्रहसंस्थायां मेषलग्नेएकोयोगः कर्कटेद्वितीयः तुलेतृतीयः मकरेचतुर्थः एवंचत्वारो
योगाः चतुर्भिर्मताः अथत्रिभिःतद्यथामेषेर्कःकर्कटेजीवः तुलेसौरः एवंविधायांग्रहसंस्थायांमेषलग्नेपंचमः क
र्कटेनवमः मकरेदशमः अथमेर्कः कर्कटेजीवः तुलेसौरः मकरेभौमः एवंविधायांग्रहसंस्थायांमेषेपंचमः क
र्कटेषष्ठः तुलेसप्तमः अष्टमेर्कः कर्कटेजीवः मकरेभौमः एवंविधायांग्रहसंस्थायां मेषलग्नेअष्टमकर्कटेनवमः
मकरेदशमः मेषलग्नेद्वादशः तुलेतद्वादशः मकरेत्रयोदशः अथकर्कटेजीवः तुलेसौरः मकरेभौमः एवंवि
धायांग्रहसंस्थायांकर्कटेचतुर्दशः तुलेपंचदशः मकरेषोडशः एतेषांयोगानामन्यतमेयोगेगतस्यराज्ञःशत्रु
र्विनाशमायाति यथादिभार्यस्यपुरुषस्यधनहीनस्यासौख्यमिति ९० अथान्यद्योगमाह एकोपिजीवार्ककुजा
र्कजानांसोच्चे विलग्ने दशमेयदीडः यातस्यांयत्रपराविनाशंमहाकलानीवकुटुंबभेदैः ९१ एतेपिषोडशयो

मकरः कर्कटः प्रसिद्धः एतैस्वेशान्विताः स्वैरात्मीयैरीशैस्स्वामिभिः संयुक्ताः तत्रैतज्ज्ञातम् सिंहेर्कः मेषेभौमः तुलेशुक्रः
मिथुनेबुधः मकरेशनिः कर्कटेचंद्रः शनिस्सौरः सचविलग्नेमकरस्थइत्यर्थः एवंविधेयोगेगतोराजातस्यात्मसे।
निकायेपुरुषास्तेपरबलेशत्रुबलेक्षपयंति नाशयंतियथामूर्खस्यधनंचारणाचाटदत्तात्क्षपयंतिनाशयंतिचारणाद
गोपजीविनः चाटाधूर्ताः दत्ताग्रलीकप्रियवादिनः तथाचवादरायणः लग्नेयदास्यान्मकरस्सौरस्सिंहेरविः कर्कटके
चंद्रः मेषेमहीजोमिथुनेमकरेबुधस्तुशुक्रस्तुलेतत्रगतोजयीस्यात् ५५ अन्यद्योगांतरमाह उदयेगुरुसौम्यभार्गवैस्सह
जेर्कार्किकुजैः स्वगस्थितः नभवंत्यरयोरणेस्थिताः कितवानामिववित्तसंचयः ५६ गुरुर्जीवः सौम्योबुधः भार्गवः शुक्रः
एतैरुदयेलग्नेस्थितैः सहजेर्कार्किकुजैः अर्कआदित्यः अर्किः शनिः कुजोंगारकः एतैस्सहजेतृतीयस्थानस्थैः एवंविधे।
योगेगस्थितः रणेसंग्रामेरयाः शत्रवस्थिरानभवंति यथाकितवानांद्यूतप्रसक्तानामर्थसंचयः धनराशयः स्थिरान
भवंति तथाचवादरायणः वागीशशुक्रौदसमेतैर्विलग्नेतृतीयसंस्थैः कुजसूर्यसौरैः यातायमध्याविबलेनिकामंता।
द्वित्तमादायपुत्राणुपेति ५७ अथान्यद्योगांतरमाह ज्ञातकोक्तरूपयोगगतानांप्रत्यहंभवतिराज्यविवृद्धिः वातचू
र्णितमिवार्णवयानेशत्रुबलेसमुपैतिविनाशम् ५७ शाद्वर्यवनास्स्वतंगगैः क्रूरैः क्रूरमतिर्महीपतिः इत्यनेनग्रंथेनरा
ज्ययोगाध्यायेयेराजयोगाउक्ताःतेगतानांरात्रांप्रतिदिनंराज्यविवृद्धिर्भवति तथापस्बलेशत्रुबलेविनाशमायातिय

थार्णवयानेसमुद्रवेगकंवातचूर्णितेमारुतेनचूर्णितेनाशमायातितद्वदिति योगाध्यायोक्तयोगेषुत्पयोगेषुचराज्ञो
याज्ञादेया यद्यरिष्टानिष्टनैर्याणिकयोगानभवंति तत्रसंख्यायांद्विमदीपितिहोरेत्यरिष्टयोगः लग्नात्पत्रकलत्रेत्यनि
ष्टयोगः मत्स्यर्मत्स्यहेत्ताइतिनैर्याणिकः तथाचवादरायणः अरिष्टयोगाश्चतथाप्यनिष्टानैर्याणिकोक्तान्प्रसमी
क्ष्यराजा योयातिलक्ष्यापिचयोगवीर्याज्ज्ञ यंविनाशंसमुपैतिदीर्घम् ५७ अन्यद्योगांतरमाह होराश्रितेदेवगुरौप्रया।
ताक्रूरग्रहैः कर्मणिलाभगैर्वा क्रूरारिषष्ठांत्यमदर्तगैः क्षयंतितीशोक्षयकोशपति ५८ देवगुरौजीवेहोराश्रि
तेलग्नस्थेक्रूरग्रहैर्दशमगैः अथद्वयोर्वास्थानयोः एवंविधेयोगेयः प्रयातः सरिष्टांक्षयंनाशंकृत्वाअक्षतांगः कल्प
शरीरः अक्षयकोशश्चातीणगंजतितिपोराजाक्षयंगृहमुपेत्यागच्छति तथाबादरायणः यथातथालाभवस
थसंस्थासूर्यासौरैश्चगुरुर्विलग्ने योगेत्रयातस्यमहाबलोपिविनाशमायात्यचिरेणशत्रुः ५८ अन्यदाह लाभार्थ
लग्नेषुशुभाश्चिरेवेयस्यारसौरौसहजेरिभावे तस्यार्थकोशस्समुपैतिवृद्धिंलाभोयथाप्रत्यहमर्थवृद्ध्या ५९ लाभ
मेकादशस्थाने अर्थद्वितीयंप्रसमग्रम् एतेषुलाभार्थस्थानेषुलग्नेषुशुभग्रहायदिभवंति रविरादित्यः खेदशमस्था
नेआरोगारकः सौरःशनैश्चरः एतौतृतीयस्थानेअरिभावेषष्ठस्थानेवा एवंविधोयोगोयस्यप्रयातोसातस्यार्थको
शोभोजागारोद[illegible]तस्यार्थकोशोभांशमनेवृद्धिंसमुपैति यथाप्रत्यहंपुरुषस्यार्थवृद्ध्यालाभोभवति

वादरा लग्नार्थोपगतेषु सौम्यषष्ठतृतीयेयदिवारसौरौ एवस्थारविर्यस्यनृपस्ययानेतस्यारिसंघास्समरेनसंति ५९
अथान्यद्योगांतरमाह सर्वैर्ग्रहैर्जीवकुजार्कजार्कैरभिस्त्रिभिर्वाकथितेकलग्ने राज्ञःप्रनाशंसमुपैतिशत्रुसौम्येहि
भार्यस्ययथाधनस्य ९० जीवःगुरुःकुजोंगारकः अर्कजःसौरः अर्कोरविः एतेसौम्योपगतैरुच्चराशिस्थैः एभिश्च
तर्भिर्ग्रहैस्त्रिभिस्सौम्यस्थैरेकतमेचलग्नेषोडशराजयोगाभवंति तद्यथा मेषेर्कः कर्कटेजीवः तुलेसौरः म
करेभौमः एवंविधायांग्रहसंस्थायां मेषलग्नेएकोयोगः कर्कटेद्वितीयः तुलेतृतीयः मकरेचतुर्थः एवंचत्वारो
योगाः चतुर्भिर्मताः अथत्रिभिःतद्यथामेषेर्कःकर्कटेजीवः तुलेसौरः एवंविधायांग्रहसंस्थायांमेषलग्नेषष्ठमः क
र्कटेनवमः मकरेदशमः अथमेर्कः कर्कटेजीवः तुलेसौरः मकरेभौमः एवंविधायांग्रहसंस्थायांमेषेपंचमः क
र्कटेषष्ठः तुलेसप्तमः अष्टमेर्कःकर्कटेजीवः मकरेभौमः एवंविधायांग्रहसंस्थायां मेषलग्नेष्टमकर्कटेनवमः
मकरेदशमः मेषलग्नेद्वादशः तुलेतद्वादशः मकरेत्रयोदशः अथकर्कटेजीवः तुलेसौरः मकरेभौमः एवंवि
धायांग्रहसंस्थायांकर्कटेचतुर्दशः तुलेपंचदशः मकरेषोडशः एतेषांयोगानामन्यतमेयोगेगतस्यराज्ञःशत्रु
र्विनाशमायाति यथादिभार्यस्यपुरुषस्यधनहीनस्यासौख्यमिति ९० अथान्यद्योगमाह एकोपिजीवार्ककुजा
र्कजानांसौम्ये विलग्ने दशमेयदीडः यातस्यांत्यत्रपराविनाशंमहाकुलानीवकुटुंबभेदैः ९१ एतेपिषोडशयो

३९

गाः सर्वेकर्कटगतेचंद्रमसिज्ञातव्यः नान्यथाजीवोबृहस्पतिः अर्कआदित्यः कुजोंगारकः एतेषांमध्यादेकोपियदि
सौम्येविलग्नेस्थानदायोगोभवति किंपुनर्यदिपतितग्रहाणांद्वौग्रहौसौम्यस्थौतदेकतमश्चलग्नेभवतिकिंपुनःसर्वे
ष्वेवयोगेषुस्वगृहेयदीडरितिवर्तते तत्रैतज्ज्ञातम् कर्कटगतेचंद्रमसितत्स्थेजीवेमेषगतेर्केमेषलग्नेचएकोयोगः
कर्कटगतेद्वितीयः अथमेषेर्केकर्कटगतेचंद्रेतुलगतेशनौमेषलग्नेतृतीयः तुललग्नेचतुर्थः अथवामेषगतेर्के
कर्कटगतेचंद्रेमकरेभौममेषलग्नेपंचमःमकरेषष्ठः अथकर्कटगतेचंद्रेतुलगतेशनौमकरगतेभौमेतुललग्नेप
कादशः मकरेद्वादशः एवंग्रहद्वयेसौम्यगेकर्कटगेचंद्रेद्वादशयोगाभवंति अथैकस्मिन्सौम्यगतेतस्मिन्नेवलग्न
तेचंद्रमसिचत्वारोयोगाव्याख्यायंते कर्कटगतेचंद्रेमेषलग्नेतत्स्थेर्केत्रयोदशः कर्कगेचंद्रेतत्स्थेजीवेचतुर्दशःकर्कट
गतेचंद्रेतत्स्थेसौरेपंचदशः कर्कटगतेचंद्रेमकरलग्नेतत्स्थेभौमेषोडशः एतेषांषोडशानांयोगानामेकोतमेनतस्ये
वशत्रवोविनश्यंति यथाप्रधानकुलानिकुटुंबभेदैःप्रनाशंयांति एतएवद्वात्रिंशद्राजयोगाआचार्येणमतको
उक्ताः तथाच वक्रार्कजार्कगुरुभिःसकलैस्त्रिभिश्चसौम्येषुषोडशनृपाःकथितेकलग्ने काश्रितेषुचतदेकतमे ३८
विलग्ने स्वक्षेत्रगेशशिनिषोडशभूमिपास्युः ९१ अथलग्नाच्चतुर्थेचंद्रमसिगतस्यार्थत्रयमाह लग्नाच्चतुर्थेति
बलःशशांकोयोगाद्विनाचंद्रबलेनयाता लक्ष्मीपितस्मीवहरत्रशर्णोतिप्रंतयंयातियथाशशांकः ९१ लग्नाच्च

तथैवबलवतिचंद्रमसिगतोराजातद्वापिलक्ष्मीतिप्रमेवत्तयंयातियथाशशांकःचंद्रःशुक्रपतेतद्वापिलक्ष्मीक्रमपते
तिप्रमेवत्तयंयाति योगाद्विनेतिवद्योगभंगंभवतीतिज्ञायते योगेसतिबलवांश्चंद्रश्चतथैवनदोषयेति तथाचुय
भार्गवमध्यगतेहिमगाविति योगः ९२ अथसंतेपेनशुभंग्रहकंडलिकायाजामाह येषांगमेनवपंचमकेंद्रकस्था
स्सोम्याश्चतृतीयरिपुलाभगताश्चपापाः आयोतितेस्वभवनानिपुनःकृतार्थाद्वाहिजातिषुयथापुराविधिवद्यथा
र्थाः ९३ येषांप्रयातृणांगमेयात्रायांनवपंचमकेंद्रकस्थाःसोम्याःपतेषुनवपंचमकेंद्रेषु यथासंभवंसोम्याःशुभ
ग्रहाःस्थिताःतथातृतीयैकादशषष्ठगताःपापग्रहाःएवंयात्रालग्नेयेषांभवंतितेभूयःस्वस्थानमायांति निष्पादि
तार्थाः यथाशर्वेप्राक्तन्मनिब्राह्मणेषुविधिवद्दत्ताःप्रतिपादितार्थाःपुनरायांतीति एवंतावद्योगाख्याताः उ
क्तयोगेषुयेपापफलाःतेषांमध्यादेकस्मिन्योगेदृष्टेप्रश्नकालेपिफलंवाच्यम् यदितत्प्रकालेशुभाशुभयोगोसम्भ
वतस्तदाफलंमध्यमंवाच्यम् योगकर्तृग्रहबलवशाद्वाधिकाम् किंतुयोगाध्यायेयोयोगाःतेशुभयोगेपिदृष्टेयो
गभंगदृष्टानतत्फलंवाच्यम् यस्मादुक्तमाचार्येण जन्मप्रयाणफलशुक्तिभिरन्यदृष्टमिति अन्येचसर्वेषुदर्शिता
योगेषुयेपापफलयोगास्तेयात्राकालेशुभफलाएव यस्मादाचार्येणोक्तम् सप्तसप्तिदमशेषंयानकालेपिचिंत्य
मिति ९३ इतियोगयात्राविहितोयोगाध्यायश्चतुर्थः ४ अथमिश्रकालोव्याख्यायते तत्रादावेवप्रतिदिशंया

५॰

त्रादिपरिज्ञानलक्षणमाह पूर्वादितस्त्रिपरिवर्तगतैरजाद्यैर्भस्समकैरनलभाक्क्रमोजयायवाग्निदिक्स्थपरिज्ञा
स्सप्तमानगेश्वमेत्रात्रिहस्तगुरुभेषुचसर्वदिक्षु १ दिक्षुअजाद्यैर्मेषाद्यैःपूर्वादितःपूर्वस्यांदिशिप्रारभ्यत्रिःपरिवा
र्तगतैः तद्यथामेषः पूर्वस्यांवृषोदक्षिणस्यांमिथुनःपश्चिमायां कर्कटउत्तरस्यांपुनरपिसिंहः पूर्वे
कन्यादक्षिणेतुलःपश्चिमायां वृश्चिकउत्तरस्यांद्वितीयःपरिवर्तः तथाधनुःपूर्वस्यांमकरोदक्षिणेकुम्भःपश्चिमे
मीनउत्तरस्यांतृतीयःपरिवर्तः एवंत्रिपरिवर्तगतैरजाद्यैर्गमोजयायभवति तत्रैतज्ज्ञातम् मेषर्क्षिदयत्रभिःपूर्व
स्यांदिशिगमोजयायभवति वृषकन्यामकरैर्दक्षिणस्याम् मिथुनतुलकुंभैःपश्चिमायां कर्कवृश्चिकमीनैरुत्त
रस्याम् इतिउक्तंचटिक्कनिकायाम् दिगन्तद्वारेषुजयोविद्वारेष्वाद्यवेषुभंगइति भैस्समकैरनलभाक्चेति अनलंक्र
मिकाततः प्रभृतियानिसप्तनक्षत्राणितैश्चतुर्भिस्समकैःपूर्वादितोगमोजयायभवति तद्यथा कृत्तिकायास्स
प्तपूर्वमघायास्सप्तदक्षिणे अनुराधायास्सप्तमपश्चिमेवाश्विनीवायास्तथोत्तरइतिपतैर्यथोक्तिष्टैर्गमोजयायभवति तद्व
क्तम् वाग्निदिक्त्वपरिज्ञस्सप्तमावगश्चेतिपरिस्तेनिवर्तनेनैवगमनमितिपरिज्ञः वाग्निदिशोःपरिज्ञःस्थितस्त
त्समार्थगैर्नक्षत्रैर्गमोजयायभवति प्राग्वारिकैर्नक्षत्रैरुत्तरायायात् उदग्द्वारिकैःपूर्वायायात् एवंदक्षिणद्वारिकैः
पश्चिमस्यांपश्चिमद्वारिकैर्दक्षिणस्याम् उक्तंच दिशिदिशिबहुलायास्सप्तकाःप्राक्कथिताः पवनदहनदिक्स्थ

स्तिर्यगस्त्रग्रदेशः सरपतिरपिक्रूरसंज्ञातिनालेचयिता नतभवतिविरोधोदिक्तुदेशैकगास्वेति तथाचयवनेश्वरः
प्राचीमुदग्द्वारिभिरभ्युपेयात्प्रागद्वारिकैश्चोडुभिरप्युदीचीम् तथैवयाम्यामपराश्रितैर्भर्याम्याश्रितैश्चाप्यपरांप्रयायात्
सर्वद्वारिकनक्षत्राणाह मैत्राश्विहस्तगुरुभेषुचसर्वदिक्तुइतिमैत्रमनराधा अश्विनीहस्तः गुरुभेतिष्यःपुष्येषुचनर्ष
नक्षत्रेषुसर्वदिक्षुचतस्रष्वपिदिक्षुगमोजयायभवति उक्तंचटिक्कणिकायांसर्वद्वारिकसंज्ञेनक्षत्रचतष्टयेविनिर्दिष्टं
पुष्येहस्तोश्विन्योनक्षत्रंमित्रदैवंच १ अथुनाशूलनक्षत्राणितद्वर्जनेचगमनमाह सर्वेनेन्द्रदक्षिणेनाजपादेरोहिणी
तश्चार्यमाख्यंचशूलम् कामंयायात्साम्परायेषुकार्येषुद्वारेपिशेज्ञशूलानिभानि २ सर्वस्यांदिशिपंचदशेष्टाशूलोभव
ति सर्वभद्रपदादक्षिणस्यांशूलंरोहिणीपश्चिमायां उत्तरफाल्गुणीउत्तरस्यांशूलम् शूलानिनक्षत्राणिशेज्ञशुद्धारेपि
कामंवरंयायात् करासम्परायेषुकार्येषुअशुभकार्येषुइति उक्तंचउक्तेचदंडामपिकर्ममियात्रेदंशूलंविहाय
यःदिदिक्षुखलग्नशुद्धिरिति तथाटिक्कनिकायाम् ज्येष्ठाग्नभद्रपदरोहिणीपौष्णहस्तराश्वफल्गुण्यःशूलानिप्राच्या
दिक्षुभेषुगतेभ्यातियदिचित्रम् २ अथुनानक्षत्राणांकालपरिज्ञमाह विवर्जयेत्साष्टयमोरगार्यमर्थहितीयंगम
नेयेनेप्सुः सर्वार्थमाश्रीयमथानिलानांस्वातिंमघांचोशनसस्समस्ते ३ वाष्टुंचित्रायमोभरणीउरगःअश्लेषाएषां
नक्षत्राणांहितीयमर्थंजया तृतीयांत्रायांवर्जयेत् आग्नेयंकृतिकामघाप्रसिद्धंअनिलेस्वातिःएषांसर्वमर्थगमनेव

र्जयेत् अथनक्षत्रभोगस्यअर्थपरिकल्पनाकार्यास्वातिंमघांचोशनसस्समस्तइति उशनसोमनेर्मतेस्वातिंमघांचसम
स्तेसकलेवर्जयेत् तथाचोशनोवायव्येनोच्यते ३ यात्रानपिशेवायव्येकर्तव्यानकदाचन गतस्तद्भवनेभूयःकृच्छ्रा
दायात्यसंशयम् ३ अथुनोपहतेनक्षत्रेयात्रानिषेधमाह उत्पातपापग्रहपीडितेभेयेयांतिभूरिग्रहसंयुतेवा तेस
र्वविनाशपिनाशयंतियातःप्रसक्ताश्चवातिकेंद्राः ४ भेनक्षत्रेउत्पातैर्दिव्यैर्व्यंतरिक्षैःपीडितेदिव्यमल्कापातादिव्यंतरिक्षं
गंधर्वनगरंभौमोभूकम्पादिपापग्रहैरितिआदित्यांगारकशनैश्चरैराहुणाचपीडिते एवंविधेनक्षत्रेयेयांति भूरिग्रह
संयुतेवा भूरिभिर्वहुभिर्ग्रहैः आदिभिःशुभैर्ग्रहैःपापैर्वासंयुतेनक्षत्रेयेयांतितेसर्वथनानिशागर्जितानिनाशयंति
यथावातिकेंद्राःसर्तेपुक्तिताःयातप्रसक्ताथातवारनिरताइतिताग्रादेस्तवर्णादिरूपापत्तिःयातरुक्तंच दिग्दाह
धूमपरिवेशविकम्पोसंयुक्तेश्वयामयंदक्षतरोगपीडा भिन्नग्रहेणवशतामपयातिशत्रोःसंध्यागतेशनिहतेच
विद्यात्उक्तइति अथदिक्पतयस्तस्मिन्नभिमुखेचगमननिषेधमाह रविसितकुजराहुसौरचंद्रतगुरुयुतःपुरतः
क्रमादिगीशाः व्रजतियदिलताद्रगेदिगीशेपततितनोडुमवत्सरिन्नदस्थः ५ रव्यादयोग्रहाःपुरतःक्रमात्सर्वाद्य
नुक्रमेणदिगीशादिक्पतयः तद्यथारविःपूर्वस्यां शुक्रआग्नेय्यांकुजदक्षिणस्यां राहुर्नैर्ऋत्यां सौरःपश्चिमायां
चंद्रोवायव्यां सोमश्चउत्तरस्यां गुरुर्ईशानेपेशाग्यां एतेक्रमादिगीशादिक्पतयःयस्यांदिशियोपिपतिउक्तः तस्मि-

न्दिकतौनलाटेसम्मुखेस्थितेसतितर्हिसम्बन्धिनौदिशंयदिव्रजति तदासयातपतितविनश्यति यथाद्रुमोवृक्षःनदी।
कूलस्थः पतत्युक्तंच मनसापिनदिग्बलान्वितेदिगधिपेतोचलाटसंस्थितेइति तत्रतावद्दिगीशस्यललाटगत्वेव्याख्या
यते तद्यथालग्नगतः सूर्यः पूर्वस्यांदिशिगमनेललाटगतः द्वादशैकादशस्थानेमुक्तआग्नेय्यांललाटगतः दशमस्था
नेभौमेदक्षिणस्यांदिशिललाटगतः नवमस्थानेबुधेनैऋतगमनेललाटगतः सौ
रसप्तमेस्थानेपश्चिमायांदिशिगमनेललाटगतः पंचमषष्ठस्थानेचंद्रोवायव्यांदिशिगमनेललाटगतः तृतीयेद्वितीये
स्थानेजीवोपेशान्यांदिशिगमनेललाटगतइति ५ अधुनाविलम्बमानेगमननिषेधमाह यातोयनस्यप्रतिलोमकाष्ठांयः
स्यात्सतेजोपिजितःपरेषाम् सकेवलंव्याकरणाभियुक्तःकाव्यत्तगोर्ष्णमिवहास्यमेति ६ सर्वग्रहणांमकरादिमिथुनां।
तमन्तरमयने कर्कटादियन्तंतेदक्षिणमयने तत्रचंद्रार्कयोर्युगपद्गमनायनस्थयोः पश्चिमेदक्षिणेदिशंयायात् द
क्षिणपश्चिमइत्यर्थः तत्रयो यातोस्यप्रतिलोमकाष्ठांविपरीतगतोस्यतेजोपिभवेत् अनायतमतिः सजितः पराजितः परे
षांशत्रूणांहास्यमेतिउपहास्यतांगच्छति यथाकेवलव्याकरणाभियुक्तपकस्मिन्नेवशास्त्रेचतुरः कथत्तगोर्ष्णांक
विशालायांहास्यमेति ९ अधुनाऽत्रकूलगतस्यविशेषार्थमाह अयनेनगतोर्कसोमयोर्ऋनिशंवास्थितयोः पृथक्
पृथक् विदर्भमिवशास्त्रविस्तरमवायोद्विषतांविराजते २ अर्कसोमयोरयनेनशाद्रुक्रेनगतः एकायनस्थयोश्चंद्रार्क

DR BHAU DAJI MEMORIAL

योरयनात्रकूलविशेषइत्यर्थः अथवातयोरर्कसोमयोः पृथक्पृथगयनस्थयोर्ऋनिशंवास्थितयोः एतद्रुक्तंभवति
अर्कायनात्रकूलेदिनेगतःसूर्यस्याहर्पतित्वात् चंद्रायनात्रकूलेरात्रौगतःचंद्रस्यरात्रिपतित्वात् द्विषतांशत्रूणांसम
वायेसमाजेविराजतेशोभते यथाशास्त्रार्थविद्याकरणात्तोद्विषतांपंडितानांसमवायेविराजते उक्तंच यतोयनेदिवसक
रोऽनाथयोस्ततोव्रजेद्दिप्रनिधनायपार्थिवः यथायनेपृगपदेकसंस्थयोर्ऋनक्तयोरविशशिनोर्व्रजेन्नरा ३ अधुनातिथि
फलेनकरणफलंयात्रायामाह तिथिंचतुर्थींनवमींचतुर्दशींविहायविष्टिकरणंचगच्छतः भवंतिचामीकरवाजिवार
णाचतुर्थिश्चौश्चतदाभिवारणाः ८ तिथिंचतुर्थींनवमींचतुर्दशींपलाविकालितिथयः तथाविष्टिकरणंत्यक्त्वागच्छ
तः यत्रासुतिथिषुत्रयेषुकरणेषुच चामीकरवाजिवारणाभवंतिचामीकरंसुवर्णंवाजिनोऽश्वाःवारणागजः चतु
र्थिश्चौश्चतदाभिवारणाइतिचतुर्थीश्चैवरिक्तातिथयः विष्टिकरणंपलाश्चैवतदाभिवारणाभवंति तदितिचामीकरा
दयः प्रतिदृश्यंतेतेषांवारणाभवंतिविरोधकाइत्यर्थः उक्तंच नन्दाभद्राजयारिक्ताश्चर्णाचनलिमसदृशंफलाइति त
थाचनहिविष्टिकृतंविदधातिफलमिति ८ अधुनानक्षत्रतिथीव्यतिपातदुष्टेगतस्यलक्षणमाह रिक्तेतिथौवाव्यतिपा
तदुष्टेयोयातिमोहात्खलवैष्टितेवा सनाशमायात्यचिरेणराजाराजेवदैवज्ञविलोमचेष्टः ९ ऋक्षेनक्षत्रेव्यतिपातदु
ष्टेतिथौवाव्यतिपातदुष्टेयस्मातिथौव्यतिपातःपततिसातिथिर्व्यतिपातदुष्टा नक्षत्रेदुष्टेतिथिदोषेपिभवति

DR BHAU DAJI MEMORIAL

किमर्थमुक्तं रिक्तेतिथौ वेति अत्रोच्यते कदाचिद्दिनमध्ये ऋक्षद्वयं भवति तत्रैको व्यतिपातदुष्टो नद्वितीयः यद्यनदुष्टः स
र्वकर्माणि भवति सोपि न कर्माणि सकलस्य दिनस्य दुष्टत्वात् तदर्थमुक्तं रिक्तेतिथौ वेति वैधृतेवा वैधृतदुष्टऋक्षेतिथौ
वा व्यतिपातवैधृतौ गणितस्कंधौ कौशलात् यो व्यतिपातकालं करणेष्वुक्तम् रविचंद्रयुताविति योयातिगच्छति सराजा
चिरेणैव कालेन नाशं याति विनश्यति यथा देवस्तो विलोमो राजा ज्योतिषोक्तवाक्यानां नानुवर्तितान्यपश्यति ९ अधुना नक्ष
त्रमुहूर्ततिथिलग्नचंद्राणां शुभानां विशेषफलमाह आरोग्यमरोगेण यथा नक्षत्रेण कार्यसिद्धिस्तिथिना शुभेन राशिपदमे
नाधनिसिद्धिमाहुः प्रायः सत्वानि लग्नादाकरेण १० ऋक्षेण नक्षत्रेण शुभेनारोग्यमरोगिसंभवति लग्नेन मुहूर्तेन शुभे
नयनं भवति तिथिना शुभेन कार्यसिद्धिः लग्नराशिपदयेनाध्वनिमार्गे सिद्धिम् लग्नादाकरेण चंद्रेण प्रायः सत्वानि भवंति
अत्र शुभानि नक्षत्राणि यात्रिकानि पूर्वोक्तानि लग्नमुहूर्तौ नेत्राचार्येण परायो यात्रायामुक्तः शिवभुजगेति तत्र च
गतिः अहोरात्रं च संस्पर्शे चंद्रनक्षत्रयोर्जितम् तन्नक्षत्रमुहूर्तौ च समकर्मगुणास्मृताः इति नक्षत्रयात्रे वयात्रिका
नि नक्षत्राणि तान्येव मुहूर्तानि यात्रिकानि ज्ञेयानि तिथिश्च शुभः रिक्ताविवर्जितः राशिपदयः शुभसंयुक्तलग्ने चंद्रेगो
वराशुक्रलग्नगतः शुभः यथा जन्मतनीयषष्ठ्यसप्तमोदशमैस्तथा एकादशगतो नृणां चंद्रः सर्वार्थसाधक इति ११
इदानीं व्यर्थव्ययस्य राज्ञो यात्राशुभानि भवंतीत्याह नराजते भूरिगुणान्विता पि व्यर्थव्ययस्य क्षितिपस्य यात्रा शुक्रेण

हेथनदर्पितस्य विवाहयात्रेव जराहितस्य १२ क्षितिपस्य राज्ञः व्यर्थव्ययस्य व्यर्थयोव्ययं करोतितस्य भूरिगुणान्विता
पि वहुगुणसंयुक्तापि यात्रा न राजते यथा धनदर्पितस्य वित्तदृप्तस्य जराहितस्य जराया पीडितस्य शुक्रेण शुक्रेण हीनतासि।
तीनो विवाहयात्रा न राजते १२ अधुना प्रतिशुक्रप्रतिबुधगमने दोषमाह प्रतिशुक्रबुधाः शानिवृष्टिहतादिगयः
क्रुतेन्यपतिंगमने मदिरामदिता द्विमुखक्रुतेमदनाकुलिताप्रमदेव कुलेपरवेश्मगता १३ अधुना चार्येण
त्रिविधं प्रतिशुक्रमुक्तं तथा च उदितोयतोयतश्चभ्रमणोयस्मारभेषु चारश्चतत्रिविधं प्रतिशुक्रं त्याज्यं तत्रोदयोय
त्राशाज्यः उदितेनक्षत्रे सर्वस्यां दिशि च शुक्रे सोदयेर्भवति सर्वस्यामुदिते सर्वस्यामेव उदयः पश्चिमायामुदिते पश्चि
मायामुदयः एवं प्रतिशुक्रं एवमुदितेर्ये यतश्चभ्रमणे चक्रभ्रमणवशेन यतोयस्यां दिशि प्राप्तः संमुखः तद्यथा
लग्नस्थे शुक्रे सर्वस्यां दिशि प्रतिशुक्रम् द्वितीयतृतीयपेशान्यां चतुर्थस्थे उत्तरस्याम् पंचषष्ठस्थे वायव्यां सप्तमेप
श्चिमायां अष्टमनवमस्थे नैर्ऋत्याम् दशमस्थे दक्षिणस्यां एकादशद्वादशस्थे आग्नेय्याम् एवं यतश्चभ्रमणो
नयद्वारभेषु चारश्चेति द्वारभानि कृत्तिकादीनि तत्र कृत्तिकादिषु सप्तनक्षत्रेषु स्थिते शुक्रे पूर्वस्यां दिशि प्रतिशुक्रं
मघादिसप्तनक्षत्रेषु दक्षिणस्याम् अनुराधादिषु सप्तसु पश्चिमायां धनिष्ठादिसप्तकेषु उत्तरस्याम् प्रतिशुक्रं इति
त्रिविधं प्रतिशुक्रम् अनेनैव प्रकारेण प्रतिबुधं ज्ञेयम् प्रतिशुक्रहतादिकम् प्रतिबुधहता अग्निहता वृष्टिह

ता अशनिर्विद्युत् वृष्टिर्वर्षणम् अथवाशनिर्वृष्टिः नृपतिराजानंदिग्मनेयात्रायामथःकुरुते १२ अथयायिग्रहैः
सर्वैरनुकूलैश्चयात्रोदयेत्याह वीर्यान्वितैर्यायिभिरात्मभद्रैःक्लेशादिनाहेतिचमूमरीणाम् त्रैलोक्यलाभेप्यसमा
प्तकार्यात्स्यायथाचीरफलोत्पन्नः १३ यायिग्रहाउक्ताःकेतर्यायीसमरगजकुंजः सिंहिकानंदनश्चेतियायिभिर्ग्र
हैर्वीर्यान्वितैस्तथात्मभद्रैरात्मनोयातानुकूलैःगतोराजाशत्रूणांचमूंक्लेशादिनाहेति क्लेशेनविनानाशयती
त्यर्थः यथाचीरफलाम्रनष्टस्तस्मात्कीदृशीत्स्यात्त्रैलोक्यकार्यंप्यसमाप्तकार्यात्त्रैलोक्यलाभेसति असमाप्तकार्या
असमाप्तंकार्यम् यथात्रैलोक्यमपिलब्ध्वाअप्यदपिलब्धुमिच्छतितथाभूताम् १३ अथप्राच्यादिषुदिग्गमनेनिषे
धमाह सर्पिस्तिलोदनयुक्तैःपयसाचभुक्ताश्चर्वादिवारणरथाश्वनरैश्चगच्छेत् सोढुंप्रतापमरयोनन्यपस्यशक्ता
गन्धद्विपस्यकलभाइवदानगन्धम् १४ सर्पिषाघृतेनभुक्तावारणेनहस्तिनाश्चर्वादिशंगच्छेत् तथातिलौदने
भक्तारथेनदक्षिणांगच्छेत् एवंयामत्स्याःमत्स्यैर्भक्तारथेनपश्चिमांदिशंगच्छेत् पयसाक्षीरेणभक्तानरै
र्मनुष्यैरुत्तरांदिशंगच्छेत् न्यायेनेत्यर्थः एवंगतस्यनृपस्यअरयःशत्रवःप्रतापंसोढुंनशक्ताः नसमर्थाः य
थाकलभाः अल्पवयसोहस्तिनः गन्धद्विपस्यप्रमत्तहस्तिनः दानगन्धंसोढुमशक्ताः १४ अथमनःशुद्धौसत्यां
सर्वयात्रासिद्धिर्भवतीत्याह एकतश्चसकलानिनिमित्तान्येकतश्चमनसः परिशुद्धिःचेतसोस्तिसहसापिरणेभी

र्मारुतोपिविजयंजयहेतुः १५ एकतएकस्मिन्पक्षेसकलानिसमस्तानिनिमित्तानिशुभानिचिह्नानि एकस्मिन्पक्षेम
नसश्चितस्यपरिशुद्धिः मनसोपिसहसाशुगित्येवरणेसंग्रामेभीर्भयमस्ति तद्भयात्पराजयः अथाचेतसउत्साहो
स्तितदारणेपिजयःतथाचमारुतोवायुरपिविजयंजयहेतुःविजयस्यविशेषजयस्य अजयस्यपराजयस्यचहेतुः
कारणमिति १५ तत्रतावदशुभस्यवातस्यलक्षणमाह भूरिशूरवरवाजिकुंजरात्तायुद्धगतयोभिमानिनः
क्वापियांतिघनजलराशिवन्मारुताभिहतवत्तसोरयः १६ भूरयःशूरायोधाःतथावरवाजिकुंजराःवराश्रेष्ठा
वाजिनोऽश्वाःकुंजराहस्तिनः येषांतात्तायुद्धगतयःपरित्तातायुद्धेगतिर्येषांअभिमानिनोमानशीलाः एवंविधाअ
रयःशत्रवोमारुताभिहतवत्तसः मारुतेनवायुनाभिमुखेनहतोवत्तसुरोयेषांतेतथाभूताःघनजलराशिव
त्क्वापियांति घनजलंततोयथाजलराशिर्मारुताभिहताइतस्ततोयाति जलशब्देनशस्त्रमिहउच्यते उक्तंचम
त्तना यतोवायुर्यतस्सूर्योयतोशुक्रस्ततोजयइति १६ अथशुभवायोर्लक्षणमाह अनुलोमगतोप्रदक्षिणे
सुरभौदेहसुखेनिलेगते तिमिराणिगभस्तिमानिवप्रसभंहंतिबलानिविद्विषाम् १७ अनिलेवायौअनुलोमग
तेपश्चिमभागस्थेइत्यर्थः प्रदक्षिणेप्रागदक्षिणेपनयोयातियथाश्चर्वस्याग्नेयांगच्छति आग्नेयाद्दक्षिणाम
दक्षिणानैऋत्याम् नैऋत्यात्पश्चिमाम् पश्चिमायावायवीम् वायव्याउत्तराम् उत्तरादैशान्याम् एवंसुरभौसुगं

येदेहस्यस्पर्शेगतःशत्रूणांबलाकारेणनिहंति विनाशयति यथागभस्तिमानादित्यस्तिमिराणिहंति गभस्तयोर
श्मयोविद्यंतेयस्यासौगभस्तिमान् १७ अथजयलक्षणमाह उपपत्तिरयत्नतोयदात्राणपानाशनरत्नवाससाम्
प्रमदाक्षितिनागवाजिनांविजयहारस्रपाहतंतदा १८ यस्मिन्कालेत्राणानामश्वानांपानस्याशनस्यभोजन
स्यरत्नादीनांमणीनांवाससांवस्त्राणांएतेषामयत्नतउपपत्तिस्सम्प्राप्तिर्लाभोभवति नकेवलमेतेषांयावत्प्रमदा
क्षितिनागवाजिनांप्रमदास्त्रियःक्षितिर्भूःनागागजाःवाजिनोश्वाःएतेषामपयत्नतउपपत्तिर्भवति तदातस्मि
न्कालेविजयहारस्रपाहतमहादितमिति १८ अथनाराशिस्थानांग्रहाणांविशेषमाह लग्नस्यपंशाउदिताग्रहो
यस्तेषुस्थितोलग्नफलंविदधे यस्तानतीतस्सभवेद्द्वितीयःस्थानेषुशेषेषुपिचिंत्यमेतत् १९ तात्कालिकस्यल
ग्नस्यपंशकायावंतस्त्रिंशद्भागाउदिताउदयंसंप्राप्ताःतेषुभागेषुयोग्रहःस्थितःसलग्नफलंदधेलग्नस्थःफलंददा
तीत्यर्थः यस्तानतीतस्सभवेद्द्वितीयः इतिताउदितभागाग्रेग्रहास्तयग्रतिक्रम्यस्थितास्सग्रहोद्वितीयोभवेत्
ततोयस्थानस्थंतदग्रइत्यर्थःस्थानेषुशेषेषुपिचिंत्यमेतत् शेषेषुद्वितीयादिस्थानेषुतच्चिंत्यम् तद्यथा लग्न
राशेस्त्रुदितभागात् द्वितीयराशेःलग्नेदितभागात्तत्पत्तस्याश्चभागाः तृतीयस्थानेएवंशेषेषुपिचेयमिति
तथाचनांदीयाजाकारः यदायदाचयल्लग्नेत्रिंशद्भागात्मकंगतम् अतुद्भतास्तदाभागाभ्रमेभ्रापोयवस्थितः

इति॰

दृश्यांशोदितभागाश्चतेषुयःसंस्थितोग्रहः लग्नस्थस्तोथवास्तावत्सत्येषुचोपरि द्वादशास्यस्ततो [illegible] स्तावत्स
थनसंस्थितः एवमग्रादृशीतेयाग्रहसंस्थाग्रदत्तिणम् यतस्ततोग्रस्थानानितेयाग्रेवशुभाशुभेति १५ अथ
ग्रहादिभिरनुकूलैर्गतस्यायाजसकलाभवतीत्याह ततोनुकूलैर्ग्रहभाग्निमारुतैर्मनोवृविक्रमनहृष्टिकार्मुकैः
रिपोःप्रमथ्नातिरणाजिरेचमूंद्विपःसमूलंसरसीवपद्मिनीम् २ ग्रहैरनुकूलैःगोचरानुकूलैःगोचरानुकूल्यमा
चार्येणसंदितायामक्रम् सूर्यःषड्दिशस्थितस्त्रिदशवत्समायगश्चंद्रमाजीवस्सप्तनवद्विपंचमगतोवक्रार्कजौ
षड्विगौ सौम्यःषड्द्विचतुर्थपंचमगतस्सर्वेषुपांतेशुभाः शुक्रस्सप्तमषड्दशर्वसहितःशार्दूलवज्रासकृत
इति तेनोनतजानुकूल्येनभशब्दस्सामान्येनराशिनालग्नेनस्वानुकूल्येनशुभलक्षणसंयुक्तेनमारुतेनवायुना
चशुभेनानुकूलेनानुकूलोपस्थेनमनसाचित्तेनशब्देननिर्विकल्पेन अग्नेर्मेषस्तुलोमस्थैःविक्रमात्तिताग्र
तुलोमस्थ यासनेनशब्देनमेघशब्देनमधुरेणहृष्टावर्षणेनविक्रमेन कार्मुकेनेंद्रधनुषाशुक्रवर्तिना एतैरनु
कूलैर्गतः रिपोःशत्रोःरणाजिरेसंग्रामांगनेचमूंसेनांमथ्नाति यथाद्विपोहस्तीसरसिसमूलंमूलसहितांपद्मिनींप
मथ्नाति २ अथनृपस्ययस्याशुभादृशावर्ततेतदायाजानकार्यमाह दैवेनहीनःपरभीषणार्थेयातोतिक्रूरे
णनयत्पहानि स्वशक्तितोनृपवेश्मनीवक्रवाप्रतिष्ठांप्रतिवादिभीतः २१ दैवेनशाक्रमणाशुभेनहीनः

अनुकूलग्रहादिनाशुभेनदशाकालेनहीनोरहितः परभीषणार्थंशरणंभयार्थंयातोगतः राजासशस्त्रातीतःशस्त्रा
हीनग्रहानिदिनानिकृच्छ्रेणदुःखेनयति यथाकश्चिन्नरपवेशमनिराजगृहेप्रतिलोकृत्वा अथैवंवादी अहंजेष्यामीति
ततोवादकालेप्राप्तेसतिप्रतिवादिभीतःसशस्त्रातीतः ग्रहानिकृच्छ्रेणनयति २१ अथशुभदशाकालयुक्तेनराज्ञा
याज्ञादेयेत्याह दैवान्वितःसाधुजनोपकारीशुभावमंत्रोद्यमशक्तियुक्तः भुंक्तेमहींसम्पगवाप्नयाज्ञांससद्यविंध्या
चलपारियात्राम् २२ योराजादैवान्वितःशुभेनशक्तकर्मणासंयुक्तःग्रहानुकूलेनशुभदशाकालेनचसाधुजनोप
कारीसज्जनानामुपकारशीलः मंत्रोद्यमशक्तियुक्तःप्रभुमंत्रोत्साहशक्तियुक्तःसम्पगवाप्नुयाद्भूमिंभुंक्ते की
दृशींसद्यविंध्याचलपारियात्राचलैःपर्वतैःसहवर्तमानेयात्राम् २२ अथाशुभेचंद्रेयात्राजानदेयेत्याह गोचरेणाशुभदः
शशीनचेदष्टवर्गपरिशोधितोपिवा सर्ववायुरिवपुष्पकालजोयायिनांफलविनाशकृद्भवेत् २३ चेच्छब्दोयद्य
र्थे चंद्रोयदिगोचरेणनशुभदोगोचरोक्तेषुशुभस्थानेषुनस्थितः अथाष्टवर्गपरिशोधितोपिनशुभः तदायायिना
फलविनाशकृद्भवेत् यात्राकालेनाशयतीत्यर्थः यथापुष्पकालजेवसंतजातःसर्ववायुःसर्वस्मादिशुत्पन्नःफला
विनाशकृद्भवेत् २३ अथचंद्रफलवशात्सर्वेपवग्रहाःशुभफलदाभवंतीत्याह आश्रितचंद्रसबलाबलानिग्रहाःप
यच्छंतिशुभाशुभानि मनःसमेतानियथेंद्रियाणिकर्मण्यपतंयांतिनकेवलानि २४ अथसर्वेपवग्रहाश्चंद्रसबला

वलान्याश्रितशुभाशुभफलान्यच्छंति बलवति चंद्रेशुभफलानिबलहीनेशुभानि यथेंद्रियाणि कर्मेंद्रियाणि बुद्धी
द्रियाणि एतानींद्रियाणियथामनःसमेतानि सहितानि कर्मण्यपतंयांति नतुपुनःकेवलानीति २४ अथनात्रतल
लणमाह सर्वतःक्षतमशोभनमक्रंगोक्षतंमरणमेवकरोति केचिदाहुरफलंबलात्कृतेहृदुपीनसितबालकृतंच २५
क्षतंसर्वतोशोभनमक्रम् सर्वतःसर्वस्मात्स्थानात् क्षतमशोभनमक्रम् गोक्षतंनासाशहोमरणमेवकरोतिकेचिदाचा
र्याएवमाहुः एवंकथयंतिस्मयद्दुःकृतंक्षतंयच्चपीनसितंसंजातंमलवातस्तद्भवंतानदोषोद्भवंयच्चकेनचिद्बलात्कृतम्
यच्चबालकृतंतत्सर्वंनिष्फलमिति तथाचकश्यपः यत्क्षतंहृदसंजातंयच्चपीनसितोद्भवम् यच्चबालसमुद्भ
तंयद्बलात्केनचित्कृतम् तत्क्षतंनिष्फलंसर्वंविज्ञातव्यंमनीषिभिःइति २५ अथराज्ञःकार्यवशात्स्वयमगमनेस
तिस्वाप्तादिकंवेजयिकंचालयेदित्याह शकुननतिथिलाभेस्वशय्यासनाद्यंपटमपिविजिगीषुश्चालयेत्स्वयानः
यदिशकुननिमित्तसमचेतोविशुद्धिर्नभवतितदनिष्टंसर्वकार्येषुयानम् २६ शकुनंशकुननिमित्तं तिथिर्नंदादि
काभंनक्षत्रंलग्नंचएवंशुभानांलाभेसतिविजिगीषुः स्वशय्यासनाद्यंपटमपिश्रद्दधानःश्रद्धावान् भक्तियुक्तः
चालयेत् स्वप्रमाणपत्रं शय्यास्तरणंआसनंप्रसिद्धंलग्नमितियावत् आदिशब्दाद्वाहनवस्त्रविभूषणदर्पणवर्मा
युधांजनादीनि तथापटमपिपटस्यचालनंयत्रस्थितंततउद्धृत्यस्थानांतरेनिक्षेपः तथाचरत्नावलिः वाहनवस्त्र

विभूषणदर्पणवर्मायुधयोजनादीनाम् निर्माणमात्मतस्संभवति न्यूणोयायिनोसगृहाद्यदिशकुननिमित्तसमचेतोवि
शुद्धिरिति तदिष्टशोभनम् यानेगमने सर्वेषांशुद्धिर्नभवति यत्सर्वकार्येषुयानेगमनेमनिष्टमशुभमिति २६ अथु
नाग्रहाणांदिवसफलानिभवंति तत्रादावेवादित्यस्याह दिनकृद्दिवसेयवांशकेयात्रालग्नगतेथवारवौ संतापय
तिस्मरातुरंवेश्येवार्थविवर्जितंनरम् २७ दिनकृदादित्यः तस्मिन्दिवसेतद्दासरे अथवातदंशेसूर्यनवांशेसिंहांशके
लग्नगतेथवा स्वादित्येलग्नगतेयात्रानरंपुरुषंसंतापयति यथार्थविवर्जितं धनहीनंस्मरातुरंकामातुरंवेश्यावा
न्यकीसंतापयति २७ अथुनाचंद्रस्याह उदयेशशिनो यवांशकेक्षिभवतिगतोनचिरेणदुर्मनाःप्रमदाभिवयातयौ
वनोरत्यर्थसमवाप्यकर्कशः २८ शशिनश्चंद्रमसउदयेलग्नेकर्कटेतन्नवांशकेतस्मिंश्चंद्रमसिलग्नस्थेवातद्भि
तद्दिवसेवारेगतोनरः नचिरेणदुर्मनाभवतिशीघ्रमेवदुःखितोभवति यथाकर्कशोपवातिकदिनोयातयौवनो
द्रुद्रोस्त्रीप्राप्यदुर्मनाभवतीति २८ अथुनाभौमस्यदिवसफलमाह भौमोदयांशेहनिकथयात्राकरोतिवंधोर्वधमर्थ
नाशम् संसेवितापायपराङ्मुखेनमनोभवान्येनपरांगनेव २९ भौमोदयेअंगारके लग्नेमेषवृश्चिकयोरेकतमे
अंगारकेलग्नगतेवा तन्नवांशकोदयेवातद्दहनितद्दिनेवायातस्यातर्वंधोर्वधमर्थनाशंकरोति यथामनोभवान्ये
नकामातुरेणअपायपराङ्मुखेनदोषविमुखेनभयवर्जितेनपरांगनापरस्त्रीसंसेवितातथेति २९ अथबुधस्याह

बुधस्यलग्नांशकवासरेषुयात्रानरंप्रीणयतिप्रकामम् जयात्रुरक्ताप्रवरांगनेवविदग्धचेष्टामदनाभितप्तम् ३० बुध
स्यलग्नेमिथुनकन्ययोरेकतमेबुधेविलग्नगतेवाबुधनवांशकेवातद्दारेतद्दिनेवायात्रानरंपुरुषंकाममत्यर्थंपर्याप्तंप्री
णयतितर्पयतिसुखितंकरोतीत्यर्थः यथाप्रवरांगनाप्रधानस्त्रीभावात्रुरक्ताविदग्धचेष्टासुरतकुशलामदनाभितप्तं
कामातुरंप्रीणयति ३१ अथगुरोराह गुरोर्विलग्नांशदिनेषुयात्राहितानुबंधेषितकामदाच जायेवभक्तामनसेनुकू
लाकुलाभिवृद्धैरतिदाहिताच ३२ गुरुर्बृहस्पतिर्विलग्नेधनिमीनयोरेकतमेतस्मिंल्लग्नगतेनवांशकोदयेवातद्दिनेवा
यावहिताबुबन्धाहितमेवात्रबन्धोयस्यहितमत्रवभातिस्थिरीकरोतिवृद्धीकरोति तथैवेषितकामदाच अभिप्रे
तकामदयथाभक्तापत्नीयाभार्यामनसेकूलाचित्तवर्तिनीकुलाभिवृद्धैकुलसंवर्धनैरतिदाहिताचभवति ३२ शुक्रस्याह
यात्रानुगोरंशदिनोदयेषुप्रीणातिकामैर्विविधैर्वियासुम् विलासिनीकामवशेपयातंभावैरनेकैर्मदनातुरेव ३३
शुक्रोःशुक्रस्यांशेनवांशकेवृषतुलयोरेकतमेतद्दिनेशुक्रवारेतदुदयेवातस्मिंशुक्रेलग्नस्थेवायात्रायियासुंगमने
संविविधैर्नानाप्रकारैःकामंप्रीणातिसुखीकरोति यथाविलासिनीवेश्याकामार्तापुरुषंकामिनंमनेकैर्भावैरित्या
दिभिर्बहुभिः ३३ अथशनेराह शुक्लप्रभागेषुशनेश्चयात्राशाणस्थितादीन्प्रचिनोतिशोषान् अथप्रसक्तावनिते
वमोहान्निवेशितामन्मथमोहितेन ३४ शनेःसौरस्यशुक्लप्रभागेषुशनेश्चरदिवसेतद्दारेतदीयेलग्नेमकरकुंभा

योरन्यतमस्मिंल्लग्नगते तद्भागेनवांशके वायात्राप्राणाश्चिरादीन्दोषान्सूचिनोति प्राणानवश्चिद्यंतेयैर्दोषैराश्चिग्रह।
णाद्वेधनताडनैस्तेयं एवमादिकान्सूचिनोति उत्पादयति यथाकामातुरेणपुंसान्यप्रसक्तापुंश्चलरक्तावनितास्त्रीनि
षेविताप्राणाश्चिरान् दोषांजनयति ३३ इदानींयात्राप्राप्तामाह लग्नेनहीनान्यगुणान्विताप्रियष्टिंनयात्रामनसः
करोति स्वलंकृतारूपसमन्विताप्रियप्रष्टशीलावनितेवपुंसः ३४ यात्रालग्नेनहीनालग्नशुद्धांशकशुद्धाचहीना
शुभग्रहराशिशुभनवांशकदिनुहारिकोपचयराशिभिरित्यादिकैःगुणैःरहिताः अन्यैरपियैर्गुणैरन्विताःसंयुक्ताग्रहकं
इलिकाफलेनपरिशुद्धेनयुक्तामनसःचेतसःप्रीतिंतुष्टिंनकरोति यथावनितास्त्रीस्वलंकृताशोभनेनालंकारेणयुक्ता
रूपसमन्विताःस्वरूपाप्रभ्रष्टशीलाऽभ्यरिश्चपुंसःपुरुषस्यप्रीतिंनकरोतिनहृदिति ३४ अथुनालग्नशुद्धोसत्यांशुभा।
निलक्षणान्याह लग्नस्यशुद्धिःशकुनैर्निमित्तैर्विज्ञायतेंतःकरणेनसम्यक् अनन्यभावाश्रयसम्प्रहृतैःकौलीनपुंस
श्चरितैर्विदेशे ३५ शकुनैःशुभलक्षणैर्निमित्तैश्चिह्नैःशुभसूचकैः अंतःकरणेनशुभेनचेतसालग्नस्यसम्यक्शुद्धि
र्विज्ञायते एतद्धकंभवति लग्नशुद्धोसत्यांशकुननिमित्तांतःकरणानिसर्वाण्येवशुभानिभवंतियथापुंसोमनुष्यस्य
विदेशेपरदेशेचरितैःशीलचेष्टितैःकौलीकुलीनताविज्ञायते किंभूतैश्चरितैरनन्यभावाश्रयसंप्रहृतैः नान्याभावा
श्रयेणसंप्रहृताये चरिताः अन्यस्यभावस्यदंभादेराश्रयःसनविद्यतेयेषुएकरूपइत्यर्थः ३५ अथुनाशरीरच्छायाया

थाम्प्रदर्शनार्थमाह छायाशुभाशुभफलानिनिवेदयंतीलक्षणमनुष्यपशुपक्षिषुलक्षणैः तेजोगुणान्बहिरपिप्र
विकसयंतीदीपप्रभास्फटिकरत्नचटस्थितेव ३६ छायाशरीरकांतिःशुभाशुभफलानिनिवेदयंतीकथयंती
लक्षणैःछायाचिह्नैःमनुष्येषुपुरुषेषुपशुषुचतुष्पदेषुपक्षिषुविहगेषुलक्षणैर्लक्षणीयाविचार्येत्यर्थः तेजो
गुणान्नितिबहिरपिशरीरबाह्येपितेजोगुणांस्तेजसस्संबंधिनोगुणान्प्रकर्षेणविकासयंतीति तद्यथास्फटिक
रत्नचटस्थितादीपप्रभास्फटिकश्चासौरत्नंचतत् स्फटिकरत्नंस्फटिकरत्नस्यचटःस्फटिकरत्नचटाभ्यंतरस्थिता
दीपप्रभायथाबहिरपितेजोगुणान्प्रविकासयतितथांतरस्याच्छायाविकासयतीति पंचानांपृथिव्यादीनांमहा
भूतानांसम्बन्धिनीच्छायादेहिनोभवति तस्यालक्षणंवक्ष्यति ३६ तत्रादावेवपार्थिवीच्छायालक्षणमाह
स्निग्धद्विजत्वङ्नखरोमकेशाच्छायासुगन्धाचमहीसमस्था तुष्टार्थलाभाभ्युदयान्करोतिधर्मस्यचाहस्यहनि
प्रवृद्धिं॥ महीसमस्यापार्थिवीच्छायायदाजंतोर्भवतितदातस्यद्विजादंतास्त्वक्कर्मनखाःकेशाहाः रोमाणिपंगा
नानि केशामूर्धजाःएतेसर्वेएवस्निग्धाभवंतिसुगंधाअशोभनगंधाभवंति यस्यास्तातस्यजंतोःशरीरेशुभगं
धंभवतितुष्टिश्चित्ततुष्टिःअर्थलाभोधनप्राप्तिः अभ्युदयः अभिमतेनकार्याणामुदयःएतामपिकरोति अह
न्यहनिप्रीतिंधर्मस्यवृद्धिंकरोति ३८ अथुनाआप्यायाःच्छायायालक्षणमाह स्निग्धासिताच्छहरितानयनाभि

रामासौभाग्यमार्दवसाखाभ्युदयान्करोति सर्वार्थसिद्धिजननीजननीवचाणाच्छायाफलेतनुभृतांशुभमादधाति
आप्यावारुणीच्छायास्निग्धास्नेहसंयुक्तासितासेतागौरप्रायाअच्छास्वच्छानिर्मलेत्यर्थः हरिताहरितवर्णाआपी
तवर्णेत्यर्थः नयनाभिरामानयनाभ्यामभिरामानयनाभिरामासाचसौभाग्यमार्दवसाखाभ्युदयान्करोति सौभा
ग्यंसर्वजनवाल्लभ्यंमार्दवंमृदुत्वंशरीरस्यत्वेअभ्युदयंकारणंपतान्करोतियथासर्वार्थसिद्धिजननीसर्वार्थानांसिद्धि
जननीसिद्धिदात्रीजननीवमातेवयथासर्वप्राणिनांमातासुहितकरीभवतितथेयंतनुभृतांशरीरिणांपुंसांशुभफ
लमादधातिकरोति ३९ अथनाग्नेयीच्छायायालक्षणमाह चंद्रार्कपद्मरक्तमाभिवर्णाद्याग्नेजोविक्रमैःसप्र
तापैः आग्नेयीनिप्राणिनांस्वाज्ञयायत्तिप्रेसिद्धिंवांछितार्थस्यदत्ते ४० आग्नेयीच्छायाचंद्रार्कोथशीला अरुणा
नभिभवनीयापद्मरक्तमाभिवर्णापद्मस्यकमलस्यरक्तेभ्रःसवर्णास्याग्नेः इतवरस्यसदृशवर्णातस्यकांतिःयुक्ता
तेजोविक्रमैस्सप्रतापैःतेजसादीप्याविक्रमेणपराक्रमेणप्रतापेनशौर्येणचतेजोविक्रमैःसप्रतापैःप्रतापसहि
तैर्युक्ता अरिभयजननीवार्तीप्रतापःआग्नेयीच्छाप्राणिनांदेहिनांजयायसद्धिवेत् वांछितस्याभिलषितस्या
र्थस्यतिप्रमाणेवसिद्धिंसत्तेददाति ४० अथवायवीनाभसीच्छायाद्वयस्यलक्षणमाह मलिनपरुषकृष्णापा
पगंधानिलोत्थाजनयतिवधबन्धव्याधनर्थार्थनाशं स्फटिकसदृशरूपाभाग्यपुक्ताभ्युदारानिधिरिवगगनो

त्थाश्रेयसामसर्णवर्णा ४१ मलिनपरुषकृष्णेतिअनिलोत्थावायवीच्छायामलिनामलिनवर्णाअप्रसन्नापरुषाक
ठिनाकृष्णाकृष्णवर्णापापगन्धाउष्टगंधाजनयति वधबन्धेतिवधोमरणं बंधोबंधनंव्याधिःपीडाअनर्थःअला
भः अर्थनाशः संचितस्यधनस्यनाशः एतानिवस्तूनिक्रमेणयत्नेनोत्पादयति ४१ अथनाभस्यलक्षणमाह स्फटिकस
दृशरूपेतिगगनोत्थाआकाशसम्भवानाभसीच्छायास्फटिकसदृशरूपास्फटिकसदृशंरूपंयस्याः ४१ अतिनि
र्मलेतियावत् भाग्यपुक्ताभाग्यैःसंयुक्ताअभ्युदारातिशयेनोदारानिधिरिवसर्वार्थदेतियावत् साचस्वच्छवर्णा
निर्मलवर्णाश्रेयसेभवतिपुण्यवतामित्यर्थः ४२ इतिभट्टोत्पलविरचितेयोगयात्राभाषाटीकायांपंचमः ५
अथवस्त्रपटाराध्यायोव्याख्यायते तत्रादावेवदिक्पतीनाह पुरुहूतहुताशयमानिनृतिवरुणानिलयक्षशि
वाश्चदिशां पुनरर्कसितारतमोरविजाःशशिसौम्यसुरेज्यपतयः १ पुरुहूताद्दिवादिशाम्पतयःपुनर
प्यर्काद्याश्च तद्यथा पूर्वस्यांपुरुहूतःहुताशोग्निराग्नेय्यांयमोदक्षिणस्यांनिर्ऋतिर्नैर्ऋत्यांवरुणः पश्चिमायां
अनिलोवायुर्वायव्यांयक्षोवैश्रवणोउत्तरस्यांशिवईशानःसपेशान्यां पुनरर्कः आदित्यःपूर्वस्यां सितःशुक्रः
आग्नेय्यांअंगारकोदक्षिणस्यांतमोराहुर्नैर्ऋत्यांरविजःसौरःपश्चिमायांशशीचंद्रोवायव्यांसौम्योबुधउत्तरस्यांबृ
हस्पतिरैशान्यांएवंक्रमेणपतयः १ अथेंद्रलक्षणमाह शण्डामहेरावणगःसवज्रोहेमोथवादारुमयोमहे

इः विचित्रमालाध्वजरक्तचंदनैः सौम्योपहारेणचर्चनीयः २ महेंद्रः शय्यासहशय्यायुक्तः ऐरावणगः ऐरावण
गजारूढः सवज्रोवज्रहस्तः हेमः सुवर्णमयः अथवादारुमयः काष्ठकृतः सचर्चनीयोर्चनीयः कैर्विचित्रमाला
ध्वजरक्तचंदनैः विचित्रैर्नानाप्रकारैर्मांस्पेध्वजैश्चित्रैः रक्तचंदनैः सौम्येनशोभनेनोपहारेणच २ अस्यस्यादाह अथ
मंत्रमभीषुणास्त्रीनामितिजप्तानपुनःपुरंदरस्य पुरुहूतदिशंन्यपोभियुंज्यात्सुरुहूतंहृदयेनिवेशयित्वा ३
अथानंतरमभीषुणास्त्रीनामितिमंत्रंपुरतोपुतः पुरंदरस्येंद्रस्यस्तस्यर्थेजप्तानपोराजापुरुहूतमिंद्रंहृदये।
सम्यङ्निवेश्यपुरुहूतदिशंपूर्वोदिशंअभियुंज्यात् ३ अथादित्यार्चालक्षणमाह ताम्रजाप्रतिकृतिस्सहस्र।
गोरक्तचंदनकृतानुलेपना रक्तवस्त्रकुसुमध्वजोर्णिनासूर्यकांतमणिभिःप्रभूषिता ४ सहस्रगोरादित्यस्य
ताम्रजाताम्रनिर्मिताप्रतिकृतिः प्रतिमाकार्याकीदृशीरक्तचंदनकृतानुलेपनारक्तचंदनेनकुंकुमकर्पूरा
दिसहितेनकृतमनुलेपनंयस्याः रक्तैर्वस्त्रैरम्बरैः रक्तैःकुसुमैः रक्तैध्वजैश्चित्रितातथासूर्यकांतैर्मणिभिःभू
षितालंकृता ४ आकूलपूर्वंयदिवाप्युदयंमंत्रंसमामंत्ररवेःपरस्तात् क्षीरोदनेनप्रतिपूजयायात्प्राचीपरा।
स्कृत्यदिनेशशक्रो ५ रवेरादित्यस्याग्रतःपरस्तादाकूलपूर्वंआकूलेनरजसावर्तमानं अस्यादिकंमंत्रमुदयं
वासमावर्त्यपरिजप्तक्षीरोदनेनचप्रतिपूजयदिनेनसशक्रोसूर्यंद्रोपरस्कृत्याग्रतःकृत्वाप्राचीपूर्वदिशंया।

यात् ५ अथाग्नेयः अग्नेस्तप्तकनकेनैवकार्यारक्तोध्वजःकुसुमंचंदनंचाज्यंवलिर्हुतभुग्दिग्गीर्वोमंत्रोहुतं
हुतयोनेपिवेति ६ हुतभुग्गीर्वोःआग्नेयीदिशंजेतमिच्छोःकनकेनसुवर्णेनाग्नेस्तप्तःप्रतिमाकार्यारक्तश्चध्व
जःरक्तकुसुमानिरक्तचंदनंआज्यंहुतंवलिः हुतंहुतयोनेपिवेतिमंत्रः ६ शुक्रस्याह कार्यश्चित्रोदितिसुतगुरु
र्वीमयोषार्धकायोनानारूपःकुसुमवलयस्तस्यचित्रोध्वजश्चशुक्रज्योतिःप्रभृतिचपठेन्मंत्रमस्याग्रतस्तोकृत्वाया
याद्गुणनदहनौजेतमिच्छुस्तदाशाम् ७ दितिसुतःशुक्रः चित्रःकार्यःवामयोषार्धकायःवामंवामवर्तिनंदक्षि
णपार्श्वाटपरंयोषायाःस्त्रियःसंबंधिनमर्धकायंकायार्धेशरीरार्धेयस्यअर्धशरीरभार्याऽतिव्याप्तं तस्यशुक्रस्यना
नावर्णाःकुसुमवलयःकुसुमानिपुष्पाणिवलयउपहारादातव्याः ध्वजश्चित्रःकेतुःचित्रोनानावर्णाः अस्यशुक्र
ज्योतिः प्रभृतिमंत्रंपठेत् ततोभृगुनदहनौशुक्राग्नीअग्रतस्तोकृत्वातदाशांआग्नेयीदिशांजेतमिच्छुस्यायात्
व्रजेत् ७ यमस्यार्चालक्षणमाह अयोमयंप्रोद्यतदंडहस्तंयमंसकुसुमध्वजपुष्पगंधं तिलोदनैरर्चसमांस।
मद्यैर्यमेनदमंचजपोस्यकार्यः ८ यमस्यायोमयंकृष्णलोहमयंप्रोद्यतदंडहस्तंप्रोद्यतदंडंहस्तेयस्यसकुसुमध्व
जपुष्पगंधंसहकृष्णेनध्वजेनपुष्पगंधोयस्यतमेवंविधंतिलोदनैरभ्यर्चसंपूज्यसमांसमद्यैःमद्यमांसयुक्तैः अ
स्यमेनदमंमितिमंत्रेणजपःकार्यः ८ भौमस्याह मूर्तिःस्याद्रुधिराख्यसंज्ञमणिनाभौमस्यरक्ताःस्रजोरक्ता

निम्बजचंदनानिकुसुमैः पक्वामसोमैर्बलिः अग्निर्मूर्धपटैः स्तुतिस्तिलसतस्यैवंयमांगारकोदिङ्गाद्योगमनेप्रतोन
रपतिः कुलाब्रजेदृत्तिणां ९ भौमस्यांगारकस्यरुधिराब्धेसंतोयोमणिस्तमयः प्रवालमयः कार्यइत्यर्थः तथारक्ता
स्त्रजोरक्तमालाः रक्तानिरक्तवर्णानिम्बजचंदनकुसुमानिमोसैः पक्वामैः श्रिताश्रितैः बलिः स्तिलसतस्यांगारकस्या
ग्निर्मूर्धेत्यादिमंत्रपटैः स्तुतिः कार्यापवमनेनप्रकारेणयमांगारकोदिङ्गाद्योनरपतीराजागमनेप्रतः कुलादृत्तिणां
दिशंब्रजेदृस्थेत ९ निऋतेरर्चालक्षणमाह भैरवाप्रतिकृतिः पटेकृतासर्वपुष्पफलधूपश्रिता पवतेनिऋतेमं
त्रचोदिताकुसुमरक्तकुसुमध्वजाम्बरा ९ भैरवाभीषणीयाप्रतिकृतिः पटेकृतासर्वैः पुष्पैः फलैर्धूपैश्चश्रिता त
थाकुसुमरक्तैः कुसुमैः पुष्पैः ध्वजैश्चित्रैरम्बरैर्वस्त्रैश्चयुक्तापवतेनिऋतिमंत्रेणानया मंत्रमेतंपठेत ९ अथराहोरर्चा
लक्षणमाह सुरदारुमयः शशांकशशत्रुः कुसुमाद्यैरसितैः कृतोपहारः निऋतिसहितः स्वदिक्प्रयाणोस्तुतिमं
त्रोस्यकीर्तितः कथितः ९ शशांकशत्रुः राहुः सुरदारुमयः देवदारुप्रकृतिः असितैः कृष्णवर्णैः
कुसुमाद्यैः पुष्पवस्त्रधूपोपहारैः कृतोपहारः अस्यराहोः स्तुतिमंत्रः कथितश्चित्रइतिकीर्तितः उक्तः स्वदिक्प्रया
णेनेन्द्रादिदिग्गमनेस्वदिक्प्रयाणोनिऋतिसहितंराहुंपुरःकृत्वाब्रजेदितिसम्बंधः ९ वरुणस्याह पश्चाद्ब्रजत्र
जतमयंजलेश्वरंपाशान्वितंसहगदयाब्जश्रितं कृतोदनैर्बलिमपियावकान्वितंयेतेशतंवरुणश्रितस्तयाद्विजः

जलेश्वरंवरुणंरजतमयंपाशान्वितंपाशयुक्तंसहगदयागदायुक्तंअब्जश्रितंपद्मश्रितंओदनैर्बलिमपिकृत्वाकी
दृशीयावकान्वितंयावसम्भवैःसद्भक्ष्यान्वितं येतेशतंवरुणइत्यनेनमंत्रेणद्विजोब्राह्मणस्तूयात् एवंकृत्वा
ततःपश्चिमांदिशंब्रजेत् ७ सौरस्याह सौरेरर्चानीलकाचाकृशांगीकुसैःश्यामवस्त्रमाल्योपहारैः शनोदेवी
त्येषमंत्रोपरशंजेतुंयायात्तौपरस्कृत्यदेवौ: १८ सौरैःशनेश्चरस्यार्चाप्रतिमानीलकाचाकृशांगीदुर्बलाकार्यावस्त्र
माल्योपहारैःकृष्णैःकृष्णवर्णैःश्यामाशनोदेवीत्येषमंत्रः तौदेवौवरुणशनीपुरस्कृत्यपश्चिमांदिशंजेतंयायात्
वायोराह वायोर्मूर्तिःश्वेतमृद्भिर्विधेयाश्यामैःपुष्पवस्त्रध्वजाद्यैः मंत्रोवातोवामनोवेतिजप्योवायव्याशांप्रस्थि
तस्येश्वरस्य १९ वायोःश्वेतमृद्भिःशुक्लमृत्तिकाभिर्मूर्तिरर्चाविधेयाकार्याश्वेतैःपुष्पवस्त्रध्वजाद्यैरादिग्रहणादु
पहारैः श्यामाश्वजनीयावातोवामनोवेतिमंत्रोजप्यः ईश्वरस्यवातोवायव्याशांप्रस्थितस्यवायव्यांदिशंगच्छतम
द्यस्थितस्य १५ चंद्रस्याह मंत्रःसोमस्यापायसेत्यस्यश्वेतंस्रग्वस्त्राद्यंवायुसोमेचाप्रेकृत्वायायाद्राजाः वायोःकाष्ठा
सोमस्यचंद्रस्यापायसेतिमंत्रः श्रयत्सर्वंस्रग्वस्त्राद्यंश्वेतसक्तुकुसुमगंधधूपोपहारैःप्रतिमादिसर्वंश्वेतंवायुसो
मंचाप्रेपुरस्कृत्यवायोःकाष्ठांवायवींदिशंयायात्ब्रजेत् १९ धनदस्याह हाटकमूर्तिकार्याधनदस्यविभूषि
तोरत्नैः सर्वैःसगदांचश्रितांस्रग्वस्त्राद्यैर्विचित्रैरत्नसंभागोसीत्येषचमंत्रः ७ धनदस्यकुबेरस्यहाटकात्क

नकामूर्तिप्रतिमांकुर्यात् सर्वैरत्नैर्विभूषितालंकृतासगदांगदयापुक्तां विचित्रैर्नानावर्णैः स्रग्वस्त्राद्यैश्चसृजि
तां स्रग्वस्त्रकुसुमगंधधूपोपहारैः रक्तसौभाग्यसौख्यवस्त्रत्यर्थमंत्रः ७ बुधस्याह सौवर्णरजतासनेन्मि
थुनंचंद्रात्मजस्येष्यतेहारिद्रोदनसृष्टगंधकुसुमैर्गंधैश्चसंसृजनम् तुडुध्यस्यजपश्चतस्यकथितःस्याद्बुलजता
दिवागच्छेदुत्तरतोथनेश्वरबुधोध्यायास्वरस्कृत्यच ९ चंद्रात्मजस्यबुधस्यचसौवर्णेन्मिथुनंरजतासनेरजतम
येआसनेचेष्यतेतेन्मिथुनशब्देनस्त्रीपुरुषबुध्येतेन्मिथुनंहारिद्रोदनेरिद्रयरक्तंहारिद्रम् सृष्टैःसाधुभिर्गंधैः
कुसुमैर्गंधैश्चसृजितम् तस्यचंद्रात्मजस्यतुडुध्यस्येतिजपःकथितःब्रह्मजप्तादिवाजपःस्याद्भवेत् धनेश्वरबुधो
ध्यायश्चिंतयस्वरस्कृत्यचाग्रतःकृतोनरतः उत्तरतोनराशांचगच्छेत् ९ अथेशस्यामाह गोतन्नाकृतिभेर
वाप्रतिकृतिर्भस्मोर्कचाशूलिनोदभास्योदनसंयुतेनचवलिर्मंत्रोनमःशम्भवे १० शूलिनोमहादेवस्यप्रति
कृतिःप्रतिमागोतन्नागोचर्मकृताआकृतिर्भैरवाभीषणाया भस्मोत्कटाकार्या भस्मयुक्तेत्यर्थः ओदनसंयुक्तेन
षष्ठ्याचवलिःनमःशम्भवेइतिमंत्रः १० गुरोराह मूर्तिःस्यान्मणितोगुरोर्विमलकात्मीतेनवस्त्रादियन्मंत्रःप्रास
बृहस्पतेरितितयोर्यायादिशंश्रयतो २० गुरोर्बृहस्पतेर्विमलकात्मणोर्मूर्तिःप्रतिमास्याद्भवेत् वस्त्रादियत्सर्वंपी
तवस्त्रमाल्यपुष्पोपहारः अस्यबृहस्पतेरितिमंत्रः तोईशानगुरुस्मृत्वईशानीदिशंयायात् अथेदानींविधान-

माह २ दिङ्नाथंकुलदेवतांस्वनगरेयेषांकृताश्चालया स्तान्संश्रयथावज्रपवलिभिर्दद्याद्बलिंभैतिकाम् कृ
त्वापायसमाषमांसपललैर्भक्ष्यैर्नानाविधैर्बालक्रीडनकैस्सगंधिकुसुमैर्मूलैःफलैःसाडभिः २१ दिङ्नाथंदिक्प
तिंतथाकुलदेवतांस्वनगरेग्रामीयनगरेयेषांदेवतानामालयश्चकृताः तान्सर्वान्यथावज्रपवलिभिःसंश्रयस्व
देवस्यायंगवज्रपः यथाब्रह्मणःक्षीरादिना विष्णोःपरमान्नेनरुद्रस्यदधिमधुक्षीरपिकामोदकैर्गणानांमांसव
सादिभिः ततोभौतिकीभूतवलिंदद्यात् पायसेनमाषेनमांसेनपललेनपललेतिशल्कम् निष्पीडितानांवि
तेलानांशल्कवृपाणांविगतस्नेहानांतिलानांपल्लमिति मात्राशल्कलमितिलोकेप्रसिद्धः तथानानाविधैर्भो
ज्यैर्बालक्रीडनकैः बालानांशिशूनांक्रीडनका बालक्रीडनकाःसमुद्गादयः तैःसगंधिकुसुमैः सगंधिपुष्पैः
साडभिःसादिष्टैश्चमूलैर्बलिंकृत्वादद्यात् २१ अथस्य रथ्यापरद्वारनदीतटेषुचतुष्पथाट्टालकनिष्कुटेषु गु
हैकशृङ्गाद्रिषुयेवसंतिसंश्रयवाच्याप्रमथायथावत् २२ रथ्यामार्गम् परद्वारंनगरद्वारंनदीतटंनदीतीरं
तेषुचतुष्पथःचत्वारःपंथानःयत्रचतुर्णांवीथीनांसमाहारः चतुष्पथःअट्टालकम् प्रसिद्धम् प्राकारमिति
यावत् निष्कुटंशृङ्गागमं तथागुहागतम् एकशृङ्गः अद्रिःपर्वतःएतेषुचयेप्रमथादेवावसंतिनेसंश्रयाः
यथावद्बाह्यः यथावसंतेकिंतदित्याह २२ नमोस्तवशृङ्गकृताशटं डभल्लपाचरोभःपतिमातरिश्वनाम्

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

क्रवोरुद्राहिसर्पाशक्तिभूतपिशाचदैत्यानुचराश्चयेगणाः २३ शक्रइंद्रः हुताशनोऽग्निः दण्डभृद्यमः सर्पा
वोरनिऋतिः अम्भःपतिर्वरुणः मातरिश्वावायुः येषांसम्बंधिनोयेगणाः तथाक्रवोरोवैश्रवणः रुद्रईशानः
अहिसर्पः सर्पोगरुडः शक्तिभृत्कुमारः पिशाचादैत्योनयः दैत्याः प्रसिद्धाअसुराइतियेषामनुचरायेग॰
णाः येभ्योगणेभ्योवोयुष्मभ्यंनमोस्तु २३ अन्यच्च क्रुसमशरशरीरस्पर्धिनः कामरूपाविविधसुरभिवस्त्रस
ग्विनोमहावीर्याः पवनसदृशवेगामानिनोनित्यदृप्तास्तरुणदिनकरतिरस्पर्धितेजोदधानाः२४ तथायेग॰
णाःक्रुसमशरशरीरस्पर्धिनः तत्सदृशशरीराअस्पर्धः कामरूपाइच्छारूपाः विविधसुरभिवस्त्रस्रग्विनः
विविधानानाप्रकारसुरभिःसौगंध्यंवस्त्राणांयेषाम् स्रग्दामानिचेतविद्यंतेयेषु तथामहावीर्याः अमहद्वीर्यं
बलंयेषांपवनसदृशवेगाः वायुतुल्यवेगाः मानिनोगर्विताः नित्यदृप्ताः सर्वकालेमदिताः तरुणोयोदिवा
करः नैदाघीयोमध्याह्नार्कः तथायाहिदीप्तिः तत्स्पर्धितेजोदधानाः ततस्तेजोधारयंतितेभ्योवोनमः २४
अन्यच्च लम्बक्रोडाक्रुसादीर्घाखेजेकालाःश्वेताःस्थूलाःनानापत्तिवालोष्ट्रास्यावक्रौहीनाःक्रोडास्याश्च २५
येगणाः लम्बक्रोडलम्बोदराःक्रुसाअनुच्चाःदीर्घाअत्युन्नताःखञ्जाविगतपादाः एकालाएकनयनाः श्व
क्रोडवलाःस्थूलाअत्युत्स्वनागाःनानास्या नानामुखाःपत्तिसदृशास्याश्वालसदृशास्याःसर्पमुखाः उष्ट्रास्याः

एंगा

५३

करभमुखाः वक्रेहीनमुखरहिताःक्रोडास्याश्च क्रोडमुदरंतद्वास्येयेषांतेभ्योवोनमोस्तु २५ अन्यच्च वक्रवक्र
शिरोभुजपादृशःकृकिलासभुजंगकृतभरणाः विकटाभृकुटीकटरत्नभृतःतरुणार्कतडिदुतभृकुपिलाः २६
येगणावक्रवक्त्रा वक्रमुखाः वक्रशिरसोवक्रमूर्धानः वक्रभुजावक्रहस्तावक्रपादाःवक्रचरणाः वक्रदृशो व
क्रनेत्राःकृकिलासकृताभरणाः कृकिलासः प्राणीतेनकृतमाभरणंयैःभुजंगकृताभरणाः भुजंगसर्पः
विकटाविरूपाः भृकुटीकटारत्नभृतःभृकुटेषुशिरःसूर्यकटानिरत्नानियेधारयंति तरुणार्कःमध्याह्नादि
त्यः तडिद्विद्युत् हुतभुगग्निस्तद्वत्कपिलातेभ्योनमोस्तु २६ अन्यच्च भ्रमरतमालहिपगवलाभातिमिर
मेघप्रतिमशरीराः अशनिनिपातस्वनसमनादाहुतगमनेचश्वसनमनोगाः २७ येगणाभ्रमराभा भ्रमरस
दृशकांतयः तमालाभाः तमालोवृक्षविशेषः हिपोहस्तीगवलंमहिषशृंगं एषांसदृशाःसदृशकांतयः ति
मिरगणापर्वतानांपर्वतानां मेघानामम्बुदानांचप्रतिमशरीरांतत्सदृशाः अशनिनिपातेविद्युत्पातसमये
यःस्वनःशब्दस्तत्समोनादोयेषांतेकंकालदयोमेघरूपाः हुतगमेनेतरितगतौश्वसनमनोगाः श्वसनोवायुम
नश्चितेश्वसनइवमनइवचयेगच्छंतितेभ्योवोनमोस्तु २७ अन्यच्च असिमुसलगदाशूलशक्तिशूलहुमसशरा
सनबाणचक्रहस्ताः कणयपरिघकुंतमुष्टिमायालगुडकुलिशतोमरिपाणयश्च २८ येगणाःअसिहस्ताःश्च

२८

लहस्ताडमहस्ताः सशरासनबाणहस्ताः शरासनेथवः बाणाः शराः सशरासनबाणहस्ताः चक्रहस्ताः तथाक
णयधारिणः परिघधारिणः केतधारिणः मुष्टिधारिणः मायाधारिणः लगुडधारिणः शक्तिधारिणः एभ्यो
वोनमोस्तु २८ अथवा भूतप्रेतपिशाचगणाबलिंसम्भृताः भभर्त्रीविजिगीषुर्मानिवेदितंवः निवारीन्द्रिगणाम॰
तोबलिंविचित्रंदास्यामः सविषयमेतवः प्रसादात् २९ सम्भृताभूतसंयुक्ताहेप्रमथगणादेवगणाः एयमिदं
भभर्त्रीराज्ञाविजिगीषुणावोयुष्माकंबलिंनिवेदितंभूतं अथवोयुष्माकंप्रसादादरीशत्रुजिगीषुविषयमेत
प्राप्तोस्मात्कारणाद्विगणानानाप्रकारंबलिंदास्यामइति २९ अथवा राजावः शरणमुपागतः सम्भृतस्सा
सामात्यस्ससुतकलत्रमित्रबन्धुः रक्षार्थंमत्रजपतेः सहायकृत्यंकर्वीथेरिपुबलसंक्षयायतस्य ३० युष्माकं॰
राजासम्भृतोभूतयुक्तः सामात्योमात्ययुक्तः ससुतः सकलत्रः समित्रः सबन्धुः शरणमुपागतः सम्पकाप्तः यू
यंचमन्त्रजपतेः राज्ञोरक्षार्थंसहायकृत्यंसहायकार्यंकृपाश्चर्वकुर्वीथ अथवा किमर्थं रिपुबलसंक्षयाय श॰
त्रुबलसंक्षयायचास्यसहायकृत्यंकुर्वीथमिति ३० अथवा स्वप्नेनिमित्तमथवामन्त्रजेश्वरस्यथ्रुसेकतमम
स्मन्त्रयाज्जयाय एवंभवत्युपकृतंसमहद्भवद्भिःकार्यंकरिष्यतियथाभवतोप्रसादात् ३१ अथवास्यमन्त्रजेश्वरस्य
राज्ञोजयाज्जयायजयपराजयार्थंसमुपकृतमंनिमित्तंयस्मध्येदृष्टंपवंकृतेभवद्भिर्युष्माभिस्समहदृतीवोपा॰

५५

शस्यते प्रथमर्क्षेभरणीषुतुलसिद्धार्थकरुद्रदारुवचा १ + ३

कृतंभवति यथायेनप्रकारेणभवतांप्रसादात्कार्यंकरिष्यति ३१ इतियोगयात्राविघ्नौचत्युपहाराध्यायः
षष्टः ६ ॥ अथस्नपनाध्यायोव्याख्यायते तत्राश्विनीषुभरणीषुचस्नानमाह मदयंतिकाश्वगंधामदनफ॰
लवचामधूकं प्रथमर्क्षेश्विन्यांमदयंतिकाश्वगंधामदनफलंवचा मधुमालिकंएतानिस्नानेशस्यंतेसिद्धा
र्थकाः गौरसर्षपाः रुद्रदारुदेवदारुवचाएतानिभरणीषुशस्यंते १ अथकृत्तिकारोहिणीरोहू न्यग्रोधशि
रीषाश्वत्थपत्रगंधाश्च कृत्तिकास्नानेवटबीजशस्ततोयैर्जेयार्थिनोरोहिणीस्नाने २ न्यग्रोधशिरीषाश्वत्थः
एषांपत्राणिगंधःसगंधद्रव्याणिएतानिकृत्तिकास्नानेवटबीजःसर्वबीजःशस्ततोयः प्रशस्तजलःतैर्जयार्थि
नोनरस्यरोहिणीस्नाने २ अथमृगशिरआर्द्रयोराह मुक्ताकांचनमणिसम्प्रयोजितेनाम्भसामृगांकर्क्षे रो
हेवचाश्वगंधाप्रियंगुमिश्रैर्जलैःकथितं ३ मुक्तामुक्ताफलानिकांचनं सुवर्णंमणयोरत्नानिएतैःसंप्रयोजि
तेनसंयुक्तेनाम्भसाजलेनमृगांकर्क्षेसौम्यनक्षत्रेमृगशिरसिस्नानं वचाश्वगंधाप्रियंगुएतैर्मिश्रितैर्जलैरोहि
र्क्षेआर्द्रायांस्नानंकथितं ३ पुनर्वसुतिष्ययोराह आदित्येगोमयगोष्ठमृद्भिरथगोरशालाभिःपुष्येसिद्धार्थ
द्विसहस्रप्रियंगुमदयंतिकाभिश्च ४ आदित्येपुनर्वसौगोमयगोष्ठमृद्भिःस्नानमिष्यतेगोष्ठंगोस्थानंततआ
नीतामृत्तिका अथपुष्येगोरशालाभिःगोराःश्वेताःशालंतेशोभंतेसिद्धार्थकानांगौरसर्षपानांद्विसहस्रंप्रियंगु

एणां

मदयंतिकाभिःस्नानमिष्यते ४ अथैषामन्याफल्गुणीनामाह वल्मीकगतामृद्भिस्सर्पपिष्टैर्देवनिर्माल्यैः ३
वीसफल्गुणीषुसलवणाघृतशाम्बलैःप्रोक्तं ५ सर्पैश्चैषायोवाल्मीकगतामृद्भिःस्नानमिष्यते पिष्टैमन्यायो
देवनिर्माल्यैःस्नानमिष्यतेसर्वफल्गुणीषुसलवणाघृतशाद्वलैःस्नानेप्रोक्तंकथितं ५ उत्तराहस्तचित्रास्वाह
शतपुष्पयाप्रियंगुसुस्नाभिश्चोत्तरासुकुर्वीत हस्तेसरोगिरिमृदाचित्रायांदेवनिर्माल्यैः ६ उत्तरासुउत्तरफाल्गु
णीषुशतपुष्पयाप्रियंगुसहिताभिर्वस्नाभिःस्नानंकुर्वीत हस्तेसरोगिरिमृदा सरोमृदागिरिमृदापर्वतमृदा
चस्नानमिष्यतेचित्रायांदेवनिर्माल्यैःस्नानमिष्यते ६ अथस्वातिविशाखाऽनुराधाज्येष्ठानांस्नानमाह स्वातौ
जलसहकुसुमैरिंद्राग्नेमत्स्यपद्मकतौदैःमैत्रेसरिद्भयमृदाहरितालमृदाचमार्दे ७ जलसहकुसुमैःजल।
सम्भवकुसुमैःस्नानमिष्यते स्वातौ ऐंद्राग्नेविशाखायांमत्स्यपद्मकतौदैःस्नानमिष्यते मैत्रेनुराधायांसरि
द्भयतटमृदास्नानमिष्यते सरित्तटीमार्दे ज्येष्ठायांहरितालमृदाहरितालेनमृत्तिकयास्नानमिष्यते ७ म
लपूर्वषाढयोराह भद्रासनेशमीमयपत्रसहस्रहयाम्बुभिर्मूलेसमयकपद्ममत्स्यैःस्नानमाषाढपूर्वासु ८
भद्रासनेभद्रपीठेशमीमयपत्रसहस्रहयेनसंयुक्तैरम्बुभिर्मूलेनस्नानमिष्यते आषाढासुपूर्वासुमयूकस
हितैःपद्ममत्स्यैःस्नानमिष्यते ८ उत्तराषाढाश्रवणयोराह कर्यादुशीरपद्मकचंदनमिश्रेणवारिणावैश्वे

नःकुभयकूलसंगममृत्कनकैःकीर्त्यतेश्रवणे ९ वैश्वेउत्तराषाढायोउशीरकपद्मकचंदनमिश्रेणवारिण
जलेनस्नानंकुर्यात् नदीकुभयकूलसंगममृत्तिकयाकनकेनसवर्णेनस्नानंकीर्त्यते ९ धनिष्ठाशतभिषजो।
राह घृतकुद्दारुमधुभिश्चवासवेवारुणेघृतलौदैःसमदनफलसहदेवाम्बुश्रुकमदनिकामिश्रैः १० वास।
वेधनिष्ठायांघृतमाज्यंकुद्दुदेवदारुमधुमाक्षिकंपत्रैःस्नानमिष्यतेवारुणेशतभिषजिघृतलौदैःलोद्रंमाक्षिकं
घृतलौदैःकीदृशैःसमदनफलसहदेवाम्बुश्रुकथान्यानि मदयंतिकामिश्रैरम्बुभिःस्नानमिष्यते १० अथपूर्व
भद्रोत्तरभद्रपदयोराह श्रीवासकःप्रियंगुश्चाजेस्याद्दुत्तरासुगुरुगन्धा शस्ताःसपद्मकोशीरचंदनमानवेंद्रा
णाम् ११ आजेपूर्वभद्रपदायांश्रीवासकःप्रियंगुःस्नानेस्याद्देवेत्र उत्तरासुगुरुगन्धःसहपद्मकोशीरचंदना
निमानवेंद्राणाम् रात्रौस्नानेप्रशस्ताः ११ रेवत्यामाह रेवत्याद्दुषभद्विपविषाणकोशैस्सर्पिमधुपूर्णैः गो
रोचनांजनयुतैःसलिलैश्चयियासतांपुंसाम् १२ दुषभोदंतःद्विपोहस्तीदुषभद्विपानांविषाणकोशैःपू
गगर्भैःससर्पिमधुपूर्णैः घृतमाक्षिकसंपूर्णैःकिंभूतैःगोरोचनांजनयुतैःसलिलैर्यियासतांपुंसांस्नानमि।
ष्यते १२ स्नपनविधानमाह गिरिवाल्मीकनदीसंगमकूलद्वयशक्रपादमृद्भिरतः द्विपदुषभविषाणपा।
र्थिवगणिकद्वागदृताभिश्च १३ गिरिःपर्वतःवाल्मीकोमृत्कणःनदीसंगमकूलद्वयं यस्माद्दुपत्रानदीतत्र

दीमूलेतत्रऋलहृदयेशक्रपादइंद्रस्थानमूलम् पभ्यःस्थानेभ्योयामदस्लाभिरतोनेतरंहिपोहस्तीहृषभोदांतः
हिपहृषभयोः शृंगोद्भूतायामस्निकापार्थिवोगजागणिकावेश्या गजगणिकाद्वारार्द्धकृताभिश्चमस्द्भिः १३ अ
थ चक्षु गिरिशिखरेमूर्धानंवाल्मीकमदाचशोचयेत्कर्णौ नखभयऋलसंगमस्द्भिःप्रक्षालयेत्पार्श्वे १४ गि
रिशिखरमस्निकांमूर्धानंशिरःशोचयेत् वाल्मीकमदाचकर्णौशोचयेत् नखभयऋलमस्द्भिःपार्श्वेप्रक्षालयेत्
१४ अथ चक्षु इंद्रस्थानाद्ग्रीवाबाहुकरिहृषभयोर्विषाणाग्रात् हृदयंचनरपद्वारात्कटिमपिवेश्याहृद्द्वारात् १५
इंद्रस्थानमस्निकायाग्रीवांप्रक्षालयेत् करिहृषभयोर्विषाणाग्रात् शृंगप्रोतात् आनीतयामदाबाहुप्रक्षाल
येत् नरपद्वारामस्निकयाहृदयंशोचयेत् वेश्याहृद्द्वारात्कटिमपिशोचयेत् तत्रऽऋक्षवत्स्थानंकार्यमिति १५
नतत्रेषुप्राशनीयद्रव्याण्याह अक्षतमाषाःसिद्धास्तिलसहितास्तण्डुलादधिचगव्यम् हृषभपिशितंमृगस्य
चपंचानामस्थिम्यादीनाम् १६ अस्थिम्योचयवमाषाःसिद्धापक्वंप्राश्नीयात् तिलसहितास्तंडुलाभरणाम्
ऋक्षिकासहचगव्यम् दधिरोहिणीहृषभपिशितंदांतमांसं मृगशिरसिमृगमांसं एवंपंचानामस्थिम्यादीनां
प्राशपयायात् अत्रहृषभमांसमऋक्षसामान्येन तथापियस्यनविरुद्धंभक्षणेनतस्यतद्दीयते ततोराजानंप्र
धान्येनाधिकृत्यसर्ववर्णेषयात्राविधीयते सर्वकार्येषु एवमनरत्रापि १६ अन्येत्वाह रुधिरविलायनन्याय

सभक्षंगमांसानिशंकरादीनाम् पिंडेतिलोदनषष्टिकामंऋक्षहृदयेपरतः १७ शंकरआदौ तदादीनांपंचानां
तथारुधिरमादायो विलायनेहृतशल्कम् तस्यनर्वसो पक्षेपायसंभक्षंगमांसमक्षेषायाम् पिंडेमचार्यां
षाष्टिकंशालिन्नम् परतोऋक्षहृदयेफलाण्योईयोरिति १७ अन्येत्वाह प्राप्तप्रियंगुचिंचोडुंबाफलयावक
ऋक्षे त्याज्यमधुसर्पिषीचरस्तान्मूलामफलकवोमूलात् १८ प्रियंगवोहस्तेप्राप्तप्रियंगुचिंचानानाविधाश्चेडुंबाः प
तिप्रभृतयः चिंचायांस्वातौफलानि यावकंयावप्रकारंविशाखायांऋक्षहृदयेमध्वे मधुसर्पिषीज्येष्ठायाम् मूले
मूलानि आपःपूर्वषाढासुसक्तवउत्तरषाढास्व १८ अन्येत्वाह श्रवणादीनामद्यात्कलिंशाकंविडालमांसंच
श्रोत्रेयथेष्टमांसंचसक्तवोमाषसंयुक्ताः १९ श्रवणादीनांनक्षत्राणामद्यात् श्रवणेशालिंपनिष्टायांशाकं
शतभिषजिविडालमांसम् पूर्वभद्रपदायामाजमांसं उत्तरभद्रपदासुयथेष्टंयथाभिमतंमांसम् रेवत्यांस
क्तवोमाषसंयुक्ताः १९ क्षिप्तप्राशनमाह प्राच्यादिषुतंतिलोदनमत्स्यक्षीरमितिप्रदक्षिणम् अद्यान्नरपतिर्य
थादिशंनक्षत्राभिहितंचसिद्धये २० प्राच्यादिषुपूर्वादिषुदिक्षुप्रदक्षिणेनहृतंदीनद्याक्षिपेत् तद्यथापूर्व
स्यांदिशिहृतं दक्षिणस्यांतिलोदनं पश्चिमायांमत्स्यानि उत्तरस्यांक्षीरमितिनरपतीराजायथादिशंमद्यात्
यस्यांदिशिगंतमद्यतस्तस्यांतत्प्राशनमक्रम् तदितियथानक्षत्राभिहितंनक्षत्रोक्तंकार्यंचसिद्धये २० तत्र

शुभाशुभमाह अस्वादुकतकचमतिकानविद्दुर्गंधितयक्तदभरियच्चजग्यम् सस्निग्धशुचिरुचिरमनोनुकू
लंस्वादुत्रेवदुचजयाययानकाले २१ यदन्नंजग्यंभक्तितंअस्वादुस्वादुविहीनं कुतंपतितंकचविद्दुकेशसंयुतं
मक्षिकाभिरनविद्दुयाप्तंदुष्टोगंधोयस्यतत् सभक्तविशेषःतयक्तं अनायुष्यमनारोग्यमसमर्थ्यचातिभोजन
मितिस्मरणात् यच्चाभरिजग्यंभक्तविशेषमित्यर्थः तत्रैवायात् यत्सरःसस्निग्धसपङ्कंमृदुकोमलंस्वच्छिरंदीप्ति
मत् मनोनुकूलंचित्ताह्लादकरम् स्वादुमिष्टंवदुप्रभृतंच उद्यानकालेयात्रासमयेभक्तंसज्जयायभवतीति २१
योगयात्रायांस्वप्नभक्षणाध्यायःसमाप्तः १ अथाग्निनिमित्तानिव्याख्यायंते तत्रादौवेदीलक्षणमाह वेदीसमा
शुल्वविधानदृष्टादिक्ष्यानमानाद्यधिकारहीनां मुष्टप्रमाणेनकरोतिभंगंदिग्वक्रसंस्थाचनसिद्धिदास्यात् १
यावेदीशुल्वविधानेनदृष्टा शुल्वविधानेनसूत्रान्वेषणेनशास्त्रपरीक्षालक्षणेनदृष्टाद्वेषिता साशुभा तथादि
शांस्थानेनमानेनचनाधिकारहीनासाचप्रमाणेनमुष्टाहीनाभंगंकरोति दिग्वक्रसंस्थाचयाविदिक्ष्यासान
सिद्धिदास्याद्वेत् १ अथस्य प्राग्भागहीनानगरस्यनेष्टापरोधसोदक्षिणभागवक्रा नरेंद्रजायाशुभदाप
रास्याद्दुदग्वलेशस्यनपसमर्थे २ यावेदीप्राग्भागहीनासानगरस्यनेष्टानशुभा दक्षिणभागाद्यावक्रास्पष्टा
साचप्रोधसोनेष्टा अपरस्यांपश्चिमायांवक्रा सानरेंद्रजायायानशुभा उदग्भागस्योयावक्रासानृपस्यराज्ञो

शुभा २ इदानींहूयमानस्याग्नेरुपकरणद्रव्याणांलक्षणमाह सत्रेरलीढंनपिपीलमक्षिकामलाविलंवाविज
यप्रदंहविः द्रव्याणपनूतानिपवृःपुरोहितोजुहोतिसम्पक्तजयायभूभृताम् ३ यद्धविःसत्रेप्राणिभिर्मार्जारादि
भिरलीढमस्वादितं नपिपीलमक्षिकामलाविलंवापि पिपीलकादिभिर्मक्षिकादिभिश्चरहितम् मलेनचाविल
मकलुषम् तद्विजयप्रदंतद्यद्द्रव्याणिहवनीयानिपूतानिपरिशीर्णानिपुरोहितःपवृर्दत्तःसम्पन्नहोति
तद्भूतोराज्ञोजयायभवति ३ अथस्य गन्धमाल्यचरुकुंभभाजनस्रुक्कुशयज्ञनसर्पिषोयदा भंगविस्मृतिनि
पातहीनतापार्थिवस्यनतदाभवेत्क्षिवम् ४ तथागंधानांसगंधिद्रव्याणांमाल्यानांचक्षणांचतथाकुंभानांभा
जनानांस्रुक्स्रुचांकुशानांदर्भानांयज्ञनानामन्येषांसर्पिषांघृतस्यच भंगस्फोटनेविस्मृतिर्विस्मरणंनिपातः
पतनंहीनताहीनत्वंतदापार्थिवस्यराज्ञोनशुभंभवेत् ४ अथस्य शांतायांदिशियदिशोणवर्णशङ्खस्मशानोरु
नमिभस्मेरितनिवासःपंसांवाप्रसुप्तचेष्टितप्रलापाःश्रूयंतेयदिचजयोक्तिहोमकाले ५ यदिहोमसमये
शांतायांदिशिसर्वोकायां शोणानांवर्णानांपटहानांचशब्दःअथवासमशानामस्थानोरुतेशब्दाः इभानांहस्तिनां
संहितानि गजगर्जितानिवासःभवेयुःपंसांपुरुषाणांवाप्रसुप्तचेष्टितानांप्रलापाःयदिहोमकालेश्रूयंते
तदापार्थिवस्यराज्ञोजयोक्ति ५ होमकालेमंत्रगणनाह अप्रतिरथःसमस्योयात्रालिंगानिचाभयश्चगणः

स्वस्त्ययनशङ्खवक्त्रापराजितायुष्यमंत्राश्च ९ इंद्रश्चंद्रेतिगणोयत्रेचंद्रेप्रतिभूतेभूतेति सूक्तंमहाव्याहृतयो
मंत्राशीर्वैश्रवामंत्राः प्राजापत्याश्चोक्ताहोमेनिर्गच्छतोनुगमेनच अग्निपुरोहितसंस्थानतोनिमित्तानिलक्षणानि ८
अप्रतिरथोग्रामंत्रसमक्षः यात्रालिंगश्चमंत्रोगणःस्वस्त्ययनशङ्खवक्त्रा अपराजिताआयुष्यमंत्राश्चमंत्राः य
त्रेचंद्रेतिगणःभूतेभूतेतिगणःसूक्तास्त्रयोक्ताःमहाव्याहृतयःमंत्राःआसूक्ताः वैश्रवाश्चयेमंत्राःप्राजाप
त्याश्चयेमंत्राः एतेउक्ताःकथिताः होमेवाक्तोनिर्गतोयात्रायामनुगमने ततोनंतरं अग्निपुरोहितसंस्थाना
निनिमित्तानिलक्षणानिलक्षणीयानितानि चाह ९ कृतेपियत्रेनिकृष्टाकृष्टाणार्यानयकाष्ठाविमृत्वोनता
र्चिः वामीकृतावर्तशिखोतिधूमोविच्छिन्नसाकम्पविलीनमूर्तिः २ सिमसिमायतियस्यहविर्ईतेसुरथनुःस
दृशःकपिशोथवा रुधिरपीतकवभ्रुहरिच्छविपरुषमूर्तिरनिष्टकरोनलः यत्रेपिकृतेसतिप्रतिकृशः
कृषानुरग्निरतिकृषोतिसत्यः तथायातयकाष्ठाविमृत्वःयातयायांदिशिविमृत्वंलतार्विर्विनतज्वालः
वामीकृतावर्तिशिखोवामावर्तज्वालः अतिधूमोवहधूमः विच्छिन्नाविभक्तासकम्पकम्पयुक्तो विलीना
भूमौलग्नामूर्तिर्यस्यासौअनलोग्निः अनिष्टोशुभः यस्याग्नेर्हविर्ईतेसिमिसिमायति सुरथनुःसदृशइंद्र
चापानुकारी अथवाकपिलः तथारुधिरच्छविः रुधिरकांतिःपीतच्छविः बभ्रुच्छविः भ्रूकृष्णकपिलो

श्यामिश्रमूर्तिः हरितच्छविः हरितकांतिः परुषमूर्तिः रूक्षदेहः एवंविधोप्यनलोनिष्टकरः २ अन्यच्चाह
स्वरकरभवानरोनरूपोनिगडविभीषणशङ्खरूपभद्रा शवरुधिरवसास्थिमज्जगन्धोद्धतभगनिष्टफलःस्फुलिंगा
कुञ्च ९ खाकु क्रूरःखरोगर्दभः करभउष्ट्रःवानरःकपिःएषामनुरूपः सदृशः निगडैर्बन्धनैःभीषणोभयावहः
शङ्खरूपभद्रा एषांसदृशानिवारूपाणिधारयति शवोमृतपुरुषः रुधिरंरक्तंवसामेदःअस्थिप्रसिद्धंमज्जाप्रसिद्धा
एषांसदृशगन्धोयोद्धतभगग्निःसोनिष्टफलः तथास्फुलिंगकुदभ्रुभइति ९ अन्यच्च चर्मविपाटनतस्यनिना
दोजर्जरमंदविस्वरोवा आकुलयंश्चपुरोहितसम्पान्यूमलवैरशुभायद्धताशः ९ योद्धताशोग्निःचर्मणोविपा
टमानानांतस्यनिनादःसदृशशब्दः जर्जरोभिन्नःमंदःस्वल्पःविस्वरः परुषोवारवःशब्दोयस्य अन्यच्चपुरोहितस
म्पान्समागतान्यूमलवैराकुलयन्सशिवायनभवति ९ शुभलक्षणान्याह हारारक्तकुंकुमदेहसन्निभःसेहतोगस
खदोमहोदयः अंकुशातपनिवारणाकृतिर्ईयतेस्यतपसोनरस्यभक ९ योद्धतभगग्निरेवंविधःहारोमुक्ताहारः
रक्तकुंकुमदेहप्रभाविशेषः इंद्रचंद्रमाः एषांसदृशःसेहतोग्रामः अंगसखदःमहोदयः वहत्यमाणःअंकुशः प्रसि
द्धः आतपनिवारणंछत्रंतत्सदृशाकृतिर्यस्यसोस्यतपसोस्वपुण्यानोनदृश्यते ९ अन्यच्च स्नानावसानस
मयेसयमजलार्विःस्निग्धःप्रदक्षिणमुद्धतभङ्गनृपस्य गंगादिवाकरसुताजलचारुहारोधौतसमदृशनो

वशगांकरोति ११ एवंविधोऽतभगाग्निः नृपस्यसत्तः समुद्रशत्रोसागरमेखलांधांगीभूमिंवशगांकरोति कीदृशी
यांत्री गंगाजाह्नवीदिवाकरसुतायमुना तयोर्यत्रसंगतेदेवस्यार्चनीयोहारोयस्यास्ताम् कीदृशोग्निःसाहावसान
समयेप्रणीतइतिदानकालेसयमेर्वज्ञेलार्विषोयस्याग्नेःस्निग्धोज्वलःप्रदलितशिखः प्रादलितेपनशिखाज्वालायस्याः ११
अन्यच्च चामीकराशोककरणकाम्रवैडूर्यनीलोत्पलसन्निभेभ्रौ नभांतमंतर्भवनेवकाशंकरोतिरत्नाश्रहतेनृपस्य १२
एवंविधेभ्रौनृपस्यरात्रौधांतमंधकारमंतर्भवनेगृहमध्येवकाशंनकरोति यतोरत्नोश्रहतेगृहमध्येरत्नानामंशवो
रत्नांशवस्तैर्हतेनष्टम् रत्नोश्रहतमित्यनेनरत्नलाभउक्तः कीदृशेभ्रौचामीकरंसुवर्णंअशोकः पुष्पविशेषः कर्णिकारः
पुष्पविशेषःएवमन्यः पद्मः वैडूर्यंरत्नविशेषः नीलोत्पलमिंदीवरम् तेषांसन्निभेसदृशेसन्निभेभ्रौ १२ अन्यच्च ॥
येषांरथोद्यार्णवमेखलेतिनोसमस्तनोग्निःयदिवापिडंडभेः तेषांमहान्यभवतांविग्रहिताभवंतियानेतिमिरोपमा
दिशः १३ येषांराज्ञांरथोद्यारथसमूहाः अर्णवःसमुद्रः मेखलाखंडः दंडीहस्तीतेषांसमस्तनस्तस्यःशत्रुःयदिवापि
डंडभिसमस्तनो डंडभिर्वीयविशेषः एवंचाग्निः तेषांराज्ञांमहान्यायेरभारस्तिनस्तेषांयेत्रतास्ताभिरवग्रहिता
रुद्धादिशः यानेगमनेतिमिरोपमाअन्धकारसदृशाभवंति तिमिरोपमादिशइत्यनेनहस्तिवाहत्वमुक्तम् १३
अन्यच्च ध्वजकुंभहरयेभभृतामत्रभूपेवशमेतिभृभृताम् उदयास्तथरायरायरहिमवद्विन्ध्यपयोधरायरा १४

ध्वजःप्रसिद्धः कुंभोघटः हरयोश्वःइभोहस्तीभृभृतःपर्वतायेषामत्रभूपेसदृशेभ्रौ भृभृतांराज्ञांधराभूर्वशमेति की
दृशीधरा उदयास्ताख्योधरायरोपर्वतौ तावेवोष्टोयस्याः तथाहिमवद्विन्ध्यपयोधरादिमवान्हिमाचलः विंध्यो विंध्या
चलः तावेवपयोधरौस्तनौयस्याः १४ अन्यच्च हिरदमदमहीसरोजलाजैर्हतमधुनोश्वहताशनेसगंधे प्रणत
नृपशिरोमणिप्रभाभिर्भवतिपरस्फुरितेवभूर्नृपस्य १५ हिरदोहस्तीतस्यमदंमदवारि महीभःसरोजः पद्मम्
लाजाःप्रसिद्धाःहतेप्रसिद्धेमधुमालिका एतेषांहताशनेभ्रौसदृशगंधेनृपस्यराज्ञोभूमिःपुरतोग्रतःप्रणतानांनृपा
णांशिरोमणिप्रभाभिश्चूडारत्नकांतिभिस्फुरितारंजिताइवभाति १५ इदानींसर्वकार्येषुग्निलक्षणानामतिदेशमा
ह अथाग्निनेयत्फलमुक्तमस्मिंस्तत्सर्वकर्मादिषुपौष्टिकेषुलग्नेषुसर्वेषुचवह्निकार्येषुवेदेत्वस्यथाभूरूपम् १ ९
अस्मिन्नध्यायेयत्फलमग्न्याश्रितमुक्तंतज्जातकर्मादिषुपिज्ञेयम् आदिग्रहणान्नामकरणचूडाकरणोपनयनविवा
हेषुपियज्ञेषुसर्वेषुचकार्येषुग्निकार्येषुवमनेनप्रकारेणायस्यथाभूरूपंविप्रादीनांयथासम्भवंफलंवदेद्भूयादिति १९
इति योगयात्राभाष्येग्निनिमित्ताध्यायोष्टमः ८ अथनक्षत्रकेटभंव्याख्यायते तत्रतावत्सर्वस्यवपुषःषड्नक्षत्राणिभ
वंतीत्याह जन्मर्क्षमायेदशमंतकर्मसांघातिकंषोडशमंतमाद्यात् अष्टादशंस्यात्समुदायसंज्ञंवैनाशिकंविं
शतितस्तृतीयम् यत्पंचविंशंखलमानसंतत्षड्तमेवंपुरुषस्तसर्वः १ येननक्षत्रेणप्रसोजातःतन्नाम्नायेनन

ञ्जन्मर्क्षसंज्ञम् तस्मादेवदशमेनक्षत्रेकर्मसंज्ञम् आद्याक्षन्मनक्षत्रात्सोऽशमक्षत्रेसैंघातिकम् आद्याद्दशाद्दशमक्षत्रे
सामुदायसंज्ञम् विंशतिभिस्त्रिभिश्चवैनाशिकम् आद्याक्षत्रयोविंशेवैनाशिसंज्ञम् आद्याक्षत्रेचविंशमानससंज्ञम्
एवत्वागमार्क्षः एवमनेनप्रकारेणसर्वःपुरुषःषड्वृत्तसम्भवइति १ राज्ञोविशेषार्थमाह राज्ञोनवर्क्षाणिभवंतिजा॰
तिदेशाभिषेकैस्सहितानिभानि राज्ञोभिषेकर्क्षमुक्तमिश्रेसाधारणेदेसहषड्विराद्यैः २ किंतत्रदोषाश्चगुणाश्चसा॰
र्वैश्चथानमेकंपुरुषंभजंते राज्ञोनपस्याभिषेकर्क्षेअभिषेकनक्षत्रमभिअर्मंतिकथयंति तद्यत्रेयक्षुभाशुभेतत्रे
वन्यपस्यभवति नान्येषांजनानाम् हेनक्षत्रेजातिदेशैनक्षत्रेआद्यैःषड्भिस्सहसाधारणेतेरुपतमेरन्येपिजनास्तापंते
किंतत्रास्मिन्दोषापदोषाश्चगुणाश्च एकमेवप्रधानंपुरुषंराजानंसर्वेभजंते नान्येषांवाहुल्येनभजंतइति २ जा
तिदेशाभिषेकनक्षत्राण्याह कर्मोपदिष्टानिदिष्टेशभानिराज्ञाभिषेकाहनिचाभिषेकम् याजातयोत्तस्यभवंस्त॰
स्तावत्सामिदेवतनिराकलार्थम् ३ देशभानिदेशनक्षत्राणिकर्मोपदिष्टानिकर्मकथितानिसंहितायां नक्षत्र
त्रयवर्गेराशीयाद्यैर्वावस्थितेनैवथा भरतवर्षमध्येप्रागादिविभाजितादेशाः इत्यादिदेशादिदेशविभागेनदेशन
क्षत्रंज्ञातव्यम् तथाराज्ञाभिषेकेहनि अभिषेकोदयोयत्रक्षत्रेतदभिषेकनक्षत्रे यस्यनक्षत्रेयाजातयोभवंतिता
दैवतनिराकलार्थमतोनंतरंवक्ष्यामिकथयिष्यामि ३ तच्चाह श्वोत्रयंसानलमप्रजानांराज्ञोतपुष्येनसहोत्तरा

स्य

९०

णि सपौसमैत्रपितृदैवतंचप्रजापतेर्भचक्रुषीवलानाम् ४ श्वोत्रयंसानलंकृत्तिकसहितं अप्रजानांब्राह्मणा
नांराज्ञोक्षत्रियानांपुष्येनसहोत्तराणित्रीणि सपौसंरेवतीसहितमनूराधाभंपितृदैवतंचम ह्यत्वेप्राजापतेर्भरो॰
हिणी एतानिकुषीवलानांकार्षिकानामित्यर्थः ४ अन्यच्च आदित्यहस्ताभिजिदश्विनानिवणिग्जनानांप्रभवं
तिभानि मूलंत्रिनेत्रानिलवारुणानिभान्यप्रजातेःप्रभविस्तायाः ५ आदित्यःपुनर्वसुः हस्तः अभिजित् अश्वि
नमश्विनीएतानिभानिनक्षत्राणिवणिग्जनानांप्रभवंति स्वामिनइत्यर्थः मूलंत्रिनेत्रमार्द्राअनेलेस्वातिः वरु
णंशतभिषक् एतानिभानिनक्षत्राणि अप्रजातेःकुरजातेर्याप्रभविस्तायाप्रभवंशीलंतस्याः ५ अन्यच्च सौम्यं
हचित्राश्रवसुदैवतानिसेवाजनस्याम्यमपागतानि सार्पविशाखाश्रवणाभरणाश्चेंद्रजालजातेरपिनिर्दिशंति ६
सौम्यंमृगशिराःरौद्रंज्येष्ठाचित्राश्रवसुदैवतंधनिष्ठाएतानिसेवाजनानांस्वाम्यंप्राप्तानिसार्पमसेषाविशाखाश्रव
णाःभरणाएतानिचेंद्रजालजातेरपिनिर्दिशंतिकथयंति ६ इदानीमपतापलक्षणमाह रविरविसुतभोगमागतं
क्षितिसुतभेदनवक्रहर्षितम् ग्रहणगतमथोत्कयाहतंनियतमषाकरपीडितंचयत् ७ तदपहतमितिप्रच
लतेन्द्रकृतंविपर्ययगतमेववा निगदितपरवर्गहर्षणोक्तिविपर्ययगंसमस्तये ८ रविरादित्यःरविसुतः
सौरः अनयोरेकस्यभोगमागतंप्राप्तम् क्षितिसुतोंगारकः तेनभेदनंमध्यगमनंस्यादनेवा तद्वक्रेणवाहर्षि

योगा॰
टी॰
९१

तम् दृष्टंग्रहणगतंयेननक्षत्रेणग्रहणंभवतितद्ग्रहणगतम् अथोल्कयाहतेपीडितेनियतेसर्वकालमुपाकरेणचे
द्रेणायसीडितेनक्षत्रमाच्छादितमित्यर्थः तन्नक्षत्रमपहृतमितिप्रचक्षते कथयंति प्रकृतिस्वभावः तद्विपर्ययेवि
परीतंचाप्राप्तं एवंविधंनक्षत्रंनिगदितस्पर्शवर्गस्पृष्टपाणानाशनंकरोति कथितविपर्ययसमुद्भवेभवति ८ ष
ड्डूतेपतापफलान्याह रोगाभ्यागमविघ्ननामैकलहस्संपीडितेजन्मभेसिद्धिंकर्मनयातिकर्मणिहतेभेदास्तुसांघा
तिके द्रव्यस्योपचितस्यसामुदयिकेसंपीडितेसंक्षयोवैनाशेतभवंतिकायविपदश्चित्तासावोमानसे ९ जन्मभे
जन्मक्षेत्रेसंपीडितेरोगाभ्यागमोरोगानामभ्यागमः विघ्नानांयनानांचनाशुःकलहःएतेभवंति कर्मणिकर्मन
क्षत्रेहतेकर्मसिद्धिंनयाति सांघातिकेहतेभेदाभवंति भेदावन्युसदृद्भिस्संसृष्टयग्भावः सम्मुदायिकेसंपीडितेउ
पचितस्यसंचितस्यद्रव्यस्यसंक्षयोभवति वैनाशेहतेकायविपदोभवंतिदेहविपदः मानसेउपहतेचित्तासावे
मनःक्षेमंभवति ९ अथ निरुपद्रुतभोनिरामयःसुखभाङ्नष्टरिपुर्धनान्वितः षड्पद्रुतभोविनश्यतित्रिभि
स्तैश्चसहावनीश्वरः ९ निरुपद्रुतानिमानियस्यसनिरामयः स्वस्थदेहः सुखभाक् सुखभक् नष्टरिपुर्नष्टश
त्रुःधनान्वितोवित्तयुक्तश्चभवति षड्पद्रुतभःषड्नक्षत्राणि उपद्रुतानि यस्यसविनश्यति विनाशंयाति अ
न्यैस्त्रिभिर्नक्षत्रैरुपद्रुतैर्जातिदेशाभिषेकभैः एतैस्त्रिभिःसहषड्नक्षत्रैः नवभिर्नक्षत्रैरुपतमैरवनीश्वरोराजा

विनश्यति ९ अथ नभवतिशरीरपीडयाविनाशंतिभिर्भ पीडायाम् तस्यशरीरविपत्तिपाकांतेदे
वलःप्राह ९ यस्यपीडायांसत्यांशांतिभिर्विनापीडाभवति तस्यदेवलऋषिर्विपाकांतेशरीरविपत्तिं शरीरनाशं
प्राहकथयति तन्नक्षत्राणांपाकःपाकाध्यायोक्तः ९ इदानींनक्षत्रोपतापेशांतिमाह सर्वेषांपीडायांदिनमेक
मपोषितोनक्षत्रंजह्यात् सावित्रीतीरतरोःसमिद्भिरमरद्विजांनरतः ९ सर्वेषांनक्षत्राणांपीडायांदिनमेकमपो
षितोनुपवासितः सावित्रीमंत्रेणतीरतरोःतीरवृक्षस्यसमिद्भिरनलमग्निंजह्यात् कीदृशःदेवब्राह्मणरजात
परः ९ जन्मनक्षत्रोपतापेशांतिमाह गोक्षीरसितहयशकृन्मूत्रैःपत्रैश्चशर्णकोशायाः स्नानंजन्मनिदृष्टेस्वाचा
रवतांहरतिपापम् ९ गोक्षीरंप्रसिद्धं सितहयशकृन्मूत्रैःश्वेतस्यदोतस्यगोमयमूत्रैःशर्णकोशायाश्चपत्रैर्जन्मनिज
न्मनक्षत्रेदृष्टेस्वाचारवतां शोभनश्चाचारोयेषांस्नानंकृतंसत् पापंहरति ९ कर्मोपतापश्चाह कर्मणिमधुघृत
होमोदशाहमक्षारमक्षुमांसादःहर्वाप्रियंगुसर्षपशतपुष्पशतावरीस्नानम् ९ कर्मणिकर्मनक्षत्रेदृष्टेदिनदश
कंमधुघृतहोमः पुरोधसाकर्तयितव्यःकर्तयिताकिंभूतः अक्षारमक्षुमांसादःक्षारमक्षुमांसानामभोक्ता हर्वाशा
हलेप्रियंगुःप्रसिद्धःसिद्धार्थकः सर्षपः शतपुष्पाऔषधिःशतावरीचएभिःसर्षपःस्नानम् ९ सांघातिकश्चाह
सांघातिकेतनमेमांसमधुक्षीरमन्नमथास्यत्का दोतोहर्वांजह्याद्दानंरुद्राद्यथाशक्ति ९ सांघातिकेनक्षत्रेहतु

पतने मोसमाशिषमधुमद्यं क्रौर्यक्रूरता मन्मथः कामः एतान्सप्तकादीतोदमयुक्तो हर्वीशाहलेन्नदद्यात् यथाशक्ति
दानंचदद्यात् १५ सामुदायिकेआह सामुदायिकेदद्याकांचनरजतान्सपद्गुणेषिक्षेप वैनाशिन्नपानंवस्त्रयोस्त्रगुणा
न्वितोदद्यात् १५ सामुदायिकभेपीडितेसुवर्णरूप्यानिब्रह्मणेदद्यात् तथावैनाशनत्रेद्रूपतने गुणान्वितेगुण
संयुक्तेअन्नपानंवस्त्रयोभमिंचदद्यात् सुवर्णरजतानिचदद्यात् १८ मानसआह मानसतापेहोमःसरोरुहैःपाय
सैर्द्विजाःश्रज्याः गजमदशिरीषचंदनवलातिवलवारिणास्नानम् १९ मानसनत्रस्योपतापेपद्मैर्होमः पाय
सैर्द्विजाःश्रज्याः गजमदहस्तिमदवारि शिरीषःप्रसिद्धःचंदनंवलातिवला एभिर्युक्तेनवारिणाजलेनस्नानम्
इति योगयात्राभाषेनलक्षकौटभम् ९ अथहस्तिलक्षणानिव्याख्यायंते तत्रप्रयोजनमाह आरिराथयिषुर्नरा
धिपंवारणाश्रितमिदंशुभाशुभम् तेयमादरवतोविपश्चितावारणेषुनृपतेर्जयःस्थितः १ नराधिपंराजानमारि
राथयिषुणाराथयितुमिच्छुना तेनादरवता आदरोविद्यतेयस्यतेनविपश्चिता पंडितेन इदंवक्ष्यमाणंशुभाशुभं
हस्त्याश्रितंतेयम् एतेनृपतेरातोवारणेषुगजेषुजयःस्थितः १ अथवार्यालक्षणमाह सार्धेहस्तशतंदैर्घ्यात्स
विंशविपुलाशतम् चतुरश्राथवाहस्तावारीवाराणहृद्दिदा २ एवंविधावारीगजवन्यनस्थाने वारणानामोग
जानांवृद्धिदा सार्धेहस्तशतेदैर्घ्यात्दीर्घत्वेनविपुलासविंशविंश त्यधिकेशतेहस्तानाम् चतुरश्रा अथवा

हस्तापरिवर्तला २ अन्यच्च दशावगाहेनकलाविस्तीर्णादशोपरि अथःखातस्यपदवीहस्तमाशप्रकीर्तिता २
खातस्यपदवीप्रमाणंअवगाहेनदशकरा दशहस्तागंभीराकार्याऽपर्यूर्ध्वभागेदशकराविस्तीर्णा खातस्यथः
पदवीहस्तमात्राप्रकीर्तिता उक्ता एतदुक्तंभवति तस्यवार्यस्यतरिक्रमक्तलक्षणाखातेकर्यादिति ३ अन्यच्च
कर्तव्येपूर्वतोद्वारमन्यंवाशुभावहम् दक्षिणंपश्चिमंवापिनकर्तव्येकदाचन ४ वार्याःपूर्वस्यांदिशिद्वारंकर्तव्यम
न्यंवाद्वारंशुभावहम् दक्षिणपश्चिमंद्वारंनकदाचित्कर्तव्यम् ४ अन्यच्च मेढकस्तम्भमानीणांहस्ताग्रेनवसो
त्तिपेत् पूर्वाग्राश्चोत्तराग्राश्चसंयोज्यानित्यमर्गला ५ मेढकःस्तम्भानांमानानांचहस्ताग्रमवनौभूमौनत्तिपेत्
अर्गलानित्यंसर्वकालेपूर्वाग्राश्चोत्तराश्चसंयोज्या पूर्वद्वारेऽत्तराग्राः उत्तरेपूर्वाग्राः ५ अन्यच्च दशविस्तरतोद्वारं
पार्श्वयोस्तस्यमात्रिका चतुर्दशकरोत्सेधानिखातश्चतुरःकरान् ८ दशहस्तेद्वारेविस्तारात्कार्यम् तस्यद्वारस्य
पार्श्वयोर्द्वयोर्मात्रिकाश्चतुर्दशहस्ताः ज्ञेयाःसतातासाम् तथाचतुरःकरांश्चतुरोहस्तानधोभूमौनिखातः ८ अन्य
च्च बहुमेढकांतरस्थाश्चमेढकाःपंचपंचच चतुर्हस्तनिखातस्तेसमस्त्रायेवर्दस्तः ७ द्वारस्यपार्श्वयोर्द्वयोर्मेढ
कांतरस्थाग्रंतरमध्येस्थितायाशांताःषाणमात्रकाःकार्याःमेढकाःपंचपंचकार्याः अयमर्थःद्वारस्यपार्श्वयोर्द्व
योः प्रथमंमात्रकेकार्ये तयोरग्रेस्याःश्लिष्टमेढके एकैकाकार्या तयोरग्रेषुश्लिष्टमेढकएकैकोदेयः ततोमा

त्रका ततोमेढ्रकः एवमनेनक्रमेणयावत्सप्तमोमात्रकानांमध्येपंचमेढ्रकाभवंति तेमेढ्राश्चतईस्तनिवोत्तः अतो
नंतरंसमच्छायान्वेसिकथयामितोश्चार २ षट्समाष्टानवोक्तेथादशचेतियथाक्रमम् नववादशवावेषामात्रकायाः
षट्गुलाः वेथहस्यावशेषाःस्युर्मात्रकाक्रमशोपराः इतिद्वारसमासोयंवार्यःसंपरिकीर्तितः ८ क्रमेणपंचपंचमे-
ढ्रकाः षट्समष्टौनवदशपतेहस्ताउत्सेधाउच्छ्रायोयेषांमात्रकायाप्रथमायाः नववादशवाषट्गुलप्रमाणावेथाःका-
र्याः अथशेषाः पंचेपरामात्रकावेथार्द्धच्छायास्युःभवेयुः एकैकावेथर्द्धच्छायावर्द्धत्यायाः पंचचत्वारोभवंति तेषांवेद्यना
मर्गलाःक्षेप्याः इत्येवंप्रकारोयंद्वारसमासंद्वारसंक्षेपोवार्याःसंपरिकीर्तितः इतिवार्यालक्षणम् अथगजानांलक्षणं
भवति ८ तत्रादौभद्रलक्षणमाह मधाभद्रंताःसुविभक्तदेहानचोपदिष्टानक्रमोक्तमाश्च गात्रैस्समैश्चापसमानवो
र्शःवराहतल्पैर्जघनैश्चभद्राः ९ येगजामध्याभद्रंता मधुसदृशरदाः सुविभक्तदेहा शोभनंक्रमाविभक्तोदेहोये-
षाम् नचोपदिष्टानातिस्थूलानक्रशानातिदुर्बलाः समाकार्ययोग्याः गात्रैरवयवैःसमैस्तल्पैर्युक्ताः चापंशरासनं
तत्समानवंशाःतत्कल्पष्टष्ठास्थयःवराहतल्पैःसूकरप्रतिमैर्जघनैर्युक्ताःतेभद्रगजाः ९ मन्दलक्षणमाह वृत्तोप
कल्पावलयैःस्थानिलम्बोदरास्सग्रहस्तीगलश्च स्थूलाचक्रतिःसदमेचकेनसैंहीचदृङ्मंदमतंगजस्य १० वृत्तः
प्रसिद्धः अथकल्पावलयःकल्पाशब्देकल्पास्थानेमध्यमच्यतेतत्रयावलयैः सेस्थानिशिथिलानिलंबोदरःप्रलंबज

दरः सग्रहस्तीस्थूलचर्मइत्यर्थः गलःकण्ठःस्थूलएवक्रतिःस्थूलासदमेचकेनचिक्रेनसैंहीचदृक् सिंहसदृशीदृष्टिः
मंदमतंगजस्य १० अथमृगस्थूलक्षणमाह मृगस्तुक्षसाधरवालमेढ्रास्तन्वंघ्रिकंदरिजरस्तकर्णाः स्थूलेक्षणश्चेति
यथोक्तचिह्नैस्संकीर्णानागाश्वतिमिश्रचिह्नाः ११ येगजाक्षसाधरवालमेढ्राःअथरोष्ठैःवलिःपुच्छवालः मेढ्रंलिंगं
एतानियेषांक्षसानिअङ्घ्रीपादौगलंकंदेहिजारंताःकराःकर्णौश्रोत्रौ एतानितनूनिसूक्ष्माणियेषांस्थूलेक्षणाश्चे
तिस्थूलदृष्टयोयेगजास्तेमृगाः यथोक्तचिह्नैर्यथानिर्दिष्टैर्लक्षणैः भद्रमंदमृगानांसम्बन्धिभिर्भद्रमिश्रचिह्नायेषु
क्तास्तेनागगजाःसंकीर्णाः ११ प्रमाणलक्षणमाह पंचेत्रतिःसमस्मृगस्यदेर्घमष्टौचहस्ताःपरिणाहमानम् एक
द्विद्वावथमन्दभद्रौसंकीर्णनागोनियतप्रमाणाः १२ मृगाख्यस्यगजस्यपंचोत्रतिः पंचहस्तोऽयंत्रत्यम् समहस्तादे
र्घअष्टौहस्ताःपरिणाहमानम् परिणाहमध्येपरिधिः एकद्विद्वावथमंदभद्रौवितिएकहस्तामंदः द्विहस्तोभद्रः
एतइत्थंभवति मंदस्यषड्त्रतिः अष्टौदेर्घेनवपरिणाहः संकीर्णाख्योगजः अनियतपरिणामः अनिश्चितपरिणा
मइत्यर्थः १२ वर्णमदलक्षणमाह भद्रस्यवर्णोहरितोमदश्चमंदस्यहारिद्रकसन्निकाशः कृष्णोमदश्चाभिहितोमृग
स्यसंकीर्णानागस्यमदोविमिश्रः १३ भद्रस्यवर्णोहरिद्रःशुक्लवर्णःमदश्चहरितः मंदस्यमदोवर्णश्चहारिद्रकसन्नि
काशः हरिद्रयारक्तहारिद्रंकृष्णःकृष्णवर्णोमदश्चमृगस्याभिहितउक्तःसंकीर्णानागस्यमदोवर्णश्चमिश्रः १३ ह

लिशालालक्षणमाह स्थपतिरतःप्रयतोगजशालोनरपतिमंदिरदक्षिणभागे अवनिगुणानवलोक्यविदध्यात्कृत
वलिहोमसुरार्चनशांतिः १४ अतोनंतरंस्थपतिस्तत्कारःप्रयतःसंयतोगजशालोनरपतिमंदिरस्यराजगृहस्यदक्षि
णभागे दक्षिणस्यांदिशिअवनिगुणान्भूमिगुणान्परीक्ष्यविदध्यात्कारयेत् कीदृशस्तत्कृतवलिहोमसुरार्चनशां
तिःकृतवलिःकृतहोमःकृतदेवार्चनःकृतशांतिः १४ भूमिलक्षणमाह यातथानचितिसर्पसंकुलासन्निकृष्टविवृत
द्विजालया शर्करास्थिचयभस्मदूषितापार्थिवद्विरददोषदामही १५ यामहीभःयातथानेक्षितिभिस्सर्पैश्चसंकुला
वकीर्णातथासन्निकृष्टोविवृतालयोदेवगृहे यस्यातथासन्निकृष्टोद्विजगृहंचयस्यां शर्करेरस्थिचयैर्भस्मनाचदूषि
ता सान्यपदस्तिदोषदा पार्थिवस्यराज्ञोगजानांचदोषदा १५ अपश्च किंचिदवनताभःप्रशस्तद्रुमगोभिरध्याश्रिता
साधुमध्येसमाभूरितोयाभ्रनाभ्रचित्रदृग्ध्वादिनीशस्यदोषैर्विनासानुनादस्वनास्निग्धपल्लवद्रुमा प्रदक्षिणाम्बुवा
हिनीराज्यवृद्धिदामहीहितायनागवाजिनाम् १६ याभूमिःकिंचिदवनताः ईषदुच्चाप्रशस्तद्रुमाशोभनवृक्षपुष्प
गोभिरध्याश्रिताच गावउषितायस्यांमध्येमध्यभागेसमासासाधुशोभनेत्यर्थः भूरितोयावहुर्जलाचित्रदृग्ध्वादि
नीच शस्यदोषैर्विवर्जितासानुनादस्वना सानुनादःशब्दोयस्यांस्निग्धपल्लवद्रुमावहवश्चयस्यां प्रदक्षिणेपनय
स्यामम्बुजलंवहतिसैवंविधामहीभः राज्यवृद्धिर्भवति नागवाजिनांहस्तिनरगामोहिताय भवति १६ भद्रादीनां

प्रशस्तलक्षणंभूमिमाह भद्रमन्दमृगमिश्रदंतिनांश्वेतरक्तकनकोपमासिताः भूमयोद्विरदपुष्टिवृद्धिदाभूभृता
मपियशःसुखावहाः १७ भद्रादीनांश्वेताद्याभूमयःप्रशस्ताःतद्यथाभद्रस्यश्वेताः मंदस्यरक्ताःमृगस्यकनकोपमाः
सवर्णवर्णमिश्रस्यासिताःकृष्णाःएताभूमयोद्विरदानांगजानांपुष्टिवृद्धिदाभूमिभृतामपियशःसुखप्रदाः १७
शालाप्रमाणमाह ज्येष्ठाचतुर्विंशतिरेवहस्तादिद्युनितेमध्यजघन्यकाले विस्तारतस्तद्द्विगुणाश्चदीर्घास्तम्भाश्च
विस्तारसमच्छ्रयाःस्युः १८ ज्येष्ठाप्रधानशालाचतुर्विंशतिहस्ताविस्तारामध्यजघन्यकालेद्विद्युनिते विंशतिर्जघ
न्याविस्तारतः तद्द्विगुणाश्चदीर्घाःविस्तारद्विगुणादीर्घाः तदेतद्वर्तिनःस्तम्भाविस्तारसमच्छ्रिताःस्युर्भवेयुः एतद्उ
क्तंभवति यावांपूर्वोक्तायाविस्तारस्तावानेवास्याःकार्यःएवंविधास्तरसमच्छ्रितास्तम्भाभवंति १८ ज्येष्ठांगुलानिवह
लोदशघ्नुतानिमध्यस्तपंचदशकन्यसकोंगुलानाम् स्तम्भप्रमाणविपुलाःक्रमशोनिषंगाःप्रोक्तांगुलार्थस
दृशंवहलत्वमेषाम् १९ ज्येष्ठस्तम्भःदशघ्नुतानिषोडशांगुलानिवहलोविस्तीर्णः मध्यमस्तपंचदशांगुलानि
कन्यसकःकनिष्ठःचतुर्दशांगुलीत्यर्थः एषांस्तम्भानांक्रमशःक्रमेणनिषंगाःस्तम्भप्रमाणविपुलाःकार्याःयावां
स्तम्भस्यवैपुल्यंतावानेवनिषंगस्य निषंगग्रहणेनस्तम्भस्योर्ध्वतिर्यक्काष्ठमुच्यते एषांनिषंगानांवहलत्वंप्रोक्तांगुला
र्थसदृशम् यावान्वैपुल्यंतदर्धांगुलप्रमाणंवहलत्वमिति १९ कण्टकप्रमाणमाह सर्वासुशालासुचकण्टकस्य

हस्तार्धयुक्तः परिणामस्तु क्रमः कार्यप्रमाणेन समन्नतश्च बलप्रबन्धे दृढदारुबन्धः २० सर्वासु हस्तिशालासु कंटक
स्य परिणाहः परिधिर्हस्तार्धयुक्तस्तार्धहस्तः कथितः आलानकस्याधोभूमिमग्नः काष्ठो भवति यस्मिन्खिलालग्नो भव
ति पादबन्धनार्थं कंटकबन्धेन तस्य कंटकप्रमाणेन समन्नतउच्छ्रयः कार्यः अयमर्थः तार्धहस्तपरिणाहस्य कंटकस्य
द्वादशांगुलानि विष्कम्भो भवति तेनैव प्रमाणेनोन्नतः कार्यः तस्य कंटकस्य बलप्रबन्धे दृढदारुनिबद्धः कार्यः २
अन्यच्च अलिंदभित्तौ च गवाक्षेषु कर्याद्व्रणद्वारकदालकानि निर्गृहयुक्तामलवेदिकासु कार्या विभूषापरतोमयोक्ता २१ अलिंदश्च शालायतो भवति तत्र या भित्तिस्तस्या मलिंदभित्तौ वेच गवाक्षकाः तेषु च व्रणद्वारकदालकानि कर्यात् व्रणद्वारकाये प्रकाशकरास्तेषु जालकानि कर्यात् तथा च या वेदिका निर्गृहशब्देन गवाक्षिकस्याग्रे या निर्गतानि काष्ठानि तेषां मध्ये परिग्राधारः सा वेदिकेत्युच्यते तासु वेदिकासु परतोमयोक्ता कथिता विभूषा कार्या तामाह २१
कमलोत्पलहंसयुगप्रमथैः प्रमदायुगपद्मविहंगचयैः विविधैस्तरुभिस्सशुकभ्रमरैः फलपल्लवपुष्पभरावनतैः व्या
लैकजैनरमत्स्यमृगैः कूर्ममृनालललतांकरशोभैः वारिचरैश्च तथा मकरा यैः शिल्पितशिल्पिविनिर्मितरूपः २२ कैः
शोभा कार्या कमलानि पद्मानि तथा नीलोत्पलानि हंसयुग्मानि प्रमदायुगानि स्त्रीयुग्मानि पद्मैः
पद्मलताभिः विहंगाः पक्षिणः चयाः कलशाः एतैर्विविधैः नानाप्रकारैर्वृक्षैः किंभूतैः सशुकभ्रमरैः तथा फलैः पल

वैः पुष्पभरैश्चावनतायैतरवः तैः व्यालकाः प्राणिनः मत्स्यामीनाः मृगेंद्राः सिंहाः एतैस्तथा कूर्मैर्मृगालैर्विसंकरैर्लता
करशोभैस्तथा वारिचरैर्जलचरैर्मकरायैः मकरनक्रशिशुमारैः शिल्पितायैः शिल्पिनस्तैर्विनिर्मितउत्पादितरूपोयस्या २२
द्वारप्रमाणमाह द्वारोच्छ्रायः कुंजरायामतस्तस्य विस्तारोस्याः त्रिंशद्धीनः सप्त हीनं भयन्त्यात्मषष्ठांशकेन शालाद्वारं
शुद्धेत्रप्रशस्तम् २३ द्वारस्योच्छ्रायः कुंजरायामतस्यः कुंजरस्य हस्तिनो यत्रायामो दैर्घ्यं तत्तस्य अस्य द्वारस्य वि
स्तारो विष्कम्भस्तमेवोच्छ्रयं त्रिंशद्धीनं कृत्वा विस्तारो भवति भूयः पुनः सप्त विस्तारस्यात्मषष्ठांशकेन सषड्भागेन हीनः कार्यः शालाद्वारं प्राक्पूर्वस्यां दिशि उत्तरस्यां च दिशि प्रशस्तम् २३ अन्यच्च विचित्रनिर्गृहमृगेंद्रपंजरैकवाट
मेढार्गलसप्रयोजितम् सवेदिकालंकृतमीक्षणप्रियं प्रवेशनं निर्गमनाय चापरम् २४ विचित्रानानाप्रकाराये
निर्गृहाः मृगेंद्रः सिंहाः तथा पंजरायत्रद्वौ एकवाटो द्वारपिधानः मेढो मेकस्तम्भः अर्गला तिर्यग्पानि काष्ठानि प्रतिपं
तैः सप्रयोजितं सवेदिकालंकृतं शोभनवेदिकायुक्तं चक्षुषां प्रियम् एवंविधं प्रवेशनद्वारं अपरं द्वितीयं
निर्गमनाय कार्यम् २५ द्विपवन्धनकाष्ठलक्षणमाह चंदनार्जुनमधूकशिरीषदेवदारुसरलांजनसालाः रो
हिणीखदिरचंधकशाकाः संदनश्च सकटश्च विशोकाः २५ चंदनः अर्जुनो मधूकः शिरीषः देवदारु सरलः अंजन
सालः रोहिणी खदिरः चंधकः शाकः संदनः सकटः विशोकः एते सर्वे पवृक्षाः २५ अन्यच्च शीताः शिवाश्च द्विप

योगा॰
टी॰
९९

वन्यनार्थमेतेद्रुमाः पृष्टिकराहिपानाम् स्तंभार्थमन्येपिद्रिसारवंतः कार्याः प्रशस्ताश्च गुणैः प्रयुक्ताः २९ एतेद्रुमाहि
पवन्यनार्थं हस्तिनां वन्यैर्नेशीताः शिवाश्च श्रेयस्कराः हिपानां वन्यनार्थं हस्तिनां पृष्टिकराः अन्येपिद्रुमाः सारवंतो
दृढाः गुणैः प्रयुक्ताः स्तंभार्थे कार्ये २९ वन्यनेक्षणलक्षणमाह शर्वाभिर्लोनिवज्रतेयः क्षिप्रं सकरोति विक्रमम्
रात्रः समरेषु निर्जितो दीर्घं वायुरवाप्नुयाद्भुजः ३० योगजो हस्ती शर्वाभिर्लोनिवज्रते समरात्रः समरेषु निर्जितो विक्र
मं पराक्रमं करोति दीर्घमायुश्च लभते ३० अन्यच्च दंतिणं दिग्वदनस्य वन्यो जीवितनाशकरो हिरदस्य यामयन
लथमाश्च कुर्यान्मेहिजनस्य नराधिपतेश्च ३१ हिरदस्य दंतिणाभिमुखवन्यः जीवितनाशकरः मेहिवर्गस्य रा
ज्ञश्च यनथामयं कुर्यात् ३१ अन्यच्च पश्चान्मुखो वन्यमवाप्य नागो निस्संभवेद्रोगनिपीडितो गः नाशं च वित्त
स्य करोति राज्ञस्तस्माद्दयास्यापरदिग्विवर्ज्याः ३२ नागः पश्चान्मुखैर्विद्रोगनिपीडितो गो भवति वित्तस्य धना
स्य नाशं राज्ञः करोति तस्माद्दंतिणपश्चिममुखस्तंभो वर्ज्यः ३२ अन्यच्च उदङ्मुखो वन्यमवाप्य नागो योर्थस्य
वृद्धिं सकरोति भर्तुः प्राप्नोति पृष्टिं चिरजीवितं च संग्रामकालेप्यपराजयं च ३३ उत्तराभिमुखो वद्रोगजः राज्ञेर्थ
वृद्धिं पृष्टिं चिरजीवितं च करोति संग्रामे निर्जितत्वं च करोति ३३ वृक्षाणां लक्षणमाह सशिरोर्ध्वं प्रस्कंधकोटरको
लाताग्रंथिवद्वल्मूलाग्रामधुनिलयमूलहीनाग्रकुञ्जवल्लीवृक्षैर्युगताः ३४ वामावर्तशृंगीकुटिलोवनजो वनजा

गुण

णिलो॰

९९

तविद्रुमपित्रवनजस्थलाग्रत्रिकुञ्जकोट्टोणिकावद्वलः स्थलग्रंथिवज्रेनचूर्णितश्चाशुभप्रदाः सर्वे वन्यनार्थं हिपा
नामतः फलानि वक्ष्यामि येवृक्षाग्रतः सशिराकर्ध्वप्रस्कंधाः कोटरयुक्ताः कोटरोगर्भैः कोलाक्षिदंतेनयुक्ताः
ग्रंथिवद्वलाः प्रभूतग्रंथयः मूलाग्रः त्रिमूलाग्रैर्येषां मधुनिलयः मधुपक्षिणां निलयो यो हृदयं मूलहीनो मूलरा
हितश्च प्रकुञ्जः प्रोतादस्पृष्टः व्रणैश्च वल्लीभिर्युगतो युक्तः तथा वामावर्तः वामावर्तैर्युक्तः शृंगी शृंगवान् कुटि
लो मकरः वनतो स्पृष्टः अवजातविद्रुः अवजातः पश्चाज्जातो यो वृक्षस्तेन निवद्रुः पित्रवनजः श्मशानजातः
स्थलग्रंथयस्त्रिकुञ्जकः त्रयः कुञ्जका यस्मिन् द्रोणिकाभिश्चतस्रीभिः वद्रुलः स्थलग्रंथियुक्तः वज्रेणास्मिन् चू
र्णितः एते सर्वे वृक्षा नागानां वंधनार्थं अशुभप्रदाः अतो नंतरमेषां फलानि प्रवक्ष्यामि ३५ तानि चाह मासार्धं
र्ध्वं शक्रे सशिरस्तंभे च वन्यमासाद्य मरणमुपैति नागो निपीडितो वातरोगेन ३६ नागो हस्ती कर्ध्वप्रस्कंधे सशिरे
चस्तंभे षण्मासं मासाद्य प्राप्य वातरोगेन निपीडितो मरणं याति ३६ अन्यच्च म्रियते कोटरविद्रुके कोलाक्षे वन्यत्व
माश्रयात् गो स्तस्य ग्रंथिचिते मस्तः मूलेन मूलाग्रे ३७ कोटरविद्रुस्तंभे नागो म्रियते कोलाक्षे चस्तंभे वन्य
त्वमाश्रयात् ग्रंथियुक्ते तस्य शाम् मूलाग्रे मूलेन मस्तुर्भवति ३७ अन्यच्च मूलाग्रकुञ्जहीने मरणमुपैति हस्ति
हस्तिना शृंगानिमस्तुर्मधुहृदिते मरणं निमिषदेन ३८ मूलहीनाग्रकुञ्जे स्तंभे वर्षाद्हस्तिना सह मरणं।

योया-
टी-
६०

प्राप्नोति हस्तीस्थितिणिमरत्युर्भवतितस्य मधुरुपितेवक्रिमिरोगेनमरणंभवति ३६ अथ गात्रस्यभवतिभंगोव
ल्लीदुष्टेव्रणावकीर्णेच वामावर्तेनृपतेर्विनश्यतेवारनेसर्वम् ३७ वल्लीदुष्टेस्तम्भेव्रणावकीर्णेचगात्रस्यभंगो
भवतिवामावर्तेनृपतेराज्ञःसर्ववारनेविनश्यते ३८ अथ मज्जभःकुणिलाक्षेनृपतेःसमहाजनस्यमरणाय
नागस्यतत्रिकुक्षेभवतिवृथोयुज्यतस्तम्भे ३९ मज्जभेतरेयस्यसकुणिलाक्षःकुणिलनामानृपतेराज्ञःसमहाजन-
स्यमरणायभवति महाजनोमंत्रिसचिवप्रियादिः त्रिकुक्षेस्तंभेनागस्ययुज्यतेवृथोभवति ३९ अथ अनुजात-
विहवहस्तकुमारोवारणोमरणमेति वर्षद्वयेनमरणःपितृवनजातेनिवहस्य ४० अनुजातेनपश्चाज्जातेनहस्ते
णयोविहस्तत्रवहोवारणोगजःसकुमारेराजकुमारेणयुक्तोमरणमेति पितृवनजातेश्मशानजातेनिवहस्यगज
स्यवर्षद्वयेनमरणंभवति ४१ अथ स्थूलाग्रातेतयोर्मरणमेतिमासेष्टमेमहामात्रः हिरदस्यतसीडावहस्यदो
णिकावहले ४२ स्थूलाग्रातेतयोःस्तंभयोरष्टमेमासिमहामात्रःहस्तिपालकोमरणमेति दोणिकावहलेवहस्यग
जस्यतसीडाभवतिद्रोणपःसत्सपक्करिणः ४३ अथ स्थूलग्रंथिर्विस्फोटमरुपकृतःदंतिनोद्वितीयेवर्षे अशनिहे
तेर्वित्तेयःवंशमाःदंतिनोमरणः ४४ स्थूलग्रंथिस्तंभःदंतिनोद्वितीयेवर्षेग्रामेसतिविस्फोटमरुपकृद्भवति आदौवि
स्फोटोयाथादिनोपहतवीर्येतुपश्चान्मरुपरित्यर्थः विशुद्धातहतेस्तंभेबन्धनंदुर्पबलागजस्यमासवद्भूकादतीतान्

मोपेनस

४०

त्युर्भवति ४५ अथ शालतलक्षणमाह प्रदक्षिणावर्तमनोरमाःसुस्निग्धऋजवःसारवंतः देशैर्विहीनाविकटाविश्व
द्धाःस्तम्भाःशिपानोवलपृष्ठिदाःस्युः ४६ एवंविधाःस्तंभाहस्तिनोवलपृष्ठिदाभवेयुः कीदृशाःप्रदक्षिणावर्ताः चि-
त्राह्लादकाः तथावर्तिलाःसुस्निग्धाःऋजवःस्पष्टाःव्रणरहिताःसारवंतोदृढाःअदोषाः अविकटमनोरमाः वि
शुद्धाःसर्वलक्षणयुक्ताः ४७ स्तंभस्यस्थानमाह यस्तंपातःकर्णसूत्रद्वयस्यतस्माद्धस्तेसार्धमुत्सृज्यकार्यम् दि
क्षेपेशान्योवन्यनार्थेहिपानोस्तंभोराज्ञःश्रेयसेदंतिनश्च ४८ शालायामंतःकोणात्कोणगतंसूत्रद्वयंदेयम् तत्क
र्णसूत्रद्वयमध्यतेतस्ययःसंपातस्तस्मात्संपातात्सार्धेहस्तमुत्सृज्यपश्चात् पेशान्यांदिशिगजानांबन्धनार्थंस्तंभः
राज्ञोदंतिनश्चश्रेयसेभवति शेषासदिक्षुदोषार्थमाह आग्नेय्यांनृपमरणंनृपार्थहानि नैर्ऋत्यांसमरपराभवा
र्थनाशौ मारुत्यांभवतिमर्तगजस्यरोगा पेशान्यांभवतिशिवायसौख्यितश्च आग्नेय्यांराज्ञोर्थहानिंकरोतिम
रणंचकरोति नैर्ऋत्यांसंग्रामेपराजयोर्थनाशोभवति मारुत्यांवायव्यांदिशिगजस्यरोगोभवति अत्रोक्तमाकार
णाद्विदिशिपेशान्यांशिवायभवति ४९ प्रमाणार्थमाह ज्येष्ठोदशोच्छ्रितनवमध्यमश्चस्तम्भोष्टहस्तःकथितःकनी-
यान् सर्वेनिखाताश्चनवश्चहस्तामानाधिकोनाश्चशिवायनस्युः ५० ज्येष्ठःस्तंभोदशहस्तउच्छ्रितःमध्यमश्चनवह
स्तः कनीयांस्तंभोष्टहस्तःकथितः सर्वेस्तम्भाश्चतरोहस्ताश्चथोभूनिखातायेस्तंभामानाधिकोनाःस्वप्रमाणा

हूनाधिकाएतेशिवायनस्यूनभवेयुः ५२ इष्टुतमाह स्यादिंशतिर्हिंत्रिचतुर्विहीनामूलेंगुलानांइष्टुताक्रमेणा
ष्टुतान्वितायेवहिसमवेषुपर्यंतकेइत्रिगुणानितानि ५३ तेषांस्तंभानांमूलेंगुलानांक्रमेणाविंशतिर्हिंत्रिचतुर्वि
हीनाइष्टुतास्यात् अयमर्थः विंशतिर्हिहीनाःइष्टादशांगुलानिज्येष्ठस्तंभस्यमूलइष्टुता त्रिविहीनाविंशतिःसप्तद
शमध्यमस्यचतुर्विहीनाविंशतिःषोडशकनीयसि तायेवप्रमाणानिद्युतानिसमकेषुइष्टुता एतदुक्तंभवति
ज्येष्ठस्यषोडशांगुलानि मध्यमस्यपंचदशानि तायेवपर्यंतकेइत्रिगुणानि अग्रमूलयोर्यस्यइष्टुतेतत्रिगुणोपरि
धिर्भवतीत्यर्थः ५३ इतिशास्त्रलक्षणाभाषम् इदानींगजानांशुभाशुभलक्षणान्याह तत्रोष्टुतालवदनाःकल
विडुकनेत्रास्निग्धोन्नताग्रदशनाःइष्टुलायताःस्याः चापोन्नतायतनिशृङ्गनिमग्नवंशास्तत्रैकरोमचितकूर्मसमा
नक्रोडाः ५४ यस्याभूमिपतेर्मतंगजाइतिवदमाणेनसंबंधः ईदृशामतंगजाहस्तिनोभूमिपतेर्थस्याः शुभा
निस्तान्प्रवर्णाविशेष्टुतालवदनानियेषाम् तथाकलंकनेत्राग्रामचेटकवनेत्रेयेषाम् स्निग्धोन्नताग्रदशनाःस्नि
ग्धाउन्नताग्रादशनायेषाम् इष्टुलेविस्तीर्णामायतम् दीर्घमास्येयेषांचापकुब्जरासनवत् क्रमेणोन्नतश्चायतोवि
स्तीर्णोनिशृङ्गोनत्वाणोनिमग्नोनासन्नतोवंशःइष्टास्थिर्येषाम् तत्रभिन्नेनैकरोमचितेनरोमभिश्चि
तोकूर्मसदृशोक्रोडोयेषांतेयस्याः ५४ अग्रश्च विस्तीर्णकर्णाहनुनाभिललाटगुह्याःकूर्मोन्नतैर्हिनवविंशतिभिर्न

खेश्च रेखात्रयोपचितहस्तकराःसवालाथस्याःसगन्धिमदपुष्करमारुताश्च ५५ विस्तीर्णकर्णाहनुनीप्रसिद्धेना
भीललाटेगुह्यलिंगंयेषाम् तथाकूर्मवदुन्नतैर्हिनवभिरष्टादशभिर्विंशतिभिश्चनखैरुपलक्षिताः रेखात्रयेणाटे
र्घस्थितेनोपचितोपुष्टोहस्तोवर्तुलाकरोयेषाम् सवालाःशोभनतनूरुहाः तथासगंधीमदपुष्करगंधोवातोये
षांतेयस्याः ५५ अग्रश्च दीर्घांगुलिरक्तपुष्करास्सजलांभोदनिनादहृद्धिताः हृद्यायताहस्तकन्यराथस्याभूमिप
तेर्मतंगजाः ५६ गजानांकरप्रांतेमांसपेशीश्रेंगुलिकावशा करप्रांतेसकलंपुष्करमुच्यते तत्रांगुलिर्दीर्घा र
क्तंचपुष्करंयेषाम् तथासजलस्सजलयुक्तस्याम्बुदस्यमेघस्ययोनिनादःशब्दस्तद्वद्धितंगजगर्जितंयेषाम्
हृद्यहिस्तीविस्तीर्णाआयतादीर्घाहस्तापरिवर्तुलाकन्यराशिर्यथाग्रीवायेषाम् तेयस्याभूपतेर्मतंगजाः ५६
अग्रशुभलक्षणमाह निर्मृष्टात्यधिकहीनेनाकंगौक्रुद्धवामनकमेषविषाणान् इषुपकोशफलपुष्करहीनोश्पा
वनीलशवलासितताम्रान् ५७ सत्पवक्रुरुहसत्कुणपेलोहस्तिनीचगजलक्षणयुक्ताम् गर्भिणीचन्पतिःप
रदेशंप्रापयेदतिविरूपफलास्ते ५८ येगजानिर्मदामदरहिता अत्यधिकाहीनाश्चनखाग्रेगानियेषाम् तथा
क्रुद्धाःकुटिला वामनकाह्रस्वाः मेषविषाणाःमेषसदृशविषाणादंतायेषां तथाइषुपकोशफलेहघणोये।
षाम् पुष्पंकरप्रांते पद्माकारंतेनविहीनान् इषावेमलिनेनीलेनीलाकारेशवलेश्यामिश्रम् बहुवर्णमसिते

क्रमम् तान्येषांतथास्वस्यावक्रकुटादंतमस्वारोमानियेषाम् सत्कणोनिर्दं[illegible] शंदः प्रसिद्धोलिंगरहितः एवंवि
याः परदेशंप्रापयेत् दलिनीचदुष्टगजलक्षणयुक्तोगर्भिणीचराजापरदेशंप्रापयेत् यतोनिरूपफलाश्रितिकष्ट
फलास्ते ४८ गजानांनिमित्ताश्रयमाह दंतमूलपरिणाहदीर्घतोहिःप्रमाणपरितोसकल्पयेत् शुभावशुभिमलर
क्तदर्शनेपापसत्त्वसहशंचपापदम् ४९ गजानांदंतमूलेयःपरिणाहःपरिधिःसहिशुणम् दंतमूलात्परित्यज्य
परतोनंतरंकल्पयेद्विद्वान् तत्रशुभावरूप स्वेदःसकलोयदिभवेत्एकदेशाद्वाप्रतिदर्शनेमलिनदर्शनेवा पाप
सत्वाशृङ्गादयःदृश्यंतेवाकल्पितेनच एतत्सर्वंपाद्येनदुष्टफलम् ४९ शुभान्याह पार्थिवोपकरणाकृतिर्यदा
चिक्कमहरतिकल्पितेरदे श्रीजयार्थफलवृद्धिर्दलदास्निग्धशुक्लरुचिराश्चशोभनाः ५० पार्थिवोपकरणानि।
छत्रध्वजाखड्गादीनितदाकृतिंतदाकारमहरेति धारयतिचिक्कल्पितेरदेदंतेशुद्धिनेसतितदाश्रीजयार्थफल
वृद्धयेभवंति स्निग्धाःशुक्लारुचिरादीप्तिमंतःसाकाराश्चेपिशोभनाः ५० अन्यच्च दलिणेशुभमतीवशोभनंपा
पमप्यतिविरूपमन्यतः याप्यताभवतितद्विपर्ययेविलोमनिभिःप्रकीर्तितः ५१ दलिणेकल्पितेरदेपार्थिवोप
करणादियदाशुभमन्यद्यतेनतदातीवशोभनम् अन्यतोवामेयद्यापापसत्वाकृतिरुपद्यतेतदातीवशोभनम्
तद्विपर्ययेयाप्यताभवति वामेशोभनमन्यतिः दलिणेतशोभनोन्यतिः तदायाप्यताशोभनाशोभनंनरपतेर्जे

यमिति विस्तरतश्चान्यमनिभिः शालिहोत्रादिभिःकथितः तत्पत्रतेयः ५१ दंतभंगफलमाह मूलमध्यदशनाग्रसं
स्थितादेवदैत्यमनुजाःक्रमात्ततः स्फीतमध्यपरिपेलेफलेशीघ्रमध्यचिरकालसंभवम् ५२ यथाक्रमंदंतमूले
दंतमध्येदंताग्रेदेवदैत्यमनुष्याः क्रमात्क्रमेणस्थिताः दंतमूलेवद्धमाणस्फीतेपरिपुष्टफलंयेषाम् मध्येमध्यप्राप्ते
परिपेलवंसत्वं तथामूलेवद्धमानेशीघ्रकालेनेतिफलमाह ५२ दंतभंगफलमन्यद्दलिणेभूपदेशाबलविद्रवप्रदम्
वामतःसत्पुरोहितेभपान्हस्तिसाटविकदारनायकान् ५३ अत्रदंतभंगफलंदलिणेमूलाद्भग्नेभूपविद्रवप्रदम् मध्येदेशविद्रवप्रदं अग्रेबलस्य
सैन्यस्यविद्रवप्रदं वामतोवामेरदेभग्नेमूलात्सत्पुरोहितम् अग्रेरभपान्हंति तथाक्रमेणमूलमध्याग्रदेशेषुआटविकदा
रनायकान्हंतीतिसम्बध्यते आटाविकबलेदाराःकलत्रंनायकाःप्रधानम् ५३ अन्यच्च आदिशेदुभयोर्भंगद।
र्शनात्पार्थिवस्यसकलंकुलत्रयम् सौम्यलग्नतिथिभादिभिःशुभंवर्धतेशुभमतोन्यथाभवेत् ५४ उभयोर्द्वयो
र्दंतयोर्भंगदर्शनात्पार्थिवस्यराज्ञःसकलकुलत्रयमादिशेत्तम् सौम्यग्रहलग्नेनशुभग्रहलग्नेनसौम्येनतिथिनारि
क्तारहितेनसौम्यतिथिःसौम्येभंनक्षत्रेदारुणोग्रवर्जम् आदिग्रहणात्सौम्यदर्शनेनलग्नस्यसौम्यसंस्थितपापा।
नोदर्शनादिनाशुभे चिह्नमन्यत्रवर्धतेवृद्धियातिशुभमतोन्यथाभवेत् अतोन्यथापापलग्नेपापदर्शनेपापसं
स्थितपापचिह्नंवर्धते शामित्रेसत्वशाभ्यूहम् ५४ भंगविशेषमाह तीरमष्टफलप्रथपादपेषापगातट।

विच्छेदनेनवा वाममध्यदण्डभंगाखंडनेशत्रुनाशनकृतोन्यथाफलम् ५५ अत्रवामदंतस्यमध्यभंगःखंडनंवायदि
तीरक्षतस्यविच्छेदनेनभवतिफलक्षतस्यपश्चपादस्यवाविच्छेदनेनश्रापगानदीतस्यास्तदविच्छेदनेनवातदाशत्रु-
नाशंकरोति अतोन्यथाडष्टक्षतविच्छेदनेनदक्षिणदंतस्यवामस्यमूलाग्रयोर्भंगः खंडनंतदाशत्रुक्षयदिदम् दक्षिणमूलाग्रे
ष्वपि ५५ अथेंगितमाह स्खलितगतिरकस्माच्चस्तकर्णोतिदीनश्वसतिमुहुर्दीर्घंन्यस्तहस्तःपृथिव्याम् इतमुक्त
लितदृष्टिःसमशीलोविलोमोभयकृदहितभक्षनेकशस्तत्कृतस्य ५६ अकस्माद्विनानिमित्तंस्खलितगतिःस्ख
लितागतिर्यस्य अकस्माच्चत्रस्तकर्णःप्रतिदीनश्च पृथिव्यांभूमौविन्यस्तहस्तःकरोयेन मुहुर्दीर्घंश्वसतिश्वासं
मुंचतितथाइतोभीतोमकृतितानिमीलितादृष्टिर्यस्यसमशीलोवहकालेसपति विलोमोविपरीतगतिःएवंवि-
योभयकृद्भयंसूचयति अहितभक्षीअपथ्याशी अनेकशस्तत् अनेकशोवहन्वारांहवति शकृत्सरीषंचानेकशः
करोतितथापिभयकृत ५६ भयकृदाह वल्मीकस्याग्रस्तुपतनंमथनसेच्छयादृष्टदृष्टिर्यायात्रालोमे
त्वरितपदगतिर्वक्रमत्रम्पचोच्चैः कक्षासमाहकालेजनयतिसमहस्तीकरंहेतवातत्कालेवामदाभोजयकृदथर
दंवेष्टयेद्दृतिणंच ५७ एवंविपरीतभयकृत् यदिवल्मीककृतेसक्रमआति यथास्थाणोर्निशेषशाखाभिन्नवृक्षेगुल्म
एकमूलःशाखासहस्रःतृणंशाद्वम् तरुर्वृक्षःएतान्यपिच्छेच्छया आलेच्छयामआति तथादृष्टदृष्टिःदृष्टादृष्टिर्य

स्तथात्वरितपदगतिःशीघ्रगामीवक्रंमत्रमध्येकृत्रम्पशब्दंकृत्वा यात्रालोमेयायाद्भुत् तथाकक्षासमाहकाले
मध्यबन्धनसप्तविबन्धवेलायांमहर्महुः शीकरंवक्रोत्कंकणान्मंचतिहेतिंगर्जितंमंचति तत्कालेयात्राकालेमदशा
भिर्मदजलप्राडर्भावः तथारदंदंतेदक्षिणंवेष्टयेदालम्बयेत्करेणेति ५७ अग्रश्च प्रवेशनंवारिणिवारणग्रहिनाशा
यभवेन्नृपस्य ग्राहंगृहीत्वोत्तरणान्नृपस्यतोयात्स्यलेहस्तिकरेन्नभर्तः ५८ वारणस्यहस्तिनोग्राहेणजलप्राणिनावारि
णिजलमध्येप्रवेशनंनृपतेराज्ञोनाशायभवेत् तथाहिपस्यहस्तिनःग्राहंजलप्राणिनंगृहीत्वातोयाज्जलात्स्थलमुत्तरा-
णोराज्ञोहस्तिकरम् ५८ हस्तीगितम् इदानींनृपतेर्मत्तवारणेजयस्थितइतिसत्वामदकरंद्रव्यनिश्चयंवक्ष्यामीत्याह
रणेजिताशत्रुभवतिनृपलक्ष्मीःतितिभतोजयस्तेषांयेषांमदमलिनगंडाःकरिवराः भिनत्तिकोमत्तःपरबलममत्वे
भवद्भलंयतोतोहंवक्ष्येकरिमदकरद्रव्यनिचयम् ५९ राज्ञांसमरेशत्रुंजित्वानृपलक्ष्मीर्भवति येषांराज्ञांमदेनमलि
नीभूतागंडायेषांकरिवराः गजप्रधानाः तेषांजयःएकोगजोमत्तः परबलंशत्रुबलंभिनत्ति यतोयस्मात्प्रतोस्मा
कारणात्करिणांहस्तिनांमदकरंद्रव्यनिचयमौषधसमूहंवक्ष्येतस्मात् ५९ जातीशृङ्गीकदलीदलानामास्फोटकर्ण
सवल्लान्वितानाम् भार्गीसनीलीगिरिकर्णिकाराम्रैरिकाचंदनमाषभंगाः ६० कलम्बकावर्णकमाषपर्णीपुनर्नवा
भृंगिराजस्विगन्धा शेफालिकास्फोटकविदारीकांताडम्बिका कर्कराश्वकोशातकीगोक्षुरकंविदारी ६१ विस्मा-

योगा॰
दी॰
२९

काकोलाइग्धिकासालपर्णीवृद्धापादीवाकुचीवल्लिगन्धा व्याघ्रीचस्यात्पृश्निपर्णीमृनालेपट्टेरिकामहाकीतं इत्येवं ९२
जातीकुसमाशुद्धचीअमृताकदलीदलानोआस्फोटकर्पासवला पत्रैरन्वितानोशुक्लानो तथाभंगीकीदृशीसनीलीनी
लिकसहिता गिरिकर्णिका आसांपट्टेरिका चेदनमाषभेगाकलेवुकावर्षाकमाषपर्णीषनर्नवाभेगिराजाः अश्वगंधा
शेफालिकाअर्स्विटकः कच्छुकाकोशातकी गोक्षुरकंविदारीविल्लकोना इत्यिक्षासालपर्णीवृद्धापादीवाकुचीव
ल्लिगंधाव्याघ्रीचकंटकारिकास्याइवेत पृश्निपर्णीमृनालेविसेपट्टेरिका महाकीतंइत्येवं ९२ प्रयोजनमाह एते
र्यथासंभवंसप्रयुक्तैर्मनस्यनागस्यमदाभिवृद्धिः दानप्रभेदश्चमदोक्तितस्यसर्वांगशोभाश्चमखेतिरिक्ता ९३ एतैर्
यथासंभवंयथालाभंसप्रयुक्तैः प्रयोजितैर्मनस्यगजस्यमदाभिवृद्धिर्भवति यथामदोक्तितस्यसक्तमदस्यदानप्र
भेदोभवति सर्वेषांअंगानांशोभाभवति मखेतिरिक्ताधिकतराशोभाभवति ९३ अथस्य जीवकमाषकचेदनप
ट्टोरकंकोलकदलीवृषभानाम् सौभांजननिम्बेगुदूचकानांचमूलानि ९४ शतावर्यःकाकोलीक्षीरमज्जाकाकली
क्षेष्मातकाशाल्मलिमहाकीजटास्सर्विदार्याश्च ९५ आसीताश्मंतकराजमाषजलमूलानिचैवमेतानि सर्वाणिवक्रशो
भांजनयंतिसदैवनर्गानाम् ९६ जीवकमाषकचेदनपट्टोरककंकोलककदलीवृषभपर्णीतथा तथासौभांजननिम्बगु
दूचपत्रिकाएषांसर्वेषांमूलानितथाशतावर्यामूलमपि काकोलीक्षीरसंज्ञाक्षेष्मातकशाल्मलिमहाकीजाताः ५ स्य
जटाः

भवेयुः तथाविदारीआसीता अश्मंतकराजमाषाएतानिमूलानिसर्वाणि तथाप्राशक्तानिमूलानिसर्वाणिसदैवसर्व
कालेनागानांवक्रशोभांजनयंत्यस्यादयंति ९९ अथस्य नीलीपत्रैःचूर्णितैर्माषचूर्णोदभावुक्तोमाहिषेणेषपिंडः
नागेंद्राणामाशुदत्तेमदाग्निनीलीकेवद्रव्यमार्गेप्रधाना ९७ नीलपत्रैःचूर्णितैःचूर्णकृतोमाषचूर्णोमाहिषेणैवद
भावुक्तएषपिंडः कार्यः नागेंद्राणांहस्तिप्रधानानामाशुमदाग्निंदत्ते अथवाएकैवनीलीद्रव्यवर्गेसिन् प्रधाना एके
वसाप्राशुक्तान्गुणान्करोतीत्यर्थः ९७ अथस्य एकैवकरोतिकाकजंघाटोकैवमाषमद्गपर्णीच ताम्रलवनाईहस्ति
कालयश्चैकैकामद[illegible]लयैवमूलाः ९८ काकजंघाएकैवमदवृद्धिंकरोति एकैवमाषपर्णीमद्गपर्णीतथातोद्गली
वानाईहस्तिकाली एताःसर्वाएकैकाप्रत्येकमददाःमूलानथैवमददाः ९८ अथस्य कर्पासैकाचेक्षुसंयोजिताचा
ज्ञेयश्चैकःकंटकीशैलिकाख्या एकःशल्लोवल्कलस्फूर्जकस्यजातीभंगे नान्वितोवाकुशीरः ९९ अथवा एकाका
र्पासाचेक्षुयोजिताचेक्षुयुक्ताच तथाकंटकीशैलकाख्याः एकएवमदद्योज्ञेयः तथास्फूर्जकस्यस्फूर्जहृदस्यवल्क
लःलगेवप्रशस्तः अथकुशीजातीभंगेनान्वितोयुक्तः एकएवशल्लोमदद इत्यर्थः ९९ अथस्य एकमेवेंगुदीमूलंम
दप्राचुर्यकारकम् एकाचश्वेतिकम्बोजीश्वेताचैकामदप्रदा १० इंगुदीमूलमेकमेवमदवाइत्येकरोति तथाश्वेता
काम्बोजीएकैवश्वेताचमदप्रदा १० अथस्य समूलोवीरणस्तंभस्समूलीमहिकस्तथा मदप्राचुर्यसौरभ्यंकुर्वंतीदीवरा

णिच २१ वीरणंतरणाविशेषस्तस्तंभः समूलोमूलसहितः तथामल्लिकासमूला मल्लिकाइत्यसौगंध्यं एतेचद्वेरंडीवरा
णिनीलोत्पलानिचकर्वेति २१ अन्यच्च सरसागुडेनसंयुक्तापनर्नवागोमयेथवास्त्रिया वाराहीमूलानिचभिनत्तिगुडेन
युक्तानि २२ सरसागुडेनसंयुक्ता अथवापनर्नवागोमयेनस्त्रियाशेषीकृता सेदितावाराहीमूलानिगोमयेनस्त्रियानि
एतानिसर्वाणिगुडेनयुक्तानिभिनत्ति मदमेदंकर्वेति २२ अन्यच्च मल्लिकामधुयुतासखशोभामातनोतिनागानाम्
नेत्राहारस्यगुडेनपिंडोहितोदभा २३ मल्लिकामधुयुक्तामालिकोनयुक्ता गजानांमखशोभांतनोति इत्याहा
रस्यगजस्यगुडेनपिंडोनहितःदभाहितश्च २३ अन्यच्च माषाशिनांगुडयुतस्तरणाशिनांशस्यतेवसायुक्तः व्यतिमिश्रा
हाराणांविज्ञायबलाबलंदद्यात् २४ माषाहाराणांसगुडःपिंडःशस्यतेतरणाशिनांवसायुक्तः पिंडःशस्तःवसामिश्रा
व्यतिमिश्राहाराणांगजानांबलाबलंविज्ञायदद्यात् एतदुक्तंभवति यदन्नमधिकमश्नाति तत्रयदितेनेनसहदद्यात्
अन्यच्च प्रायोमदस्यपवनःकरुतेविद्यातेस्रोतांस्यतोघृतयुतैर्वइशोस्यपिंडैः संस्वेदयेद्भवतियेनमदप्रहृतिर्भिन्नस्य
चिमदहृद्विकरणिदद्यात् २५ प्रायोवाइत्येनमदस्यपवनोवायुर्विद्यातेकरुते अतोस्याइतोरस्यगजस्यघृतयुक्तैः
प्रायुक्तैः वइप्रकारैस्रोतांसिसंस्वेदयेत् येनमदप्रहृतिर्भवेत् तथाभिन्नस्यगजस्यमदप्रहृतिःकरणिद्रव्याणिद
द्यात् २५ इतिहस्तिलक्षणाध्यायो[illegible]दशमः ॥ अथाश्वलक्षणमाह दीर्घग्रीवात्रिकवक्षःचरणाष्टपुष्टा

DR BHAU DAJI MEMORIAL

मृतालोष्टजिह्वःसूक्ष्मत्वक्केशवालःसशफगतिमलोकसकर्णोष्टपुष्टः जेयाजानूरुहस्तःसमसितदशनश्चारुसर्वांगरू
पोवाजीसर्वांगपुष्टोभवतिनरपतेःशत्रुनाशायनित्यम् १ दीर्घग्रीवायस्य अतिकृतदेहगाश्चयःत्रिकंःकटिःचरणाःपादा
एतेष्टयोविस्तीर्णायस्यताम्रवर्णायस्यओष्ठतालुजिह्वाः यस्यवक्रकेशाः लोमानिवालाःपुच्छवालाःएतानिसूक्ष्माणि
यस्य शफाःपादाःगतिर्गमनंमस्तकंवक्रंएतानिशोभनानियस्य कर्णौश्रोत्रेओष्ठउत्तरोष्टःपुच्छःएतानिकृशानियस्य जे
याजानूरुरुवर्तुलौयस्यसमासमस्तस्यासितादशनायस्यतथाचारूणिदर्शनीयानिसर्वांगानियस्यरूपंचयस्य एवंविधो
वाजी अश्वःसर्वांगपुष्टःसर्वावयवपुष्टोनरपतेरातःशत्रुनाशायभवति अर्थेगितमाह १ उत्सर्गाजपुभदमासनापर
स्थंवामेचजलनमतोपरंप्रशस्तम् सर्वांगजलनमहृदिदेहयानंद्वेवर्षेदहनकणाश्चभ्रमनेवा २ अश्वानामत्सर्गस्थाना
दुत्सर्गप्रदेशात् तथासनापरस्तंआस्तेस्मिन्नियासनेपर्यांतस्थानेतस्मादपरसंस्थंवामेचभागेजलनंशुभम् अतोपरमन्य
ज्जलनंप्रशस्तम् तथासर्वांगानांजलनंप्रहृदिदम् द्वेवर्षेचदहनकणाश्चग्रीविस्फुलिंगाभ्रमनेभ्रमेवाहृदिदम् २
अन्यच्च अंतःपुरंनाशमुपैतिमेढ्रेकोशस्थेयात्पदरेप्रदीप्ते पायौचपुच्छेचपराजयःस्याद्वक्रोत्तमांगजलनेजयश्च ३
मेढ्रेलिंगेप्रदीप्तेःतःपुरंनाशमुपैति उदरेप्रदीप्तेकोशोगंजनाशंयाति पायावपानस्थानेपुच्छेचप्रदीप्तेपराजयस्या
द्भवेत् वक्रंमुखमुत्तमांगंशिरः वक्रोत्तमांगजलनेजयश्चभवति ३ अन्यच्च स्कंधासनांसजलनेजयायवन्यायपादजल

DR BHAU DAJI MEMORIAL

नेप्रदिष्टम् ललाटवक्षोहिभुजोपधूमः पराभवायज्वलनेजयाय ४ स्कं उप सभागे तदधोंसः आसनेपर्याणस्थानम् प
वांज्वलनेजयाय पादज्वलनेवन्धायप्रदिष्टमुक्तम् तथाललाटवक्षःप्रतिभुजावेतेषुगेषुधूमः पराभवायभवति एषामेव
ज्वलनेजयायभवति ४ अन्यच्च नासापुटशोथशिरोस्रुपातेनेत्रेपुराग्रोज्वलनेजयाय पलाशताम्रासितकर्बुराणांनिसंभ
काभस्मसितसचैव ५ नासापुटःप्रसिद्धःप्रोथोनासांतरं शिरःप्रसिद्धः अस्रुपातःअस्रुताः पातोयत्रनेत्रे अस्रिणीएतेषु
राग्रोज्वलनेजयायभवति पलाशवर्णास्ताम्रःअसितःकृष्णः कर्बुरःशुक्लकृष्णकपिलवर्णः एषांतथाभ्रुकाभस्मभ्रुक्लवर्णा
स्मसितसचैतसचेतेषुगेषुज्वलनेसर्वदाजयायभवति ५ अन्यच्च अद्देघायवसोभसोप्रतपनंस्वेदोनिमित्तादिना कम्पोवा
वदनाच्छ्वरकंपतनंधूमस्यवासंभवः अस्वमश्चनिरुध्यतोनिदिशिवानिद्रालसध्यानता सादोदुर्मनसोविचेष्टितमिदंनेष्टं।
स्थनंवाजिनाम् ६ वसाहरणादीनासंभसामपोतथाश्वपतनंनिमित्तंकर्णेविनानिमित्तात्स्वेदःकम्पोवानिमित्तंविनाव
दनान्मुखाद्रुकंपतनंधूमस्यवासंभवउत्पत्तिः निशिरात्रौनिरुध्यतोवैरंकुर्वतो अस्वमोदिवादिनेनिद्रालसंध्यानंताचे
ष्टाचिंता सादोवसादःदुर्मनसोदुःखितमनसोवाजिनामध्यानाम् इदंचेष्टितंनेष्टमशुभंस्यतमुक्तम् ६ अन्यच्च आरोहण
मश्ववाजिनांपर्याणादियुतस्यवाजिनः उपवाहनुरंगमस्यवाकल्पस्यैवविपत्रशोभना १ वाजिनोःस्वस्यपर्याणादियु
तस्यादिशब्दाद्गुरुवसहितस्यान्यवाजिनामश्वानामश्वानामरोहणंपर्याणादियुतस्यासोस्वआरोहितःतत्रशोभने उप

वाहनरंगमःप्रत्यहंवाह्यतेयोस्वस्यकल्पस्यारोगस्यविपद्विपत्रिशोभना १ इदानींशुभनिमित्तमाह क्रौंचवद्वि
प्रवृथायद्रेषितंग्रीवयाचलयाचसोन्मुखम् स्निग्धमुन्नमत्रनादिदृष्टवद्वामरुद्वदनैश्चवाजिभिः ८ द्रेषितंश
द्देक्रौंचःपक्षीतेनतुल्यंयद्रेषितंतद्रिपुनाशायभवति ग्रीवयाकंधरयाचलयास्थिरयासोन्मुखंरिपुवधायैव स्नि
ग्धमहस्तमन्नमुन्नैःकृत्वा अत्रनादिद्वेदाशब्दवत् दृष्टवत् हर्षोविद्यतेयेषाम् तथाभूतैर्वाजिभिःद्रेषितंरिपुवधाय
भवति ८ अन्यच्च पूर्णपात्रदधिविप्रदेवतागंधपुष्पफलकांचनादिना द्रव्यमिष्टमथवापरंभवेद्देवतायदिसमीपतो
जयः ९ पूर्णपात्रंभाजनंपूर्णंकेनचिद्वस्तुभद्रद्रव्येणादधितीरविकारः विप्रोब्राह्मणःदेवतावादेवविशेषः गंधःसुगं
धिद्रव्यविशेषः पुष्पंकुसुमफलंप्रसिद्धंकांचनंसुवर्णंआदिशब्दाद्गुरुणन्मयःअथवापरमिष्टंभद्रद्रव्यम् भेषजमश्वाना
द्देवतायदिसमीपतोभवेत्तथान्ययोवाल्पः ९ अन्यच्च भस्मपानखलिनाभिनंदिनःपत्तरीपयिकनंदनोथवा सव्य
पार्श्वगतदृष्टयोथवावांछितार्थफलदास्तुरंगमाः १० भस्मोभस्मविशेषःपानमासवादिखलिनं कविका एतानभि
नंदयति पत्तुर्भर्तुरापयिकंयद्रूपयुज्यते तदभिनंदयति अथवासव्यपार्श्वगतादृष्टयःयेषांएवंविधास्तुरंगमाश्च
स्वनांवांछितार्थफलदाःभवंति १० अशुभलक्षणमाह वामेश्वपादैरभिताडयंतोमहीप्रवासायभवंतिभर्तुः सं
ध्यासुदीप्तामवलोकयंतोहेवंतिचेद्देयपराजयाय ११ महींभूमिंवामैःपादैरभिताडयंतोक्षुर्तेभर्तुःपत्युःप्रवासा

प्राभरुद्वदनैःप्रा
भेनरुद्वदनेयेषां

यभवंति दीनांसंध्यामवलोकयंतोयदिहेवंतिनदावंधयुगजयायभवंति ११ अन्यच्च अतीवहेवंतिकिरंतिवालान्निद्रा[illegible]रता
अप्रभवंतियाज्ञाम् रोमन्यन्योदीनस्वरस्वराश्चपांसून्मुंसंतश्चभयायदृष्टाः १२ अतीवात्यर्थंहेवंति तथावालान्किरंति
त्तिपंतिपुच्छवालान् निद्रायंताःनिद्रासक्ताःयाज्ञांप्रवदंतिकथयंति रोमन्यन्योरोमाणिमुंचंति दीनस्वराःखस्वराश्चपां
सून्मृत्तिकांप्रसंतःभक्षयंतोभयायदृष्टाःकथिताः १३ अभनिमित्तान्याह समद्रव दृक्षिणपार्श्वशायिनःपादसमन्ति
प्यचदक्षिणोत्थिताः जयाय शेषपिवाहनेषिदंफलंयथासंभवमादिशेद्बुधः १४ समद्रेनतस्यसमद्रव दृक्षिणपार्श्वेन
सपंतिदक्षिणपादसमन्तिप्यचस्थिताःजयायभवंति शेषेषुवाहनेषुपिदंफलंबुधःपंडितःयथासंभवमादिशेत् वदेत्
यत्संभवतितदाचेष्टव्यम् शेषग्रहणाःदृष्टादयः १५ अन्यच्च आरोहतिक्षितिपतौविनयोपपन्नोयाज्ञाबुधोन्यतरगंप्रति
हेषतेच वक्रेणवास्यशतिदक्षिणमात्मपार्श्वयोषःसभर्तरचिरात्प्रचिनोतिलक्ष्मीम् १६ राज्ञनिश्चारोहतिउत्कसतिस
तिविनयोपपन्नोनीतिपुक्तोभवति याज्ञानुर्गेयाज्ञादिगभिमुखः अन्यस्मिंस्तुरगेहेषितेकुर्वतिसतिप्रतिहेषितेकरोति व
क्रेणात्मपार्श्वेदक्षिणंस्पृशतियएवंवियोषःसभर्तरचिरात्लक्ष्मींप्रचिनोतिहृदिनयति १७ अभनिमित्तान्याह मद्गर्मु
द्गर्मुत्रशकृत्करोतिनतात्मसानोप्यनुलोमयायी अकर्यभीतोस्रुविलोचनश्चशिवेनभर्तुस्तुरगोभि[illegible] १८ तुरगेः यः
मद्गर्मद्गर्मुत्रशकृत्मुरीषंचकरोति नाऽपमानोहमपमानोपिनानुलोमयायी अनुलोमामभीष्टदिशंनगमनशीलः अका

र्यभीतः अकार्यादनिमित्ताद्भीतःअस्रुविलोचनःअस्रुनयनश्रुणीः सभर्तुःप्रियोनाभिदक्षेनददाति १८ योगयात्रामिह
ताधिगितम् एकादशः अथखड्गलक्षणंव्याख्यायते तत्रादौखड्गप्रमाणमाह अंगुलशतार्धमुच्छ्रयेणस्यात्पंचविंश
तिःखड्गम् अंगुलमानात्ज्ञेयःसमांगुलस्योच्छ्रायःप्रभदः १ उच्छ्रयेणमेप्रधानेखड्गमंगुलशतार्धम् पंचाशदंगुलानीत्यर्थः
तथापंचविंशतिरंगुलानिस्यात्खड्गेतः अंगुलमानाज्ज्ञेयोज्ञातव्योयोच्छ्रायविशेषःसपर्वस्योविषमांगुलस्यप्रभु
भदःसमांगुलेप्रभुभप्रदइति १ अभुभप्रणाम्याह श्रीवृक्षवर्धमानातपत्रशिवलिंगकुंडलाद्यानाम् सदृशाप्रणाःप्र
शस्ताःप्रजायुथसस्तिकानांच २ श्रीवृक्षोबिल्वःवर्धमानःशिक्यंवर्धमानकशरावकसदृशं आतपत्रंछत्रम् शिव
लिंगंप्रसिद्धंकुंडलंकर्णाभरणं अत्रेपद्मंयेषांसदृशायेव्रणाःतेखड्गेप्रशस्ताःतथायुथसस्तिकयजानांचसदृशाःप्र
शस्ताएव २ अभुभान्याह कृकिलासकाककंककव्याटकवंथवृश्चिकाकृतयः खड्गेव्रणानभुभदायेशानुगताःप्र
भूताश्च २ कृकिलासःप्राणिविशेषःकाकोध्वांतःकंकःपक्षिविशेषःकव्यादामांसाशिनःविहंगाःकवंथःशिरश्छि
न्नोमनुष्यः वृश्चिकाः[illegible] ओ[illegible]ः एतेषांसदृशाकृतिर्येषांतेव्रणाःखड्गेनभुभदाः तथावंशानुगताःवंशश
ब्देनखड्गमध्यभागउच्यतेप्रभूतावहवोव्रणानभुभदाएव ३ अन्यच्च स्फुटितंकृष्णंकुंदंवंशाछिन्नंनदृष्टानोनुगतम् अ
सनमितिचानिष्टंप्रोक्तविपर्यमिष्टफलम् ४ स्फुटितंभग्नंकृष्णमस्यम् कुंदमतीदृष्टम् वंशाछिन्नंवंशप्रदेशान्मध्यस्था

नाक्षिमंनहृमनोनुगतं नचिनाम्नादकंग्रसनंनिःशङ्कमेवंविधमनिष्टंग्रतोविपरीतमिष्टफलम् ४ फलान्याह क्रीणितम
रणायोक्तंपराजयार्थप्रवर्तकंकोशत स्वयमङ्गीर्णपुङ्खत्वितेविजयोभवतिखड्गे ५ स्वयमेवखड्गस्यक्रीणितंशङ्कोमरण
यकथितम् स्वामिनोमरणःकोशात्प्रवर्तनमनिर्गमनंपराजयायभवति स्वयमङ्गीर्णस्वयमेवनिर्गतेपुङ्खभवति ज्वलिते।
खड्गेविजयोभवति ५ परितापार्थमाह नाकारणेविहरणायाजविच्छृयेच्चपश्येन्नतत्रवदनंनवदेच्चमत्यम् देशंनचा
स्यकथयेत्प्रतिमानयेच्चनैवस्पृशेत्रपतिरप्रयतोसियष्टिम् ६ अकारणेनविहरणायोद्धृयेत तथाकारणेनविच्छृ।
येत नचालयेत तत्रखड्गयष्टीवदनंमलंनपश्येत तथाकारणेनमूल्येनवदेत तथातस्यखड्गस्यदेशंनकथयेत नप्र
तिमानयेत राजातंखड्गमप्रयतअशुचिर्नस्पृशेत ६ शुभखड्गान्माह गोजिह्वसंस्थानंनीलोत्पलवंशपत्रसदृशंच कर
वीरपत्रसदृशंचामंदलाग्रंतीक्ष्णशस्तानि ७ गोजिह्वाकारंनीलोत्पलवंशपत्रयोःसदृशंच तथाकरवीरपत्रसदृशंच मं
दलाग्रंचपरिवमुलमग्रंयस्य एतानिखड्गानिशस्तानि ७ अग्रत निष्पन्नंनछेद्यंनिकषैःकार्यप्रमाणयुक्तंतत मलेभ्र
यतेस्वामीजननीतस्याग्रतश्छिन्ने ८ खड्गंनिष्पन्नंयदिप्रमाणाधिकंभवतितदानछेद्यम् निकषैर्निर्घर्षणैःप्रमाणयुक्तंन
कार्यम् तथाखड्गस्यमलेछिन्नेस्वामीम्रियते अग्रतःछिन्नेजननी खड्गस्वामिनोमातामृयते ८ लक्षणविशेषार्थमाह
यस्मिन्मरुप्रदेशेव्रणोभवेन्नहृदेवखड्गस्य वनितानामिवतिलकंपद्मोवाचंमुखेदृष्टा ९ यस्मिन्मरुप्रदेशेयस्मिन्मणोम

ष्टोव्रणोभवति तद्वदेवतेनैवप्रकारेणतस्मिन्भागेखड्गस्यव्रणोभवेत् वनितानांस्त्रीणामिवतिलकंमुखेदृष्टापद्मोवाचम्
एवंयस्मिन्खड्गेमष्टोव्रणोभवति तस्मिन्निश्चयान्मध्येव्रणोवाच्यः ज्ञातेव्रणेप्रकारांतरेणव्रणस्यानन्तानार्थमाह ९ अथवा
स्पृशतियदंगं अष्टानिस्त्रिंशभृतदवधार्य कोशस्यस्पादेशेव्रणोपिशस्त्रंविदिद्वितत् ९ अथवानिस्त्रिंशभृतखड्गभृत्म
ष्टापृष्ठकोयदंगंस्पृशतितदवधार्यावलोक्यकोशस्यस्पेचव्रणआदेश्यः इदमपिशास्त्रंखड्गस्यस्त्रिंशतात्वातज्ज्ञानार्थमाह
शिरसिस्पृष्टेप्रथमेंगुलेद्वितीयेललाटसंस्पर्शे भ्रूमध्येतृतीयेस्पृष्टेचतुर्थेच ९ नासिष्टकपोलहनुश्रवणग्रीवांसकेषुपं
चाद्याः उरसिद्वादशसंख्येत्रयोदशोकक्षयोर्ज्ञेयः स्तनहृदयोदरकुक्षिनाभीषुचतुर्दशोदयोज्ञेयाः १२ नाभेर्मूलेकक्षयोगु
ह्येचैकविंशेस्यात् ऊर्वोर्द्वाविंशतिमेजान्वोर्मध्येत्रयोविंशे १३ जानुनिचतुर्विंशेजंघामध्येंगुलेपार्ष्णीः पादेतथाग
लीषुचषड्विंशादिषुयावत्त्रिंशदितिमतेनगर्गस्य १४ त्रिंशत्स्पृष्टायदिशिरःस्पृशतितदाखड्गस्यमूलादेवप्रथमेंगुले।
व्रणोवाच्यः ललाटसंस्पर्शेतु द्वितीयेभ्रूमध्येस्पृष्टेतृतीयेंगुले नेत्रस्पृष्टेचतुर्थेंगुलेनासास्पृष्टेपंचमे ओष्ठयोःषष्ठेकपोल
योःसप्तमे हन्वोरष्टमे कर्णयोर्नवमे ग्रीवायांदशमे अंसयोरेकादशे वक्षसिद्वादशे कक्षयोस्त्रयोदशे स्तनयोश्चतुर्दशे
हृदयेपंचदशे उदरेषोडशे कुक्षौसप्तदशे नाभ्यामष्टादशे मेढ्रमूलेएकोनविंशे कक्षांविंशे लिंगेएकविंशे ऊर्वो।
र्द्वाविंशे ऊर्वोर्मध्येत्रयोविंशे जानुस्पर्शेचतुर्विंशे जंघायांपंचविंशे जंघामध्येस्पर्शेषड्विंशे गुल्फौसप्तविंशेपार्ष्णौअष्टावि

शेषादेकोनविंशेषादेकोनविंशतिमेऽतिगर्गस्यमतेन १५ एषांफलं निर्देशमाह पुत्रमरणंधनाभिवृद्धिनहानिसम्पदश्च व-
न्धनंच एकादशेगुलसंस्थैर्ग्रहैः फलंनिर्दिशेत्क्रमशः १५ सुतलाभः कलहः हस्तिलब्धयः पुत्रमरणंधनलाभः क्रमशोविनाशो
वनिताभिवृद्धिनहानयः १६ षट्प्रभृतिलब्धिहानिः स्त्रीलब्धयोवर्षेवृद्धिमरणमपरितोषाः ज्ञेयश्चतुर्दशादिषुधनहानिर्भे
वविशेस्यात् १७ विनाभि निर्धनाधनागमोमरुत्सम्पदोलाभम् ऐश्वर्यमरुराज्यानिचक्रमाद्विंशदितियावत् १८ प्रथमेगु-
लेपुत्रमरणं द्वितीयेधनाभिः तृतीयेधनहानिः चतुर्थेसम्पदः पंचमेबंधनम् षष्ठेसुतलाभः सप्तमेकलहः अष्टमेहस्तिला-
भिः पुत्रमरणंनवमे दशमेलाभः एकादशेविनाशः द्वादशेवनिताभिः त्रयोदशेचिनहानिः चतु-
र्दशे स्त्रीलब्धिः पंचदशे वयःसमदशे वृद्धिरष्टादशे एकोनविंशेधनहानिः धन प्राप्तिर्द्वाविंशे मरुत्सम्पदौ त्रयोविंशे चत-
विंशेमरुत्सुः पंचविंशेसंपदः षड्विंशेनिर्धनत्वं सप्तविंशे[illegible] एकोनविंशेमरणं विंशेराज्यम् एवंक्रमा
द्विंशदंगुलैयावत्फलानि १९ अन्यच्च परतो विंशेषफलंविषमस्थाश्चैवपापशुभफलदाः केचिदफलाःप्रदिष्टास्त्रिंशत्पर
तोप्रमितियावत् १९ अतःपरंविषमफलेनभवति किंतुविषमेंगुलस्थाज्ञाःपापफलाःसमांगुलस्थाःशुभफलाः केचि
दाचार्यैरफलाःप्रदिष्टाःत्रिंशत्परतोयावदग्रम् १९ शुभलक्षणमाह कस्तूरीपत्रगजमदकुंकुमचंदनकसुगंधिः कूर्मव
सासृक्तारोपमशुभयुक्तवेदोभवतिगंधः वैडूर्यकनकविद्युत्प्रदंजयारोग्यवृद्धिकरम् २० कस्तूरीप्रसिद्धनीलोत्पलंच

+ मरणं विंशेपुरि
तोघः एकविंशे ८

२९

+ धनागमः पंचविंशेभृत्युः षड्विंशेसंपदः सप्तविंशेमरणं अष्टाविंशेऐश्वर्यं +

७०

स्यं

गजमदं कुंकुमंचंपकपुष्पंचचंदनंसिद्धं एतत्सदृशगंधिः खड्गंशुभदम् तथागोमूत्रमेदोः[illegible]नरगतःपंकः कर्दमः आ
श्र॰ मिषंमांसंएषांसदृशगंधिः निष्टमशुभम् कूर्मःप्राणीवसामज्जाअस्रश्चक्रम् दारंप्रसिद्धंएषांसदृशगंधोभयुक्तःखदः
तथावैडूर्यंमणिकनकंसुवर्णविद्युत्प्रदित् एषांसमप्रभःखड्गोजयारोग्यवृद्धिकरः २० शस्त्रमानमाह इस्मैशनसं
शस्त्रमानेसुधिरेणाभियमिच्छतःप्रदीप्तं हविषागुणवत्सताभिलिप्तोःसलिलेवातयमिच्छतश्चविनम् २१ वडवोष्ट्रक
फ॰ रेणुइग्युपानेयदिपापेनसमीहतेर्थसिद्धिम् [illegible] [illegible]इग्येकरिहस्तिश्चिरयेसप्तालगर्भैः २२ इदंवस्यमाणं।
शास्त्रं [illegible]नसाशुक्रेणशोक्तम् प्रदीप्तमग्नियमि[illegible]तोसुधिरेणपानं गुणवत्सताभिलिप्तोःहविषासतेनपानम् गुणव
त्सताग्निइच्छतितस्यात्तयंधनमिच्छतः सलिलेनपानम् यदिपापेनार्थसिद्धिंसमीहतेतत्रवडवोष्ट्रकरेणुहस्तिनी आ
सांडग्येनकरिणाःहस्तिश्चिरायवडोयइच्छतितस्य[illegible]पपिनेन कपोतस्यः मृगस्यच[illegible]नांडग्येनवस्त्रस्यागःएतैःसप्ता
लगर्भैःसहसालगर्भेनवर्तेतेतैःपानंतातेवृत्तःतस्यगर्भेनिवासः २२ अन्यच्च अर्कपयोहउविषाणसमीतपारावताखु
शकृताचपुनःप्रलेपःशस्त्रस्यतैलमथितस्यततोस्यपानंपश्चात्तितस्यनशिलासुभवेद्विघातः २३ आर्कपयोकेसरीरङ
उविषाणंमेषशृंगम् तस्मात्समीतयासमीतेसहितम् पारावतःपक्षीआखुर्मूषकः अनयोःशकृताविष्टाशुक्रः प्रलेपः
शस्त्रस्यप्रथमंतैलमथितस्यतैलेननिर्मलीकृतस्यततोनंतरमस्यपानंदातव्यम् शिलासुनविघातोभवेत् २४ अन्यच्च

स्त्री॰

मसी॰

स्तोरेकरस्यामथितेनयुक्तेदिनोषितेपायसमाप्यसंयत् सम्यक्कुठितंवाश्मनिनेतिभंगेनचान्यलोहेष्वपिकोऽसमेति २५- कु
रस्यास्तोरेमथितेनतक्रेणयुक्तेनदिनोषिते दिनपर्यंतंतत्रस्थापितेयदायसंलोहंपायसंसम्यक्कुठितंतीक्ष्णीकृतमश्मन्यपि
भंगेनेति तस्यान्यलोहेष्वपिकोऽपिकुंठतंनभवति २५ योगयात्रोत्सवकुलक्षणभाष्यमष्टादशः १२ अथप्रास्थानिकंव्याख्या
यते तत्राह अंतःपुराद्वासनिवेशनाद्वासिंहासनाद्वाग्निपरस्तराद्वाकुर्याज्जनेंद्रः प्रथमंप्रयाणेविप्रैःशतप्रैःकृतमंगलाशीः १
नरेंद्रोराजाप्रथममंतःपुरादथवास्वनिवेशनादात्मीयस्यान्नसिंहासनाद्वाग्निसमीपात्प्रयाणंकुर्यात् कीदृशःविप्रैर्ब्राह्मणैः
शतप्रैःशतमंत्रेयेषांतैःकृतानिमंगलानिआशिषश्चयस्य १ अन्यत् द्विजोविष्णुक्रमाद्यैर्मंत्रेणानेनदापयेत् इदंविष्णु
र्विचक्रमइत्येवंपादमुद्धरेत् अमुकस्यवधायेतिदत्तिरित्ति निक्षिपेत् मंगलानिततःपश्चात्स्पृशन्शृण्वन्पश्यन्व्रजेत् २
द्विजोब्राह्मणोभूपंराजानंविष्णुक्रमाद्विष्णुक्रमेणप्रसादंदापयेत् दक्षिणंपादं इदंविष्णुर्विचक्रमाइत्यनेनमंत्रेणपादम
ुद्धरेत् अमुकस्यरिपोर्वधायइत्येवमुक्त्वा निराजादक्षिणंपादंप्रनर्मसेत् क्षिपेत् अतोनंतरंतत्पौराजामंगलानिपश्य
न् अवलोकयन् स्पृशन्स्पर्शयन् शृण्वन्आकर्णयन् व्रजेद्गच्छेत् २ कानिमंगलानितान्याह वेदांगवेदध्वनिशंख
भेरीमृदंगपुराणपाठपुराणशब्दाः धर्मार्थशास्त्राणिचभारतंचरामायणंमंगलकीर्तनानि ३ वाचःशुभाःसारसचाषव
र्हिकाकर्कंदवहंसाश्चसजीवजीवकाः काकाश्चपंकाक्रा वंहृष्टगाःश्रीहृत्वालव्यजनानिचंदनम् ४ गौर्वत्सलाजोरु

चकाःप्रियंगवःजात्यश्वाश्चरथःपताका सर्वौषधिसत्तिकपूर्णपात्राणिपुष्पोत्पलदूर्वाईकगोमयंच ५ सरांसिसर्वाणि
सरित्समुद्राःसुरेंद्रलोकेशमहीधनागाः दिशोग्रहर्क्षाणिशिवःसुपर्णःस्कंदोविशाखोमरुतश्चसाध्याः ६ भा
र्हादशार्कावसवोश्विनौचस्वाहाशचीमातृगणोभवानी पत्नीजनन्यश्चसुरासुराणांसंध्यागणाश्चाप्सरसांसविद्याः
यक्षाःसिद्धोमनयःसुजाताःपर्जन्यकल्पद्रुममारुतश्च प्रजापतिःसर्वगतश्चविष्णुःशिवायतेभूपभवंतयाने ८
एतेसर्वेहिभूपराजन् तेतवयानेशिवायश्रेयसेभवंतु तेके तद्यथा वेदांगानिशिक्षाकल्पोव्याकरणंनिरुक्तंज्योति
षांगतिम् छंदसांलक्षणंचैवषडंगोवेदउच्यतेइत्यंगानिवेदध्वनयोवेदशब्दाः तद्यथाशंखभेरीमृदंगानांवाद्यानांश
ब्दःपुराणपाठानांपुराणानांशब्दाः धर्मार्थशास्त्राणिस्मृतिशास्त्राणिअन्यशास्त्राणिचाणिक्यप्रभृतीनि भारतंरामायण
मन्यानिमंगलकीर्तनानिवाचोगिरःशुभाःतद्यथासारसचाषबर्हिणाःकर्कंदवाहंसाःसजीवजीवकाःजीवजीवकपुत्रकाः
पंकस्यकर्दमतिमस्यवराहस्यसुकरस्यपृष्ठगःकाकःश्रीहृतोविल्वः वालव्यजनंचामरंचंदनंश्रीकंदप्रियं गोवत्स
लासशीतावत्सपुत्रंच अजछागः रुचकाःचिह्नविशेषाःप्रियंगवोगंधद्रव्यम् लाजाःनपुत्रकःपरुषपुत्रोविमानवि
शेषःरथःपताकाध्वजः सर्वौषधयःसत्तिकंविशेषःपूर्णपात्राणि अश्वस्तुरगःदूर्वाशाद्वलम् आर्द्रकगोमयंसरां
सशोभाणिसरितोनद्यःसमुद्रःरुद्रइंद्रःलोकपालाःमहीभाःपर्वताः नागावासुकिप्रभृतयः दिशःग्रहाःसूर्यादयः

रस्तानिनक्षत्राणि शिवः सर्पोगरुडःस्कंदःकुमारःदेवदानवमनुजाद्यस्मत्सदृशत्वादस्यवचनमतिशयेनाभिमुखे
नचरात्तिसान्निध्यकरणाच्चमरुतोदेवविशेषाः साध्यादेवविशेषाः भूर्भूमिर्दृशादित्याःवसवोअश्विनौसाहा अग्नि
पत्नीशचीरुद्राणी मातरःभवानीरुद्राणांसुरासुराणांदेवदैत्यानांपत्न्यः जन्योमातरःतेषांसंघाः अप्सरसोगणाः
सविद्याविद्याधरसहिताः यक्षादेवयोनयःसिद्धाद्याःसिद्धसहिताःमनयोऋषयःसजायापत्नीसहिताः पर्जन्यामेघाः
कल्पद्रुमामारुतार्धयवः प्रजापतिर्ब्रह्माविष्णुर्नारायणःसर्वगतएवशिवायतेभवंतिति ८ अथकानिमंगलानि।
सानीत्या सिद्धार्थकादर्शपयोजनानिवद्धैकपक्षामिषशृंगाक्रंभाःउलीषभृंगारन्त्वर्धमानपुंयानवीणातपवारणा
नि ९ दधिमधुघृतरोचनाःक्रमार्योधनकनकांबुजभद्रपीठशंखाः सितवृषकुसुमांबराणिमीनाहि जगणिकाप्र।
जनंश्चारुवेशाः ९ ज्वलितशिखिफलाक्षतेक्षुभद्राद्विरदमृदंगशचामरायुधानि मरकतकुरविंदपद्मरागस्फ।
टिकमणिप्रमवाश्चरत्नभेदाः ९ स्वयमथरचितान्ययत्नतोवायदिकथितानिभवंतिमंगलानि सजयतिसकलांततो
धरित्रीशृद्रणदृगालभनक्रतेरुपास्य १२ सिद्धार्थकाःगौरसर्षपाःआदर्शः दर्पणम् पयःक्षीरम् अंजनंप्रसिद्धम्
वद्धपक्षःग्रामिषंमांसंशृंगाक्रंभः उलीषःशिरपट्टविशेषः भृंगारंजलभांडम् त्वर्धमानोवर्धमानोमनुष्यः सपु
त्रइत्यर्थः पुंयानंशिविकानिवीणावल्लकीव्यंतपवारणंछत्रं दधिक्षीरविकारःमधुमादिकंघृतमाज्यंरोचनागोरोचना क्रमा

रीधनजःविद्रुम कनकंसुवर्णंअम्बुजंपद्मम् भद्रपीठमासनं शंखोवाद्यविशेषः सितवृषःश्वेतदांतःकुसुमंवस्त्राणि
मीनामत्स्याःद्विजोब्राह्मणाः गणिकावेश्याआप्तजनोबंधुजनः चारुवेशः दर्शनीयवेशःप्रज्वलितोवह्निः फलाम्र
तोदंडगजातीफलश्रीफलानि अक्षतायवाः इक्षुर्गुडम् भद्रप्रकारः हिरदोहस्तीमृन्मृत्तिकाअंकुशःप्रसिद्धः
चामरंस्त्रीपुंखश्चादिः मरकतंमणिविशेषःकुरविंदःपाषाणपद्मरागोमणिःस्फटिकमणिप्रभवा अन्येरत्नभे
दाः एतानिकथितानिमंगलानिस्वयमेवरचितानिकृतानिभवंति अयत्नतोवाकस्मादेवभवंति तदासराजास।
कलोधरित्रीभूमिंजयंति तानिमंगलानिग्रहणदृगालभनक्रतेरुपास्य कानिचिद्ग्रहणेनोपासनीयाःसिद्धार्थकादयः
कानिचिद्दृष्ट्यादर्शनेनगणिकादयः कानिचिदालभनेनस्पर्शनीयानिकानिचिद्गीतेगीतपादशब्दादीनि १२ अ
थाशुभनिमित्तान्याह कर्पासौषधकुसुमाग्नलवणक्लीवास्थितेलवसापंकांगारगृद्धाहिचर्मशकृतःकेशाश्चसंघाथि
ताः वांतोन्मत्तजटेघनत्रणातपत्तात्तामतक्रारयोमेदाःकविमक्तकेशपतिताकाष्ठायिनश्चाशुभाः १३ कर्पासंतो
षधंकुसुमाग्नंलवणंक्लीवःशंढःअस्थितैलं वसापंकःकर्दमः अंगारोदग्धकाष्ठम् गृद्धःगृध्रविकारःअहिःसर्पःचर्मश
कृत् विष्टिःकेशाःग्राम्यं कुसुमतोरम् आपुथवर्जंव्याथितोव्याधिभिर्भृतः वांतोवर्दितम् उन्मत्तोविचित्रःजडःश्रोत्रे
द्रियविहीनः इंधनंकाष्ठम् त्रणानितघःक्षतानामःक्षतभिभृतः तक्रमट्ठा अरिःशत्रुः मुंडोलुंचितकेशः अ[illegible]क्रः

योया॰ टी॰ १९

कृतास्त्रगः विमुक्तकेशः अनियतकेशः पतितोत्तमव्रतः काषायिकः काषायवासाः एतेशुभाः १३ पटुपटह
मृदंगशङ्खभेरीपणवरवैस्सपताकतोरणाग्रम् प्रसृतकुसुमतोयशीतरेणुसुरभिसुवेशजनैर्व्रजेद्धुमार्गम् १४ एवंवि
धेमार्गेव्रजेत् कीदृशंपटुपटहमृदंगशंखभेरीपणवारवम् पटहश्चतुरपटहमृदंगशंखभेरीपणवानांवादित्राणां
शङ्खायत्र तथापताकातोरणाग्रम् तोरणाग्रेपताकायत्रतथाभूतम् प्रसृतकुसुमैस्तोयेनशीतेनशीतसुशिशिरैरेणुर्यत्र
तथासुरभिभिःसुगंधैःसुवेशैर्व्रजनैःकीर्णम् १४ इदानींमंगलामंगलान्येवसप्रलक्षणान्याह यान्यत्रमंगलामंगला
निनिर्गच्छतांप्रदिष्टानि सुभेरुपितानिशुभाशुभानिविज्ञेपनेथ्यम् १५ अत्रास्मिन्प्रस्थानिकेनिर्गच्छतांमंगलामंग
लानिप्रदिष्टानिसूर्कनियानितान्यपिसुप्रेशुभाशुभानिकिंतेविज्ञेपनेविशत्रलेपनेथ्यंशुभमिति १५ योगयात्रायांप्रस्था
निकेत्रयोदशः १३ अथशकुनम् कुक्कुरीसूकरिकाशिवाचशपामानीलपिंगलिकाग्रपृष्ठःवामाप्रशस्ताशृङ्गगोधि
काचपुंसंस्तिताथेचपतत्रिणःस्युः १ कुक्कुटशीमूषकाजातिःसूकरिकाजात्याचटिका शिवाप्रसिद्धा शपामाकपोत
कीनलाकरिकारिकापिंगलिकाःअग्रपृष्ठःकोकिलाःएताःसर्वावामाःप्रशस्ताःतथाशृङ्गगोधिकाःकूर्मःमत्स्याःयेच
पुंसंस्तिताःपुंनामानःकाककपोतप्रभृतयःपतत्रिणःपक्षिणः स्त्रीभेवेषुस्तेपिवामतःप्रशस्ताः १ अग्रपत् श्येनोरुरुः
पर्णकुटःकपिश्रीकंठहिंक्कारकपिपिकाःस्त्रीसंस्तिताथेचशिविहिंयोवयानेहितादक्षिणभागशस्ताः २ श्येनः

जाः

पक्षीरुरुर्मृगजातिःपर्णकुटाकरायिकाख्या कपिर्वानरःश्रीकंठःपक्षीहिंक्कारःमृगजातिः पिपिका अजस्त्रागः एतेस
र्वेयथास्वाभिधानाःशारिकाचटकादयः शिखीमयूरःहिंयोहस्तीएतेसर्वेयानेयात्रायांदक्षिणभागस्थिताःशुभाइत्यर्थः २
अग्रपत् आस्फोटिकाःस्त्रीडितशंखतूर्यपणवाहवेदधनिगीतशब्दाः वामांप्रयाणेशुभदानराणामाक्रंदितंदक्षिणतःपरेषां
आस्फोटितंकरास्फोटःआस्वेतेमवशब्दाः शोनडिकेतिप्रसिद्धा शंखतूर्यपणवाहवेदानांध्वनयःशब्दागीतशब्दाश्चनराणां
यानेवामाः शुभदाःपरेषामेतद्विपरीतानामग्रेषामाक्रंदितंदक्षिणतःशुभम् ३ अग्रपत् भारद्वाजःवर्हीचाघनकुलास
त्कीर्तनादर्शनाद्दानंतशुभप्रदानसस्तोदृष्टःशिवायक्वचित् गोधासूकरजाहिशशकाःपापाकुलालोकनेथ्यंकीर्तन
मृत्तवानरफलंतद्व्यत्ययाच्छोभनम् ४ भारद्वाजोपक्षिविशेषः अजस्त्रागःवर्हीमयूरःएतेसत्कीर्तनादर्शनात् तथैतेश
स्ताःशुभप्रदाःसस्तोक्वकिलासः दृष्टःक्वचिदपिशिवायनभवति गोधासूकरःजाहकःअहिःसर्पःशशकःप्राणीएते
कुलालोकनेपापाः कुलंशब्दालोकनंदर्शनम् इदंफलंचास्रगालयोर्व्यत्यासेनप्रशस्यते अस्तोमर्कटःवानरःकपिःएत
दुत्तवानरफलंव्यत्ययेनशोभनम् अनयोःकीर्तनमेवथ्यंनसंदर्शनम् ४ अग्रपत् नकुलस्पस्रगस्पपक्षिणोचवामादक्षि
णभागसेवनम् शुभदंस्रगालयोरिदंव्यत्यासेनफलंप्रशस्यते ५ नकुलस्पस्रगस्पचपक्षिणोच वामादक्षिणभाग
सेवनंशुभायभवति एतत्फलंस्रगालयोर्व्यत्यासेनप्रशस्यते दक्षिणाद्वामभागसेवनंशुभदमिति ५ अग्रपत् चषोनक

योया॰
टी॰
८॰

लग्नवामगोदिवसार्धात्परतः शुभग्रहौ मृगवञ्चवनेषु क्रूरः शातपत्रोत्तमयेदक्षिणः ८ वाषोनक्तसंज्ञतोमध्याह्नार्धवा
मगोशुभग्रहौ क्रूरः क्रूरच्छायावनेस्थितः मृगवः ज्ञेयः शातपत्रोत्तमयेदक्षिणः शुभदः ९ अन्यच्च नष्टावलोकनसमागमगृह
कर्मवेश्मप्रवेशमज्जेषुरदर्शनेषु यानप्रतीपविधिना शुभदा भवंति केचित्तु गर्भमनवरूपदर्शनेषु २ नष्टावलोकनेन नष्टस्य
स्तुनोवलोकनेन्वेषणे समागमः संयोगः केनचित्सह गृहकर्मसु वेश्मप्रवेशे गृहप्रवेशे मज्जेषु रस्परान्नोदर्शने एतेषु सर्वेषु
क्रमेणयानप्रतीपविधिना यात्राव्यत्ययविधानेन शुभदा भवंति एतदुक्तं भवति वामभागे यात्रायां येषु भाग्नेषु दक्षिणाः
येदक्षिणास्ते वामभागगताः शुभाः केचिदाचार्या एवं भगवेवमुक्तवंतः रूपदर्शनेषु सर्वेष्वगमनेषु शुभदाः २ अन्यच्च निरुप
हतमनोज्ञहृत्संस्थाः शुचिरुचिरावनिरसंस्थिताश्च शुभतिथिदिवसर्क्षलग्नकालेषु शुभफलोपि शुभप्रदः प्रदिष्टः ८
निरुपहतेनिरुपद्रवेमनोज्ञेविनाक्रादकरैर्दृष्टेहृदेसंस्थिताशुचिशुचौप्रदेशेरुचिरायांशोभनायां भूमौसस्येषुचयेसं
स्थिताः शुभेतिथौरिक्तावर्जितेशुभेदिवसेशुभर्क्षेशुभनक्षत्रेउग्रदारुणवर्जितेशुभलग्नेसौम्यग्रहयुक्तेदृष्टेवाशुभकालेशुभम
हूर्तेएतेषुसर्वेषुशुभफलोपिशकुनः शुभफलप्रदिष्टउक्तः किंतुशुभः शकुनोवाम्यः शुभस्तेतिशयेनशुभोभवतीत्यर्थः ८
अन्यच्च प्रभग्नशुष्कद्रुमकंदकेषुश्मशानभस्मास्थिसमाकुलेषु प्राकारशून्यालयदुर्गशैलेषु सौम्योपिपापः शकुनः प्रकल्प्यः ९
प्रभग्नेद्रुमेशुष्केचसकंदकेश्मशानभस्मसमाकुलेभस्मास्थिसमाकुलेअस्थिनिराकुलेच प्राकारेशून्यालयेशून्यशैले

८॰

दुःखेनय दृष्टपते एतेषुस्थानेषु सौम्योपिशुभोपिशकुनः पापफलः प्रकल्प्यः अपिशब्दात्शुभोपिअतिशयेनाशु
भः ९ दिग्लक्षणमाह शृंगारिणीदिग्विभागविप्रकायस्योरविस्तिष्ठतिसाप्रदीप्ता प्रथमितायास्तिथौदिनेशः शेषाः
प्रशस्ताः शुभदाश्चतेस्युः ९ यादिग्विभागस्थकासौगारिणीयस्यरविरादित्यस्तिष्ठतिसाप्रदीप्ता यस्यांदिशिरविर्यास्यति
सप्रथमितापत्ताः सर्वाश्चशुभाः अन्याःशेषाः प्रशस्ताः शांताः शुभदाश्च अत्रादित्यप्रहरंप्रतिदिनसंस्थापनंभवति सूर्योदया
त्प्रहरंयावत्सर्वादिक्प्रदीप्ता पेशानीशृंगारिणाग्नेयीप्रथमिता ९ आसांफलनिर्देशमाह यातंमकायांसांप्रतंप्रथमि
तायामेषंज्ञेयंप्रथमितायामनिष्टम् शांतासेवंदिक्षुतसंचमासप्रत्यसंज्ञेशेषयोः शांतदीप्तं ९ अनिष्टमशुभफ
लंमकायांदिशियातमतिक्रांतंमकांगारिणीदीप्तायांदिशिशुभंसांप्रतम् तस्मिन्नेवाहनिभवति प्रथमितायामनिष्ट
मपेक्षंतेयम् अग्रतोभविष्यतियस्मिन्नहनिभवति एवमनेनप्रकारेणातत्रचमासशांतासदिक्षुशुभफलंज्ञेयम् तदि
त्यनेनांगारिकायानोपरामर्षः एतदुक्तंभवति शृंगारिणाः पंचमादिक्कुंतादिकस्यांशुभंतत्फलंदद्यात् प्रदीप्तायाः पं
चमादिक्कुंतातस्यांयच्छुभंफलंतत्सांप्रतं प्रथमितादिक्कुंतातस्यांयच्छुभं तदेष्यमिति एषांयोर्दिशोः शांत
दीप्तफलंप्रत्यासन्नंवाच्यम् यास्यदीप्तादिक्तत्पासन्नातस्यांतथाविधमादिश्यमिति ९ अन्यच्छकुनलक्षणमाह पिशि
ताशुचिभोजनः प्रदीप्तास्त्रणफलंशकुनिसर्गतः प्रशांतः उभयः कथितस्तथाग्रभोजीदिक्कोदयकालतश्चिंताः ९

यःशकुनःपिशितामशुचिभोजनःपिशितंमांसंअशुचिमशोभनम् सप्रदीप्तःयस्तणफलभक्षु निसर्गतःस्वभावतःप्रशां
तः योऽत्रभोजीसउभयःकथितउक्तःदीप्तःशांतश्चएतेसर्वेशकुनाःदिक्स्थानोदयकालतश्चिंत्याः दिक्कस्योदिशिस्थिते
नशकुनेनशत्रुःकृतःअंगारिणीदिक्ग्रहविग्रहविधिप्रयुक्तेतिस्थितलक्षणमक्रम् कस्मिन्स्थानेनिरुपद्रुतमनोत्तसंस्थि
तेतिलक्षणमक्रम् उदयंलग्नंतस्मिंल्लग्नेशुभग्रहयुतदृष्टेशुभराशौवाकस्मिन्कालेमुहूर्तादिकाःशुभशकुनःशुभायांदि
शिशुभेस्थानेशुभेलग्नेशुभकालेउत्पन्नोऽतिशुभतरोभवति अशुभेषुयास्पःअशुभअशुभेषुत्पन्नोऽशुभकरःशुभेयास्प
इति १२ अन्यच्च दुंदुरोगार्दितभीतमत्तवैरोतयुद्धाभिषक्कोत्तिणश्च सीमांतनयंतरितामसर्वेनचिंतनीयःसदसत्फलेषु १३
दुंदुरुगमंआर्तोदुःखितःरोगार्तोरोगपीडितः भीतोभययुक्तःमत्तःप्रसिद्धः वैरोतवैरयुक्तःयुद्धाधीअभिषक्को
सीमांसाभिलाषीसीमांतेस्थितः नयंतरितश्च एतेसर्वेशकुनासदसत्फलेषुनचिंतनीयाःनग्राह्याः१३ अन्यच्च रिक्तो
नुकूलःकलशोजलर्त्थमत्प्रदुतःसिद्धिकरःप्रयाणे विद्यार्थिनांशौर्यसमन्वितानांवणिःक्रियास्वप्रमितामतीव १४ रिक्तः
कलशोःवक्रलोयानुरजुकूलोऽत्रलोमः तद्विगमनशीलःउदकार्थंजलार्थमत्प्रदुतःप्रयाणेयात्रायांसिद्धिकरःविद्या
र्थिनांशौर्यसमन्वितानांगतंप्रहतानांवणिःक्रियास्वप्रमितामतीवशुभः अथयक्षाणांलक्षणमाह १४ श्वपाकाश्वेन
शतक्षवंजलशिखिश्रीकंठचक्रा याः चाषाजीवनकखंजरीटकशुकाधोलाःकपोतास्त्रयः भारद्वाजकलालकक्रटा

खराःहारीतगृध्रौ कपिः फंदाकक्रटशर्ग टचटकाःप्रोक्तादिवासंचराः १५ रात्रिचराआह लोमाशिकापिंगलपि
ष्पिकाख्यावल्गुलिउलूकशौकःपलेरात्रौरात्रिचराःशकुनःस्वकालोत्क्रमचारिणःस्वदेशस्यनाशायभवंतिदावा १६ लोमाशिकापिंगल
फिष्पिकाख्यावल्गुलिउलूकशौकःपलेरात्रौरात्रिचराःशकुनःस्वकालोत्क्रमचारिणःस्वकालमत्क्रम्यचरंतिदिवाचरारा
त्रौचरंतिरात्रिचरादिवसेएवमत्क्रमाचारिणःदेशस्यनाशायभवंतिः रात्रौतिदावामत्प्रकराभवंति उभयचारिणआह
हयनरभजगोष्ट्रहीपिसिंहर्क्षगोधाहकनकुलकुरंगखाजगोयाजहंसाः शशतमृगसृगालखाविर्थाश्वाः पृष्ठाद्युनिशम
पिविज्ञाताःसारसाःसकराश्च १७ हयाश्वाःनरामनुष्याभुजगाःसर्पाःउष्ट्राःकरभाहीपीचित्रकःसिंहऋक्षःहकःमृग
जातिःनकुलःकुरंगःमृगजातिःखासारमेयः अजस्छागः गोयाजःहंसाःशशतःमृगजातिःमृगःप्रसिद्धःसृगालःखावि
धाख्यः खाविधइतिख्याता यस्यअन्यपृष्ठःकोकिलःतेषांविज्ञालोमार्जारःसारसःसकरोचराः एतेरात्रिनिशामपिचरंति
रात्रिचराश्चरात्रिचराश्च १७ फलनिर्देशार्थमाह रात्रिनिशोभयचारिणःस्वकालेपुरवनमिश्रचराःस्वभूमिसंस्थाःसफलाविप
फलाविपर्ययस्यागमनेनपुरपार्थिवाःशुभंति १८ रात्रिचारिणःरात्रिचारिणश्चस्वकालेसर्वेतथापुरवनमिश्रचराः स्व
भूमिस्थाःसफलाभवंतिपुरचराःपुरसंस्थावनचरावनसंस्था उभयचारिणोमिश्रसंस्थाःपुरसंस्थावनसंस्थाश्चएतेपुरच
संस्थिताःस्वभूमिसंस्थाभवंतिस्वभूमिसंस्थागमनेजयेसोसकलाःविपर्ययस्यविफलाः तेशकुनाःपुरपार्थिवाशुभाः

प्रस्थरात्तश्चाशुभाः १९ गमनप्रतिषेधमाह यानेपरेणपतितेहरतीचकन्यागर्भेनचातिमहतापुरतःस्थितास्त्री भाग
च्छतिष्ठविशगच्छस्त्रिवाकिमर्थंशर्ङ्गस्थिराश्चगमनेप्रतिषेधयंति १९ यानेरथादिपरेणकेनचित्पतितेतथामहतीचक
न्या यौवनप्राप्तापनृका तथातिमहागर्भेनयुक्तास्त्रीपुरतःस्थितासर्वेपवेते तथागच्छतिष्ठविशकिमर्थंवागच्छसि
अन्येचस्थिराःशङ्खागमनेप्रतिषेधयंति १९ अन्यच्च गांधारषड्जऋषभाःखलमध्यमश्चयानेस्वराःशुभकरानतथेवशे
षाः ग्रामौशुभावपिचमध्यमषड्जसंज्ञौगांधारगीतमपिभद्रमेतिसेवाः २० गांधारषड्जऋषभमध्यमाःपतेस्वरायात्रा
यांशुभकराःयेमेवशेषाःधैवतनिषादपंचमाःनशुभकराःतथामध्यमषड्जसंज्ञौग्रामौशुभौदेवागमनेगांधारगीतमपि
भद्रंश्रेष्ठमिति २० अन्यच्च सर्वत्रपापंखलमहिशंतिगोखलखलंमस्मकरंवियासो मार्जारखरावस्वलनंचयातवंस्वसंसं
गश्चनशोभनानि २१ सर्वत्रयस्मकस्पवित्वनंपापमनिष्टंकथयंतिनद्यायातमिस्त्रोगोखलखलंमस्मकरं मार्जारखरावोवि
ज्ञलशत्रुःयातःस्वलनंवस्त्रस्यचसंगपतानिनशोभनानि २१ अन्यच्च लाजकरसकरौनशुभौग्रामाद्यातकशस्त्रकरौयम
दिक्स्थौपंडकमद्यकरावपिपश्चात्रासनसीसवेलेःसहचोक्त २२ लाजकरस्वकरःलाजहस्तस्वहस्तःग्रामस्वर्वस्यांदिशिन
शोभनौतथाज्ञातकःशस्त्रकरश्चपतौयमदिक्स्थौदक्षिणदिक्स्थौनशुभौ पंडकःक्लीबःमद्यकरःकलपालःपतौपश्चिमा
यांदिशिनशुभौग्रासनंप्रसिद्धंसीसंखलंखलःखलंदुर्जनंपतानिउत्तरस्यांदिशिनशुभानि २२ इदानींशुभानिनिमित्तान्याह

DESHAU GAUR MEMORIAL

इत्यानिशुक्लानिनरंगमश्चश्वेणयाम्येनशवंसमांसम् पश्चात्कुमारीदधिचातिशस्तंसौम्येनगोब्राह्मणसाधवश्च २२
शुक्लानिश्वेत वर्णानिइत्यानिनरंगमश्वः श्वेतस्यांदिशिपतच्छुभं याम्येदक्षिणस्यांसमांसंशवंशवोमृतपुरुषः
पश्चात्पश्चिमायांदिशिकुमारीकन्यादधिचातिशस्तम् गौर्ब्राह्मणश्चसाधवःसज्जनाःसौम्येउत्तरस्यांशुभाः २२ अन्यच्च
यःपूर्णकुटःसकरायिकाखोवामःप्रशस्तःसचसर्वदेशे काकःशुभोदक्षिणतश्चतेवामस्येषुदेशेषुविपर्ययेण २३
येःपूर्णकुटसंज्ञःसकरायिकाखोवामःप्रशस्तःसचसर्वदेशे काकःशुभोदक्षिणतश्चतेवामस्येषुदेशेषुविपर्ययेण २३
येःपूर्णकुटःसकरायिकेतिनस्याख्यम् पूर्णकुटःसर्वदे
शेवामःप्रशस्तःअन्यत्रदक्षिणः तेषामेवप्राग्दिग्वर्तिनांकाकवायसोदक्षिणश्चशुभः अन्येषुदेशेषुविपर्ययेणवा
मतःशुभःकाकः २३ अन्यच्च वामेदृष्टेवंधनःसिद्धिदातापोतंगच्छेदुस्तमाजयाय आकाशंचेदुन्नतोवामभागेष्ट
ष्टीलाभंवंधनागःकरोति २४ वंधनःपतिविशेषःसवामभागेप्रशस्तः सिद्धिंददाति अथतत्रैवभूतलादुस्तमाजयो
संगउच्चोभवतितदाजयायभवति यस्यर्थेवामभागेयद्वाकायःकायसमउन्नतोभवति तथावंधनागःपुष्टीलाभंक
रोति २४ स्वचेष्टितमाह नरतुरगगजातपत्रकुंभध्वजशयनासनपुष्पवामराणि व्रजतियदिपरोवसूदयातःक्षपय
तिशत्रुवलंतनोनरेंद्रः २५ नरोमनुष्यःतुरगोऽश्वःगजोहस्तीआतपत्रंछत्रंकुंभःप्रसिद्धःध्वजःप्रसिद्धएव शयनंशय्या
आसनंवामरंचामरंवासव्यजनंपतानियदिवसूदयातःस्वायातःपुरतोव्रजतितदासनरेंद्रोराजाशत्रुवलंतपयति २५ अ

शुभान्याह चिषकेवकिशुष्कवृक्षलोष्टनवमज्ञास्थिचिताश्चयातिवेष्टानशुभोऽभिमुखोभवविधनस्यप्रनोविलिव
त्रवैर्वसंश्च २९ चिसवृक्षः केटकिवृक्षः शुष्कवृक्षः तथालोष्टोमृत्तवेष्टः एतानवुमूत्रमज्ञास्थिचितोऽस्थिभिः संयुक्तैर्य
प्रतोयातिघातदानशुभः तदाभिमुखसम्मुखभवन् शब्दंकुर्वन् तथाचविधूनं चालयन् युद्धयुद्धमानःतथागो
भूमिनावैर्विलिखन् वमन् लुंचयन् नशुभः २९ अथच उत्तानपादःसर्पतेचपापोविलोकाद्यैर्वितवंशदीनम् शु
क्लास्थिलाभाभिमुखश्चकेशोमांसादिभिःपूर्णमुखश्चशस्तः २० उत्तानपादयोःशास्त्रपतितदापापः तदासूर्यमादित्यंदृ
ष्ट्वादीनेविरुवंशब्दंकुर्वन् अशुभः शुक्लास्थिलाभाभिमुखश्चकाष्ठःशुक्लास्थिलाभेवामुखेदृष्टीनाअभिमुखमागच्छति
तदाप्यशुभः दग्धकाष्ठमलाभउच्यते तथामांसादिभिःपूर्णमुखःशस्तःआदिग्रहणात्सपत्नाभिमुखः २१ इदानीघोषं
गितमाह पूर्णाननोयस्यकरोतिघोषःप्रदक्षिणंस्वस्तिकमेववाचे लाभोमहान्यस्यपराभवोस्यकाकेनभंगोविजया
यथोस्यः २२ यस्यघोषःपूर्णाननःपरिपूर्णमुखःप्रदक्षिणंकरोति खेग्राकाशेस्वस्तिकमेववातस्यमहालाभः पराभवा
यकाकेनभंगः यस्यघोषस्यकाकेनभंगः क्रियतेतदापराभवायभवति अथास्यकाकजयोभवतितदाजयएववा
च्यः २३ शकुनफलमाह कार्यतमूलशकुनेतरजेतदग्रिविद्यात्फलंनियतमेवमिमेविचिंत्याः प्रारंभयानसमयेत
तदाप्रवेशेप्रारंभतेनशुभदंकुर्वितिशुभं ति २४ मूलशकुनेयःप्रथमशकुनस्तत्कार्ये यात्राकालेविद्याज्ञानीयात् त

थायातमूलशकुनस्यांतरेमध्येयोन्यःशकुनोजायतेतत्कार्यस्यफलंतमस्मिन्नेवाग्रिविद्याज्ञानीयात् इमेशकुनानि
यतोनिश्चितंविचिंत्याःप्रारंभकर्मणि यानसमयेयात्राकालेप्रवेशेगृहप्रवेशेतत्सर्वथाप्रादाम् यतःकुर्वि
पित्तेनशुभम् ति २५ शकुनविरुद्धविशेषार्थमाह क्रोशाद्धर्वेशकुनविरुद्धंनिष्फलंप्राहुरेकेतज्ज्ञानिष्टेप्रथम
शकुनेमानयेत्पंचषड्वा प्राणायामान्नृपतिरशुभेषोडशैवद्वितीयेप्रत्यग्रोत्तमभवनमतोयद्यनिष्टस्तृतीयः २५ एके
आचार्याःक्रोशाद्धर्वेयच्छकुनंविरुद्धंतन्निष्फलंकथयंति क्रोशंयातुःश्रूयमाणमफलम् तत्रतस्मिन्प्रथमशकुनेनि
ष्टेपंचषट्प्राणायामान्मानयेत् पूजयेत् नृपतीराजा द्वितीयेप्यशुभेशकुनेषोडशप्राणायामान्मानयेत् यदात्
तीयःशकुनोनिष्टस्तदास्वभवनंप्रत्यागच्छेत् २५ अन्यच्च शुभंदशापाकमविघ्नसिद्धिमलाभिरस्तामथवासहायान्
इष्टस्यसंसिद्धिमनामयंवदंतितमानयितंनृपस्य ३० तेशकुनानृपस्यमानयितंपूजयितंकथयंति शुभंदशापा
कंशोभनंदशाफलं अविघ्नसिद्धिम् मूलाभिरस्तामूलदेवाभिरस्ताम् अथवासहायान्सार्थकान् इष्टस्यवस्तुनः
संसिद्धिमनामयंनीरुजत्वमिति ३० योगयात्राविघ्नोपाकुमाध्यायःचतुर्दशः १४ अथप्रोत्साहाध्यायोव्याख्याय
ते तत्रसहायलक्षणमाह सुरक्षितास्त्रमहाकुलजाताःस्वामिहिताबलिनाःकृतयोगाः दृष्टगुणावहवोथवमित्रा
गकरोरुभुजाःकटिनासाः १ व्याघ्रमृगेश्वरगोवृषनादाःप्रेषनदृशःशुकसन्निभनासाःकेकरजिह्मनिमीलितनेत्राः प्र

योया॰
टी॰
८४

एपकृतांसमरेषुसहायाः २ देशगणैः प्रथिताश्च पुरोगास्तेबहवोगुणलक्षणलक्ष्याः कालभृतोभ्रकुटीकृतवक्त्रा वर्मभृ-
तोविविधायुधहस्ताः ३ ईदृशाःसहायास्समरेषुगुणपकृतांभवंति कीदृशाःशूराःसंग्रामप्रियाःकृतास्त्राभ्यस्तास्त्राःकुली
नःप्रभोरवक्रूलाःबलिनःप्राणिनःकृतयोग्याःकार्यक्षमाःदृष्टगुणाःबहवोथवाःबहुपुत्रमित्राः नागकरोरुभुजाःहस्ति
करसदृशोरुभुजोवक्रदिनस्कंधाःतथाव्याघ्रनादाःसिंहवृषभनादाश्च श्येनसदृशानासाश्च कैकरनेत्राःकाचराक्षाःनिम्ननेत्रास्थगितनेत्रानिमीलितनेत्रा अविकासितनेत्राः अतीवकाचराक्षाःक्र
टिलसूक्ष्मनेत्राइतिथादेशगणैःप्रथिताख्याताः पुरोगाअग्रेसराश्चेबहवःप्रभूतानकतिपयमात्राःअनेकइति गुणल
क्षणदर्शनीयाःस्वामिहिताःकार्यादिगुणलक्षणैर्लक्ष्यंते कालभृतःकालमिवधारयंति भृकुटीकृतवक्त्रावर्मभृतःसन्नाह
युक्ता विविधायुधहस्ताःनानायुधधारिणइति ३ इदानींग्रहलक्षणमाह दंडारगौरविसृतस्परवेल्लचक्रंभुक्तस्यपद्म
शकटोगरुडोवृषस्य वृहोनसूचिमकरोधरणीसुतस्यश्येनोगुरोशिशिरगौरपिमंडलाख्याः ४ दंडारगौरवृहोरविसृत
स्पशनेरुक्तो रवेरादित्यस्यचक्रंवृहः पद्मशकटोभुक्तस्यवृषस्यगरुडः धरणीसुतस्यभौमस्यसूचिमकरोवृहो श्येनो
गुरोर्जीवस्यशिशिरगौरंवृहस्यापिमंडलाख्यः ४ अथप्रयोजनमाह वृहमात्मशुभदंग्रहरूपयोविहितामशुभसंस्थित
स्यवा तस्ययोर्गपरियोजितस्यवाज्ञातनंतदरिभिर्बलोत्तरैः ५ आत्मनोयोवक्रूलोग्रहःसआत्मशुभदःतस्यात्मशुभदः

८४

ओं

ग्र॰ विहिता ग्रा

स्यग्रहस्ययद्वृहंतत्स्वयोग्ये अवाप्तिरिष्टाशाणांयद्वृहंनियोजितंतस्यतत्तनंतस्ययद्वलं बलोत्तरैरविकलैरिभिर्योजा-
नीयम् एतदुक्तंभवति शत्रुयोजितग्रहस्ययःस्वामीग्रहस्तस्येश्वरःशत्रवोग्रहास्तैर्बलोत्तरैर्बलिभिस्तद्वृहंनियोजनी
यम् ५ उपदेशार्थमाह रणेप्रत्यासन्नेसदसिनृपतिर्मंत्रिविदितंबलोत्साहंकर्यादहितबलविद्रावणकरम् जयंनोदे
वज्ञःकथयतिजनःसत्यवचनोनिमित्तानीष्टानिहिपवरगोयोधादिषुचये ६ रणेप्रत्यासन्नेनिकटीभूतेसदसिसभायां
नृपतीराजामंत्रिविदितंबलोत्साहंकर्यात् कीदृशंग्रहितबलविद्रावणकरम् शत्रुसैन्यबलापरम् नश्चस्माकंदैवज्ञः
कालविजयंकथयति तथासत्यवचनोजनोजयंनोकथयति हिपेषुहस्तिषुतुरगेषुचेषुचादिग्रहाँरायुधेषुयेषुनि
मित्तानिविक्रांतिसूचकानिशुभानिकुर्वंतितेपिनाकथयंति ६ नृपतिरेवस्ववृत्तस्यवृद्धिकृतदाह अभिजनयुताशूर्यशौ
र्यमनाःकथयंति वोयवधि कणयेचक्रेशक्तामसौचकृतश्रमाःमयिचभवतामस्तिस्नेहःकथंनजयोममहिरद
तरंगस्यादाक्रांतंभवद्भिरिदंयथा ७ इदानींराजास्वयोधानांवक्ति किमितिहेयोधाः कीदृशाअभिजनयुताःअभि
जनेनयुक्ताभवंतःसत्कुलप्रसूताःवोयुष्माकंजनाःशौर्यमहावीर्यंमनयतेवदंति यतोयूयंयत्रविचापेकणयेश्वा
युधविशेषेचक्रेशक्ताःअसौवक्रेनचशब्दादन्येषुमसलादिष्वायुधेषुकृतश्रमाःकृताभ्यासाभवथ मयापिचेति अत्र
चशब्दोप्यर्थेयोधानांकार्यवशाद्विनयकरणार्थेईदृशानांभवतांयुष्माकंमयापिस्नेहेतिविद्यते इदंराज्ञोनेपोस्वशक्ति

योया· टी· ८५

त्यादनार्थमुक्तादानीं यथा तेषां योधैः सह युद्धायमानउत्कंदति प्रहर्षति अभयं भवति स्वस्वामिहिताय वतथा लोकमाह
हे योधा एवं सति चापाद्या अथ विधिर्तेर्मया पि भक्तिस्नेहवद्भिर्युष्माभिरनमज्जितः कर्तृभूतैः सद्भिर्भवितव्यम् तदा युष्म
दीयवाहयुद्धेनैवाहं शत्रुं जेष्यामि किंतद्विरदतरंगरत्नश्वकटमस्तकमिदं भवद्भिर्युष्माभिर्यदा क्रांते गृहीते तदा मे जयः
कथं न स्यादित्यतिशयोक्तिः ७ इदानीं राजा यथा तेषां भयप्रत्यक्ष निवारणार्थं जयस्य सत्यतां दर्शयतीत्याह हं हं हे हे वं वं
शिवं जयं वं वं दीप्यं दीप्यं शोभं शोभं महान्विताश्च नागाश्च विप्राश्च नलश्च योधाः कस्य संशयश्चात्र रणे जयस्य ८ हे योधा अत्र
रणे जयस्यास्माकं कः संशयः अस्माकमेवं निश्चितं जयो भविष्यतीत्यर्थः यतो मम्मदीयानागा गजा गर्जंति अश्वा हे
ति विप्रा ब्राह्मणाः शिवं श्रेयो जयं वं वं प्रीत्या सेवंते प्रज्वलंत्यनलाग्नयः शोभं वं शत्रवः महान्विता हर्षयुक्ता योधा
याः अतएव सुखेन युद्धाय प्रविशत अथ यद्यपि कः संशयश्चात्र रणे जयस्येत्यनेयोधानां युद्धाय प्रति वेशयेति यत्प्र
निपादितं तत्सामान्येन युद्धं किमस्य सुखापवर्गमिति मनसि कथं योधा युद्धाय शीघ्रं प्रविशंति समानचिताः किमभविष्य
तीत्युच्यते तेषां मध्यात्कश्चिदात्मनात्मनि मृते विमोहितः अहं हृदः साधी शिशुमाता पितृभार्यासुतैः कोपजीवितात्
कथं प्राणं त्यजामि केनातो जयी भविष्यामीति स्वातं पुनस्तस्य पः पतिष्यत एकः योद्धुं प्रविशामि मध्ये मध्यप्रत्यक्षकाले
त्यपामिति कश्चिदपि शिवाराधनलब्धः कश्चिदपीवरः एवमादयो ये सैनिकाः संति तेषामिदानीं राजा इतः प्रभृति

८५

(५७)

महोपदेशार्थमपि तमहाधीराणां युद्धकांक्षिणां सत्यमहाभोगोपकल्पनार्थं वक्तीत्याह ९ द्वैपायनेन मुनिना मनुना
चधर्मा युद्धे ये निगदिता विदिताश्च तेवः स्वाम्यर्थं गोद्विजहितेत्यजतां शरीरं लोका भवंति सुलभा विपुलं यशश्च ९
द्वैपायनेन मुनिना व्यासेन मनुना च ये धर्मा युद्धे पु निगदिता उक्ताः ते वो युष्माकं विदिताः किंतु स्वाम्यर्थं गवार्थे ब्रा
ह्मणहिते शरीरं त्यजतां सुलभा लोका भवंति यशश्च स्थिरीभवति ९ अन्यच्च तपस्विभिर्यास्सुचिरेण लभ्यते प्रय
त्नतः सुचिभिरिज्यया च या व्रजंति तामाशु गतिं मनस्विनो रणाश्वमेधे पशुतामुपागताः ९ या गतिः सुचिरेणका
लेन मघस्विभिर्लभ्यते या च सुचिभिर्यजमानैः प्रयत्नतः इज्यया यज्ञेन प्राप्यते लभ्यते यां मनस्विनो रणाश्वमेधे संग्रा
माश्वमेधे पशुतामुपागताः पशुत्वं प्राप्ताः ते तां गतिमाशु क्षिप्रमेव प्राप्नुवंति ९ अन्यच्च यस्य तपोनन्ननाः कथयंति
नो मरणं समरे विजयं वनं क्रतुदानमहाधनतां वा तस्य भवो ह्यकृमिकीटसमानः ९ यस्य नरस्य जनस्तपो न कथयं
ति न समरे संग्रामे वा मरणं विजयं वा न कथयंति क्रतुं न दानं न वा महाधनतां मीश्वरत्वं तस्य भवो जन्म कृमिकीटस
मानः सदृशः ९ अन्यच्च संस्त्यमाणमपि नाशमुपैत्यवश्यमेतच्छरीरमपहाय सदृस्तु तार्थान् तत्किं च विलपतां
सदृशं समस्तं किं निघ्नतः परवलं भुजदीर्घलस्य ९ एतच्छरीरं संस्त्यमा अप्यवश्यं मुपयाति मित्रपुत्रधनानि या
कायस्य सदृशं मित्राणां विलपतां समस्तं नाशमुपैति तत्किं न वरं किं निघ्नतः परवलं भुजदीर्घलस्य ९ अन्यच्च

नाश

हाताहतमातेति चविदनार्तः क्रुद्धः क्रुद्धन्मूत्रकफाकुलिमः वरंमृतः किंभवने किमाजौ संदष्टदंतच्छदभीमवक्त्रः १३ वेद
नार्तो विदनयापीडितः हाताहतमातः इति क्रुद्धान् शत्रूंकर्वन् शकृन्मूत्रकफाकुलिमः विष्ठामूत्रेणकफेनचाकु
लिमः एवंविधो भवने मृतः किंवरं किंवाजौ संग्रामे संदष्टदंतच्छदभीमवक्त्रः संदष्टोदंतच्छदोष्ठो येषु भीमवक्त्रो
भयंकरमुखः वरम् १४ अन्यच्च लोकोऽभ्यभिलिष्टमुनावदन्यः परांमुखानांसमरेकुपुंसाम् पत्नीपितेषांनक्रियामुखा
निपुरःसाधीनोभवलोकयंति १५ कुपुंसांसंग्रामेपरांमुखानामभ्यभीलोकस्तावनिष्टतेषांमृतानांसतांपत्नीपुरः
सोपिक्रियामुखानामग्राप्तरसामप्रतोमुखानिवदनानिनावलोकयंति नप्रेक्षंते १५ अन्यच्च शत्रुसैन्यमवदा
र्यवर्ततेयत्सवेंकुकथयामिताहशम् शृणवतांस्वयशसोप्रपलवान्दिग्वधूवदनकर्णशस्कान् १५ रिपुबलमवदा
र्यविनाशवर्ततेयाहशंसुवेंकुकथयामिताहशम् स्वयशसश्चप्रपलवान्शृणवतां कीहशांदिग्वधूनांदिशांगणं
वदनेषुयेकर्णशस्काकर्णोमुखंतेनियतोः प्रपलवान्कर्णशस्कामेव १५ अन्यच्च निपततिशिरसिहिपस्यसिंहःस
तनुशताधिकमांसराशिमूर्तेः पिबतिचतदसृमदेष्टगंधि वदनगताभ्यशनैःप्रमृज्यमक्ताः १६ अनेनप्रकारेणा
रंभमाणीकरोति हिपस्यहस्तिनः शिरसिसिंहोनिपतति कीहशस्यसतनुशताधिकमांसराशिमूर्तेः स्वदेहशता
त् अधिकमांसराशिमूर्तिर्यस्य पतद्रक्तंभवति सिंहशतस्ययन्मांसप्रमाणेनतदधिकतनुर्यस्य ईहशस्यहिपस्यसिं

कस्त्री॰

८६

५ः पतितास्रस्मदेष्टगंधेहिपस्यपिबति कथंभूतंमदेनदानवारिणाइष्टोगंधोयस्य तस्मिन् तथामुक्ताः मुक्ताफला
निवदनगतानिमुखेप्रविष्टानिशनैःप्रमृज्यतक्ताअस्रंपिबतीतिसम्बन्धः १९ अन्यच्च मणिकनकविभूषितापुलरुणे
वयोहिपतुरंगवसचामरानिलश्च अविकलशशिकीर्तिचातपत्रंनभवतिमातृमुखस्यपुत्रभीरोः १७ तरुणपः
+ वसूनिपनानि चाम रमाहुतः तथाविक लस्य॰

त्रियोमणिकनकविभूषितास्तयाहिपतुरंगहस्तपर्यंपरिशीर्णस्यचंद्रस्ययाहशीकीर्तिस्तदाकारमातपत्रंछत्रंप
तसर्वमातृमुखस्यजननीमुखप्रसूपुत्रभीरोर्भवति १७ अन्यच्च रुचिमत्कुचवाहुपंजरेहरिणाक्ष्याःप्रवरोरु
पीडनम् रमयंतिविमानसंस्थितास्सुरवधोतिमदारणार्जिताः १८ रणोर्जितायाश्चपुरुषःप्रतिमदाश्चतिहर्षयु
क्ताःक्रीडयंति कीहशास्ताःसुलोचनाःकिंकृत्वारुचिमत्कुचवाहुपंजरेप्रवरोरुपीडनंकृत्वा १८ अन्यच्च एकतो
स्यसुरसुंदरीजनः श्रीःप्रतीक्षतियुवतोमनःपाप्मनासहपलायतेपिशब्दैकतःकुलकलंककारणम् १९ यस्य
पुंसःप्रपुत्रतःपेडुमिच्छतःएतकएकस्मिन्स्थानेसुरसुंदरीजनदेवस्त्रीजनःप्रतिपालयति अन्यतोऽस्मिन्स्थाने
श्रीर्नयलक्ष्मीप्रतिपर्जयतिनथापलयतःपुंसश्चयशःपाप्मनाप्रतीक्षति एकतएकस्मिन्देशेकीहशीयशःकुल
कंकरोति १९ अन्यच्च आगमदेवकुलकूपतडाकयज्ञायोवःकृताविलसितंचन्दपप्रसादात् तद्दोहयापदिनानि
ष्टयमाजिमध्येविफलताविलसितानिकरोतिखड्गः २० वीपुष्पाभिर्नृपप्रसादादागमादेवकुलानि कूपतडाकाः

ल॰
सं
सह॰

यत्तायागविशेषाः येकृतानयाविलसितेवेष्टितंचयत्कृतंतद्दोषुष्माकंसर्वंनिरर्थकंभवति यत्संग्राममध्येनिष्कृत
न् रणोयदिशुद्धेनकुर्वन् यतोवोसिःखड्गोविकल्पसितानिविकसितानिकरोति २० अन्यत् चिंकिमस्मिन्वदसाह
संवायत्सामिनोर्थेगणायंतिनासन् पुत्रभ्रातृष्टोविदितोमिथ्येयद्वालिशस्तिष्ठतिसाहसंतत् २१ हेयोधगणाकिंचि
त्किमाश्चर्यंकिंवासाहसम् एतद्वदकथय यद्यस्मिन्संग्रामेस्वामिनःप्रभोरर्थेसत्प्राणान्गणायंतिनरसंतीत्यर्थः वा
लिशोबालः पुत्रभ्रातृष्टःरिपुमध्येविदितोज्ञातःयतिष्ठतिसाहसंतत् २१ अन्यत् नकेवलंगात्रविभूषणानिलतानि
परस्परणोकृतानि यशस्तरोर्मूलकुक्षिकृतानितान्येववंशस्यविभूषणानि २२ अन्यत्संग्रामेकृतानि त
तानिनकेवलंगात्राणामवयवानांविभूषणानियावद्यशस्तरोर्यशोवृक्षस्यमूलकुक्षिकृतानिकर्षणाकृतानिलतानि
तान्येववंशस्यकुलस्यविभूषणानि २३ अन्यत् भग्नेषुयोधेषुवगूर्यपोयत्तस्याएपोप्रहताव्यसवःकृताये कर्षाना
नावाजिभिस्वामिलोकास्तेषांविमानान्यवलोकयंति २३ योधेषुभग्नेषुमृतेषुसत्सुयेपुरुषाःशस्त्राणापपुथाग्यवगू
र्यत्रम्यप्रहताः प्राणासंग्रामेतत्रवयेव्यसवःकृताःव्यापादिताः तेषांविमानानिवाजिभिवामलोकावाजिभिवेनाश्व
मेधयागेनामःप्राप्तोयोलोकोयैःतेकर्षाननाश्रवलोकयंति एतदुक्तंभवति तेषांवाजिभिस्वामलोकानामपुपरि
येलोकास्तत्रतेगच्छंतीति २३ अन्यत् यैरश्वमेधोभिहितःफलंचवेदैर्द्विजैर्वाक्रतिशास्त्रकारैःतैरेवभंगेप्रतिलो

मगास्पदेपदेवाजिमवोप्रदिष्टः २४ यैःस्मृतैःद्विजैर्वाक्रतिशास्त्रकारैर्वेदशास्त्रकारैरश्वमेधयागोभिहितःउक्तः
फलंचयत्तस्योक्तम् भंगेसैन्यभंगेप्रतिलोमगस्याभिमवुसम्प्रविष्टस्यपदेपदे पदस्तेपनेवाजिमवोऽश्वमेधयागः
तैरेवप्रदिष्टउक्तः २३ अन्यत् स्वर्गस्यमार्गावहवोसंतिनेकुक्षुसाध्याःकुटिलाःसविघ्नाः निमेषमात्रेणमहा
फलोदयाद्वाक्षपंथास्समरेयसत्तम् २४ स्वर्गस्यमार्गाःसत्यमेवानेकासंतितेचदुर्गेसाध्याःकुटिलाअस्पष्टाः
सविघ्नाविघ्नयुक्ताःएवंयद्यपितथाप्यर्थंनिमेषमात्रेणचक्षुर्मीलनमात्रेणमहाफलाः कस्मःस्पष्टश्चपंथायत्समरे
संग्रामेयसत्तमरणत्तम् २४ अन्यच्च ऐश्वर्यस्वामिगोब्राह्मणार्थंत्यक्तासत्तांसंगरेसंगतानाम् कुक्षोपायैरा
र्जितस्वर्गलोकाजनमेच्छंतिप्रियमेवाजिलोकात् २५ स्वामिनोर्थेगवार्थेब्राह्मणार्थेसंग्रामेत्यक्तासत्तांगतप्राणा
नामेश्वर्यंदृष्ट्वाकुक्षुरुपायैरर्जितस्वर्गलोकाःसेर्ष्यजितोभात्प्रियमिच्छंतिजन्म २५ अन्यत् सम्मूर्छितेसंयुगसंप्र
हारेःपश्यंतिसमप्रतिवृद्धतल्पम् आत्मानमंगेषुसुरांगनानांमंदाकिनीमारुतवीजितांगाः २६ योधाःसमरेसं
ग्रामेशस्त्रप्रहारैर्मोहंगतमात्मानंसुरांगनामंगेषुसमप्रतिवृद्धतल्पंपश्यंति कीदृशमंगंवातेनवीजितानिअंगा
नियेषांतेतथाविधाः२७ अन्यच्च जीवितोविनिहतस्यवारणोधर्मएवहिनरस्यवृद्धतः निश्चयात्मुमरणंनसंगरे
नैवभीरुरजरामरःक्वचित् २७ पुरुषस्यरणोद्युद्धतःजीवितोपिनिहितस्यवाधर्मएवहि हियस्मात्

र्थेसमरेसंग्रामेनिश्चयान्मरणेनभवति भीरुर्भयार्तः नैवक्वचिद्रणागमः २७ अन्यच्च मानमात्रमवलंब्यपद्यते कीटकोप
विहगोथवापशुः कोहिनामपुरुषस्यजेद्रणेसर्गमानसुखकीर्तिवित्तम् २८ कीटःसर्पादिकः विहगःपक्षजातिकृकृदा
दिकः पशुश्चतुष्पादादिकः मानमात्रमवलंब्यावष्टभ्यपद्यते कोहिनामपुरुषः रणेसंग्रामेत्यजेत् स्वर्गमानसुखकीर्तिवित्तम्
अन्यच्च यदभावितमेतितत्क्वचित्सदसद्वाविचमेकयास्यति इतिसंपरिचिंत्यपंडितापरसैन्यानिविशंतिविक्रवाः २९ मे
यदभावितत्क्वचिदपिनास्ति यच्चमेसदसत्तत्कयास्यतिइत्येवंपंडितास्सम्परिचिंत्यच्चविक्रवंअदीनाःपरसैन्यानिविशं
ति २९ अन्यत् उरःकृत्वावेश्यमणिफलकगाढस्थितकुचे भजावालंब्यैत्यमरवनितायोमहृदगाः अपद्वारेणोवत्वा
रितपरमित्याहरपराहतंहस्तालंबैर्हरतिसुरलोकंरणमरात् ३ संग्राममस्तात् हतंव्यापादितंसुरलोकंहस्तालंबै
र्हरतिअग्रदेवस्त्रियआकाशसमागताः वेश्याः उरोवक्षःकृत्वाकीदृशमुरः मणिफलकगाढस्थितकुचे तस्योवेश्या
योसौमणिमयःफलकःतत्रगाढंकृत्वास्थितौकुचौयस्मिन्नुरसिकुचौ भजावालंब्यएत्योत्याहरुकुर्वन्त्यः ३ अन्यच्च
हंसोद्दंमणिवेदिकाकुहरकंव्यालंविहारम्बरे निर्यद्रश्मितिचित्ररत्नकनकस्तंभाश्रितव्यालकम् वेदाकिंकिणिचा
रुचामरधुतेस्त्रीगीतनृत्यान्वितेवालार्कोपममावसंत्यभिमुखायुद्धेविमानेहताः ३ संग्रामेयेव्यापादितापवंविधेविमा
नमावसंति कीदृशंहंसोद्दंसेद्दयतेयत् तथामणिवेदिकाकुहरकव्यालविहारम्बरम् मणिमयायावेदिकाःतत्र

नो

८८

एतीन

येकुहरकाःगवाक्षाःतेषुव्यालंबमानाहाराःअंबराणिचयस्मिन् तथानिर्यद्रश्मिस्थितायेरत्नसुवर्णस्तंभास्तेश्रिताः
व्यालकाःतथाघंटाभिःकिंकिणीभिःसहलोघंटाभिःचारुभिर्हरीनीयेषामेवंभूतयजनैर्युक्तम् तथाबालसूर्यसदृशं
३ इतिप्रोत्साहाध्यायटीकापंचदशः १५ एवंराज्ञोपदेशयोयेषुयुद्धप्रवेशितेषुसत्सिद्धानीगतउपदेशार्थमाह च
बधनेप्रहरणान्यभिमंत्रितानिकुर्वंतिशत्रुकदनंरिपुवाहिनीनाम् मंत्रंजगादभगवानुशनःसशास्त्रंयल्लिखितेस
इहपूर्वविधिक्रमेण १ शैरिंद्राग्निरिंद्रवज्रथरोयंहरिणाभिनिर्याणम् परंहनहनस्वाहा च्छत्रमातपत्रंबधनःप्रसिद्धः
प्रहरणंखड्गादिपतान्यभिमंत्रितानिरिपुवाहिनीनांविनाशनंकुर्वंति उशनाःशुक्रःसभगवान्सशास्त्रेशैरोशनसेयंमं
त्रंजगादउक्तवान् समंत्रः पूर्वविधिक्रमेणास्मिंशास्त्रेलिख्यते इंद्राग्निरिंद्रवज्रधरोहरिणानिर्याणंपरंहनहनस्वाहा
परसैन्यनिवारणार्थमाह प्रचलितगजवाजिरथोत्थसमभिमुखोद्यतशस्त्रमाप्तपेतम् अभिमुखदिनकृत्यभंजनं
चस्थिरहृदयोरिबलंसुखेनिहन्यात् २ एवंविधंपरबलंशत्रुसैन्यंस्थिरहृदयोभिमुखेप्रतोनिहन्यात् कीदृशंप्रचलि
तागजावाजिनः योथाश्च तत्रोद्यतशस्त्रसमभिमुखंसंमुखमाप्तपेतंशमंतथाभिमुखोदिनकरस्त्रादित्यःप्रभंजनोवा
पूर्यस्यतत् २ अन्यच्च अभ्रभस्गखगाश्चदलितोनिपतंतिकेतुपतकमेववा पुरुषविषमंहजर्जरोयदिबलत
र्यरवोस्यवामनः ३ अथैवंविधंपरबलंदलितोनहन्यात् अभ्रभाअनिशःखगःपक्षिणःअभ्रगाश्चयस्मिन् अथवाके

नखजपताकम् निपतितं यथायथस्यपरुषोरूक्षः मंदसंसंजर्करोभिन्नः तूर्यरवोभवतितम् वामतोभिहन्यात् ३ अग्रमत्
यत्रष्टतःशेषगजाश्वयोर्थमानिष्टितस्यहमरातिसैन्यम् यस्येंद्रचापंचललाटसंस्थंतत्रष्टभागेकुशलोनिहन्यात् ४ य
रातिसैन्यंपृष्ठतःपश्चाल्लेषगजाश्वयोर्थं पृष्ठतःपश्चात्स्थितःशेषाश्रनुपयुक्तागजाश्वयोर्थायस्मिन् तथानिष्टितंस्वहं
र्श्वनिष्टितोनिष्टितोयुद्धोयस्मिन् यस्यचेंद्रचापंललाटसंस्थंसमस्तेनवृत्तेकुशलः शिक्षितःष्टभागेनिहन्यात् ५ इदा
नींपरिभाषार्थमाह नार्तानभीतानरुणाननाश्चविमुक्तशस्त्राःप्रपलायमानाः स्त्रीणाथवाविगतवीर्यश्रितोन
वध्यानचपीडनीयाः ५ कृतांजलिःतःशरणागतोवाकृतांजलिर्यश्चवदेत्तवास्मिन् नपुरुषमानवगम्यहन्यान्नवा
लकांस्त्रीपरिस्तकांश्च ८ आर्तापीडिताभयार्ताःरुणाननाःरुणाविमुखेपहीतानियैःविमुक्तशस्त्राःप्रप
लायमानाश्चस्त्रीणाथवाःवाविगतजेभ्योवतीर्णाविश्लेषंगताः एतेसर्वेनवध्याःनापिधर्षणीयाःतथायश्चकृतेप्रकृतेन
एकएव शरणागतोथवायश्चकृतांजलिःतवास्मीतिवदेत् एतान्सर्वान्नहन्यात् युद्धधर्मानवगम्यनकांचिद्धन्यात्
युद्धेनिहतेनहन्यादित्यर्थः नबालान् नचस्त्रीपरिस्तकान् हन्यात् ९ अथाजयोनरकेवललक्षणमाह दिग्दाहलत
नरोग्रमहृष्टिपातैर्निर्घातविद्युतिचलनादिवेक्षतेश्च युद्धातेमृगशकुनेश्चदीप्तनादैर्नोभद्रंभवतिजितेपिपार्थिवस्य ७
दिग्दाहोदिशांदाहःततमहृष्टिः रक्तवर्षणम् रजोहृष्टिः अश्महृष्टिः एषांपातः पतनंपतेस्तथानिर्घातेनविद्युतिचलनेश्च

कम्पं आदिग्रहणाद्गंधर्वनगरनीहारपांसुपातेश्चमेघुवेक्षतेर्विकारैःयुद्धातेमृगशकुनैःकरशब्दैःअर्कोभिमुखैःपवंवि
यैर्दृष्टैःपार्थिवस्यगतोजयेपिसतिनोभद्रंशिवंभवति ७ अन्यच्च शुभामृगप णोमृदुसमीरणोक्षादकुद्रुहाः स्फुट
मरीचयोविगतरेणुदिग्मंडलम् यदन्यदपिवेक्षतेनविजयावसानेभवेत्तदासवमकंटकं नृपतिरंतिदेशरिपोः ८
शुभामृगपतत्रिणःपक्षिणःशांतदिक्पर्यंतशांत ःसमीरणोवायुःमृदुःतथाक्षादकुद्रुह सावस्पर्शःग्रहाःस्फुटमरी
चयःस्फुटरश्मयः दिक्चक्रंविगतरेणुनिर्मलमित्यर्थः अन्यदपिवेक्षतेविकारंविजयावसानेयदिनभवेत् तदासन्न
तीराजारिपोःशत्रोर्देशंअकंटकंसवमंतिसुखेनभंक्तुमित्यर्थः ८ परविषयपुरामौसाधुदेवद्विजस्वकुलजनवनिता
श्चस्वाधिपोनोपरुंध्यात् जनपदहितयुक्तःप्रजयेत्पौरमाल्यैस्थिरतिथिकरणर्क्षदृष्टसैन्योविशेच्च ९ स्वाधिपोराजा
परविषयपुरामौसाधुसंदेवसंतथाद्विजसंस्वशब्देनयनमुच्यते तथाकुलजनवनिताःकुलस्त्रियःनोपरुंध्यात् नसं
रोधयेत् दित्यर्थःतथाजनपदहितयुक्तोजनानांपालनपरःपौरमाल्यास्वप्रधानांश्चप्रजयेत् स्थिरेतिथौस्थिरक
रणेस्थिरनक्षत्रेदृष्टसैन्यःप्रहर्षितबलः विशेत्प्राविशेत् ९ अन्यच्च इतिमत्तजपतिर्यथोपदेशंगणितविदांप्रकरो
तिपोवचांसि ससकलनृपमंडलाधिपत्वंजनतिदिवीवपुरंदरोचिरेण ९ इत्येवंयोमत्तजपतीराजायथोपदेशंयथो
क्तं भगणविदांकालविदांवचांसिवाक्यानिकरोति सोचिरेणकालेनसकलनृपमंडलेप्राधिपत्यंस्वामित्वंजनति दि

योगा॰ टी॰ ९॰

वीवपरंदरः सर्गेयथेंद्रश्चेति ९ अन्यच्च अलब्धलिप्साप्रथमेन्दपस्तलक्ष्मसंस्तरणसंग्रह ईं सम्पग्विहरुस्पचलाभको
यंतीर्थेषुसम्पकातिपादनानि ९ नृपस्परात्तः प्रथममादौ अलब्धलिप्सोपपन्ना तथालब्धार्थस्यसंस्तरणसम्पक्प्रवृत्तिः
सम्पग्विहरुस्पश्रयंलाभकः कालां रेसम्य क्रूत्वातीर्थेषुप्रतिपादनानिप्रापस्थानेषुर्थप्रदानम् पात्रेषुचदानं ११ इदा॰
नीगृहप्रवेशार्थमाह केंद्रेषुसौम्यैर्गसकोशलग्नेपापे षुकेंद्राष्टमवर्जितेषु ग्राम्येस्थिरेचानियनेचलग्नेगृहेविशेच्छीतक
रेशुक्ले १२ पौसेयनिष्टास्त्रथवारुणेच स्वार्यभवेर्देतिसरुष्टमरास्तु अतीणचंद्रेशुभवासरेचनियावरिक्तेचगृहप्रवेशः १३
सौम्यैःशुभग्रहैःकेंद्रेषुसंस्थितैः शुभैर्जीवेकोशलग्नेस्थितेद्वितीयस्थानेपापेषुपापग्रहेषुकेंद्राष्टमवर्जितेषु केंद्रमष्टम स्थानेलग्न॰
स्थानेचवर्जयित्वा अन्यत्रस्थितेषुवृषमिथुनकन्यातुलाधनुर्धरकुंभानामन्यतमेषु अनियनेच अष्टमराशौगृहप्रवेशः
कर्तुः लग्नाग्यसंस्थे निधनराशौनलग्नस्थश्चन्द्रः शीतकरेचंद्रेशुक्लेहितेगृहंप्रविशेत् तथापौसेरेवत्योर्धनिष्टासवा
रुणोशतभिषजि स्वार्यभवर्देरोहिणपौउत्तरास्तिस्रषु अतीणचंद्रेशुभवासरेशुभग्रहदिने अरिक्तेचतिथौगृहप्रवे
शः कार्यः १३ परिभाषार्थमाह धर्मेणगृहंपरिपालयित्वाजलाशयारामसरालयोकाम् कृत्वासपूर्णोविनिभिश्चितो
चलोकोजयत्यप्पमराधिपस्य १४ भूमिंधर्मेणपरिपालयित्वा जलाशये उदकार्थेस्तथाआरामैःसरालयैर्देवगृहैश्चसं
कितंकृत्वासपूर्णंगृपसंयुक्तोविनिर्यत्नविनिभिश्चितोयुक्तोकृत्वा अमराधिपस्येंद्रस्यापिलोकोजयति १४ इदानीस्वविष

मि

स्थानेलग्न॰

९॰

य॰ धि॰ प्रद

य प्राप्तौपरिभाषार्थमाह स्वविषयमपगम्यमानवेंद्रोवलिमुपयाचितकानिचाधिकानि निगदितवि नेवसं धा
त्रमथगणसरभूतदेवताभ्यः १५ मानवेंद्रोराजात्मीयंमंडलंप्राप्यप्र मृगणोभ्योगणवृंदेभ्योसुरेभ्योभूतेभ्यःबलि
मपहारं उपयाचितकानियानिचकृतानि तानिगदितविधिनेवोक्तविधानेनाधिकानिसंप्रद ॉत् यथाशक्तिकप्रज या
नेप्राप्तुकमिति १५ अथाध्यायसंकीर्तनमाह याशावतारआदानाचारश्चाभियोज्यदेशश्च योगाध्यायोमिश्रकंवस्तुप
हारंतथावार्यः १९ शालाविधिर्गजेंगितंमदकरणंवाजिनांचेष्टा खड्गविधिःप्रस्थानिकंशकुनमत्साहंपरनिवेशश्च
अध्यायसंग्रहोयंसमासतःकीर्तितोत्रमया १ आदौयाशावतारः १ आदानाचारश्च २ ततोभियोज्यलक्षणं ३ योगाध्या देश॰
यः ४ मिश्रकम् ५ वस्तुपहारः ६ स्नाने ७ अग्निनिमित्तं ८ नक्षत्रकेटभम् ९ वार्यालक्षणं १० शालाविधिः ११ हस्तिशा
लालक्षणम् १२ गजेंगितम् १३ मदकरणं १४ अश्वचेष्टा १५ खड्गविधिः १६ प्रास्थानिकम् १७ शाकुनिकम् १८
उत्साहः १९ परनिवेशम् अयमध्यायसंग्रहः मयात्रसमासतःप्रोक्तः टीकेयंसंक्षिप्तायानविधानेवराहमिहिरकृतेष
ड्विंशच्छतसंख्यारचिताशिष्यानुकम्पयात्रमया इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायोगयात्राटीकासम्पूर्णासमाप्ता ॥ ॥
श्रीविक्रमादित्यसंवत् १९५६ वृषनामसंवत्सरे कौर्यमासस्य प्रथमदिवसे बलदेकादश्यां अहिर्बुध्नभे सूर्यवासरे लिखितमिदंपुस्तकंकाश्मीरेसू
र्यभित्यैनभूसुरेणेतिभद्रमो ॥ श्रीशारदाप्रीयतां ॥

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017